

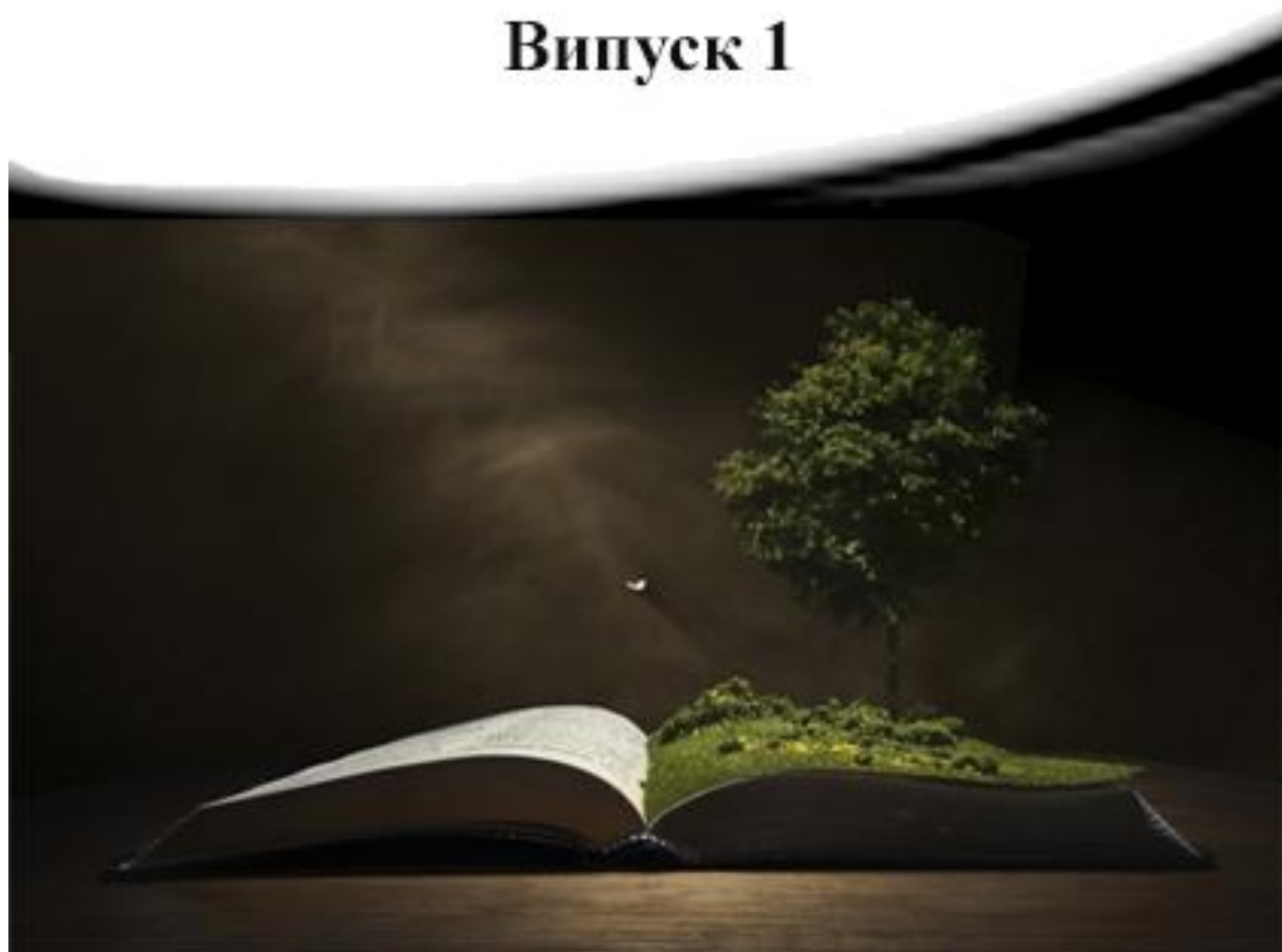
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

КАРПАТСЬКІ БІБЛІОТЕЧНО-КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

ЗБІРНИК ПРАЦЬ

2015

Випуск 1

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА**

**КАРПАТСЬКІ
БІБЛІОТЕЧНО-КРАЄЗНАВЧІ
СТУДІЇ**

ЗБІРНИК ПРАЦЬ

Випуск 1

**Івано-Франківськ
НБ ПНУС
2015**

УДК 08:027.7(477.86)
ББК 78(4Укр)

*Рекомендовано до друку
Вченою радою
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 9 від 30 жовтня 2014 р.)
та
Науково-методичною радою
Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
(протокол № 3 від 14 жовтня 2014 р.)*

Карпатські бібліотечно-краєзнавчі студії : збірник праць / МОН України, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника ; відп. ред. М.В. Бігусяк, наук. ред. О.Б. Гуцуляк. – Івано-Франківськ : НБ ПНУС, 2015. – Вип. 1. – 326 с.

Відповідальний редактор – директор Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, кандидат філологічних наук, член Науково-методичної бібліотечної комісії МОН України **М.В. Бігусяк**

Редакційна колегія:

голова редакційної колегії – *І.В. Козлик*, доктор філологічних наук, професор; *відповідальний редактор, заступник голови редакційної колегії* – *М.В. Бігусяк*, кандидат філологічних наук, доцент, директор Наукової бібліотеки ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»; *відповідальний секретар* – *Р.Л. Ріжко*, кандидат філологічних наук, доцент, вчений секретар Наукової бібліотеки ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»; *науковий редактор* – *О.Б. Гуцуляк*, кандидат філософських наук, доцент, заступник директора Наукової бібліотеки ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»; *члени редакційної колегії*: *М.Ю. Голянич*, кандидат філософських наук, професор; *О.С. Жерноклеєв*, доктор історичних наук, професор; *Загороднюк А.В.*, доктор фізико-математичних наук, професор; *Г.В. Карась*, доктор мистецтвознавства, професор; *І.Ф. Кононов*, доктор соціологічних наук, професор; *В.В. Марчук*, доктор історичних наук, професор; *С.І. Хороб*, доктор філологічних наук, професор; *Л.В. Бабій*, заслужений працівник культури України, директор Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Івана Франка; *Я.А. Пилип*, голова зонального методичного об'єднання бібліотек вишів м. Івано-Франківська директор науково-технічної бібліотеки Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу; *Арабчук І.М.*, завідувач наукового відділу Наукової бібліотеки ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»; *Романишин Ю.О.*, кандидат історичних наук, завідувач наукового відділу періодичних видань Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника; *Медведь М.М.*, директор Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету.

© Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2015

ЗМІСТ

Розділ I. БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

Бігусяк М.В. Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (1944-2014 рр.): історія, досягнення та завдання в умовах модернізації освіти	7
Голуб Ю.О. Бібліотека університету як культурний інститут за умов розширення інформатизації	17
Ражик Є.Ф. Роль бібліотек вишів у підвищенні інформаційної культури студентів	21
Нагорна О.К. Принципи та закономірності формування бібліотечного менеджменту	26
Павлюк І.М. Бібліотечне обслуговування користувачів наукової бібліотеки вишу як соціально-рольова взаємодія	32
Павлюк І.М. Професійний імідж бібліотекаря відділу обслуговування	37
Павлюк І.М. Типи і роль співробітників-чоловіків у бібліотеках	41

Розділ II. ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Олейник С.В. Становлення та формування фонду рідкісної книги Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника	46
Арабчук І.М. Художньо-літературні та мистецькі журнали у фондах читального залу славістики Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника	54
Галярник Н.Р., Піхманець Ю.Є. Іменні бібліотечні фонди вищого навчального закладу	58
Піхманець Ю.Є. Іменний фонд Ореста Городиського у книгозбірні Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника	64
Галярник Н.Р. Меморіальна бібліотека Вацлава Копалінського	69
Сухорукова І.М. Музичні видання діаспори у фондах Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника	72
Юречко І.В. Німецькомовна література у фондах рідкісної книги Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника	75

Розділ III. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Романська С.Й. Електронний каталог бібліотеки: технологія та організація	79
Корчменко Р.В. Автоматизація бібліотечних процесів: проблеми видачі документів користувачам	83
Пелипишак І.В. Поняття комп'ютерної грамотності бібліотекаря	87
Пікуляк М.В. Методи впровадження дистанційного навчання в університеті з використанням електронних бібліотек та інтернет-технологій	90

Розділ IV. БІБЛІОГРАФІЯ. БІОБІБЛІОГРАФІСТИКА

Ражик Є.Ф. Формування системи бібліографічних видань у Науковій бібліотеці Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника	95
---	----

Бігусяк М.В., Гуцуляк О.Б. Біобібліографістика Прикарпаття як регіональна складова Українського Біографічного Словника	100
Блинчук М.В. Науковці Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника як дослідники історії рідного краю	105
Федорів Р.Я., Дрогомирецький П.П. Поет трагічної долі: штрихи до літературного портрета Михайла Дяченка (Марка Боєслава)	108
Розділ V. КНИГОЗНАВСТВО. РЕЦЕНЗІЇ	
Мазур Н.Г. Книжкова комунікація: теорія, історія, перспективи розвитку	112
Мах У.І. Сучасна українська періодика для жінок: типологічні особливості	119
Гнатюк М.В. Традиції ілюстрування дитячої літератури в Україні	122
Баран Є.М. Вихід із тіні патосу (<i>рецензія на книгу поезій Олега Гуцуляка</i>)	134
Гуцуляк О.Б. Карпатська зоря Ярослава Ороса (<i>рецензія на книгу</i>)	138
Розділ VI. БІБЛІОТЕКА ЯК НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР СУЧАСНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ (до 70 річчя з дня заснування Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника): 18 вересня 2014 р.: матеріали науково-практичної конференції	
Кметь В.Ф. Бібліотечні фонди ретроспективної періодики в методології філософії національної пам'яті	145
Романишин Ю.О. Львівська національна наукова бібліотека імені Василя Стефаника як унікальне джерело до формування національної спадщини України	153
Бабій Л.В. Бібліотечна справа на Івано-Франківщині: минуле і сьогодення	160
Агеєва З.М. Від витоків до сьогодення: історія розвитку бібліотеки Івано-Франківського національного медичного університету	164
Мацей О.О. Формування управлінської культури працівників середньої та низової ланки в бібліотеці вищого навчального закладу	172
Жирик Л.І. Соціокультурний аспект діяльності сучасної бібліотеки: проектна діяльність	178
Ісаєнко О.О. Бібліотечно-культурологічний проект «Зведений краєзнавчий електронний ресурс «Історія міст і сіл України»: основні положення	186
Горбань Г.В. Співпраця Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Івана-Франка та Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника: краєзнавча складова	197
Пристай Г.І. Краєзнавча концепція пам'яті: від багатовекторності аспекту до позиціонування мистецьких постатей та автентики Прикарпаття (з досвіду відділу літератури з мистецтва Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. Франка)	201
Коваль І.В. Теоретичні положення громадянського суспільства у спадщині науковців Прикарпаття: бібліографічний аспект	211
Макаровський І.П. Шевченкіана Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (до 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка)	218
Бурдуланюк В.М. Бібліотека Наукового товариства імені Шевченка – феномен української культури Галичини (1892 – 1939 рр.)	223

Королько А.З. Культурно-просвітня і соціально-економічна діяльність «Народних Спілок» на Покутті (кінець XIX – початок XX ст.)	228
Королько О.Ю. Організація бібліотечної справи Товариством «Просвіта» в Східній Галичині на початку XX століття в оцінці Зенона Кузелі	249
Розділ VII. ІМЕННИЙ ФОНД ПРОФЕСОРА В.Т. ПОЛЕКА ЯК ДЖЕРЕЛО БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВА, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА ТА КРАЄЗНАВСТВА (до 90-річчя з дня народження В.Т. Полека): 2 жовтня 2014 р.: матеріали науково-методичного семінару	
Галярник Н.Р. Архів професора Володимира Полека як об'єкт наукового дослідження	257
Бігусяк М.В., Красуляк О.В. Франкознавчі студії професора В.Т. Полека	262
Галярник Н.Р. Творча діяльність Гната Хоткевича в епістолярії В.Т. Полека (за матеріалами Іменного фонду професора В.Т. Полека в книгозбірні Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника)	269
Галярник Н.Р. Поет-дисидент Зеновій Красівський (за матеріалами Іменного фонду професора В.Т. Полека в книгозбірні Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника)	281
Розділ VIII. КРАЄЗНАВСТВО. УКРАЇНОЗНАВСТВО	
Борчук С.М. Енциклопедія Українознавства Володимира Кубійовича	288
Паньків М.І. Етнографічне районування Івано-Франківської області	299
Єгрешій О.І. Єпископи Григорій Хомишин і Миколай Чарнецький: проблема взаємовпливу	306
Кафарська О.Б. Громадянський аспект педагогічних поглядів Т.Г. Шевченка	314
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	318

Розділ І.
БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

**НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ПРИКАРПАТСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА (1946-2014):
ІСТОРІЯ, ДОСЯГНЕННЯ ТА ЗАВДАННЯ
В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ**

У статті з нагоди ювілею висвітлюється історія становлення та функціонування Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, показано важливі етапи розвитку, згадано важливі персоналії – подвижників бібліотечної справи, бібліографів-краєзнавців, подано інформацію щодо завдань та перспектив інтенсифікації діяльності бібліотеки в умовах функціонування Болонської освітньої системи.

Ключові слова: навчальна бібліотека, наукова бібліотека, бібліотечні фонди, раритетні видання, зарубіжна україніка, інформаційна культура студента.

З висот сьогодення бібліотеки, її досягнень завжди цікаво оглянутися назад, оцінити пройдений шлях, показати, якою цікавою та насиченою подіями була її історія, які люди присвячували їй кращі роки свого життя. З пожовтілих архівних сторінок на нас дивляться стовпці цифр – звіти про роботу бібліотеки. Ми бачимо щоденну буденну роботу: комплектування, обслуговування, інформування читачів, виставки. У всі часи вона потрібна і затребувана як центр інформації, просвіти і культури.

Науковою бібліотекою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника пройдено шлях більше ніж в 70 років. Цей шлях не був викладений трояндами, були на цьому шляху злети та падіння. Проте бібліотека росла і розвивалася разом з вузом, вперто йшла вперед на шляху перетворення бібліотеки педагогічного інституту в сучасний інформаційний центр університетської науки. І допомагали бібліотеці в цьому чарівному «перетворенні» люди – її головна цінність.

Історія однієї з найбільших та найцінніших книгозбірень Прикарпаття дотепер ще не стала об'єктом солідного удокументованого наукового дослідження, її історіографія містить лише фрагментарні констатації деяких фактів без спроб їх потрактування у контексті розвитку освіти та культури України. Бібліотеці досі не було присвячено окремого видання, вона, не враховуючи двох спеціальних рекламних буклетів, лише згадувалася у декількох публікаціях, присвячених інституту (університету) [1], структурним підрозділом якої вона є, та кільком персоналіям науковців, які певний час були її співробітниками.

Сучасні пошуки, які розгорнуті бібліотекою на основі внутрішніх університетських та івано-франківських і львівських архівосховищ, додають впевненості, що виявлення й оприлюднення матеріалів та документів у недалекому майбутньому в окремих публікаціях дозволить розкрити

історіографію, місце і роль бібліотеки в освітньому та науково-дослідному процесі в Україні.

Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника була заснована в 1944 р. як бібліотека тодішнього Станіславського учительського інституту (з 1950 р. – Станіславського, а з 1963 р. – Івано-Франківського) державного педагогічного інституту. Вже в незалежній Україні в 1992 р. вона стала бібліотекою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, а в 2000 р. наказом по університету бібліотеці надано статус наукової.

За цей хронологічний період у бібліотеці відбулися як кількісні, так і якісні зміни. Звісно, не можна ігнорувати той факт, що найпершим призначенням створеної в 1944 р. бібліотеки як окремої структури інституту (до того в учительському інституті книжкові фонди зберігалися в тематичних кабінетах) було формування саме «радянського фахівця (учителя)», беззаперечно відданого існуючій владній системі, але, за своєю типологічною суттю бібліотека, все ж таки, виконувала ще й функцію поширення вищої освіти, наукового знання та гуманітарних цінностей серед тої групи населення краю, яка за умов поневолення Польщею мала обмежені можливості до реалізації повною мірою своїх культурних та освітніх прав.

Виходячи з того, що у будівлі колишньої польської Державної комерційної школи (Szkol Handlowa, Staatliche Handelsschule) було відкрито в 1939 р. Станіславську педагогічну школу, а в 1940 р. Станіславський учительський інститут (і яка є тепер адміністративним корпусом Прикарпатського національного університету), бібліотека могла б виводити своє заснування саме від бібліотеки комерційної школи, але, під час другої світової війни фонд цієї бібліотеки, як і архів самої школи, повністю згорів. Тому бібліотека учительського інституту створювалася з нуля. Після відновлення в 1944 р. учительського інституту в Станіславі в ній створено було бібліотеку, яка розташувалася в приміщенні на вул. Шевченка, 30, яка налічувала 6400 книжок і читальний зал на 25 місць. Одразу розпочалося формування фондів бібліотеки, в основному з надісланих із педагогічних закладів Одеси (3250 томів книг), Херсона, Кам'янця-Подільського і тодішнього Ленінграда видань, які охоплювали широкий спектр – від творів «класиків марксизму-ленінізму» та партійних видань до підручників та монографій з історії, філології, математики, фізики та біології. Як правило, на таких виданнях розташовані перекреслені штампи бібліотек, з яких вони надсилалися, та позначки, інколи багаторазові, що книга пройшла перевірку на відсутність антирадянських матеріалів. Також розпочалося надходження одного обов'язкового примірника видань в Україні та видавництва Москви і Ленінграда. Згодом у фонди бібліотеки перейшли книги Коломийського учительського інституту, який був приєднаний до Станіславського педінституту в 1955 р. Фонд бібліотеки збільшився учетверо – з 30 тисяч книг у 1951 році до 167 тисяч у 1958 році.

Найважливішим завданням бібліотеки з цього часу стало формування фонду навчальної літератури і повне забезпечення нею студентів. Особлива

увага була приділена предметному каталогу, а також складанню алфавітного каталогу на книжковий фонд. Значну допомогу бібліотеці надавав також студентський читацький актив: від переміщення і розміщення фонду до складання каталогів.

У зв'язку з кількарізовими пожежами, на жаль, не збереглися перші книги наказів та розпоряджень та особисті справи співробітників інституту, і через це неможливо встановити точну дату створення бібліотеки, її структуру та персональний склад. Єдиним документом в даному випадку можуть слугувати збережені в бібліотеці перші інвентарні книги (які починаються записом, датованим 5 липня 1944 р.), а також спогади співробітників-ветеранів.

З перших років роботи бібліотека здійснювала інформаційно-бібліографічне обслуговування викладачів та студентів, створюючи бібліографічні засоби орієнтації в потоці інформації, що повсякчас збільшувалася. За цей час виконані десятки тисяч довідок, підготовлені науково-допоміжні вказівники. Багатство фондів розкривалося за допомогою численних виставок, оглядів, котрі органічно вплелися у літопис бібліотеки.

У 1966 р. було завершено будівництво корпусу бібліотеки, як прибудови до головного корпусу педагогічного інституту (тепер у ньому залишаються досі головне книгосховище, навчальний абонемент та комп'ютеризований читальний зал фізико-математичних і економічних наук). Тоді ж у бібліотеку прийшли працювати досвідчені спеціалісти – директор бібліотеки Катерина Петрівна Мокан, заступник директора бібліотеки Валентина Ігорівна Смулка, завідувач відділу обслуговування Ірина Петрівна Мороз (Мамонова), завідувач довідково-бібліографічним відділом Парасковія Василівна Гнатюк, завідувач відділу комплектування та обробки літератури Людмила Михайлівна Стасинець, бібліотекарі та бібліографи Іван Людвигович Йосипів, Альбіна Анатоліївна Закашевська.

У 1955-1974-х рр. бібліотеці в якості провідного спеціаліста-бібліографа присвятив свій науковий потенціал знаний в регіоні краєзнавець і науковець, у майбутньому – професор кафедри української літератури, кандидат філологічних наук Володимир Теодорович Полек [2], учень відомого львівського бібліографа і книгознавця І.Ф. Максименка. Склалось так, що після смерті вченого родина В.Т. Полека передала його архів та книгозбірню в дар бібліотеці, внаслідок чого було відкрито перший іменний Фонд професора В.Т. Полека, який доступний для досліджень всім категоріям користувачів.

Науковим подвигом проф. В.Т. Полека є укладений ним „Біографічний словник Прикарпаття", в котрому вчений-бібліограф зібрав кілька тисяч довідок про визначних уродженців Прикарпаття та видатних людей, чії життя і творчість так чи інакше були пов'язані з нашим краєм. Інша його праця, над якою працював дослідник у стінах бібліотеки, це – довідник „Літературне Прикарпаття", який мав драматичну долю. У 1963 р. у цьому виданні були помічені „прояви українського буржуазного націоналізму" і вже готовий тираж у видавництві „Каменярь" було знищено, збереглися тільки унікальні примірники у наукових бібліотеках, які мали право так званого обов'язкового примірника. Наприкінці 60-х – на початку 70-х рр. В.Т. Полек активно

долучається до підготовки Української Радянської енциклопедії, енциклопедії „Історія міст і сіл УРСР. Івано-Франківська область" і за помітний внесок отримує подяку від її головного редактора, поета-академіка – Миколи Платоновича Бажана, а також його нагороджують грамотою Івано-Франківського облвиконкому.

Заслугою В.Т. Полека є формування у бібліотеці фонду рідкісної книги, який тепер налічує понад 5 тисяч унікальних видань. Це раритетні видання, «Записки Наукового Товариства імені Шевченка» (НТШ), «Літературно-наукові вісники», ряд прижиттєвих праць галицьких письменників – Івана Франка, Марка Черемшини, Василя Щурата. Гордістю книгозбірні є саме такі раритети як: *СЛОВО въ недѣлю мытаря и фарисея, о безпредѣльности воли Божіей. — Санктпетербургъ: Печатано въ Типографіи I-го Кадетского Корпуса, 1829 годъ; Н. Соловьева Настольная хронологія, замѣчательныхъ произшествій, полезныхъ открытій, рожденія и смерти знаменитыхъ людей, от сотворенія міра по настоящее время. — Санктпетербургъ, 1852; Описание рукописей и каталогъ книгъ церковной печати бібліотеки А.И. Хлудова. — Москва, 1872; Сочиненія Сергѣя Михайловича Соловьева. — С.-Петербургъ: Типографія брат. Пантелеевыхъ, 1882; Драгоманов М. Листи до Івана Франка і інших: 1887-1895. — Львів, 1908; Левицький К. Українська державна путь: Думки про методи і практику державного будівництва. — Львів, 1933 тощо.*

70-80-ті роки минулого століття, які історики назвуть „застійними", позначилися застоєм й у бібліотечній справі, що проявлялося в посиленні диктату партійних органів, виданні масиву літератури ідеологічного характеру з пропаганди і контрпропаганди, нудної художньої літератури з виробничо-колгоспної тематики. Але цей „застій" більше був відчутний всередині. Зовні ж бібліотека продовжувала працювати для читача: комплектувати фонди, обслуговувати читачів, виконувати довідки, здійснювати масові заходи, знаходячи для цього нові форми і залишаючись привабливою для викладачів і студентів. У період «перебудови» і «гласності» відбувається активне пожвавлення в роботі бібліотеки, яку вже не зв'язували ідеологічними шорами, періодичні видання та популярні книги мемуарного характеру стають цікавими для читацького активу бібліотеки.

З 1991 р. розпочинається новий переломний період в історії країни, однак це мало стосувалося розвитку бібліотек, оскільки і надалі видається мало літератури, зокрема україномовної. Ускладнюються зв'язки між видавництвами і бібліотеками не тільки за кордоном, а й в Україні. Практично припиняється діяльність МБА та книгообміну. Але ці труднощі не вплинули на якість роботи фахівців бібліотеки, вони твердо переконані, що серед величезного моря сучасних засобів інформації, книга залишається головним інструментом у подальшому розвитку науки, освіти та культури.

Цей непростий період в історії бібліотеки випав на долю знаного методиста бібліотечної справи Рими Андріївни Старостенко, яка змінила в 1983 році на посаді директора бібліотеки Катерину Петрівну Мокан. Маючи попередній досвід роботи в наукових та універсальних обласних бібліотеках

Миколаїва та Івано-Франківська, вона навчила працівників бібліотеки дивитися далеко вперед і працювати на перспективу. Їй вдалося здійснити низку структурних перетворень: освоїти новий бібліотечний корпус із новими центральним та педагогічним читальними залами, залами каталогів, книгосховищами, відкрити абонемент художньої літератури, факультетські галузеві читальні зали, читальні зали для викладачів та студентського гуртожитку. Вона пропонує очолити відділи й сектори новим людям, довіряє їм і не помиляється. Серед них — завідувач відділом комплектування та наукової обробки видань Людмила Олексіївна Волошин, заступник директора Світлана Валеріївна Олейник, головний бібліотекар на той час Олег Борисович Гуцуляк, завідувачі відділами обслуговування Надія Михайлівна Лащик, Наталія Володимирівна Морозова, завідувач відділу бібліографії Івона Юріївна Шимків, завідувачі секторами: Леся Петрівна Гаврилук, Ірина Іванівна Шевчук, Наталія Григорівна Мазур та Алла Василівна Манюхіна, методист роботи з фондом Оксана Степанівна Бабінчук. Цьому сприяють різноманітні виставки та огляди, присвячені висвітленню трагічної історії українського народу у боротьбі за власну державність, історію ЗУНР і УПА. З ініціативи колишнього ректора вишу – академіка НАПН України, професора Кононенка В. І. та за сприяння директора бібліотеки відкрито спеціалізований читальний зал україніки, який починає поповнюватися дарчими надходженнями щонайперше діаспорних видань — книгами, журналами, альбомами. У цей час розпочинається редагування системи бібліотечно-бібліографічної класифікації (ББК) у відповідності з вимогами часу. Багатогранна діяльність Р.А. Старостенко відзначена Міністерством освіти і науки України, їй присвоєно звання „Відмінник освіти”, нагороджено Почесними грамотами та іншими відзнаками.

Помітний слід в історії бібліотеки зробила Валентина Ігорівна Смулка, яка в 60-90-х роках обіймала посаду заступника директора бібліотеки. Будучи чуйною людиною, шанованою колегою, вона, випускниця Харківського інституту культури, вміла допомогти молодим спеціалістам в засвоєнні нелегких азів бібліотечної роботи.

Після виходу Р.А. Старостенко в 1998 р. на пенсію (але вона не залишилася поза колективом, а продовжує передавати свій досвід молодим спеціалістам на посаді провідного бібліотекаря) бібліотеку очолив кандидат філологічних наук, краєзнавець і діалектолог Михайло Васильович Бігусяк — керівник нового типу. Згодом він став членом Науково-методичної бібліотечної комісії МОН України. З цього часу бібліотека поповнилася новими кадрами, які успішно вирішують нові завдання, що постали перед бібліотекою. Відбулися структурні зміни на місцях, відкрито філіали бібліотеки університету у містах Івано-Франківської області (Коломия, Калуш), Закарпаття (Рахів) і Тернопільщини (Чортків), де функціонують НКЦ нашого університету.

Зусилля директора бібліотеки були направлені на те, щоб перетворити університетську книгозбірню в науково-дослідну лабораторію з краєзнавства і біобібліографістики, яке у свою чергу сприяло тому, що їй у 2000 р. надали статус наукової інституції. З 2005 р. співробітники бібліотеки беруть участь у звітних наукових конференціях кафедр і підрозділів Прикарпатського

національного університету у рамках окремої секції „Бібліотекознавство. Бібліографія. Книгознавство". Розширюється географія участі бібліотеки в наукових конференціях та семінарах (Львів, Київ, Донецьк, Кам'янець-Подільський, Харків), встановлено наукові контакти та співпраця з Інститутом біографічних досліджень Національної бібліотеки ім. В. Вернадського НАН України, у планах — розширення мережі наукових контактів за кордон (Польща, Болгарія, Росія, Азербайджан, Канада). У результаті роботи над науково-дослідною темою "Праці науковців Прикарпатського національного університету в розвитку науки ХХ ст.: Біобібліографічний аспект", упорядковано та видано: "Бібліографічний покажчик праць викладачів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (1992-2006)" у трьох томах [3]. Відділом започатковано серію персональних бібліографічних покажчиків "Вчені Прикарпатського університету", яка присвячена відомим науковцям нашого вузу, у рамках серії видано понад 30 покажчиків, які користуються популярністю серед наукової громади України. Щорічно видається бібліографічний покажчик змісту Вісників Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника.

До 150-річчя з дня народження І.Я. Франка складено науково-бібліографічні покажчики („Франкознавство у діаспорі: на матеріалі книжкового фонду читального залу україніки", „Творчість І.Я. Франка: на архівних матеріалах професора В.Т. Полека", „Франкознавство у стінах Прикарпатського національного університету" та ін.), організовано тематичні виставки, підготовлено доповіді на звітні конференції та опубліковано спеціальні статті.

У 2007 р. у бібліотеці вводиться посада заступника директора з наукової роботи, яку обійняв кандидат філософських наук, бібліотекар з 20-річним стажем роботи Олег Борисович Гуцуляк.

З ініціативи ректорату в 1993 році в Прикарпатському університеті було відкрито кабінет україніки, де відвідувачі мають доступ до інформації про Україну в зарубіжних та еміграційних виданнях різних років, значна частина яких перебувала у спецховищах в радянські часи. Формування колекції книжок та інших ресурсів розпочалося з дарчої літератури, що надходила з різних країн — Німеччини, США, Канади, Латинської Америки, Чехії. Меценатами були зарубіжні організації та товариства, як-от — бібліотека м. Колорадо (США), осередок українців м. Оттави (Канада), а також приватні особи — Володимир Галюк, Мирослав і Марія Бігусі, проф. П. Гой, Б. Желехівський, П. Кравчук, Д. Штундер та ін., яким ми будемо завжди щиро вдячні. Значну частину цінної літератури ми отримали в дар від нашого земляка, колишнього директора бібліотеки Конгресу США Б. Ясінського.

Окрасою колекції є 12-томове перевидання творів Лесі Українки за редакцією проф. Б. Якубського, здійснене у 1953 році в Нью-Йорку до 40-річчя смерті української письменниці; повне видання творів Тараса Шевченка Українським Науковим Інститутом у Варшаві, видане у 14-ти томах п. М. Денисюком у Чикаго в 1962 р.; листи М. Драгоманова до І. Франка та інших, видані І. Франком у Львові 1908 року; суспільно-філософські нариси Ю.

Вассияна, видані у Торонто 1972 року; знаменита "Історія українського війська", видана Іваном Тиктором (із особистим автографом видавця). Тішимося, що маємо можливість запропонувати нашим відвідувачам — а це викладачі, студенти, аспіранти, пошукачі, школярі, краєзнавці та всі охочі до книги і знань — для опрацювання наукові збірники Українського вільного Університету, наукові записки цього ж закладу та наукові записки Українського техніко-господарського інституту (м. Мюнхен), видання серій "Українські граматики" та "Українське літературознавство" тощо.

У читачів особливу зацікавленість викликають книги, присвячені подіям II світової війни та участі в них українських формувань. У фондах читальної зали є багато джерел, присвячених висвітленню згаданої тематики, та найпопулярнішим залишається багатотомник "Літопис Української Повстанської Армії", виданий у Торонто. При цій нагоді варто висловити особливу подяку нашим місцевим дарувальникам із Братства колишніх вояків 1-ої Української дивізії Української Національної Армії (колишньої 14-ї Гренадерської дивізії "Галичина") і особисто Володимирові Малкошу, які презентували у фонд чимало цікавих книг, повну підбірку журналу "Вісті комбатанта" з 1967 по 2001 роки. Така література сприяє багатограннішому вивченню певних аспектів питань, що стосуються визвольних змагань в Україні. Безумовний інтерес є до періодичних видань, фонд яких включає всі числа журналу "Визвольний шлях", починаючи з 1950 року, підбірки журналу "Сучасність" з 1960 р., часопису "Авангард" з 1955 р. Особлива увага до фахового видання "Український історик". Є і газети — "Українська думка" (Великобританія), "Українське слово", "Шлях перемоги", "Український форум" тощо. Книгозбірня Україніки примножується завдяки значним і надзвичайно цінним пожертвам із особистих книжкових зібрань зарубіжних меценатів та місцевих дарувальників, серед яких і викладачі нашого вузу, яким ми сердечно дякуємо.

У 2005 році в Науковій бібліотеці розпочалося впровадження автоматизованої бібліотечної системи, мета якої – автоматизація всіх основних виробничих процесів, покращення якості обслуговування читачів та розширення списку послуг бібліотеки. Було створено відділ комп'ютеризації та автоматизації бібліотечних процесів, укомплектовано технічний персонал із інженерів та операторів комп'ютерного набору, проведені роботи по монтажу локальної мережі, яка з'єднала всі підрозділи бібліотеки. Придбане програмне забезпечення «УФД/Бібліотека» дало можливість створення та наповнення електронного каталогу за допомогою якого можна здійснювати алфавітний та тематичний пошук усіх видів документів, які є в наявності бібліотеки. На сьогоднішній день електронний каталог налічує 396 тис. назв книг, журналів статей періодики. Ведеться робота по штрихкодуванню фонду бібліотеки і підготовка до автоматизованого обслуговування.

Для задоволення інформаційних запитів усіх категорій користувачів створено Електронну бібліотеку, яка наповнюється оцифрованою гостродефіцитною літературою та літературою для дистанційного навчання. У вільному доступі через сайт бібліотеки пропонуються електронні версії

наукових видань університету, бібліотеки а також доступ до відкритих електронних ресурсів.

У 2010 році в приміщенні читального залу фізико-математичних та економічних наук відкрився електронний читальний зал, обладнаний 20-ма сучасними автоматизованими робочими місцями з доступом до мережі Інтернет. Користувачі залу мають змогу отримати консультації при здійсненні автоматизованого пошуку літератури та доступ до інформаційних ресурсів бібліотеки. Також у приміщенні бібліотеки наявний вільний доступ до мережі Wi-Fi.

Надалі основним видом діяльності бібліотеки є забезпечення навчального процесу та науково-дослідної роботи викладачів і студентів, організація та проведення конференцій, тематичних виставок, презентацій книг, літературних вечорів, диспутів, усних журналів тощо. Доброю традицією в просвітницькій роботі бібліотеки стало проведення презентацій книг викладачів вузу, письменників та краєзнавців. Зокрема, відбулися зустрічі з письменниками Іваном Драчем, Дмитром Павличком, Андрієм Содоморою, Юрієм Андруховичем, Юрієм Покальчуком, Олександром Іранцем, Андрієм Курковим, Ігорем Римаруком, Василем Лизанчуком, Михайлом Андрусиком, Олесем Гордоном, Богданом Томенчуком, Гроловицею Бердник, Степаном Процюком, Романом Івасевим, Рагулі Власідзе (Грузія), літературознавцем Євгеном Бараном, істориком Володимиром Великочієм, авторами антології „Тканина і ландшафт", журналу „Форма(р)т", видавництвами „Нова книга" (Вінниця) та „Гостинець" (Івано-Франківськ). Традиційними стали у творчій галереї бібліотеки виставки художніх полотен місцевих митців, викладачів Інституту мистецтв, фотохудожників міст Івано-Франківська і Бая-Маре (Румунія). Більша частина загальноуніверситетських заходів не проходить без участі книгозбірні — виставки і огляди стали невід'ємними атрибутами конференцій, симпозіумів та „Днів науки".

Співробітники бібліотеки прийняли участь у круглому столі "Інформаційно-освітні аспекти співробітництва України з НАТО" (м. Київ, організатори: ВГО "Демократична дія", Громадська ліга Україна-НАТО) в рамках проекту "Встановлення інформаційних стендів НАТО: створення доступу до інформації з питань міжнародної безпеки в Україні" та відкритті у бібліотеці стенду за присутності Посла Республіки Польща в Україні Яцека Ключковскі.

Формування інформаційної культури серед молоді визнано одним з найважливіших напрямів діяльності нашої бібліотеки. Було розроблено цикл лекцій „Основи інформаційної культури" для студентів перших курсів, а для студентів старших курсів і аспірантів — „Бібліографія та наукова робота". У відділі довідково-бібліографічного та інформаційного обслуговування зібрано довідковий бібліографічний апарат бібліотеки (каталоги, картотеки, бібліографія), що дає повне уявлення про фонд бібліотеки і дозволяє читачам вибрати і замовити потрібну інформацію. Довідковий фонд відділу становить понад 6 тисяч примірників.

У приміщенні Будинку Вчених відкрито спеціалізований читальний зал для аспірантів та науковців, де зберігаються реферативні журнали, вісники університетів та інститутів, автореферати дисертацій та дисертації, захищені у Спеціалізованих радах в Прикарпатському університеті. Кваліфіковану консультацію надає тут завідувач науковим відділом Інна Михайлівна Арабчук та завідувач сектору наукової літератури Наталія Григорівна Мазур. Окрім вищезгаданого професора і бібліографа В.Т. Полека в бібліотеці поєднували працю з навчанням в аспірантурі, захистили дисертації або стали викладачами в університеті її колишні і теперішні співробітники: завідувачі відділом обслуговування З.Л. Файчак, Н.Є. Побойна, Н.М. Лащик, головний бібліотекар О.Б. Гуцуляк, завідувач сектору У.І. Мах, бібліографи І. Любчик, О.Є. Стасинець-Чуприна, І. Морицян-Кіт, О. С. Брович та ін.

Бібліотечний фонд комплектується літературою з питань педагогіки, психології, філософії, природничих наук, музики, фізичного виховання, філологічних наук тощо. Бібліотечний фонд універсальний, загальна кількість — 679133 примірників українською, російською, англійською, німецькою, французькою, польською та іншими іноземними мовами, в тому числі: 40817 журналів (з них 7430 іноземними мовами), 12240 назв газет (601 комплект), 155542 примірники навчальної літератури, 451513 — наукової літератури, 71097 примірників художньої літератури, 34627 — іноземних видань.

Після участі директора Наукової бібліотеки в нарада директорів бібліотек ВНЗ III-IV рівнів акредитації «Бібліотека вищого навчального закладу — ключова ланка інформаційного забезпечення навчального процесу на сучасному етапі» (12-15 лютого 2007 р.) та зустрічі керівників бібліотек вищих навчальних закладів з міністром освіти і науки України" (13 лютого 2007 р., м. Дніпропетровськ) перед бібліотекою постають нові завдання з інтенсифікації та модернізації власної діяльності та нарощуванні її технічно-інформаційного потенціалу.

Зокрема, на виконання вимоги Міністерства освіти і науки про забезпеченість навчальною літературою студентів, зросла кількість закуплень її університетом: наприклад, за 2007 р. було придбано видань на суму 515.164 грн. в кількості 22560 примірників. З них навчальна література становить 80%, а решта — наукова. Це у два рази більше у порівнянні з минулими навчальними роками. Складено рекомендаційні покажчики („Молодь і молодіжні рухи", „Вища школа та Болонський процес", „Покажчик бібліографічних видань Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету"), щоквартально виходять інформаційні бюлетені („Вища школа", „Економіка. Економічні науки", „Історія. Історичні науки", „Мистецтвознавство") та оглядові статті у газеті університету „Альма матер".

Як простежується з усього вищенаведеного, головною метою діяльності Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника були й залишаються ті кардинальні завдання, які ставляться перед будь-якою університетською бібліотекою [4] — а це: сприяння справі становлення висококваліфікованих фахівців, виховання у молоді кращих людських та громадянських якостей, розширення інтелектуальних здібностей.

Література.

1. Івано-Франківський державний педагогічний інститут імені В. Стефаника (Документальний нарис) / Відп. ред. П.С. Федорчак. – Ужгород: Карпати, 1990. – С. 57; Прикарпатський університет: Здобутки і перспективи / Відп. ред. В.І. Кононенко. – Ів.-Франківськ: Плай, 2000. – С. 22, 25-26.
2. Володимир Теодорович Полек: Бібліографічний покажчик / Укл. Б. Гаврилів, Г. Горбань. – Івано-Франківськ: Наше місто, 1999. – 85 с.
3. Бібліографічний покажчик праць викладачів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (1992-2006): У 3-х тт. / Уклад. І. Шимків; Ред. І. Миронюк; Передм. Б. Остафійчук. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2007. – Т.1. – 559 с; Т.2. – 546 с; Т.3. – 372 с.
4. Шкира О. Університетська бібліотека як інтелектуальне перехрестя студентів, науковців, освітян та бібліотекарів регіону // Бібліотечний вісник. – 2007. – №3. – С.28.

The article on the occasion of the anniversary highlights the history of formation and functioning of the Scientific Library of Carpathian National University, shows the important stages of development, important personalities mentioned – devotees of librarianship, bibliographies, ethnographers, provides information on problems and prospects of intensification of the library under conditions of Bologna Education systems.

Keywords: academic library, library, library collections, rare editions, foreign Ukrainistics, information culture student.

БІБЛІОТЕКА УНІВЕРСИТЕТУ ЯК КУЛЬТУРНИЙ ІНСТИТУТ ЗА УМОВ РОЗШИРЕННЯ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

У статті проаналізовано феномен наукової бібліотеки вищого навчального закладу як інституту формування культури користувача та забезпечення інформацією навчального та науково-дослідного процесів.

Ключові слова: компетенція, компетентність, компетентність бібліотекаря, компетентність користувача, інформаційна культура, гуманізація знання, толерантність.

На перший погляд, проблема, що порушується в науковому дослідженні, є, начебто, вирішеною. Бібліотека була і залишається культурним інститутом, якого не заперечує інформаційне суспільство. Втім констатація і навіть підтвердження цієї тези відомими аргументами за сучасних умов виявляються не завжди достатніми. Адже останнім часом багато традицій і норм поставлено під сумнів об'єктивними перетвореннями, суб'єктивними упередженнями проти минулого, розпорошеністю і фрагментарністю нових даних.

Відомо, що авторитет високої культури нині виявився дещо затьмареним. Наприклад, бібліотеки для дітей та юнацтва не всіма, навіть серед бібліотекознавців, сприймаються як зона досягнень українського суспільства. Все більшим стає розрив між потребами наукових бібліотек у сучасних кадрах і реальною кількістю випускників відповідних спеціальностей. Існують й інші аспекти цієї проблеми, що вимагають негайного розв'язання на сучасному етапі розвитку бібліотечних та інформаційних наук, а також культурології, соціології, психології, тобто в спеціальному комплексному дослідженні.

Для обґрунтування теоретичних засад цього дослідження необхідно визначити найсучасніші поняття, на яких ми й зосереджуємо увагу. Доцільно розглянути зміст поняття "компетенція" у світлі сучасних ідей стосовно "компетентного" підходу, що розробляється у педагогіці, культурології, бібліотекознавстві.

Гуманітарний погляд на категорію компетенції полягає в тому, що нею окреслюється коло повноважень (функцій), а також знань, умінь, навичок (освіти, підготовки), необхідних для виконання мети, і завдань діяльності. У цьому контексті вживаються такі словосполучення, як "розширення компетенції" та "звуження компетенції", що свідчать про динамічність процесу, її набуття чи втрати. Розширення компетенції в широкому сенсі є явищем розвитку: збагачення функцій, кола обов'язків, об'єктів діяльності тощо.

Не випадково у проекті Ради Європи «Середня освіта в Європі» (1992 р.) знаходимо офіційний термін «ключові компетенції». Контекст його вживання передбачає акцент на здатності узагальнення і застосування особистісно-професійних рис для забезпечення такого кола повноважень, де головним є

постійний вплив швидких змін. Тому до ключових компетенцій віднесено адаптивність і мобільність системи в умовах трансформацій.

Для нашої теми, пов'язаної з кваліфікованим культурно-інформаційним забезпеченням гуманістичного змісту розвитку молоді та старшого наукового складу вищих навчальних закладів, найважливішим є поняття «культурного потенціалу». В матеріалах міжнародних наукових конференцій з проблем інформаційного суспільства, інформаційного світогляду, культури та інформації знаходимо відповіді на багато запитань щодо цього поняття. Зазначимо, що культурний потенціал суспільства визначається розвитком мистецтва і освіти. Вони взаємопов'язані та впливають одне на одного, але освіта є базою для розвитку всіх інших сфер життєдіяльності суспільства, а в узагальненому сенсі – основою для побудови всієї культури. Крім того з гуманістичних позицій культура є найбільш сталою у своїй основі цінністю.

Відносно сучасного погляду на інформацію саме з гуманістичної точки зору, культура інтерпретується як категорія системи загальнолюдських цінностей.

Бібліотеки традиційною своєю компетенцією мали створення умов для освіти населення, приділяючи значну увагу просвітництву і вихованню, розвитку пізнавальних інтересів і відповідної науково-пізнавальної, культурно-пізнавальної, естетично-пізнавальної діяльності молодого покоління. Проте з поширенням практики безперервної освіти і розвитком інформаційних, освітніх, медіа-технологій на телекомунікаційній основі, що складає важливу характеристику інформатизації всіх сфер суспільства, виникла потреба безпосередньої участі бібліотек у навчальному процесі. Йдеться не лише про допомогу студентам у пошуку інформації, а також про сприяння систематизації та узагальненню матеріалу під час виконання навчальних завдань.

Отже, компетенція бібліотеки (зокрема наукової), тобто коло її повноважень, має суттєво розширитися на сучасному етапі розвитку нашого суспільства. Збільшаться обсяги і складність деяких ділянок роботи бібліотекарів, що спричинить появу нових вимог до їхньої кваліфікації.

До того ж слід зупинитися на міжнародних підходах до зв'язку в системі підвищення кваліфікації: від розширення повноважень, функцій, компетенції до збільшення фінансової винагороди за виконання складних завдань у бібліотеках.

До недавнього часу в Україні цього зв'язку майже не було. Нині, з уведенням системи доплат за кваліфікацію, складність виконуваних обов'язків, а також премій за конкретні поточні і підсумкові досягнення, поступово формується і новий підхід до оплати праці, який стимулюватиме інноваційні моделі розширення компетенції, зокрема в освітній діяльності наукової бібліотеки на допомогу молоді (дистанційній освіті, додатковій освіті, впровадженні освітніх технологій).

Розширення обсягів компетенції стосовно забезпечення традиційними і телекомунікаційно-інформаційними ресурсами освітніх потреб молоді та надання користувачам безпосередньої допомоги у навчанні – дуже важливий

перспективний напрям роботи наукової бібліотеки, оскільки, як відомо, саме освіта створює базу для розвитку всіх сфер життєдіяльності.

Помітними є вектори розширення науковою бібліотекою кола своїх повноважень, що сприяє розвитку окремих груп і категорій молоді. Зокрема, це виявляється у соціальній реабілітації юнацтва з певними обмеженнями у спілкуванні (інвалідів, хронічно хворих тощо). Вони потребують клопіткої роботи щодо залучення їх до бібліотеки, індивідуального обслуговування, організації відповідних акцій, цікавих для тих чи інших категорій. Тут недоцільно наводити приклади, оскільки в Україні опубліковані статті і збірники матеріалів конференцій, захищені дисертації, що узагальнюють відповідний сучасний досвід.

Інший напрям – соціально-педагогічна діяльність з девіантними (тобто такими, в яких спостерігаються відхилення у поведінці) підлітками з груп ризику – досі залишається, на жаль, майже не розгорнутою. Важливою сферою діяльності наукових бібліотек є: координація з молодіжними організаціями, щоденна праця із залучення до бібліотеки, її клубів за інтересами, а також застосування різних форм і методів, що сприяють цьому.

У компетенції сучасної наукової бібліотеки все більшого значення набуватиме увага до міжкультурної взаємодії, допомога культурним осередкам, сприяння їхній діяльності шляхом не лише підготовки виставок (хоч це дуже важливо й ефективно), але й щоденного задоволення запитів.

Розглядаючи проблему допомоги розвитку культурних товариств, варто взяти до уваги, що в матеріалах міжнародних організацій, зокрема ЮНЕСКО, визнано перспективним інноваційний підхід, побудований на широкому, "панорамному" ставленні до діалогу культур із позицій толерантності. Толерантність розглядається як платформа терпимості до інших поглядів, звичок, зокрема, до інших народів, релігій. Вона є свідченням відкритості, готовності до обговорення і духовного змагання. Толерантність є однією із складових ціннісної бази культури [6].

Виховання толерантності актуалізується не лише в міжнаціональному аспекті, але й як напрям демократизації суспільства, визнання різних поглядів, прагнення до взаєморозуміння, що є ознакою культурної людини. Мова йде про доброзичливість у процесі обслуговування як об'єкт-суб'єктної взаємодії [7], а також у загальному стилі роботи бібліотеки загалом. Для наукової бібліотеки, де вікова специфіка може передбачати, з одного боку, певну сором'язливість, вразливість, а з іншого - бравату, навіть агресивність читача, доброзичливість має входити до "ядра" професійної придатності. Толерантність є передумовою доброзичливості. Професіоналізм має стати основою розширення компетентності [8].

Розпочався новий етап і в розвитку бібліотекознавства, який характеризується тим, що наукова бібліотека також має досліджуватися в динаміці. Це допомагає її розвитку як культурного інституту, необхідного молоді і суспільству загалом. Розвиток теорії бібліотеки (бібліотекознавства) на новому етапі дозволить зосередитись на ціннісному підході, що корисно для наукової бібліотеки. Традиційний бібліотекознавчий (функціональний) аналіз

проблем комплектування, каталогізації, організації фондів, обслуговування, управління бібліотекою, автоматизації доповнюватиметься аксіологічним (ціннісним) аналізом. Завдяки комплексному підходу постаті користувача і бібліотекаря набувають дедалі більшої виразності в системі об'єкт-суб'єктної взаємодії [5].

Таким чином, оволодіваючи дедалі новими "територіями", на яких вміння та знання виявляються необхідними, маємо рекламувати досягнення і плани бібліотеки, створювати їй привабливий імідж.

Література.

1. Маслоу А. Самоактуалізація личности и образование / А. Маслоу. – К.; Донецк, 1994. – 52 с.
2. Чачко С. А. Слово о человеке [Предисл. переводчика] / С. А. Чачко // Козелицкий Ю. Человек многомерный. – К., 1991. – С. 3-18.
3. Иванова Г. А. Образование библиотекарей как специалистов по работе с детьми : монография / Г. А. Иванова. – М., 2003. – 254 с.
4. Нікітінська Т. М. Інтернет для юнацтва: соціальний портрет користувача / Т. М. Нікітінська // Бібліотечний форум України. – 2003. – № 1. – С. 20-22.
5. Чудинова В. П. Профессиональная идеология библиотекарей / В. П. Чудинова // Профессиональное сознание библиотекарей : материалы семинара. – М, 1993. – С. 18-23.
6. Делюдина М. А. Толерантность в информационной культуре общества и личности / М. А. Делюдина // Парадигмы XXI века. Информационное общество, мировоззрение, культура : материалы междунар. конф. – Краснодар, 2002. – С. 103-109.
7. Грозовська О. О. Об'єкт-суб'єктна взаємодія у бібліотечному обслуговуванні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. педагог. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографознавство» / О. О. Грозовська. – К., 1997. – 16 с.
8. Алтухова Г. А. Профессиональная этика библиотекаря / Г. А. Алтухова. – М., 2000. – 110 с.

The article analyzes the phenomenon of academic libraries as a university institute a culture of user information and providing educational and research processes.

Key words: competence, competence librarian, user competence, information culture, humanization of knowledge, tolerance.

РОЛЬ БІБЛІОТЕК ВИШІВ У ПІДВИЩЕННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

У статті показано роль бібліотек університетів у процесі формування та підвищення загальної та інформаційної культури студентів. Важливу роль у цьому процесі відіграє роль бібліотеки у забезпеченні викладання навчальних курсів «Вступ до спеціальності» та «Інформатика».

Ключові слова: інформаційна культура, формування особистості, бібліотека вищого навчального закладу, бібліотечно-бібліографічне знання, бібліотечна грамотність, вступ до спеціальності.

Сьогодні неможливо уявити всебічно розвинену особистість, освічену людину (а надто спеціаліста), яка не володіє знанням інформаційних технологій, комп'ютерною технікою, інформаційною культурою і не має чіткого уявлення про шляхи розвитку науки, її ролі в сучасному житті. Подальший розвиток суспільства можливий лише на базі широкої фундаментальної цілісної освіти.

Одним із завдань вищої професійної освіти є формування особистості з відповідним рівнем інформаційної грамотності та інформаційної культури. Уміння оперативно знаходити інформацію, оцінювати її й ефективно використовувати є необхідною навичкою для професіонала у будь-якій галузі. Якщо сто років тому грамотна людина легко могла обійтись умінням читати, писати й рахувати, то зараз саме правильно підібрана й організована інформація визначає розвиток суспільства.

Сучасна організація навчання відповідно до міжнародних стандартів вимагає, з однієї сторони, посилення інформаційного забезпечення самостійної роботи студента, з іншої сторони, – активізацію самостійної роботи студента, ефективність якої багато в чому залежить від рівня його інформаційної культури.

Під поняттям «інформаційна культура» розуміють складову частину загальної культури, що являє собою сукупність знань, навиків і правил, створених в галузі інформаційної діяльності, які дозволяють споживачу інформації вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, знаходити і використовувати необхідні йому данні (документи) незалежно від їх місця знаходження [6].

Поняття «інформація культура» включає сукупність знань і доступних користувачу інформаційних ресурсів, здатність кожного з них використовувати знання і ресурси; роль професіоналів (бібліотекарів, бібліографів, інформаційних працівників) в залученні споживачів до інформаційної культури. Так в залежності від способу розповсюдження інформації Б. С.Семеновкер

виділяє три періоди розвитку інформаційної культури – рукописний, поліграфічний та електронний [6].

Для бібліотек важливо, що поняття «інформаційна культура» співвідноситься зі ступінню оволодіння спеціалістом основ знань (перш за все бібліотечно-бібліографічних) в області методів і технології роботи з документами та інформацією, умінням організовувати її пошук, відбір, обробку, аналіз та синтез.

Довгий час розповсюдженням бібліотечно-бібліографічних знань (ББЗ) займалися лише бібліотеки як найбільш численні збирачі різноманітних джерел інформації. В планах їх роботи під рубрикою «Пропаганда бібліотечно-бібліографічних знань» фіксувалися зазвичай матеріали про дану бібліотеку, видання для її читачів (проспекти, буклети, пам'ятки), екскурсії в бібліотеці, огляди для різних груп читачів-спеціалістів.

В 1960-80-х рр. суттєвий вклад у наданні методичної допомоги бібліотекам у пропаганді ББЗ внесли науково-методичні центри. Було видано багато методичних матеріалів, орієнтованих на бібліотечно-бібліографічне загальне навчання. Автором найбільш відомих і солідних праць такого роду є російська дослідниця І. К. Кирпичова («Библиография в помощь научной работе», 1958), яка потім в докторській дисертації «Проблеми бібліотечно-бібліографічної орієнтації вчених і спеціалістів» (1974) узагальнила систему діяльності цього напрямку.

Відповідно як формувалася у 60-80 роки ХХ ст. в СРСР Державна система науково-технічної інформації та нова наукова дисципліна – інформатика, досить широко вивчалися, в тому числі і бібліотеками, користувачі інформації. Як правило, визначилась їх слабка підготовленість до використання інформаційних ресурсів. Позитивну роль у підвищенні інформаційної культури відіграли вузівські навчальні курси «Інформатика» та «Вступ до спеціальності». Нерідко такі курси розробляли і вели бібліотеки відповідних вузів.

Виникнення вслід за термінами «пропаганда бібліотечно-бібліографічних даних», «бібліотечно-бібліографічна орієнтація» і поширені нині терміни «інформаційна грамотність», «інформаційна культура» відображають зміни в змісті вироблення відповідних навиків споживачів. Так, в 1970-ті роки йшлося головним чином про розповсюдження бібліотечно-бібліографічних знань. У 80-90 роки ХХ ст. виникла необхідність в умінні працювати з комп'ютерами, банками та базами даних, електронними засобами комунікацій, оцінювати значимість інформаційних каналів, критично мислити та ефективно використовувати інформацію для вирішення своїх життєво важливих проблем.

Таким чином, висока інформаційна культура передбачає можливість подолання суб'єктом інформаційних бар'єрів і вільну орієнтацію в інформаційному середовищі.

Загальноприйняте визначення інформаційної грамотності міститься в матеріалах Американської бібліотечної асоціації – інформаційно-грамотна людина здатна не тільки зрозуміти, що вона потребує інформації, але також здатна ідентифікувати, локалізувати, оцінити і ефективно використати інформацію, необхідну для прийняття конкретного рішення.

Існує ще багато інших визначень інформаційної грамотності, але всі вони так або інакше пов'язані з персональною компетентністю, що представлена послідовністю дій:

- усвідомлення потреби в інформації;
- розробка стратегії пошуку, а саме: формулювання запиту і відбір джерел інформації;
- оцінка інформації;
- синтез;
- ефективне використання нової інформації;
- здатність до критичного мислення.

Проблема підвищення інформаційної культури користувачів була і залишається актуальною в бібліотечно-інформаційному обслуговуванні. З позиції сучасного бібліотекознавства вона висвітлювалася в публікаціях українських фахівців Бабича В., Совенкова Л., Яковенко О. [1,2,7,9]. Цій проблемі приділяли увагу й російські бібліотекарі – практики Беляєва А., Брановський Ю., Щербініна О.[4,8]. Окремі аспекти розглянуто в працях Дворкіної М. [3,4]. Зауважимо, що це питання неодноразово виносилося на розгляд бібліотечної громадськості на міжнародних наукових конференціях.

Вивчення інформаційних джерел дає підстави констатувати, що сьогодні світові інформаційні ресурси не використовуються належним чином через відсутність достатньої інформаційної культури споживача, в той час як вона – складова знань, вміння пошуку й освоєння інформації, що зафіксована на різних носіях. Науковці визначають високий рівень відчуття дискомфорту при пошуку потрібної інформації, адже 80% часу витрачається на пошук інформації, 15% – на її обробку і тільки 5% – на прийняття рішень.

Стрімкий розвиток нових інформаційних технологій виступає могутнім фактором росту значимості інформаційної культури в освіті. Кількість і різноманітність інформаційних ресурсів швидко збільшується і що сприяє збільшенню об'єму та рівня складності знань, вмінь інформаційної культури. Тому, таким чином, важливо навчити студентів працювати з інформаційними потоками, електронними каталогами, інформаційними бібліотечними ресурсами, повнотекстовими базами даних (БД).

Слід зазначити, що поняття інформаційної грамотності органічно пов'язане з такими поняттями, як активне навчання, навчання за потребами студента, безперервне навчання, самонавчання. Нові освітні тенденції надають можливість вибирати альтернативні методики навчання, що найбільш підходять конкретним студентам, які вимагають формування навичок самостійної роботи з інформаційними джерелами.

У вирішенні цього завдання у вищій освіті значну роль повинна відігравати університетська бібліотека як основа корпоративного освітнього простору. У більшості навчальних закладів працівники бібліотеки залучаються до процесу викладання через відповідні структури університетів, або в рамках окремих курсів, шкіл. Ефективне співробітництво між різними учасниками освітнього процесу (викладачами, студентами, працівниками бібліотек, програмістами і т. ін.) є необхідною умовою у підготовці інформаційно-

грамотних спеціалістів, здатних справлятися з інформаційним потоком, який наростає. Розвиток навичок інформаційної грамотності потребує організації освітнього процесу таким чином, щоб студент не сприймав єдине джерело інформації як абсолютну даність, а вчився використовувати весь доступний йому інформаційний масив, відбирати інформацію, необхідну для вирішення практичного завдання і приймати своє власне рішення.

У більшості вищих навчальних закладів України традиційним залишилися навчання студентів пошуку інформації за допомогою використання доступних бібліотечних ресурсів: каталогів, картотек, довідкових фондів, а тепер і електронних каталогів. Проведення занять із вивчення основ бібліотечно-бібліографічної та інформаційної грамотності неодноразово рекомендувалось Міністерством освіти і науки України (листи Міністерства освіти і науки України № 1/9-336 від 15.07.2002; від 23 березня 2007 р. № 1/9-175) запровадити на всіх спеціальностях, включивши до навчальних планів підготовки фахівців, дисципліну «Інформаційна культура студента».

Однак, на жаль, рекомендації Міністерства про проведення занять з «Основ інформаційної культури студента» за 6-8 годинною програмою, у нашому університеті не реалізуються. Такі заняття не включені до навчальних планів, а проводяться бібліотечними працівниками епізодично. Так, наприклад, у 2008 та 2009 рр. було проведено всього 20 занять (40 годин), із них: для студентів молодших курсів – теоретичних занять 22 годни та 12 годин практичних, для студентів старших курсів – 6 теоретичних занять (12 годин). В основному, заняття проводились для студентів Педагогічного інституту, Інституту історії та політології, Філософського факультету.

Зазначимо, що практика роботи із студентами слід відмітити невідповідність чи досить низький рівень інформаційної грамотності студентів університету. У більшості студентів першого курсу зовсім відсутні елементарні бібліотечно-бібліографічні знання та навички роботи з довідково-бібліографічним апаратом.

Для цього, на наш погляд, в першу чергу, слід ввести до навчальних планів у фаховій дисципліні «Вступ до спеціальності» 6-8 годинні заняття зі студентами з «Основ інформаційної культури», які будуть проводитись провідними спеціалістами бібліотеки і передбачатимуть організацію інформаційного навчання на 3-х рівнях: 1) традиційне навчання студентів у користуванні бібліотекою (бібліотечна орієнтація), котре обмежується наданням інформації про фізичне розміщення бібліотечних фондів, штат співробітників та функції, що виконуються ними, про всю існуючу систему обслуговування; 2) бібліографічне навчання, що передбачає навчання методом пошуку інформації та вивчення бібліографічних джерел; 3) навчання студентів роботі з електронним каталогом, а також самостійного пошуку інформації в БД та на інших електронних носіях.

Вважаємо, що цілеспрямоване формування у студентів інформаційної грамотності повинно стати одним із пріоритетів діяльності бібліотеки.

Література.

1. *Бабич В.* Бібліотеки та інформаційна культура суспільства / В. Бабич // Актуальні питання розвитку бібліотечної справи. – К., 2000. – С. 18-22.
2. *Бабич В.* Роль бібліотек у підвищенні інформаційної культури суспільства / В. Бабич // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація : наукові праці НБУВ. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 242-251.
3. *Дворкина М. Я.* Информационное обслуживание : социокультурный подход / М. Я. Дворкина. – М., 2001. – 110 с.
4. *Дворкина М. Я.* Библиотечное обслуживание как система : учеб. пособ. / М. Я. Дворкина. – М., 1991 – 108 с.
5. *Барановский Ю.* Работа в информационной среде / Ю. Барановский, А. Беляева // Высшее образование в России. – 2002. – № 1. – С. 81-84.
6. *Осикова И. Б.* Информационная культура / И. П. Осикова // Библиотечная энциклопедия. – М., 2007. – С. 414-419.
7. *Савенкова Л.* Використання традиційних та автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем. Формування у студентів навичок самостійної роботи/ Л. Савенкова // Наукові праці НБУ ім. В. Вернадського. – 2005. – Вип. 14. – С. 244-280.
8. *Щербинина О. В.* Воспитание библиографической культуры пользователя в научно-технической библиотеке / О. В. Щербинина // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире : новые технологии и новые формы сотрудничества : материалы конференции, Судак, 5-13 июня 1999 г. – М., 1999. – Т. 1. – С. 89-91.
9. *Яковенко О.* Підвищення інформаційної культури користувачів у процесі їх бібліотечно-інформаційного обслуговування / О. Яковенко // Наукові праці НБУ ім. В. Вернацького. – 2003. – Вип. 10. – С. 36-44.

The article shows the role of university libraries in the process of formation and enhance the overall culture and media students. Important role in this process plays a role in providing library instruction course "Introduction to the Specialty" and "Information".

Keywords: information culture, personality formation, the library of the university, library and bibliographic knowledge, library literacy, introduction to the specialty.

ПРИНЦИПИ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Бібліотечний менеджмент і маркетинг є взаємопов'язаними і взаємозумовленими складовими процесу управління сучасною бібліотекою. Якщо перший – це генератор новацій, то другий – засіб забезпечення їх реалізації. Успіх трансформації бібліотеки, ефективність її функціонування в умовах ринку залежить від вибору керівництвом стратегії управління. Ринкові процеси, які розвиваються за своїми законами і своєю логікою, орієнтують бібліотеку на гнучкість і динамічність при обов'язковому зростанні ефективності функціонування.

Ключові слова: інформаційний менеджмент, трансформація, ринкова стратегія, трансформація бібліотек, проектний менеджмент.

Менеджмент як систематичне наукове дослідження проблем сформувався на початку 20-го століття. Це зумовлено не лише тим, що менеджмент відіграє важливу роль у бізнесі, а й тим, що він як практична діяльність постійно розвивається, набуває найрізноманітніших форм, які не завжди вкладаються в межі формальної логіки пізнання соціально-економічних процесів у розвитку людського суспільства. Особливість вивчення менеджменту полягає в тому, що центром уваги є не пошук правильних відповідей, а розвиток уміння розв'язувати проблеми.

Зауважимо, що мистецтва управління людьми навчитися не можна, однак спроможність знаходити оригінальні рішення трапляється в людей набагато частіше, ніж ми звикли думати, маючи на увазі відносно невелику кількість людей, які досягли вершин у підприємстві.

Термін «менеджмент», який останнім часом широко ввійшов до наукового й практичного обігу, має полісемантичний характер і часто використовується як синонім терміна «управління». Дослідниками основних підходів до науки управління наведено множину понять «менеджмент» та «управління» – від розуміння менеджменту як складової управління, до ототожнення цих понять. Отже, це поняття є досить загальним і трактується по-різному.

Менеджмент – це раціональний спосіб управління діловими організаціями; управління, орієнтоване на дохідність і прибутковість, діяльність з нагляду, що використовує особливі форми організації праці, договірні й контрактні відносини між працею і капіталом та ін. Це категорія людей, які управляють організацією. Процес управління забезпечується професійно підготовленими фахівцями є галузі управління, котрі створюють організації та управляють ними через постановку мети і розробку шляхів її досягнення.

Менеджмент як мистецтво управління базується на тому, що організації – це складні соціально-технічні системи, на які впливають численні і різноманітні фактори внутрішнього та зовнішнього середовища. Навчатися управляти можна лише шляхом використання теоретичних знань у конкретній ситуації.

Менеджмент являється функцією управлінського апарату сучасного підприємства з використанням законів і закономірностей суспільного розвитку, що дає змогу організувати ефективно, конкурентоспроможне виробництво в умовах постійно мінливого внутрішнього і зовнішнього середовища. Здійснення цієї функції неминуче передбачає і призводить до виникнення й відтворення відповідних соціально-економічних відносин, які виступають суспільною формою організації ефективного, конкурентоспроможного індивідуального відтворення. Суб'єктами таких відносин є керівники-менеджери і підлеглі в межах підприємства, а також суб'єкти зовнішнього середовища, з якими доводиться вступати у відповідні відносини менеджерам підприємства в процесі досягнення своєї мети.

До процесів менеджменту у бібліотеці відносяться процеси стратегічного планування, визначення мети діяльності, цілі установи, маркетингові дослідження, процеси PR-технологій тощо. Структурована схема процесів дає можливість побудувати організаційну структуру бібліотеки, у якій необхідно визначити ієрархію підрозділів, а також відповідальність конкретних відділів і осіб за дії у процесі.

Концепція нової управлінської дисципліни – інформаційного менеджменту цілком відповідає специфіці бібліотечної діяльності. Його головне завдання – забезпечити професіоналізацію управління інформаційними ресурсами бібліотеки.

Головна мета інформаційного менеджменту (ІМ) – забезпечити професіоналізацію управління ІР бібліотеки. Під цим розуміються не тільки інформаційні видання, а й виробничі технології, технологічні забезпечення матеріально-технічного рівня інформаційного середовища, управління інформаційною взаємодією людино-машинних систем, а також знання і досвід співробітників, необхідні для ініціювання і реалізації комерційних проєктів.

Ефект від застосування методів ІМ стає особливо суттєвим у бібліотеках, діяльність яких ґрунтується на великому і різноманітному технологічному потенціалі. Технологічні ресурси (ТР) в даному разі виходять на перший план при розробці стратегії розвитку бібліотеки і стають важливішими за своїм значенням, ніж виробничі, фінансові, кадрові.

Можливі два варіанти розробки стратегії – від інфоресурсів до ринків та від платоспроможних ринків до інфоресурсів.

Якщо застосовується ринкова стратегія бібліотек на засадах методів інформаційного менеджменту, то істотно збільшується ринковий простір бібліотеки, створюються умови для виходу на платоспроможні і стратегічно важливі його сегменти та ін., при цьому залишаються безплатними традиційні форми бібліотечного обслуговування. Отже, бібліотека, як і раніше, виконує своє, соціальне завдання - забезпечення рівних прав на оперативне одержання інформації всіма громадянами, розвиток бібліотечного інституту.

Бібліотека як соціальний інститут повинна відігравати роль повноцінного учасника інфоринку. Підвищення її значення може відбуватися за рахунок різкого

зростання розвитку інформаційних ресурсів, створення власних IP, надання доступу до національних і світових інфомереж.

Для реалізації цього доцільно скористатися методами інформаційного менеджменту як високоефективного інструменту стратегічного планування, проте аж ніяк не такого, що гарантує негайний та автоматичний успіх.

Процес визначення загальної стратегії розвитку бібліотеки, в якій комерційна діяльність є одним із найважливіших елементів, розробка на її основі перспективних проектів потребує серйозної аналітичної й організаційної роботи, освоєння багатьох складних видів діяльності тощо. Ступінь реалізації закладеного тут потенціалу залежить від професіоналізму і широти світогляду управлінського апарату, винахідливості й підприємливості, зацікавленості в кінцевих результатах співробітників, творчого підходу до методів інформаційного менеджменту.

Упровадження сучасних інформаційних технологій у бібліотеках різних систем та відомств висуває на перший план обґрунтованість та тривалість приймання рішень. Тому особливого значення в інформаційно-бібліотечній діяльності набуває практичний менеджмент, тобто підготовка, планування, організація, мотивація та управління проектами.

Проект – це поєднання послідовних, цілеспрямованих дій з метою досягнення результатів в умовах обмеження часу і коштів. Перш за все важливим етапом є підготовка персоналу бібліотеки до участі в реалізації проекту, тобто забезпечення позитивного відношення бібліотечних працівників до нововведень, створення творчої атмосфери для успішного виконання завдань. Не менш важливим є етап розповсюдження результат проекту та його подальший розвиток. Досвід використання проектного менеджменту свідчить, що успіх реалізації проектів значною мірою зумовлений організацією управління. Управління проектом – це комплекс дій та заходів, пов'язаних із перевіркою рівня реалізації проектної діяльності, тобто оцінки рівня виконання завдань проекту, вивчення відхилень, збоїв, недоліків та причин їх виникнення з метою подолання складних організаційних проблем.

У сучасних умовах така система має ґрунтуватися на використанні сучасної комп'ютерної техніки, технологій, що сприяє оцінюванню інформаційної бази проекту, аналізу виконаних завдань проекту, встановленню ефективного взаємного обміну інформацією між партнерами. Особлива роль у проектному менеджменті відводиться організації комунікацій.

В основному проектна діяльність бібліотек спрямована на комп'ютеризацію та автоматизацію бібліотечних процесів, а також стажування фахівців у провідних інформаційно-бібліотечних центрах Європи та США; створення навчально-методичних центрів; реалізація проектів щодо створення зведених каталогів; організація Інтернет-залів.

В умовах проектної діяльності важливого значення набуває підготовка та перепідготовка бібліотечних фахівців, здатних здійснювати управління проектами. Тому керівникам бібліотечно-інформаційних закладів та бібліотечним фахівцям украй важливо мати навички та знання процесу управління проектами, процедури системного аналізу, методів планування, мотивування і контролювання, правильної оцінки факторів, які відіграють найважливішу роль у

конкретній ситуації, застосування прийомів практичного менеджменту. Проекти, які сьогодні реалізуються у бібліотеках, різні як за масштабами, за змістом, так і спрямуванням.

Основними напрямками є такі:

1. Інформаційно-технологічний.
2. Організаційно-функціональний.
3. Соціально-кадровий.
4. Економічно-правовий.
5. Методично-науковий.
6. Інтеграційний.

Таким чином, можна стверджувати, що проектна діяльність в інформаційно-бібліотечній сфері потребує системної і узгодженої програмної практики та об'єднаних зусиль практиків і науковців. Оволодіння принципами, функціями, технологіями проектного менеджменту є однією з умов прискорення перетворень у бібліотеках, їхнього розвитку та інтеграції у світовій інформаційний простір.

Системна трансформація бібліотеки є результатом активної діяльності, яка передбачає наявність цілеспрямованого бібліотечного процесу. Його динаміка забезпечується комплексом управлінських, оперативних-функціональних схем, спрямованих на задоволення потреб користувачів та підкріплених розширенням взаємовідносин із соціальними структурами, суб'єктами господарювання.

Підвищення потенціалу бібліотеки можливе за умови цілеспрямованого використання інтелектуальних ресурсів, фінансово-господарських засобів, здійснення організаційно-управлінських змін на основі можливостей маркетингового менеджменту. Його застосування – це дієвий, активний вплив на умови макросередовища з метою досягнення нормативно-законодавчих змін, лібералізації державної підтримки, пошук взаємовигідних партнерів для співпраці та додаткових шляхів для позабюджетного фінансування.

Це – внесення змін у мікросередовище бібліотеки шляхом залучення всіх існуючих механізмів управління для внутрішніх структурно-функціональних, техніко-технологічних удосконалень, здійснення організаційно-управлінських заходів, спрямованих на використання наявних бібліотечно-інформаційних ресурсів та створення нових.

Серед них управління:

- 1) трансформаційним потенціалом і зниження до мінімуму негативного впливу ентропії на кінцевий результат діяльності бібліотеки;
- 2) фінансовими засобами на основі фінансового планування;
- 3) проектами і програмами розвитку;
- 4) основою діяльності бібліотеки на основі стратегічного й оперативного планування, здійснення контролю за виконанням планів;
- 5) бібліотечно-інформаційними ресурсами, забезпечення зростання їх потенціалу;

- б) персоналом бібліотек, створення позитивної мотивації до змін, підвищення кваліфікації і перекваліфікації працівників.

Отже, сучасна бібліотека може змінюватися через властиві їй внутрішні механізми, які добираються і застосовуються у відповідь на прояви зовнішніх факторів. Саме тому модель сучасної бібліотеки можна визначити тільки в загальних рисах.

Література.

1. Башун О. Маркетинговий підхід до трансформації універсальної наукової бібліотеки як культурно-інформаційного центру регіону / О. Башун // Вісник книжкової палати. – 2000. – № 2. – С. 8-12.
2. Гавальбех Алі. Стратегічний менеджмент: його зміст і завдання в бібліотеках регіонального призначення / Алі Гавальбех // Вісник книжкової палати. – 2000. – № 10. – С. 19-21.
3. Давидова І. Ринкова стратегія бібліотек з позиції інформаційного менеджменту / І. Давидова // Бібліотечний вісник. – 2001. – № 5. – С. 10-12.
4. Давидова Л. Менеджмент – дело тонкое, но нужное / Л. Давидова // Библиотека. – 2000. – № 10. – С. 76-79.
5. Карташов И. Качество управления обусловлено технологией / И. Карташов // Библиотека. – 1999. – № 5. – С. 44-46.
6. Кредісов А. І. Менеджмент для керівників / А. І. Кредісов, Є. Г. Панченко, В. А. Кредісов. – К.: Знання, 1999. – С. 19-24.
7. Кузьмін О. Є. Основи менеджменту / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник. – К.: Академвидав, 2003. – С. 8-9; 9-12; 20-29.
8. Матвієнко О. Концепція менеджменту інформаційних систем у контексті загальних проблем інформатизації суспільства / О. Матвієнко // Вісник книжкової палати. – 2002. – № 10. – С. 17-19.
9. Матвієнко О. Менеджмент інформаційних систем і його місце в галузі сучасного управління / О. Матвієнко // Вісник книжкової палати. – 1999. – № 4. – С. 27-29.
10. Петрова Л. Менеджмент і маркетинг як стратегічна основа розвитку сучасної бібліотеки / Л. Петрова // Вісник книжкової палати. – 2005. – № 7. – С. 12-15.
11. Петрова Л. Системна модель сучасної бібліотеки / Л. Петрова // Вісник книжкової палати. – 2005. – № 8. – С. 15-17.
12. Сенченко М. І. Стратегічний план інформатизації бібліотек України до 2005 р. / М. І. Сенченко // Вісник книжкової палати. – 1997. – № 6. – С. 3-6.
13. Сергеева Е. И. Библиотечно-информационный менеджмент: применение бизнес-информации / Е. С. Сергеева // Научные и технические библиотеки. – 1997. – № 2. – С. 31-34.
14. Сулова И. М. Современный менеджмент : история и теория / И. М. Сулова // Библиотека. – 2004. – № 10. – С. 69-71.
15. Чачко А. Базовые ценности и трансформация современной библиотеки / А. Чачко // Библиотековедение. – 2000. – № 4. – С. 26-30.

16. *Шамалаева Г.* Проектний менеджмент у галузі інформаційно-бібліотечної діяльності / Г. Шамалаева // *Бібліотечний вісник*. – 2006. – № 1. – С. 15-18.
17. *Шегеда А. В.* Менеджмент / А. В. Шегеда. – К. : Знання, 2002. – С. 36-41; 30-32; 44-50.
18. *Ярошук В.* Застосування концепції менеджменту більшості в управлінні бібліотекою / В. Ярошук // *Бібліотечний вісник*. – 2005. – № 1. – С. 2-5.
19. *Яструбова Е. М.* Основы стратегического менеджмента / Е. М. Яструбова // *Библиотековедение*. – 2004. – № 5. – С. 27-34.

Library management and marketing are interrelated and interwoven components of a modern library management process. If the first – a generator of innovation, the latter – a means to ensure their implementation. The success of the transformation of the library, the effectiveness of its functioning in a market depends on the direction of the management strategy. Market processes that develop by its own rules and its logic, library focusing on flexibility and dynamism while definitely increase the efficiency of operation.

Keywords: information management, transformation, market strategy, transformation libraries, project management.

БІБЛІОТЕЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ВИШУ ЯК СОЦІАЛЬНО-РОЛЬОВА ВЗАЄМОДІЯ

В умовах трансформації та інтенсифікації вищої освіти відбувається також зміна форми та змісту бібліотечного обслуговування користувачів у напрямку соціально-рольової взаємодії. Продемонстровано, що вимоги до професійної та психологічної підготовки бібліотечних працівників – це важлива бібліотекознавча проблема, яка потребує висвітлення та дослідження.

Ключові слова: бібліотечне обслуговування, соціальна рольова взаємодія, контакт, взаєморозуміння, упередженість, правила користування бібліотекою.

Сьогодні високими є вимоги щодо бібліотечного обслуговування. Змінюється структура вищої освіти, відкриваються нові спеціальності, відповідно до цього змінюється структура бібліотеки, контингент користувачів тощо. На наш погляд, актуальною щодо бібліотечного обслуговування є стаття Я. Хіміч «Бібліотекар і Користувач: співпраця і взаємодія» [3].

Так, щодня кожен із нас опиняється в різних ситуаціях, виконує на себе відповідні соціальні ролі. Прокинувшись вранці в родинному колі, ми можемо бути в ролі «Матері (Батька)», «Дочки (Сина)», «Дружини (Чоловіка)». Дорогою на роботу змінюємо роль «Пішохода» на «Пасажира» або «Водія». Ми буваємо «Глядачами» та «Слухачами», «Учнями» або «Вчителями», «Покупцями», «Виборцями»... Іноді, навіть не замислюємося, що кожна з цих ролей накладає певні зобов'язання, диктує правила гри, пропонує відповідний стиль поведінки.

Звертаючись до бібліотеки, науковець, студент, працівник – починає виконувати певну соціальну роль – «Користувача бібліотеки», «Читача», «Споживача інформації». «Бібліотекар» та «Користувач» є головними дійовими особами бібліотечного обслуговування, його суб'єкти. Однак ролі цих суб'єктів відмінні. «Користувач» звертається до бібліотеки («Бібліотекаря»), розраховуючи на задоволення своїх інформаційних потреб, «Бібліотекар», у свою чергу, зобов'язаний задовольнити потреби користувача, виправдати його сподівання. Тобто, в процесі бібліотечного обслуговування люди вступають у взаємодію як носії певних соціальних ролей – «Бібліотекаря» і «Користувача» – і ця взаємодія підпорядковується певним правилам ("Правилам користування бібліотекою, посадовими інструкціями бібліотечних працівників, моральним та етичним нормами поведінки тощо). Чітке розуміння змісту соціальних ролей та виконання правил взаємодії – запорука ефективного та безконфліктного бібліотечного обслуговування.

У бібліотечному обслуговуванні порушення правил призводить до конфлікту, викликає незадоволення, відчуття дискомфорту чи стресу, провокує появу негативних емоцій, які, в свою чергу, спричиняють ланцюгову реакцію: «Користувач» «виплескує» свої негативні емоції на «Бібліотекаря»,

«Бібліотекар», під впливом цих емоцій некоректно поводить з іншим користувачем, той, пригнічений або збуджений подібним ставленням до себе, ображає «Користувача», що був поряд – «опинився під рукою» або йде висловлювати своє невдоволення далі – іншим «Бібліотекарям», дирекції бібліотеки тощо. Загалом, більшість конфліктних ситуацій, що відбуваються в бібліотеці, пов'язані з порушеннями зафіксованих, тобто нормативних правил («Правила користування бібліотекою») або незафіксованих, проте існуючих «норм спілкування». Серед основних причин відступу від цих правил (виникнення конфліктних та стресових ситуацій) – незнання правил бібліотеки; незнання або неправильне розуміння своєї соціальної ролі та ролі партнера у спілкуванні; незнання правил спілкування («невміння спілкуватися»).

Перша причина – незнання правил бібліотеки.

Випадки, коли Користувачі не знають правил користування бібліотекою, непоодинокі. Хто у цьому винен? Працівник пункту запису, який не розтлумачив ці правила, чи сам користувач, котрий, не замислюючись, поставив свій підпис у формулярі після слів: «З правилами користування бібліотекою ознайомлений, зобов'язуюсь виконувати». Однозначної відповіді немає. Звичайно, основний обов'язок реєстратора не тільки записати Користувача до бібліотеки та видати йому читацький квиток, але й пояснити специфіку закладу, його можливості, принципи роботи тощо.

Основу «роз'яснювальної роботи» у нашій бібліотеці складає наочність. Для того, щоб користувачі ознайомились і вивчили правила користування, ми їх друкуємо у квитку читача, без якого обслуговування у бібліотеці не проводиться. На дошці оголошень представлено листок інформації, де відображено структуру наукової бібліотеки. Завдання працівників пункту запису – звернути увагу користувачів на наочні матеріали, підкресливши важливість ознайомлення з ними.

Крім того, корисними є екскурсії по бібліотеці. Зорова інформація, підкріплена коментарями бібліотекаря, запам'ятовується набагато краще, до неї завжди можна повернутися, щось додатково перевірити, з'ясувати і при цьому не відволікати бібліотекаря.

Причина друга – незнання або неправильне розуміння користувачем або бібліотекарем своєї соціальної ролі та ролі партнера у спілкуванні.

Виконання людиною певної ролі завжди має соціальну оцінку, яка існує у суспільстві, визначає статус цієї людини. Звертаючись до бібліотеки (бібліотекаря) користувач прагне задовольнити свої інформаційні потреби. Його очікування залежать від уявлень про бібліотечну професію та її можливості, від образу Бібліотекаря, який створив для себе користувач, наділивши певного бібліотекаря (або усіх працівників бібліотеки) тими чи іншими якостями.

Для одних бібліотекар – це людина, що зберігає, охороняє книжки, обмежуючи доступ до них відповідними правилами та інструкціями. Для інших – ерудована особа, завдяки якій можна одержати інформацію і яка допоможе в пошуку, підкаже нові ідеї, дасть необхідні поради тощо. Треті – вважають бібліотекарів «невдахами», інтелігентними людьми, які не змогли себе

реалізувати й опинилися в бібліотеці. Четверті, навпаки, – заздять можливості бути серед книг, «серед нової інформації та пам'яті століть» [2].

До Бібліотекаря можуть ставитися і як до вчителя, що пояснить, навчить, підкаже, і як до психотерапевта, котрому можна відкрити душу й одержати, якщо не пораду, то принаймні розуміння.

Усі ці складні та суперечливі міркування про роль Бібліотекаря відображаються у поведінці Користувача. Так, наприклад, якщо для нього бібліотека є лише «технічним реєстратором або посадовою особою що має свої обов'язки та свої завдання, які не співпадають з проблемами користувача бібліотеки» [3], то навряд такий користувач звернеться за допомогою чи прийме від бібліотекаря пораду. Він буде працювати самостійно, навіть у разі зменшення продуктивності витраченого часу.

Якщо користувач дивиться на бібліотекаря як на людину, що має задовольнити його інформаційну потребу, то такому користувачеві буде важко пояснити, що він також повинен самостійно попрацювати. Користувача не цікавить «технологія» пошуку відповіді на його запит. Він має потребу і хоче отримати результат. Бібліотекар, який не може цього зробити, – «поганий бібліотекар».

Отже, незнання або неправильне розуміння соціальної ролі Бібліотекаря призводить до неадекватного ставлення до нього, що вносить дисгармонію у взаємодії між Бібліотекарем і Користувачем або повністю руйнує її. Подібне відбувається у випадку неправильного розуміння Бібліотекарем ролі Користувача чи своєї власної соціальної ролі. Якщо Бібліотекар сприймає користувача як «зайвий» для бібліотеки елемент, своєрідний «тягар», то важко уявити, що між цими людьми будуть приятні стосунки і прагнення допомогти. Коли бібліотекар уявляє себе «керівником читання», «педагогом і наставником», йому буде важко зрозуміти, чому користувач не хоче сприймати його поради або навіть ображається на висловлені зауваження.

Соціальна роль – це суспільно-необхідний вид соціальної діяльності і відповідний їй стиль поведінки особистості.

Сучасний підхід до функції бібліотеки і бібліотечного обслуговування визначає бібліотекаря як людину, що забезпечує користувачам доступ до інформації (є помічником та провідником). Отже, від виконавця ролі бібліотекаря особа, яка виступає в ролі «Користувача», очікує допомоги в задоволенні своїх інформаційних потреб.

Соціальна роль Бібліотекаря передбачає необхідність певних знань про засоби організації та збереження видань і публікацій, вмінь створювати джерела вторинної інформації у вигляді каталогів і картотек, бібліографічних посібників та інформаційних видань.

Висунення на перший план у змісті соціальної ролі бібліотекаря функцій помічника та провідника визначає нові вимоги до професійних якостей представників цієї професії. Для помічника і провідника (посередника) найважливіше з'ясувати та усвідомити, чим саме він може допомогти у пошуку необхідної користувачеві інформації, тобто виявити зміст інформаційного запиту. Це можливо зробити лише в процесі спілкування.

Причина третя – незнання правил спілкування, «невміння спілкуватися».

Її можна назвати найголовнішою та найсерйознішою проблемою бібліотечного обслуговування. Навіть знання правил користування бібліотекою та розуміння змісту соціальних ролей «Бібліотекаря» та «Користувача» не в змозі запобігти конфлікту (стресу), якщо суб'єкти спілкування не можуть домовитися, не розуміють один одного.

Для бібліотекаря вміння спілкуватися – професійна необхідність. Коли в процесі обслуговування виявляється, що спілкуватися не вміє користувач, то цей недолік можуть усунути кваліфіковані дії бібліотекаря, який вміє встановлювати та зберігати «контакт», слухати, запитувати, знімати емоційну напругу, використовувати інший «інструментарій» спілкування. Якщо ж спілкуватися не вміє бібліотекар, то бібліотечне обслуговування, котре можна розглядати як процес спілкування, стає не просто не ефективним, а беззмістовним, нераціональним, безглуздим.

Підсумовуючи, варто наголосити, що вимоги до професійної та психологічної підготовки бібліотечних працівників – це важлива бібліотекознавча проблема, яка потребує більш детального висвітлення, та дослідження у майбутньому.

Пропонуємо тест самоперевірки «Чи вмієте Ви контролювати себе у спілкуванні?».

Тест самоперевірки «Чи вмієте Ви контролювати себе у спілкуванні»

Перед Вами десять тверджень. Виберіть «так», якщо Ви згодні з твердженням, або «ні», якщо не згодні. Нарахуйте собі по одному балу за відповідь «ні» на 1,5,7 питання та за відповідь «так» на решту. Підрахуйте суму балів.

1. Мені складно копіювати інших людей.
2. Я, мабуть, зміг би при нагоді «валяти дурня», щоб привернути увагу або розважити оточуючих.
3. З мене міг би вийти непоганий актор.
4. Іншим людям іноді здається, що я відчуваю більш глибоко, ніж є насправді.
5. У компанії я рідко опиняюся в центрі уваги.
6. У різних ситуаціях і у спілкуванні з різними людьми я часто веду себе по-різному.
7. Я можу відстоювати лише те, в чому я щиро переконаний.
8. Щоб досягти успіху у справах та у відносинах із різними людьми, я намагаюся вести себе відповідно до їх очікувань.
9. Я можу бути приязним з людьми, які мені не подобаються.
10. Я завжди такий, яким здаюся.

Якщо Ви відповіли щиро, то про Вас, можливо, можна сказати наступне:

0-3 бали: У Вас низький комунікативний контроль. Ваша поведінка стійка і Ви не вважаєте необхідним її змінювати в залежності від ситуації. Ви здатні до відвертого саморозкриття у спілкуванні. Деякі вважають Вас «не дуже зручним» у спілкуванні з причини Вашої прямолінійності.

4-6 балів: У Вас середній комунікативний контроль. Ви щирі, але стримані в своїх емоційних проявах. Вам слід більше приділяти уваги своїй поведінці з оточуючими.

7-10 балів: У Вас високий комунікативний контроль. Ви легко входите в будь-яку роль, гнучко реагуєте на зміну ситуації, а також здатні передбачати враження, яке справляєте на оточуючих.

Література

1. *Афанасьев М. Д.* Библиотекарь и читатель: обновить взаимоотношения / М.Д. Афанасьев // Актуальные вопросы библиотечной работы : теория и практика. – М. : Книжная палата, 1990. – С. 30-37.
2. *Профессиональное сознание библиотекарей : необходимость перемен в переходный период : материалы семинара, Москва, 3-4 июня 1993 г. / Моск. Библ. Ассоц.; Рос. гос. дет. б-ка; Рос. гос. дет. б-ка для слепых.* – М., 1994. – 118 с.
3. *Хіміч Я.* Бібліотечне обслуговування як соціальна рольова взаємодія / Я.Хіміч // Бібліотечна планета. – 2002. – № 2. – С. 30-32.

In terms of transformation and intensification of higher education is also changing form and content of library service users towards socio-role interaction. Demonstrated that the requirements of professional and psychological training of librarians – Library Science is an important problem that needs coverage and research.

Keywords: library services, social role interaction, contact, understanding, bias, rules of library use.

ПРОФЕСІЙНИЙ ІМІДЖ БІБЛІОТЕКАРЯ ВІДДІЛУ ОБСЛУГОВУВАННЯ

У статті йдеться мова про формування, фактори, впливи, інформаційне забезпечення професійного іміджу бібліотекаря відділу обслуговування користувачів. Соціологічне дослідження допомагає визначити перспективні напрями в організації обслуговування користувачів, привести бібліотечну діяльність у відповідність до реальних читацьких запитів, зробити бібліотеку інформаційно відкритою для кожного, хто потребує її послуг.

Ключові слова: професійний імідж, зовнішні та внутрішні фактори професійного іміджу бібліотекаря, реклама, соціологічне дослідження, індивідуальна робота, управління бібліотечною справою.

Сьогодення вимагає від бібліотечного працівника високого професіоналізму, ерудиції, організаційних здібностей, комунікабельності, активної особистої позиції, впевненості, самостійності. Фахівці бібліотек повинні йти у ногу з часом для того, щоб, з одного боку, якимось чином змінити державну політику стосовно бібліотек, а з іншого – шукати і знаходити внутрішні резерви для розвитку бібліотечної справи, задоволення різноманітних, часто непередбачуваних потреб користувачів.

Професійний імідж бібліотекарів відділу обслуговування – це загальне уявлення про відділ, яке залежить не тільки від праці бібліотекарів, а й від бібліотеки в цілому, включно зі всіма робочими підрозділами, що формуються за довгі роки. Саме розробка свого стилю, який відрізнятиме відділ від інших, дозволить сформувати у користувачів бібліотеки певний образ, тобто відповідний імідж.

У створенні позитивного іміджу бібліотекаря відділу обслуговування важливу роль відіграє низка зовнішніх та внутрішніх факторів.

До зовнішніх факторів можна віднести:

- рекламну діяльність;
- соціологічні дослідження, роботу з користувачами;
- вигляд та внутрішню комфортність приміщення, естетику інтер'єру, привабливий вигляд співробітників тощо.

До внутрішніх факторів належать:

- професіоналізм;
- чуття єдиної команди колективу відділу та бібліотеки;
- усунення конфліктних моментів у спілкуванні;
- покращення умов праці бібліотекарів;
- підвищення активності та визначення особистої позиції бібліотекаря;

- пам'ятка користувачу.

Реклама – це з одного боку, спосіб доведення інформації про бібліотечну продукцію та послуги до потенційних користувачів, а з іншого – засіб стимулювання надання послуг. Інформування про послуги відділу дає змогу сформувати дійсно сучасний імідж бібліотеки (стенд «Бібліотека інформує», «Інформація для користувача», «Куток аспіранта», «Інформаційні списки», «Бібліографічний покажчик», «Дні кафедри», «Дні інформації»).

Одним зі складових роботи відділу є проведення **соціологічних досліджень**. Вони дають змогу одержати статистико-соціологічну інформацію про користувача та його запити, про місце бібліотеки в забезпеченні бібліотечно-інформаційних потреб користувачів, визначити соціально-психологічні етичні аспекти спілкування з користувачами. В подальшій роботі у нас планується проведення анкетування користувачів. Соціологічні дослідження - ефективний спосіб вивчення читацької аудиторії – сприяють поліпшенню управління бібліотекою та зокрема відділом обслуговування. Такий аналіз допомагає визначити перспективні напрями в організації обслуговування користувачів, привести бібліотечну діяльність у відповідність до реальних читацьких запитів, зробити бібліотеку інформаційно відкритою для кожного, хто потребує її послуг. Проблему поліпшення якості обслуговування користувачів неможливо вирішити без комп'ютерної техніки.

Звернемо увагу на **«професіоналізм»**. Це фактор, що завжди потребує поліпшення, удосконалення, вимагає постійної підтримки, а професійні знання – безперервного оновлення, що дозволяє говорити про підвищення компетентності фахівця бібліотечної справи. Від фахового рівня працівників залежить імідж бібліотечної професії і конкретного працівника, що опосередковано впливає на користувачів.

Саме тому доцільно розглядати **компетентність** бібліотечного фахівця як безперечну умову позитивного іміджу сучасної бібліотеки, пов'язувати її з якістю та ефективністю бібліотечного обслуговування.

Безумовно, найефективнішими методами підвищення активності працівників є матеріальне і моральне стимулювання. Однак в умовах недостатнього фінансування бюджетних установ керівникам бібліотек особливо важко матеріально-стимулювати своїх співробітників. Тому необхідно використовувати й інші засоби заохочення.

Для підвищення активності працівників, створення нових імпульсів до праці, виявлення ініціативи проводиться **індивідуальна робота з підлеглими**. Так, під час розмови віч-на-віч, окрім виробничих питань, варто цікавитися умовами роботи, особистими проблемами. Беруться до уваги пропозиції працівників щодо вдосконалення виробничих процесів, думки стосовно нововведень. При цьому керівникові необхідно під час такої бесіди заохочувати до висловлювання не тільки зауважень, а й нових ідей, до прийняття на себе відповідальності за впровадження цих ідей, надавати свободу працівникам для втілення їхніх пропозицій.

Також завжди потрібно пам'ятати, що **успіх і похвала** – найпотужніші стимули в роботі. Адже найбільше прагнення людини – відчувати свою

значущість і необхідність. Якщо керівник не помічає досягнення своїх співробітників, весь час говорить тільки про недоліки, у них зникає бажання проявляти активність та ентузіазм. Тому так важливо помічати успіхи всіх своїх підлеглих, а не вибраних, хвалити їх, заохочувати. Необхідно дати бібліотекарю можливість усвідомити свою роль у житті бібліотеки, зробити свій внесок у спільну справу і відчувати успіх у ній.

Активно працювати означає виявляти ініціативу та готовність подавати нові ідеї і самостійно втілювати їх у життя. І хоча працівники бібліотеки отримують невелику заробітну платню, більшість із них – віддані своїй справі люди, які люблять свою роботу, прагнуть змінювати умови праці, активно сприймають все нове. Деякі з них робили спроби змінити місце роботи, але повернулись, і їх не можна назвати «невдахами», тому що вони керуються певною мотивацією. А називається це – сприятливим психологічним кліматом колективу, в якому панують взаєморозуміння, допомога, повага, дружні стосунки між співробітниками та демократичний стиль керівництва. Отже, керівники таких колективів у міжособистісних стосунках із підлеглими повинні стояти нарівні з ними, виявляти турботу про них, мати хороші організаторські здібності, а бібліотекарі, – не підводити і розуміти їх.

Література.

1. *Библиотечное обслуживание в изменившейся системе экономических отношений* : сб. науч. труд. – Новороссийск : ГПНТБ, 1995. – 151 с.
2. *Библиотечное обслуживание пользователей информации* : сб. науч. труд. - М. : ГПНТБ, 1996. – 78 с.
3. *Кроуфорд Д.* Оцінка бібліотечних та інформаційних послуг / Джон Кроуфорд. – Лондон : Асоціація інформаційного менеджменту «Асліб», 1996. – 68 с.
4. *Уебб С.* Стягнення плати за інформаційні та бібліотечні послуги / Сільвія Уебб. – Лондон : Асоціація інформаційного менеджменту «Асліб». – 1994. – 58 с.
5. *Український бібліотекар : минуле, сучасне, майбутнє* : матеріали наук. конф. – К. : Національна парламентська Бібліотека України, 2000. – 88 с.
6. *Хіміч Я. О.* Бібліотечна психологічна служба: аналіт. дослідж / Я. О. Хіміч // Бібліотечний Вісник. – 1997. – С. 50.
7. *Хіміч Я. О.* Особистий фактор у процесі обслуговування користувачів наукових бібліотек України в період соціальних перетворень 80-90-х років 20 століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.05 «Історія України» / Я. О. Хіміч. – К., 1998. – 16 с.
8. *Ярощук В. П.* Система обслуговування читачів обласних універсальних наукових бібліотек України (80-90-ті роки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.05 «Історія України» / В. П. Ярощук. – К., 1997. – 23 с.

In an article on the formation, factors, influences, information librarian professional image of service users. Case study helps to identify the perspectives of service users in the organization, bring library activities in line with the actual reading of requests to make a library of information open to anyone who needs its services.

Keywords: professional image, external and internal factors librarian professional image, advertising, case study, individual work, librarianship.

ТИПИ І РОЛЬ СПІВРОБІТНИКІВ-ЧОЛОВІКІВ У БІБЛІОТЕКАХ

У статті здійснено рецензування літератури з тематики типологізації та ролі співробітників-чоловіків у бібліотеках, зокрема подано гендерний аналіз співробітників у Науковій бібліотеці Прикарпатського національного університету протягом її функціонування.

Ключові слова: гендер, бібліотекар-чоловік, співробітник-керівник, співробітник-транзитник, співробітник-гість, транзитний гість.

Одним із цікавих питань у бібліотечній діяльності є робота чоловіків у бібліотеках. Публікацій з цієї теми мало, але, переглядаючи професійні журнали, натрапляємо на статті Володимира Осаули (співробітника відділу інформаційних технологій бібліотеки Харківського національного економічного інституту), основні тези яких пропонуємо до уваги і, відповідно, спробуємо конкретизувати цю тему на прикладі історії Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Як відомо, існує стереотип, що професія «бібліотекаря» сприймається суспільством як жіноча. Відповідно до висновків низки досліджень – вона низькооплачувана, непрестижна та легка (або ще гірше – «відпочиваюча»). Незважаючи на різний рівень кваліфікації, ця професія є непривабливою не лише для чоловіків, а й жінок, які, як тільки випаде нагода, змінюють її.

Однак так було не завжди. Вивчаючи історію бібліотечної справи, дізнаємося, що у бібліотеках прагнули працювати і працювали поважні люди - відомі вчені, а також творчі особистості, серед яких були: Аристотель, Архімед, Гіппарх, Евклід, Гете, Крилов, Гонгора та інші. Їх наукові та творчі доробки стали гордістю та цінними складовими фондів багатьох бібліотек світу.

Починаючи з другої половини ХХ століття у бібліотечній справі чоловіки складають гендерну меншість. Особливо це стосується діяльності бібліотек, у яких співробітник-чоловік викликає здивування користувачів. Одним із факторів, що впливають на таку ситуацію, є, зрозуміло, економічний. Не зважаючи на це, чоловіки у бібліотеках працюють, і бібліотеки потребують чоловіків-професіоналів, не тільки з бібліотечною освітою, а й зі знанням у сфері інформаційних технологій, особливо в період переходу до електронних бібліотек. Процес інформатизації охоплює майже всі сфери, і тому попит на фахівців електронного напрямку досить високий.

Водночас хочеться наголосити на тому, що в бібліотеках мають місце ті процеси, де потрібні фізичні якості співробітників-чоловіків. Адже паперові фонди бібліотек переважають і ще довго будуть переважати. Вони займають великі площі, тому при їх переміщенні співробітники-чоловіки просто як знахідка. При всій гендерній меншості чоловіків на посадах у бібліотеках, їх можна класифікувати за мотиваціями та обставинами, за якими вони обрали таку роботу. Отже, їх можна

поділити на дві групи: 1) співробітники-бібліотечні фахівці; 2) співробітники-фахівці інших галузей. У кожній групі виділимо дві підгрупи. Для першої – це: а) корінник; б) транзитник; для другої – це: а) гість; б) транзитний гість. Основою для класифікації є освіта, ряд здібностей, життєві обставини, зацікавленість, мотивація, прихильність.

Зупинимось детальніше на характеристиці кожного типу.

Тип I:

А) Корінник. Співробітник бібліотеки, який має вищу бібліотечну освіту, його професійна спрямованість направлена на практичну діяльність. Як правило, свій професійний шлях такий фахівець починає зі свідомого вибору бібліотечної професії ще у школі. Закінчивши навчання, молодий фахівець-чоловік іде працювати до бібліотеки, у якій за деякий час очолює структурний підрозділ, окремий напрям діяльності бібліотеки, а то й взагалі стає її керівником. Досить часто паралельно з практичною діяльністю, цей тип фахівців займається науковою діяльністю, результатом якої є здобуття наукового ступеня. До цього типу належать одиниці. Переважно це – директори, керівники різних секцій, завідувачі відділів.

Б) Транзитник. Цей тип чоловіків має деяку спільність із корінником у виборі й ставленні до бібліотечної професії. Але в процесі здобуття освіти він спрямовує свої здібності на теоретичне осмислення проблеми і на теоретичні розробки вирішення поставлених завдань. Досить часто бере участь у студентських наукових заходах, де вперше публікує доповіді, публічно обговорює перші теорії, гіпотези тощо. Отримавши освіту, молодий фахівець іде працювати до бібліотеки. Цьому часто сприяють необхідні умови бюджетного навчання. Мета транзитника – займатись науково-творчою, освітньо-викладацькою, організаційною діяльністю. Паралельно з роботою в бібліотеці транзитник навчається в аспірантурі чи є пошукачем. З іншого боку, транзитник – це фахівець, який обрав бібліотечну професію несвідомо (мотив – отримати вищу освіту). Бібліотека є тимчасовим місцем роботи для нього, оскільки «так складаються обставини», «попрацюю, а далі час покаже» тощо. Таким чином, той факт, що бібліотечна освіта є першим фахом, а робота у бібліотеці сприяє отриманню другого.

Тип II:

А) Гість. Бібліотечна професія відкрита для усіх фахівців. Зазвичай, головною умовою прийняття на роботу стає наявність вищої освіти. На думку російського бібліотекознавця Е.Р. Сукіасяна [4], саме такі обставини не завжди позитивно впливають на функціональність бібліотек та імідж бібліотечної професії. Як стверджує автор, бібліотеки не повинні нести відповідальність за прорахунки багатьох навчальних закладів та окремих факультетів, зокрема педагогічних. Але так чи інакше подібні факти спостерігаються у діяльності бібліотек. Визначення типу співробітників бібліотеки як «Гість» можливе, якщо людина оволодіває бібліотечною професією на практичному рівні, маючи інший фах. На відсоток чоловіків-гостей впливає рівень установ, до якої належить бібліотека. Позитивна обставина за таких умов – це коли у бібліотеках працює *квота* гостей-фахівців відповідно до специфіки бібліотек. Це, на нашу думку, насамперед стосується і діяльності нашої бібліотеки.

Б) Той, хто працюючи в бібліотеці, бажає попроситись із бібліотечною професією, є наступним і поки що останнім типом співробітників-чоловіків у бібліотеках – **Транзитний Гість**, а саме: тимчасовий співробітник бібліотеки, який не має бібліотечної освіти, працює переважно за тимчасових обставин, що склалися відповідно до життєвої ситуації самої людини або за умов, що склалися в бібліотеці і стосуються переважно чоловіків. Сучасні тенденції діяльності бібліотек потребують фахівців переважно чоловічих професій, пов'язаних з інформаційною спрямованістю. Звичайно, що такий тип співробітників не переймається виключно бібліотечними процесами і не вникає в суть проблем, що може потягти негативні наслідки для діяльності бібліотеки. Так чи інакше, відповідний тип хоч і тимчасово, але є частиною колективу бібліотеки і своєю присутністю рятує його від тендерної однорідності.

Бібліотечна професія гостинна для фахівців багатьох сфер, а в ряді випадків така її властивість просто необхідна. Однак прикрим залишається той факт, що іноді «*гості*» бібліотечну професію не сприймають на академічному рівні, а тих, хто нею володіє, вважають диваками, чи ще гірше – невдахами. Переважає таке ставлення саме до чоловіків.

Визначивши і охарактеризувавши типи, варто звернути увагу на проблеми, що витікають з особливостей того чи іншого типу співробітника бібліотеки, а саме: ставлення до праці в бібліотеці, з якої впливає рівень відповідальності за окремі процеси, виникнення конфліктів, рівень плинності кадрів та ін. Важливу роль при цьому відіграє кількісне співвідношення цих типів в окремих бібліотеках.

Наведені типи кадрів у діяльності бібліотек відображають співробітників-чоловіків у бібліотеках за сучасних умов, хоча за схожими категоріями і типами паралельно з чоловіками можна охарактеризувати і жінок.

Що стосується співробітників-чоловіків, які працюють у нашій бібліотеці, можемо сказати наступне – на сьогоднішній день їх у нас 6, що становить приблизно 9% від загальної кількості працівників наукової бібліотеки. За умовами даної класифікації чоловіки на посадах у нашій бібліотеці автоматично не попадають у першу групу, так як у нікого з них немає вищої бібліотечної освіти. Відповідно, залишається 2-а група – співробітники-фахівці інших галузей; гість і транзитний гість.

Враховуючи вищесказане, спробуємо класифікувати наших співробітників-чоловіків так: ті, що працюють на посадах у бібліотеці тривалий період часу віднесені до типу гість, а працівників, котрі працюють у нас недавно, - до типу транзитний гість. Взагалі - це питання дуже делікатного дослідження як у нашій бібліотеці, так і у бібліотечній справі взагалі.

Отже, головна мета цієї статті була спрямована на відображення чоловічої складової в діяльності бібліотек, а наведені типи – умовні. Щодо назв типів, поданих у ній, то не виключена можливість подальшого пошуку варіантів для їх вдосконалення.

Література.

1. Осаула В. Гендерна метаморфоза в бібліотечній справі / В. Осаула // Вісник

- книжкової палати. – 2006. – № 12. – С. 28-30.
2. *Осаула В.* Типи і роль співробітників-чоловіків у бібліотеках у сучасних умовах / В. Осаула // Бібліотечний форум України. – № 4. – С. 42-44.
  3. *Основи теорії гендеру.* – К. : «К.І.С.», 2004. – 536 с.
  4. *Сукиасян Э. Р.* Библиотечная Професия. Непрерывное образование : сб. докладов /Э. Р. Сукиасян. – М. : Фаир-Пресс, 2004. – С. 43-48.

The article carried a review of literature on the subject of typology and the role of male staff in the libraries, given the qualitative gender analysis of employees in the Scientific Library of PreCarpathian National University during its operation.

Keywords: gender, librarian-man, fellow-director, employee-transitman, fellow-guest, guest transit.

Розділ II.
ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ СТУДІЇ

СТАНОВЛЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ФОНДУ РІДКІСНОЇ КНИГИ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. В.СТЕФАНИКА

Фонди Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету формувалися з різних джерел та в різні періоди. Значне місце для наукової інформації складає фонд рідкісних видань. У статті проаналізовано поняття «рідкісна книга» і частково розкрито наявний фонд рідкісної книги.

Ключові слова: рідкісність, цінність, рідкісні видання, раритетні видання, наукове вивчення рідкісних видань.

Рукописна та друкowana книга є найважливішою частиною культурної спадщини України. Питання її збереження сьогодні особливо актуальне, саме тому воно перебуває в центрі уваги міжнародного співтовариства, насамперед UNESCO – міжурядової Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури, IFLA (Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій), ICA (Міжнародної ради архівів), ICOM (Міжнародної ради музеїв). У 2001 році наказом Міністерства культури і мистецтв було затверджено «Інструкцію про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання»[1], яка визначила основні групи документів для включення до Державного реєстру та порядків відбору. Інструкція передбачає такі основні групи документів: рукописи та рукописні книги, інкунабули, палеотипи, видання глаголичного друку, видання кириличного друку, видання гражданського друку, українські видання до 1860 р. та видання, відібрані на основі експертної оцінки за періоди: українські (1861–1945 рр.); російські (1831–1925 рр.); іноземні (1801–1900 рр.). Кожна бібліотека має свою методику відбору та формування книжкових колекцій.

Найбільшого розмаху процес комплектування рідкісних фондів набув у 60–80-х роках ХХ ст. Формування фонду Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника теж припадає на цей період, хоча деякі видання надходили у 40-х–50-х роках. У 1970 році на вченій раді тодішнього Івано-Франківського педагогічного інституту ректором Устенком О.А. прийнято рішення про створення Фонду рідкісної книги. Було проведено важливу роботу з опрацювання списків літератури ХІХ-ХХ ст., надісланих з інших бібліотек (як книгообмін) із різних міст колишнього Радянського Союзу (Москви, Ленінграда, Одеси, Харкова, Києва). Працівники бібліотеки мали можливість відвідати інші бібліотеки, ознайомитися з фондами рідкісної літератури та відібрати ті видання, які мали цінність для користувачів нашого регіону. Величезний внесок у цю роботу зробив професор В. Т. Полек, який тоді займав посаду завідувача відділу бібліографії бібліотеки

Педагогічного інституту. Він тривалий час працював з обмінними фондами бібліотек міст Львова та Санкт-Петербурга, Одеси.

Крім книгообміну з іншими бібліотеками, переглянуто фонд основного книгозберігання нашої бібліотеки з метою відбору видань XIX–XX ст. (цей процес продовжується і сьогодні). Раніше цей фонд мав назву «Література до 1917 року». Однак визначення рідкісності та цінності видань не може бути єдиним і однозначним довічно [4,5]. Це поняття історичне, тому зазнає постійних змін у процесі розширення та трансформації історичних знань та світогляду. Згодом було вирішено розширити хронологічні рамки і зібрати літературу видану до 1939 року, враховуючи вищезгаданий Наказ Міністерства культури і мистецтв – до 1945 року. Обов'язковим при відборі книг було врахування додаткового критерію — національно-територіального. Отже, з огляду на історичні події, коли українські книги переслідувала влада тих держав, до складу яких входила Західна Україна, особливу увагу працівників бібліотеки було спрямовано на пошук та вивчення видань, які публікувались на цій території у XIX та на поч. XX ст.

Роботу з фондом рідкісних видань у бібліотеці було розпочато в 1985 році, коли бібліотека отримала нове приміщення та з'явилась можливість виділити окрему кімнату для збереження унікальних видань. Однак детальне вивчення змісту вказаного фонду розпочалося лише у 2005 році, із застосуванням у роботі бібліотеки автоматизованої бібліотечної інформаційної системи (УФД/Бібліотека).

Сьогодні фонд «Рідкісних видань» налічує 4.757 примірників книг і періодичних видань з усіх галузей знань українською, російською та іноземними мовами. Значну частину колекції становлять видання другої половини XIX – першої половини XX ст. В результаті багатолітньої роботи були виділені колекції:

1. Книги видання до 1917 року – 1589 примірників;
2. Книги видання 1918-1939 років – 1594 примірники;
3. Книги видання 1940-1945 років – 575 примірників;
4. Прижиттєві видання українських письменників – 40 примірників;
5. Періодичні часописи – 22 назви 1368 примірників;
6. Видання іноземними мовами – 197 примірників.

Кожні зібрання рідкісних книг унікальні. Історико-культурне і суспільне значення цих документів надзвичайно важливе, оскільки вони підвищують науковий потенціал всього книжкового фонду бібліотеки. Найстарішими виданнями нашого фонду є книги: *Повсдненьхъ дворцовыхъ времени государей царей и великихъ князей Михайла Федоровича и Олексея Михайловича записок: часть первая.* – М.: Печатана при Императорскомъ Московскомъ Университете, 1769; *Милтон Д. Возвращенный рай.* [пер. съ французскаго учителемъ Ивановъ Грѣшищевымъ] – М.: Типографія Ф. Гиппюса, 1785; *Жуковскій В. Стихотворенія. Т. III: 1818-1821.* – Санктпетербургъ: б/в, 1819 та *Т. IV: 1821-1831.* – Санктпетербургъ: Придворная типографія В. Гаспера, 1849.

У 1828 році «по особливому Високому велінню» у типографії департаменту народного просвещенія виходить у світ праця «Опытъ о

ближайшемъ сродстве языка славяно-російського съ греческимъ», автором якої був видатний грецький священнослужитель і богослов XIX століття Костянтин Ікономос (Економидомъ). За свої наукові праці отримав орден Святої Анни і довічну пенсію. З 1830 року був почесним членом Московського університету. В фонді зберігається оригінал із перекладом на російську мову: **Константинъ Економидомъ. Опытъ о ближайшемъ сродстве языка славяно-російскаго съ греческимъ. Том II. Часть II.** – Санктпетербургъ : Типографія департамента народнаго просвещенія, 1828.

Одним із цінних джерел про стан Московської держави в середині XVII століття є праця Г.К. Котошихина «О Россіи, въ царствованіе Алексія Михайловича», де описано побут, звичаї, політичний устрій Росії. Твір Котошихина Г. російською мовою був виданий тричі – 1840, 1859 та 1884 рр. У бібліотеці зберігається видання: **Котошихинъ Г. О Россіи, въ царствованіе Алексія Михайловича.** – Санктпетербургъ : Типографія Едуарда Праца, 1859.

Ще одне давнє видання, що заслуговує уваги – книга **Ивана Соловьева. Настольная хронологія, замечательныхъ произшествій, полезныхъ открытій, рожденія и смерти знаменитыхъ людей, отъ сотворенія міра по настоящее время. Часть I : по времени событій.** – Санктпетербургъ : Типографія Императорской Академіи Наук, 1852. В хронологічному порядку представлені історичні події, починаючи від Різдва Христового до 1849 року.

Багатоаспектною та чисельною є колекція прижиттєвих видань письменників. Відомо, що перші публікації того чи іншого автора з'являються тоді, коли він ще не отримав загального визнання, тому й тираж невеликий. Так, видання, що збереглись до нашого часу, є унікальними. Особливо це стосується прижиттєвих видань українських письменників: **Кобилянська О. Новелі (К., 1925); Коцюбинський М. У грішний світ (Львів, 1905); Коцюбинський М. Дебют (Санктпетербургъ, 1911); Кримський А. Лаговський Андрій (Львів, 1905); Кримський А. В народ! (Побрехенька без тенденції) (Львів, 1892); Куліш П. А. Крашанка русинам и полякам на Великдень 1882 року (Львів, 1882); Франко І. Мойсей (Львів, 1905)** та інші.

Фондрідкісних видань має також краєзнавчий напрям. І цей «місцевий характер» особливо цінний для людей, що цікавляться історією краю. У спеціальній колекції можна побачити видання, які присвячені історії та культурі Галичини, публікації літературознавців, мовознавців, наприклад: **Матеріяли до культурної історії Галицької Руси XVIII і XIX віку (Львів, 1902); Матеріяли до української етнології. Т. XV (Львів, 1912), Т. XIX – XX. (Львів, 1919); Галицький літературно-науковий вістник. Т. IV. 3 книжка (Львів, 1898); Галицький літературно-науковий вістник. Т. II. 3 книжка (червень) (Львів, 1898); Шараневичъ. И. Памятники галицко-русской старины въ изображеніяхъ Ч. I. (Львовъ, 1886.); Гординський Я. До історії культурного й політичного життя в Галичині у 60-тих рр. XIX в. (Львів, 1917).**

Ім'я Романа Гнатовича Заклинського, уродженця с. Маріямпіль Галицького району Івано-Франківської області багатьом відоме. Це український письменник, історик, етнограф, педагог, мемуарист, культурно-просвітницький діяч. Член-засновик Руського Товариства Педагогічного, секретар Головної управи «Рідної школи», бібліотекар «Просвіти» у Львові. У

1905 році домігся відкриття в м. Станіславукраїнської гімназії. Як літературознавець був дослідником творчості Ю.Федьковича, автором споминів про нього. Оригінал тексту зберігається в нашій бібліотеці: *Спомини про Федьковича / зібрав Роман Заклинский. – Львів: Друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка, 1901.*

Становлять інтерес видання відомих галицьких мовознавців: **Головацького Якова Федоровича** «*Грамматика Руского Языка. Ч. б*» (Львовь, 1849) та **Верхратського Івана Григоровича** – автора наукових праць з української діалектології й лексикології. Його праці: «*Знадоби до словаря южноруского. Т. I*» (Львів, 1877) та «*Про говір галицьких лемків*» (Львів, 1902) займають почесне місце в колекції видань до 1917 року. **ІванВерхратський** заклав основи української науково-природничої термінології працею «*Початки до уложення номенклатури й термінології природописної, народної*» (1864–1879). Всі томи представлені у фонді.

Значний інтерес становлять твори галицьких та буковинських письменників: **Федькович О.** *Повести* (Львів, 1890); **Семанюк І.** *Карби. Новелі із гуцульського життя* (Чернівці, 1901); **Шашкевич В.** *Зільник. Поезії* (Львів, 1896); *Твори Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького, Николи Устияновича, Антона Могильницького* (Львів, 1906); **Устиянович М.** *Просвітні листки* (без м.в., 1918) та ін.

У бібліотеці зберігається унікальне, на наш погляд, видання творів письменника і перекладача, українського католицького священика, прадідаголовокомандувача УПА Романа Шухевича – **Осипа Шухевича** «*Переводи і наслідованя Осипа Шухевича з портретом і житєписом автора*» (Львів, 1883). Збірка була видана посмертно його сином Володимиром Шухевичем.

Особливо варто відзначити прижиттєві публікації **Василя Стефаника**. У 1989 році на сторінках *Літературно-наукового вістник* вперше опубліковано новели: *Фотографії з життя; Засіданє; З міста йдучи; Вечірня година* (*Літературно-науковий вістник. Т. VI. Річник II* (Львів, 1898)). Наступного року у цьому ж віснику надруковано оповідання *Камінний хрест* – присвячене темі еміграції (*Літературно-науковий вістник. Т. VI. Річник II* (Львів, 1899)).

У колекції «Прижиттєві видання українських письменників» варто звернути увагу на видання українського педагога, літературознавця, поета і перекладача **Василя Григоровича Щурата**. Саме йому належить найкращий до 1914 р. віршовий переклад «Слова о полку Ігоревім» сучасною українською мовою: **Щурат В.** *Пісня про поход Ігоря Святославича: поема XII в. – Львів: Друкарня "Народова", 1907.* Ще один цікавий факт про це видання – на титульному аркуші виявлено відбиток «екслібрису» (власна печатка) власника «Юліян Чайківський. Проф[есор] гім[назії]». Можливо, ця книга належала Юліяну Чайківському, котрий у свій час був членом Українського педагогічного товариства, викладав в українській гімназії в Станіславі [2] В фонді зберігається книга: **Масляк В. І.** *З чорного шляху: поезії. Т. 2* (Львів, 1897). Письменник був відомим як перекладач, критик, журналіст та «ширий і горячий націонал». Засвої погляди був звинувачений у націоналізмі, за щобільшовіцькими окупантами була знищена навіть його могила.

Цікаве зібрання книг з географічної тематики. Наприклад: *Сборникъ маршрутовъ Галиціи. Буковини и Северной Венгрии, съ приложеніемъ географическихъ и статистическихъ сведеній / подъ ред. П.О.Щербова – Нефедовича. – Санктпетербургъ: Военная типографія, 1889; Брутъ А. Атласъ Древняго Света, состоящій изъ 23 картъ съ объяснительными таблицами – Санктпетербургъ: Морская типографія, 1831; Сахаровъ Иванъ. Путешествія русскихъ людей въ чужія земли. Часть I. [изданіе Н.Власова] – Санктпетербургъ : Типографія Гуттенберга, 1837.*

Сьогодні всім відоме ім'я одного із найвидатніших картографів XVII ст. – **Гійом Левассер де Боплан**. На основі власних вимірів, зроблених у 1639 р., у 1647 р. створив першу карту України, згодом розробив також генеральні карти Польщі з зображенням литовських і руських земель. Однак, Європейську славу Боплан досяг у 1651 р., видавши в Руані коментар до карт України «*Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансільванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воєн*». «Опис...» містить цікаву інформацію про історію, географію, культуру й побут українського народу, опис різних його соціальних груп, а також найближчих сусідів; розповіді про боротьбу запорозьких козаків проти османів, татар, конфлікти і війни з правлячою елітою Речі Посполитої. Праця де Боплана тривалий час була єдиним у Європі науковим джерелом з україністики. «Опис», що вперше відкривав Україну читачам, був перекладений російською мовою Ф. Устряловим у 1832 році. Оригінал зберігається у бібліотеці. Власне, це видання наявне у бібліотеці.

Говорячи про історію географічних досліджень, необхідно зазначити наявне у бібліотеці двотомне видання історіографа, професора, англійського члена Університету Академії Наук **Герхарда Фрідріха Міллера** «Історія Сибіри». Це була перша наукова праця з історії сибірського краю, результати якої ввійшли у п'ятитомне видання. У 1937–1941 роках виходить перевидання «Історія Сибіри» у двох томах: *Миллер Г. Ф. Історія Сибіри. Т. I (М., 1937), Т. II. (М., 1941).*

Унікальність книжкових зібрань бібліотеки визначається також збереженими в екземплярах авторськими і читацькими позначками із записами, автографами, ескібрисами тощо. Це ті неповторні ознаки, які роблять книгу рідкісною, особливою, відрізняючою її від будь-яких інших екземплярів. Вони можуть розповісти про те, де побували ці видання, перш ніж потрапити на полиці нашої бібліотеки, з якими людьми і подіями були пов'язані. Так, під час опрацювання фонду виявлено ряд книг із особистої колекції **Пашницького Василя Михайловича** – педагога, краєзнавця, книголюбця, магістра філософії, доктора, засновника і першого директора Станіславської обласної державної бібліотеки (тепер Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка): *Розвідки Михайла Драгоманова: про українську народну словесність і письменство. Т. 2. – Львів, 1900; Глібов Л. Твори. – Львів: Просвіта, 1911; Льюис Д. Г. Жизнь І. Вольфранга Гете. Ч. 1 – С.-Петербург: Изданіе «Русской Книжной Торговли», 1867; Шекспір У. Міра за міру – Львів: Накладом українсько-руської видав. спілки, 1902; Шекспір У. Цезарь Юлій;*

передмова і пояснення Др. Ів. Франка; пер. П.А.Куліш. – Львів : З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1900.

Заслуговує уваги колекція періодичних видань. На жаль, у бібліотеці не має повного комплекту всіх номерів часописів, але й ті примірники, що зберігаються у фонді є унікальними, як наприклад: історико-етнографічний та літературний часопис **«Кієвська Старина»** (1882-1906); журнал **«Україна»** (почав виходити з 1907 року, як продовження «Кієвської старини»); **«Університетскія известія»** (1861-1917) – щомісячний журнал Київського Імператорського університету святого Володимира, один з найкращих універсальних науково-освітніх журналів Києва другої половини ХІХ – початку ХХ ст.; **«Руська школа»** – український науково-педагогічний журнал, орган товариства "Руська школа", виходив у Чернівцях з 1888 по 1891. В журналі надруковані статті з педагогіки та методики навчання різних предметів, з історії української школи тощо; літературно-художній та критичний журнал всеукраїнської пролетарської спілки письменників **«Гарт»** (1923-1925) ; часопис **«Червоний шлях»** (1923-1936), що став визначним явищем в історії української культури та інші. Історико-культурний інтерес становлять видання Наукового товариства імені Шевченка – **«Записки Наукового товариства ім. Шевченка»**, з яких у фондах бібліотеки зберігається 168 томів.

У 2013 році працівники бібліотеки розпочали вивчення змісту колекції книг, виданих іноземними мовами: англійською, німецькою, польською, французькою. Ця робота продовжується і досі. На сьогодні виявлено 197 примірників, серед яких широко представлена художня література, а саме твори **Маєра К.Ф., Шиллера Й.Ф., Ленау Н., Шекспіра В.** та ін. Цінними є зібрання творів **Йоганна Вольфганга фон Гете** (*Werke Festausgabe. – Leipzig: Bibliographisches Institut, 1826-1926*). «Повне зібрання творів» **Генріха Гайне** у двох томах видання Ляйпцігського видання Ернста Ельстера та Ляйпцігського бібліографічного інституту (*Heine. Werke famtliche. Band 1; herausgegeben von Ernst Elster. – Leipzig: Bibliographischen Institut, 1893*).

Стосовно місця видання книг, то багато з них надруковано у «Типографії Імператорської Академії Наук». Регулярна видавнича діяльність Академії наук почалася у 1728 році. Серед видань друкарні були твори М. Ю. Лермонтова, Р. Ф. Міллера, С.П. Крашенінникова, Л. Ейлера, а також безліч видань з історії і географії Росії, атласів, словників, перевідних видань. Наприклад: **Матеріали для сравнительного и объяснительного словаря и грамматики. Т. I – III – издание II-го отделения Императорской Академіи Наукъ.** – С.-Петербургъ : Типографія Императорской Академіи Наукъ, 1854; **Письма Н.М.Карамзина къ И.И.Дмитріеву** (ко дню столетней годовщины рожденія Н.М.Карамзина. – Санктпетербургъ: Типографія Императорской Академіи Наукъ, 1866. – Къ письмамъ приложены снимки почерка и портрет Карамзина; **Словарь церковно-славянскаго и русскаго языка, составленный вторым отделениемъ Императорской Академіи наукъ.** – Т. IV. – второе издание. – Санктпетербургъ: Типографія Императорской Академіи Наукъ, 1868.

У місті Львові на вул. І. Федорова, 9 знаходиться пам'ятка архітектури і мистецтва – **Друкарня Ставропігійського інституту**. Будівля побудована в 1580-х роках але вже кілька разів перебудована й реставрована, остаточного вигляду набула в 1788 році. У цій будівлі першодрукарем Іваном Федоровим були віддруковані перші у Львові книги [3]. Львівське Успенське братерство організувало тут свою школу і друкарню. Ведучи діяльність від 1591 року невпинно аж до початку другої світової війни, Ставропігійська друкарня отримала перше місце не лише в Україні, але й на всіх слов'янських землях. Друкарня Ставропігійського братерства була однією з найбільших друкарень на території України свого часу. У фондах нашої бібліотеки також зберігаються книги, видані в цій установі: *Приручний словарь славено-польскій. – Лвигородъ : Типографія Інституту Ставропігійського, 1830; П...скій Петр. Вопросъ о фонетице; под ред. Б.А. Дедицкого. – Львів: Типографія Ставропігійського Інститута, 1892; Возняк М. Кирило-Методіївське Братство. – Львів : Друкарня Ставропігійського Інституту, 1921.*

У Тернополі перша друкарня почала діяти 1815 року, її власником був Н. Пітлес. У 1857 році відкрито другу друкарню – Ю. Павловського. Саме тут розпочинається друк багатотомного видання **«Руської історичної бібліотеки»**. Мета цих видань, за словами редактора О. Барвинського, «подати руську бувальщину, зображену в монографіях найзнатніших істориків, заснованих на найновіших дослідженнях». У нашій бібліотеці зберігаються томи, які вміщують наукові розвідки **Миколи Костомарова**: *Руска історична бібліотека. Т. XIII : Историчні монографії Миколи Костомарова. Ч. VI : Гетьманованє Івана Выговского и Юрія Хмельницького. – Тернопіль : Друкарня Іосифа Павловского, 1891; Руска історична бібліотека. Т. XIV : Историчні монографії Миколи Костомарова. ч. VII : Руїна. 1. Гетьманованє Бруховецького – Тернопіль : Друкарня Іосифа Павловского, 1892; Руска історична бібліотека. Т. XV : Историчні монографії Миколи Костомарова. ч. VIII : Руїна. 2. Гетьманованє Многогрішного. – Тернопіль : Друкарня Іосифа Павловского, 1893.* Для багатьох буде цікавим п'ятий том цієї серії, який присвячений історії Галичини: *Смирнов М., Дашкевич М., Шараневич И. Монографії до історії Галицької Руси (Тернопіль, 1886).*

Основну кількість розкішних видань того часу випускають видавництва: М. О. Вольфа, А. С. Суворіна, А. Ф. Маркса. В нашій бібліотеці зберігаються такі книги, які опубліковані в названих видавництвах: *Шерр І. Всеобщая історія літератури. Т. II. – Санктпетербургъ: Типо-литографія А. М. Вольфа, 1880; Андреевскій В. Египетъ – 2-е издание. – Санктпетербургъ: Издание Т-ва М. О. Вольфъ, 1886. – (съ 5 картами, 8 фототипіями, 2 гравюрами на дереве и 8 политипажамі); Плутархъ. Сравнительные жизнеописанія. Т. I. вип. I: Тезей и Ромуль. – Санктпетербургъ: издание А. С. Суворина, 1891; Гоголь Н. В. Сочинения Т. II. – С.- Петербургъ: А. Ф. Маркса, 1894. – съ двумя портретами Гоголя, гравированными на стали Ф. А. Брокгаузомъ въ Лейпцигъ, двумя автографами и тремя собственноручными рисунками.*

У період із 1847-1917 років у Санкт-Петербурзі діяло видавництво **«Ф. А. Брокгауз и И. А. Ефрон»**. Великою популярністю користувалися серійні видання **«Бібліотека великихъ писателей»** – ілюстроване зібрання творів

письменників. У нашій бібліотеці зберігаються сім томів, присвячених творчості **Ф. Шиллера** (Т.IV – С.-Петербургъ : Издание Брокгаузъ-Ефронъ, 1902; Т.III. – С.-Петербургъ : Издание Брокгаузъ-Ефронъ, 1901; **В. Шекспіра** (Т. 1 – С.-Петербургъ : Издание Брокгаузъ-Ефрона, 1902; Т.II – С.-Петербургъ : Издание Брокгаузъ-Ефрона, 1902; Т. 3 – С.-Петербургъ : Издание Брокгаузъ-Ефрона, 1902; Т.III – С.-Петербургъ : Издание Брокгаузъ-Ефрона, 1903; Т.IV. – С.-Петербургъ : Издание Брокгаузъ-Ефронъ, 1902; Т. 5 – С.-Петербургъ : Издание Брокгаузъ-Ефрона, 1904) та **О.С.Пушкіна** (С.-Петербургъ : Издание Брокгаузъ-Ефрона, 1911).

Відзначимо, що робота із вивчення змісту «Фонду рідкісних видань» продовжується. Насамперед заплановано створення каталогів книжкових колекцій, паспортизація видань та їх оцифрування.

Література.

1. Інструкція про порядок відбору цінних, рідкісних документів та колекцій (зібрань) з бібліотечних фондів до Державного реєстру Національного культурного надбання України // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1027-01>
2. Альманах Станіславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станіславова і Станіславівщини. Т.II. / ред. Когут В.С. Климишин. – Мюнхен-Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто : Вид-ня ЦКС, 1985. – 73 с.
3. *Ісаєвич Я. Д.* Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні / Я. Д. Ісаєвич ; ред. І.П. Курганський; 2-ге вид., перероб. і доп. – Львів : Вища школа, 1983. – 156 с.
4. *Ковальчук Г.І.* Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах / Г.І. Ковальчук. – К.: НБУВ, 2004. – 644 с.
5. *Ковальчук Г.* Рідкісні українські книги в бібліотечних фондах пам'яткознавчий аспект / Г. Ковальчук // Бібліотечний вісник. – 2007. – №5. – С.29-36.

Scientific Library of PreCarpathian National University evolved from various sources and in different periods. Important place for scientific information is collection of rare books. The article is given an analysis of the "rare book" and partially solved the rare books available.

Keywords: rareness, value, rare editions, rare editions, rare editions of scientific study.

ХУДОЖНЬО-ЛІТЕРАТУРНІ ТА МИСТЕЦЬКІ ЖУРНАЛИ В ФОНДАХ ЧИТАЛЬНОГО ЗАЛУ СЛАВІСТИКИ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

Періодичне видання – це підвид серіального видання, що постійно виходить з певною часовою періодичністю (один раз у квартал, місяць, тиждень, через день, щоденно), з наростаючою нумерацією, з неповторюваним інформаційним матеріалом, під однією назвою, в однотипному художньому оформленні. В статті розкриваються наявні в Науковій бібліотеці Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника журнали з мистецтва та художньої літератури.

Ключові слова: славістика, польська література, польська періодика, журнали, журнальний фонд.

Бурхливий розвиток засобів масової комунікації, зумовлений демократичними змінами в нашій країні, лібералізацією суспільних процесів, висуває нагальну потребу більш глибокого теоретичного осмислення місця, ролі, фахового рівня, тематичної спрямованості та багатьох інших чинників як газетної, так і журнальної періодики.

Періодичність означає регулярність випуску видань, що визначаються кількістю його чисел чи випусків за певний проміжок часу. У цьому контексті видання діляться на неперіодичні та серіальні. Серіальне видання – це видання, яке виходить протягом певного часу, має спільну назву, однотипне оформлення, дату чи нумерацію випусків. Воно, у свою чергу, поділяється на періодичне і продовжуване. Періодичне видання – це підвид серіального видання, що постійно виходить із певною часовою періодичністю (один раз у квартал, місяць, тиждень, через день, щоденно), з наростаючою нумерацією, з неповторюваним інформаційним матеріалом, під однією назвою, в однотипному художньому оформленні. Дуже близьким до періодичного є продовжуване видання, що виходить у світ без чітко визначених наперед проміжків часу, однак має свою нумерацію і типове художньо-технічне оформлення. Періодичні та продовжувані видання мають власний типологічний ряд. Його головними складовими є газета, журнал, бюлетень, календар.

Журнал (інша назва – часопис) – це періодичне зброшуроване видання, що має постійну назву, виходить через триваліші проміжки часу (здебільшого місяць), містить, відповідно до своєї програми, різноманітні матеріали як інформаційного, так і аналітичного характеру, зазвичай у обкладинці.

На відміну від газети, співвідношення інформаційних і аналітичних матеріалів у журналі на користь останніх. Явища, події і факти в цьому виді видання розглядаються у більш широкому плані. Типологічний ряд цього виду періодичних видань такий:

- громадсько-політичний журнал (актуальні матеріали громадсько-політичної тематики, адресовані широкому колу читачів);
- науковий журнал (статті учених і дослідників – фахівців певної галузі знань, у яких містяться результати теоретичних і прикладних досліджень);
- науково-популярний журнал (написані у популярній формі і розраховані на непідготовленого читача статті та матеріали з різних галузей знань);
- виробничо-практичний журнал (призначені для працівників відповідної галузі статті, матеріали та методичні рекомендації з проблем організації виробництва та практичної діяльності);
- популярний журнал (призначені широкому колу читачів статті та матеріали різноманітної проблематики);
- літературно-художній журнал (публікація різножанрових творів художньої літератури та публіцистики);
- реферативний журнал (опрацьовані за певною формою реферати вже оприлюднених творів друку);
- мистецький журнал (статті різноманітних мистецьких жанрів).

Цей перелік типів журналів ілюструє класифікацію видань за цільовим та читацьким призначенням, а також за характером літературних творів, що їх передбачається публікувати в журналі. Завданням журналів є забезпечення комунікації в різних видах суспільної діяльності. Як засіб інформації журнал має ряд особливостей: нескінченність та регулярність виходу, наявність опублікованих матеріалів у вигляді статей; журнал має певний тематичний напрямок змісту статей які в ньому містяться; особливе поліграфічне оформлення. Характерними ознаками журнальних видань виступають великі формати сторінок, двоколонний набір.

Із вищезгаданих типологічних видів журнального видання – у фондах читального залу славістики наявні окремі номери літературно-художніх та мистецьких журналів. Спробуємо в короткій формі охарактеризувати деякі з часописів. Поодинокі випуски номерів, що нами були переглянуті, на нашу думку, заслуговували меншої уваги, оскільки неможливо на основі одного чи двох випусків говорити про ціле видання. До числа таких можемо віднести наступні літературно-художні журнали: *Kresy*, *Kwartalnik literacki*, *Literatura ludowa*, *Dwumiesięcznik naukowo-literacki*, *Literatura na świecie* (присвячений зарубіжній літературі), *Nowe księski* (для бібліофілів, бібліотекарів і видавців, у кожному номері огляд новин, рецензії, статті та видавничі теми, бібліографії); мистецькі – *Salon polski*, *Pomerania* та інші.

Для користувачів читального залу славістики цікавими можуть бути наступні літературно-художні часописи (мова йдеться про окремі випуски, що наявні у фонді залу): *Poezja dzisiaj* (1999 – №3/4; 2000 – №2, 7/8, 13/14; 2001 – №19/20, 21/22, 23/24; 2002 – №25/26). Статті цього журналу присвячені одному із жанрів художньої літератури – поезії. Тут знаходимо публіцистичний матеріал класичних творів, конференцій, різних поетичних свят, вірші молодих дебютантів. *Poezja* (окремі номери з 1977-1990) – журнал поезій, наприклад,

№10, 11, 12 за 1989 рік присвячено *Dniu powszedniej poezji*, № 1-3 за 1990 рік – *Zeszyt przekladuw poetyckich*. Журнал *Творчество* (2000, 2001, 2004, 2005) – присвячений сучасній прозі, поезії та культурній публіцистиці. Серед мистецьких часописів варто виділити журнал *Dialog. Miesicznik roŋwiksony dramaturgii wspiyczesnej: teatralnej, filmowej, radiowej, telewizyjnej*. Особливістю його є те, що у кожному номері знаходимо сценарій певного драматичного дійства, автором якого може бути молодий маловідомий драматург чи сценарист. Багато цікавого і нового можна прочитати про фільми, телевізійні і радіо програми.

Заслуговує уваги суспільно-політичний і літературний щомісячник «*Новая Польша*» – часопис, призначений для російської та російськомовної інтелігенції. Він виходить у світ з 1999 року (у читальному залі є номери з 2001 по 2008 роки, при цьому за 2004, 2006 роки маємо в наявності усі випуски). Однак варто звернути увагу на два спеціальні номери цього видання, що вийшли українською мовою (2001, 2005). В останньому номері можна ознайомитись з роботою викладача кафедри світової літератури Ольги Цівкач «Я листа зустрічаю мов гостя... Листування Станіслава та Ірени Вінценз з Ольгою Дучимінською».

У фондах читального залу славістики Наукової бібліотеки Прикарпатського університету читач може ознайомитися із передовими періодичними виданнями Польщі, в яких розміщено матеріали полоністів, богемістів, україністів та інші неупереджені та цікаві погляди на відповідну проблему, завжди позначену актуальністю. Варто також відзначити, що в періодичних виданнях сусідніх країн, наявних у наших фондах, часто зустрічаються статті викладачів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, що свідчить про їх високий фаховий рівень.

Література.

1. *Здоровега В. Й.* Теорія і методика журналістської творчості : підручник. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. Й. Здоровега. – Львів : ПАІС, 2004. – 268 с.
2. *Мас-медіа у термінах і визначеннях* : короткий словник-довідник / уклад. Ю. В. Бондар. – К. : МАУП, 2005. – 224 с.
3. *Москаленко А. З.* Основи масово-інформаційної діяльності : підручник / А. З. Москаленко, Л. В. Губерський. – К., 1999.
4. *Палагнюк Ю. В.* Свобода засобів масової інформації в Республіці Польща та Україні у результаті медіа реформ / Ю. В. Палагнюк // Наукові праці : науково-методичний журнал. Політичні науки. – Т. 79. – Вип. 66. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – С. 73 – 78.
5. *Pajagniuik Juliana.* Specyfika reformowania rynku medialnego Ukrainy : osiehnienca, problemy i perspektywy / Juliana Pajagniuik // Rocznik Prasoznawczy. – Instytut Dziennikarstwa i komunikacji społecznej. Wyzsza Szkola Humanitas : Oficyna wydawnicza “Humanitas”, Rok II / 2008. – S. 39 – 57.

6. *Цівкач О. Я листа зустрічаю мов гостя... Листування Станіслава та Ірени Вінценз з Ольгою Дучимінською / Ольга Цівкач // Нова Польща. Спеціальний український номер. – 2005. – С. 65-72.*

Periodical is a subspecies of serial publication, which always comes with certain time intervals (once a quarter, month, week, a day, every day) with numbering increasing from recurring informational material, under one name, similar in decoration. The article reveals available in the Scientific Library of PreCarpathian National University magazines on art and literature.

Key words: Slavic, Polish literature, Polish periodicals, magazines, coffee fund.

ІМЕННІ БІБЛІОТЕЧНІ ФОНДИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Приватні бібліотеки – це інтелектуальна скарбниця українства, його колективна пам'ять. Фонд особового походження є унікальним за складом наявного матеріалу, без його вивчення неможливо дослідити життєвий та творчий шлях вченого. В статті розкриваються наявні іменні фонди професора В.Полека та діяча української діаспори О.Корчака-Городиського.

Ключові слова: іменні бібліотечні фонди, особовий архівний фонд, україніка, епістолярна спадщина, фонд рукописів.

Історична наука останнім часом продовжує оновлюватися, дослідження в ній будуються на нових засадах. Однією з них є увага до вивчення історичних постатей. Сьогодні особистість стала об'єктом вивчення і дослідження характеристики її психологічного портрету, світогляду, фізичного стану в різні періоди життя. Інтерес до визначних особистостей, замовчуваних радянською наукою, став причиною появи численних статей у періодиці.

Об'єктом нашої уваги є **іменні бібліотечні фонди**. Цей термін не має розгорнутого пояснення в сучасній бібліотечній термінології, проте в «Російсько-українському словнику бібліотечно-бібліографічних термінів» М. Сташко фіксує поняття «архівний фонд особистого походження» та «особистий архів», що мають тотожне значення [8, с.141]. Т. Литвин використовує терміни «приватна книгозбірня», «особиста бібліотека» [6, с.35, 30]. В. Вовченко послуговується визначенням «особовий архівний фонд», «архівна спадщина» [4, с.36,40]. Я. Чепуренко вводить поняття «бібліотечно-архівна колекція» [10, с.28]. У статті О. Кондратенка використано терміни «особовий архівний фонд», «домашній архів» [5, с.299].

Приватні бібліотеки – це інтелектуальна скарбниця українства, його колективна пам'ять. Фонд особового походження є унікальним за складом наявного матеріалу, без його вивчення неможливо дослідити життєвий та творчий шлях вченого.

В.Т.Полек (вчений-україніст, бібліограф, краєзнавець; 1924-1999) був безперечним авторитетом у царині літератури, бібліографічної справи, прикладом скромного, працьовитого українського інтелектуала, бібліофіла, що вболівав за долю української нації. Володимир Теодорович – допитливий краєзнавець, дослідник рідного краю. Результат його багаторічної праці – «Біографічний словник Прикарпаття», що має складну і тривалу історію видання (друкувався з 1993 до 1999 року). В. Полек – автор широковідомої книги «Майданами та вулицями Івано-Франківська». Його перу належить і

спеціальний додаток до газети «Вперед» – «Українська діаспора – наші земляки», опублікований 1994-1996 рр.

Фонд професора В.Полека налічує понад 6 тис. одиниць, окремі примірники мають дарчі написи визначних письменників, друзів-науковців, колишніх студентів та ін. Усі дані про приватну книгозбірню занесено до інвентарної книги. Тут зберігається також листування професора (в основному – це листи до нього), рукописи наукових розвідок [2, с. 145].

Домашня бібліотека вченого представлена літературою з різних галузей науки: історії, історичних наук, етнографії, економіки, економічних наук, держави і права, юридичних наук, журналістики, наукознавства, туризму, педагогіки. Дещо більше знаходимо літератури з релігії, музики, театрознавства, мовознавства. Найкраще у приватній бібліотеці професора В. Полека була укомплектована збірка праць із літературознавства, а саме: історія літератури, історія і критика української літератури, історія української літератури до 1917 р., сучасна українська література, фольклор, література іноземними мовами. Серед книжково-бібліографічних матеріалів наявні автореферати, наукові записки, тези конференцій, бібліографічні покажчики.

Журнальний фонд книгозбірні нараховує 14 найменувань (2000 прим.).

Особовий архівний фонд проф. В. Полека складається з таких документів: творчі матеріали (статті, нариси, рецензії, листування); документи наукової діяльності (ювілейні матеріали, фотографії, плакати, програми, афіші, газетні вирізки, фоторепродукції картин та літографії, екслібриси). Всі ці матеріали зібрано і систематизовано у 633 папках персоналій. Зміст папок досліджується і обліковується. Вчений цікавився діяльністю історичних осіб, громадсько-політичних діячів, творчістю письменників, художників, акторів, співаків різних країн, тому значення та обсяг зібраної інформації надзвичайно важливі для дослідників.

Літературний критик Є. Баран першим зацікавився епістолярієм Володимира Теодоровича, охарактеризувавши 25 вибраних джерел. У одній зі статей він зауважив: «Активне листування В. Полека із діячами культури і науки розпочинається з 1961 року... Ці листи різноманітного характеру, домінує довідникова інформація (у запитальній, стверджувальній формах)...» [1, с. 323].

Цікавою та оригінальною є стаття О.М. Цівкач «Сьогодні разки намиста порадували мене...» (з історії листування В.Полека і О.Дучимінської). Дослідниця пише: «...в багатьох випадках ми не можемо уявити собі творчість (письменників) без чудових зразків епістолографії. Блискучим зразком такої форми можна вважати і листи О. Дучимінської до В. Полека, хоча до нині, на жаль, вони не привернули уваги широкого загалу...»

Саме завдяки чудовим листам О.Дучимінської розкривається також ще одна сторінка з біографії В.Т. Полека, і ми можемо краще зрозуміти й оцінити його вагомий внесок у скарбницю української культури» [9, с.349; 351].

Відображаючи різнобічні інтереси її власника, ця книгозбірня є зразком бібліотеки вченого-літературознавця. Вона стала найкращим пам'ятником людині, котра чесно і самовіддано трудилася на ниві красного письменства.

Виникає питання: як обліковується фонд? Для цього створено інвентарну книгу, куди занесено весь книжковий фонд. Кожній книзі присвоєно інвентарний номер, на кожну з них нанесено відповідний штамп. Архівний фонд професора Полека має свою печатку.

Вченого краєзнавця В. Полека цікавила постать І. Франка у ракурсі його взаємозв'язків із Прикарпаттям. Питанням франкознавства Володимир Теодорович присвятив 7 папок. Його перу належать 97 статей-розвідок про Каменяра. Цей матеріал зібрано і систематизовано в покажчику «Архівні матеріали проф. В. Полека, присвячені творчості І. Франка». В архіві фондоутворювача є цікава інформація про Гната Хоткевича. Це спогади його дружини Платоніди Хоткевич, доньки Галини, сучасників, а також статті дослідників творчості митця. Ці відомості лягли в основу статті «Творча діяльність Г. Хоткевича в архівних матеріалах фонду проф. В. Полека».

Особисті архівні документи і науково-творчі рукописні матеріали фондоутворювача представлені такими темами: країнознавство (4 папки); історія України; історія Івано-Франківщини, історія міст і сіл Прикарпаття, історія міста Івано-Франківська (12 папок); географія та економіка (2 п.); історія церкви (10 п.); календарі пам'ятних дат (9 п.); історія української літератури (по періодах, 37 п.); зарубіжна література (37 п.); українське мистецтво та народна творчість (26 п.); правознавство (2 п.); вузи Прикарпаття (3 п.); наукова робота (14 п.); публікації В. Полека у пресі (18 п.); листування з редакціями (7 п.). Ведеться облік таких папок, готується бібліографічний покажчик.

У приватній книгозбірні професора зберігається близько 1500 листів. Листування В. Полека має як приватний, так і службовий характер. Це листування переважно з провідними вченими, діячами культури, письменниками, редакціями газет і журналів тощо. Серед кореспондентів Володимира Теодоровича зустрічаємо М. Бажана, О. Гончара, П. Воронька, Ф. Погребенника, М. Івасюка, Р. Федоріва, Я. Івашкевича, В. Касіяна, О. Дучимінську та інших визначних особистостей.

У 2006 році фонд кабінету україніки Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету поповнився колекцією книг, подарованих у різні роки майстром **Орестом Корчак-Городиським**, який є уродженцем м. Станіслава. Його життєвий шлях – це історія національно свідомого українського інтелігента, який волею долі був змушений залишити Україну. Його подарунком започатковано добру традиція – віддавати до бібліотеки книги з приватних колекцій. Так, фонд зали україніки нашого університету на 90 % складається з дарчої літератури від фізичних осіб, установ та організацій.

Фонд Ореста Городиського – це 680 книг та періодичних видань, які передано для нашого навчального закладу проф. В. Полеком, а пізніше – завдяки канд. іст. наук, доценту В.Л. Комару.

Вивчаючи книги, подаровані п. Орестом до бібліотеки нашого закладу, ще раз переконуєшся, що будь-яка колекція – відбиток інтелектуального і духовного рівня самого збирача.

Освіту О. Городиський здобув, навчаючись у народній школі ім. Маркіяна Шашкевича, а протягом 1928-1938 рр. навчався у Станіславській українській державній гімназії. Після II світової війни йому вдалось закінчити історичний факультет Українського Вільного Університету в Мюнхені і одержати ступінь магістра філософії. Історія стала фахом і душевною розрадою на все життя. І хоча після навчання п. Оресту довелось заробляти на життя в іншій сфері, та пережите ним у роки другої світової війни продиктувало потребу не залишати своїх зацікавлень. У роки війни він був перекладачем у німецькій армії і, як стверджує знаний український історик з діаспори Василь Верига, не раз ставав у пригоді українському населенню в його стосунках з окупаційною владою. Пізніше у складі Волинського легіону самооборони перейшов до дивізії «Галичина». Після завершення війни разом з побратимами-ревізійниками перебував у таборі для інтернованих у Ріміні (Італія). Він не втрачає оптимізму і працює для української національної справи. У 1950 році О. Городиський виїздить у США й оселяється в місті Чикаго, де й замешкує.

Пан О. Горидиський займався активною громадською діяльністю: працював у «Пласті», Братстві колишніх вояків 1-ї дивізії УНА. Його захоплює нумізматику й філателію. Він організовує експозиції на філателістичних виставках, публікує статті на цю тему. Як уже говорилося, п. Орест не забуває про земляків і пересилає книги до Наукової бібліотеки імені Василя Стефаника у Львові та Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету в місті Івано-Франківську.

Серед книг, подарованих нашому навчальному закладові, найбільше таких, що пов'язані з порівняно недалекою історією визвольних змагань в Україні. Для нас особливо цінною є та можливість, яку надають книги із фонду О.Городиського. Всі ці переважно діаспорні видання, по-перше, демонструють, як українські літератори та вчені зберігали і примножували творчі традиції українських наукових організацій, осередків; по-друге, у молоді є доступ до пласту української науки і культури, що розвивалась поза межами України, змога ознайомитись з різними поглядами на історичні процеси. Зокрема, праці А. Білинського «В концтаборах СРСР», «Громадські організації в СРСР»; В. Вериги «Під сонцем Італії» – про перебування вояків Дивізії «Галичина» у Британському таборі полонених «5У» в Беллярії (Італія) у червні – жовтні 1945 року, «Слідами батьків: нариси історії 30-го полку Дивізії «Галичина» – 1-ої Дивізії Української Національної Армії. Останні дві згадані книги мають дарчі написи автора. Студенти, аспіранти, викладачі мають змогу ознайомитись із працями Любомира Винара «Олександр Петрович Оглоблін: Біографічна студія» та «Михайло Грушевський – історик і будівничий нації». Значний відсоток літератури історичної тематики, присвяченої національно-визвольній боротьбі в Україні, належить мемуарам: наприклад М.Данилюк «Повстанський записник», Є.Закачевський «Беллярія – Ріміні – Англія», «Спогади фронтовика»; М.Ковалевський «При джерелах боротьби. Спомин, враження, рефлексії (1905-1938рр.)» тощо. Цікавими є спогади самого п. Ореста – один із томів їх знаходиться у нашому фонді: «Спогади з життя. Східний фронт 1941-1943 рр.». Зацікавлені читачі не оминуть увагою книгу Вольфа-Дітріха Гайке «Українська дивізія «Галичина»: історія формування і бойових дій 1943-1945

років» з передмовою В. Кубійовича. Серед книг, яких не було досі у наших фондах, привертають увагу такі: праця П.Феденка «Ісаак Мазепа», присвячена громадському і політичному діячеві; довідники та спогади про життя українців у діаспорі – «Українці в Північній Америці» (англійською мовою), альбом «Історія української еміграції в Канаді. Збереження культурної спадщини». Збагатився підрозділ фонду, присвячений роботі молодіжної виховної організації «Пласт», історії пластових куренів такими книгами, як: С. Левицький «Український пластовий улад 1911-1945 у спогадах автора», Ю. Старосольський «Велика гра», «Лісові чорти. Їх життя і буття: 1922-1945», «Гей, там на горі «Січ» іде!..» (упорядник П. Трильовський).

Варто зазначити, що О. Городиський, передаючи книги, присвячені питанням історії України, не лише переслідував благородну мету – поділитися своїми книжковими надбаннями із земляками, знаючи, що тривалий час науковці України мали досить обмежені можливості контактів із зарубіжнимиколлегами, а й прагнув підвести молодь до думки про необхідність і цінність прискіпливого вивчення уроків минулого досвіду. Можливо, як історик за освітою, він подумки солідаризувався із відомою дослідницею історії України проф. Мартою Богачевською-Хом'як, яка стверджувала: «Історія – це віддзеркалення минулого. І опис сучасних зацікавлень. Вона здатна вчити подвійно – інформувати про минуле і заохотити читача зрозуміти не лише минуле, а й думку та світосприйняття автора розповіді. На відміну від філософії та релігії, історія не претендує на подання вичерпної правди чи всієї суті, не бере собі за тему істину, Бога чи досконалість» [1, с.69].

Отже, завдяки «Фонду Ореста Городиського» розширились можливості тих, хто вивчає літературу діаспори. Це і художні тексти, і літературознавчі статті. Особливо цінними є мовознавчі праці відомого вченого Олекси Горбача, які він дарував своєму другові юності Оресту з дарчими написами. До речі, багато книг із подарованого зібрання мають дарчі написи, які колись можуть стати предметом вивчення. Таким чином, Орест Городиський продовжив активне життя своїх книг тим, що подарував їх університетській бібліотеці.

Література.

1. *Баран Є.* Листи до Володимира Полека / Є. Баран // Сівач духовності. Збірник спогадів, статей і матеріалів, присвячений професору Володимирові Полеку. – Івано-Франківськ : Плай, 2003. – С.323-348.
2. *Бігусяк М.* Франкознавчі студії професора Полека / М.Бігусяк, О. Красуляк // Перевал. – 2006. – № 2-3. – С.145-150.
3. *Богачевська-Хом'як М.* У пошуках історії / М. Богачевська-Хом'як // Сучасність. – 1990. – № 11. – С.67-75.
4. *Вовченко В.* Архівна спадщина і бібліотека Миколи Васильовича Левитського (1859-1936) як джерело з історії українського просвітницького руху кінця ХІХ – початку ХХ ст. / В.Вовченко // Бібліотечний вісник. – 2007. – № 1. – С.36-41.

5. *Кондратенко О.* Особовий фонд члена-кореспондента АН УРСР С.В.Юшкова : історія формування та документний склад / *О. Кондратенко* // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського НАН України. – К., 2006. – Вип.16. – С.299-306.

6. *Литвин П.* Особиста бібліотека вченого як пам'ятка культури та історичний архів епохи: приклад Івана Крип'якевича / *П. Литвин* // Бібліотечний вісник. – 2006. – № 2. – С.30-35.

7. *Словарь* библиотечных терминов. – М. : Книга, 1976. – 224 с.

8. *Сташко М.* Російсько-український словник бібліотечно-бібліографічних термінів / *М. Сташко*. – Львів : СП «Бак», 1996. – 200 с.

9. *Цівкач О.* «Сьогодні разки наміста порадували мене» / *О. Цівкач* // Сівач духовності. – Івано-Франківськ : Плай, 2003. – С.349-362.

10. *Чепуренко Я.* Бібліотечно-архівна колекція Міжнародного громадського фонду соціально-економічних та політологічних досліджень / *Я. Чепуренко*. // Бібліотечний вісник. – 2004. – № 3. – С.28-33.

Private libraries are this intellectual treasure, its collective memory. Foundation personnel origin is unique in composition existing material. No study it is impossible to explore life and creative path scientist. The article reveals the personal funds available – Professor V. Polyek and Ukrainian Diaspor's Activist O.Korchak-Horodysky.

Keywords: personal holdings, personal archival fund ukrainistics, epistolary heritage, foundation manuscripts.

ІМЕННИЙ ФОНД ОРЕСТА ГОРОДИСЬКОГО У КНИГОЗБІРНІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. В.СТЕФАНИКА

У 2006 році фонду кабінету україніки Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету була передана колекція книг, подарованих у різні роки магістром Орестом Корчак-Городиським, уродженцем Станіславова. В статті подано біографію мецената, відображено колекційні зацікавлення (букіністика та філателія), розкрито зміст даного іменного фонду книг та періодичних видань.

Ключові слова: приватні бібліотечні колекції, іменний фонд, україніка, діаспорні видання.

У різні роки фонд кабінету україніки Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника одержав поповнення. Сюди була передана колекція книг, подарованих магістром **Орестом Корчак-Городиським**, уродженцем м. Станіславова, життєвий шлях якого – це історія національно свідомого українського інтелігента, що через гру долі був змушений залишити Україну. Цим продовжилась добра традиція – віддавати до бібліотеки книги з приватних колекцій. Адже фонд зали україніки на 90% складається з дарчої літератури від окремих осіб, установ та організацій.

Співробітник відділу стародруків та рукописних видань НБУВ, кандидат історичних наук Людмила Дениско в одній із статей слушно звернула увагу на те, що приватні бібліотечні зібрання, які перебувають у фондах державних бібліотек, є складовою історії бібліотечної справи в Україні. І бібліотеки ці треба вивчати у контексті історичного процесу, життєвого шляху і творчої лабораторії власника, його матеріальних можливостей: “Сьогодні історія приватних книгозбірень виділяється в окремий напрям історико-книгознавчих досліджень. Розвідки з цього питання потребують характеристики особистості власника, змісту та шляхів комплектування самої бібліотеки” [2,38]. У нашому випадку це не цілісне книжкове зібрання, яке потрапило одномоментно у фонди бібліотеки університету, а понад 820 книг та періодичних видань, які з були подаровані навчальному закладу через проф. В.Т. Полека, а пізніше надходили до нас завдяки кандидату історичних наук, доценту В.Л. Комару. Незаперечним є той факт, що це дар людини, доля якої є типовою для багатьох представників його покоління і водночас цікава певними особистими нюансами.

Орест Корчак-Городиський народився 15 липня 1918 року в м. Станіславові. Батька хлопчик втратив у рік свого народження через сумнозвісну «іспанку». Мати була із славетного роду Кульчицьких. Власне, і самі Городиські вийшли із цього родового гнізда – села Кульчиці. Бабуня пана

Ореста – Кульчицькабула однією зпрямих нащадків героя оборони Відня 1683 року Франца Кульчицького гербу «Корчак», який відомий як легендарний засновник перших віденських кав'ярень у Європі.

Освіту Орест Городиський здобув у рідному місті: спочатку в народній школі ім. Маркіяна Шашкевича, а протягом 1928-1938 років навчався у Станіславській українській державній гімназії. Особливо його зацікавили історія та археологія, які пізніше стали фахом і душевною розрадою на все життя. Під час навчання на Однорічних торгівельно-адміністративних курсах Орест із побратимами був заарештований польською поліцією і потрапив до Бережанської тюрми. Приводом став реферат про українську патріотку, діячку Української військової організації (УВО) Ольгу Басараб. 14 вересня 1939 року почався суд над молодими патріотами. Власне, це був останній політичний судовий процес, який відбувся вже під час вторгнення німецьких військ на територію II Речі Посполитої.

17 вересня 1939 року, згідно з рішенням пакту Молотова-Ріббентропа, Червона Армія зайняла м. Львів. Скориставшись тимчасовим безладдям, пов'язаним із евакуацією польської влади, юнакові вдалось уникнути покарання. Будучи активним учасником молодіжної організації «Сокіл», товариств «Просвіта», «Студентська громада», побачивши, що вже в перші дні більшовицька влада проводить арешти запідозрених у націоналізмі юнаків і дівчат, Орест Городиський вирішує податись на Захід. Разом з друзями – Тарасом Ганушевським, Василем Матяшем (оперний співак, випускник Богословської академії у Львові) 11 листопада 1939 року переправились через річку Сян.

Опинившись на території Лемківщини, що входила до складу Генеральної губернії III Рейху, О. Городиський зміг влаштуватись на посаду вчителя школи в с.Согорів Горішній і одночасно перебував на військових курсах у містечку Команчі. З грудня 1940р. він працював секретарем української гімназії в м. Ярославі.

Від початку німецько-радянської війни і аж до грудня 1943 року О. Городиський був перекладачем у німецькій армії в Україні [3] і, як стверджує знаний український історик з діаспори Василь Верига, не раз ставав у пригоді українському населенню в стосунках з окупаційною владою. Після перелому в ході II світової війни і відступу армії III Рейху з України, О.Городиський вступив до Волинського легіону самооборони під командуванням полковника Герасименка і в складі цього легіонуперейшов до дивізії «Галичина» – 1-ої дивізії Української Національної Армії. Під час відступу 1943 року О. Городиському вдалося побувати у рідному Станіславові.

Після закінчення війни п. Орест разом з побратимами-дивізійниками потрапив у полон до англійців. Перебуваючи у таборі для полонених у м.Ріміні (Італія), він не втрачає оптимізму і активно працює для української національної справи. Як референт зв'язку і преси в управі «Студентської Громади» організовує видавництво і стає редактором газети «Життя в таборі», яку публікували двічі на тиждень, а пізніше щоденно.

У вересні 1946 року Орест Городиський разом з кількома полоненими залишає табір і, перейшовши італо-австрійський і австро-німецький кордони,

прибуває до Мюнхена. У столиці Баварії він навчається на історичному факультеті Українського Вільного Університету (УВУ). Після завершення навчання у 1950 році одержує ступінь магістра філософії, виїздить до США і оселяється у м. Чикаго.

Щоб прогледувати сім'ю – дружину Дануту Табенецьку та двох синів – п. Оресту довелось тяжко працювати. Лише у 1958 році він знаходить достойну роботу, хочавона не мала нічого спільного з історією. Однак у м. Чикаго О. Городиський не полишає громадської діяльності: він активно працює в організації «Пласт», Братстві колишніх вояків 1-ої дивізії УНА. До участі в цих організаціях долучились і його сини – др. Орест і др. Андрій.

Поряд із щоденною працею, виконанням громадських обов'язків Орест Городиський активно займається і науковою діяльністю. У 1994 році в Івано-Франківську вийшла з друку його праця «Замість вигадок. Українська проблематика в західних політико-дипломатичних джерелах».

Крім громадсько-політичної роботи в лавах комбатантів-ветеранів II світової війни, Ореста Городиського захоплює нумізматика й філателія. Він організовує експозиції на філателістичних виставках, публікує статті на цю тематику в часописах. Будучи добрим знавцем у галузі фалеристики, бере участь у виставках військових нагород і почесних відзнак. Особливим зацікавленням п. Ореста є музейна справа. Він дбає про охорону української спадщини не лише у США, а й в Україні. О. Городиський передає цікаві архівні матеріали до Українського музею у Стемфорді.

Не забуваючи про земляків, пересилає книги до Наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка у Львові та Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаніка в Івано-Франківську. Його невтомна меценатська допомога заслуговує на щире подяку краян.

Вивчаючи книги, надіслані Орестом до бібліотеки нашого закладу, ще раз переконуєшся, що будь-яка колекція – відбиток інтелектуального і духовного рівня самого збирача. У нашого дарувальника широке коло зацікавлень: література, мистецтво, театр, історія релігії, філателія, нумізматика. Найбільше ми отримали книг, тематика яких пов'язана з історією України, власне життя О. Городиського тісно переплелось із найцікавішими і найдраматичнішими епізодами історії його Батьківщини, яку він змушений був залишити, але ніколи не забував. Для нас особливо цінною є та можливість, яку надають книги із фонду Ореста Городиського у царині пізнання історії нашої держави.

Всі ці переважно діаспорні видання, по-перше, демонструють, як українські літератори та вчені зберігали і примножували творчі традиції українських наукових організацій, осередків, по-друге, у молоді є змога доступу до пласту української науки й культури, що розвивалась поза межами України, знайомства з різними поглядами на історичні процеси. Зокрема, праці А. Білинського «В концтаборах СРСР», «Громадські організації в СРСР»; В. Вериги «Під сонцем Італії» – про перебування вояків Дивізії «Галичина» у Британському таборі полонених «5У» в Беллярії (Італія) у червні-жовтні 1945 року, його ж «Слідами батьків: нариси історії 30 полку Дивізії «Галичина» – 1-ої Дивізії Української Національної Армії». Обидві книги мають дарчі написи

автора. Також тепер є можливість ознайомитись із працями Любомира Винара «Олександр Петрович Оглоблін: Біографічна студія» та «Михайло Грушевський історик і будівничий нації». Значний відсоток літератури, присвяченої висвітленню питань національно-визвольної боротьби в Україні, належить мемуарам: М.Данилюк «Повстанський записник»; Є.Загачевський «Белярія-Ріміні-Англія», «Спогади фронтовика», М.Ковалевський «При джерелах боротьби. Спомини, враження, рефлексії (1905-1938р.р.)» і т.д. Цікавими є спогади самого п. Ореста (один із томів є у фонді) – Корчак-Городиський О. «Спогади з життя. Східний фронт 1941-1943 рр.». У книзі на тлі буремних років німецької окупації простежується переплетення долі друзів, знайомих, сучасників, всіх, хто намагався наблизити день воскресіння самостійної України. Зацікавлені читачі не оминуть увагою книгу Вольфа-Дітріха Гайке «Українська дивізія“Галичина”: історія формування і бойових дій у 1943-1945 рр.» з передмовою В. Кубійовича. Серед книг, яких не було досі у наших фондах, привертають увагу: праця П.Феденка «Ісаак Мазепа», довідники та спогади про життя українців у діаспорі – «Українці в Австралії: матеріали до історії поселення українців у Австралії (1966)», «Ukrainians in North America. A biographical directory», альбом «Історія української еміграції в Канаді. Збереження культурної спадщини». Більш повно ми зможемо тепер задовольнити запити користувачів щодо видань Українського Католицького Університету ім. св.Климента Папи. У фонді О.Городиського є такі видання: «Перші українські проповідники і їх твори», М.Лабунька «Митрополит Іларіон і його писання», а також праці з цієї ж тематики інших видавництв, як-от: А.Стебельська «Проповідництво Кирила Туровського», «Православ'є и екуменизмъ: Т.1», М.Марусин «Божественна літургія», монсеньйор Мішель Дюбост «Пастор миру: християнські погляди на війну та армію», Іларіон «Поділ єдиної Христової Церкви і перші спроби поєднання її», І.Дубилко «Почаївський Манастир в історії нашого народу». Розширився підрозділ фонду україніки, присвячений роботі молодіжної виховної організації «Пласт» та історії пластових куренів, завдяки таким працям, як: Ю.Старосольський «Велика гра»; С.Левицький «Український пластовий улад 1911-1945 у спогадах автора»; «Лісові Чорти 1922-1945».

Це лише стислий аналіз окремих нових для нас книг, присвячених питанням історії України. Вважаємо, що Орест Городиський, передаючи їх до нашої бібліотеки, переслідував не тільки шляхетну мету – поділитися своїми книжковими надбаннями із земляками, знаючи, що тривалий час науковці України мали досить обмежені можливості контактів із зарубіжними колегами, а й прагнув повернути молодь до думки про необхідність прискіпливого вивчення уроків минулого досвіду. Можливо, як історик за освітою, він подумки солідаризувався із відомою дослідницею історії України проф. Мартою Богачевською-Хом'як, яка писала: «Історія – це віддзеркалення минулого. І опис сучасних зацікавлень. Вона здатна вчити подвійно – інформувати про минуле і заохотити читача зрозуміти не лише минуле, а й думку світосприйняття автора розповіді. На відміну від філософії та релігії, історія не претендує на подання вичерпної правди чи всієї суті, не бере собі за тему істину, Бога чи досконалість» [1,69].

Завдяки фонду О.Гродиського розширились можливості тих, хто вивчає літературу української діаспори та питання мовознавства. Наш репертуар збагатився деякими творами художньої літератури та критичними матеріалами. Особливо цінними є мовознавчі праці відомого вченого Олекси Горбача, які він дарував другові юності Оресту, а той передав ці видання нашій бібліотеці. До речі, багато книг із подарованого зібрання мають дарчі написи, які, можливо, колись стануть також об'єктом вивчення.

Знаний учений, доктор філологічних наук, письменник Ф.Погребенник, власник однієї з найцікавіших в Україні приватних бібліотек в одному з інтерв'ю підкреслив: «Будь-яка колекція тоді дійова, коли вона служить громадськості» [4,29]. Орест Городиський продовжив активне життя своїх книг тим, що офірував їх університетській бібліотеці. Ми відкриваємо до його книжкового зібрання двері, даючи можливість працювати з масивом подарованої літератури у читальній залі кабінету україніки.

Література.

1. *Богачевська-Хом'як М.* У пошуках історії / М. Богачевська-Хом'як // Сучасність. – 1990. – № 11. – С. 67-75.
2. *Дениско Л.* Бібліотека Олексія Попільницького: сторінки біографії, наукової діяльності, історія надходження до ВБУ / Л. Денисенко // Вісник Книжкової палати. – 2005. – № 12. – С. 38-42.
3. *Корчак-Городиський О.* Спогади про життя / О. Корчак-Городиський. – Львів, 2003. – Ч.2. – 320 с.
4. *Солонська Н. Г.* «Моє зібрання – і державне надбання» (інтерв'ю з Ф.П. Погребенником з приводу виставки книжок з його колекції у Державному Музеї книги) / Н. Г. Солонська // Бібліотечний вісник. – 1994. – № 1. – С. 28-31.

In 2006, the Fund office Ukrainistics of Scientific Library of Precarpathian National University was transferred to a collection of books donated by the master in different years Orest Korczak-Gorodysky native Stanislaviv. The article contains a biography of philanthropist, collector shows interest (and bookinistics and philately), the content of the Fund's books and periodicals.

Keywords: private library collections of the fund, ukrainistics, diaspor's publications.

МЕМОРІАЛЬНА БІБЛІОТЕКА ВЛАДИСЛАВА КОПАЛІНСЬКОГО

Важливим надбанням Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника є фонд Владислава Копалінського (1907-2007 рр.), відомого в Польщі лексикографа, журналіста. Фонд Владислава Копалінського – це значна допомога у вивченні польської мови та літератури, цінне джерело інформації про розвиток Польщі та інших країн, а також оригінальна знахідка для дослідників іноземних мов та літератур.

Ключові слова: польська література, література польською мовою, енциклопедичні видання, мистецтвознавчі видання.

Важливим надбанням Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника є **фонд Владислава Копалінського** (1907-2007 рр.) – відомого в Польщі лексикографа, журналіста.

Він переконував, що словник повинен характеризуватися якимись людськими, особистісними рисами, бути цікавим. Життєве кредо цієї людини впливає зі слів: «Я працюю через страх перед власними лінощами і через бажання здолати їх» [9]. Його перу належать такі книги: «Словник міфів і традицій культури», «Словник символів», «Словник нагадувань», «Енциклопедія другої статі», «Словник епонімів або слів від власних імен», «Словник подій, понять і легенд ХХ ст.», «Книга цитат художньої літератури ХІV-ХХ ст.», «Лексикон любовних сюжетів», «125 казок, щоб розповісти дітям» і останні – «Пригоди слів і прислів'їв», «Від слова до слова».

Весь книжковий фонд охоплює 2164 одиниці. Підбір літератури виражає особисті зацікавлення фондоутворювача [5]. Основна частина цього фонду, а це 1386 примірників – художня література польською, англійською, німецькою, французькою, російською мовами та переклади класиків світової літератури польською мовою.

Найбільш широко і повно представлена польська література від найдавніших до сучасних часів. Надзвичайно цікава добірка поезії (фондоутворювач захоплювався нею). Це антології, цикли віршів певного літературного періоду, видання поезії класиків, як-от: «Zbiyr poetow polskich XIX w.», «Cztery wieki poezji o Warszawie», «Poeci polskiego baroku».

Фонд містить повне зібрання творів К. Галчинського, А. Фредро, Я. Івашкевича, А. Міцкевича, Ц. Норвіда, Г. Сенкевича, Ю. Словацького, Б. Зеленського, Ю. Тувіма, С. Жеромського та ін.

В.Копалінський виявляв значний інтерес до давньоримської, давньогрецької літератури, а також до англійської та французької літератури. У фонді знаходиться повне зібрання творів Діккенса, Конрада, Шекспіра,

Бальзака, Мольєра, Пруста. Значно менше представлена німецька, італійська, іспанська, бельгійська та інша література. Російська література зацікавила фондоутворювача такими письменниками, як Достоевський, Набоков, Толстой, Тургенєв, Пастернак.

Німецька література містить повне зібрання творів Гейне, Манна мовою оригіналу. У фонді знаходяться серії книг, виданих у Нью-Йорку, Парижі, Лейпцігу.

Довідкова література охоплює 433 книги. Це надзвичайно цінна частина фонду. Вона включає лінгвістичні словники англійської, французької, німецької мов, паралельні словники, розмовники, різнопланові енциклопедії, а саме: “Encyklopedia muzyczna”, “Leksykon kultury amerykaskiej” та ін.

Надзвичайно багата польська лексикографія. Це різногалузеві лінгвістичні словники, словник лінгвістичної термінології, багатотомне видання «Słownik języka polskiego» в 11 томах, орфографічні, фразеологічні словники тощо. Сюди віднесемо і словники, створені В.Копалінським: «Словник міфів і традицій культури», «**Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem**».

Лінгвістична наукова література охоплює всього 77 книг. З них 39 – з польського мовознавства, 38 – із зарубіжного. Польськомовні книги містять відомості з історії мови, значна частина книг з культури мови (зокрема праці Вітольда Дорошевського про культуру мови), а також із літератури, орфоєпії, орфографії, стилістики та ін. Книги із зарубіжного мовознавства – це посібники з вивчення англійської, французької, чеської, російської, латинської мов, а також праці із загального мовознавства.

Матеріали літературознавчого спрямування – енциклопедії європейських літератур, «Енциклопедія літературних характерів», довідники «Письменники античні», «Письменники російські». Польське літературознавство представлене довідниками з історії польської літератури від найдавніших часів до 1991 року, а також словниками: «Літературні терміни», «Літературні постаті», «Польська література ХХ ст.», «Лексикон літературних постатей», «Книги цитат», а також критичні праці про творчість А.Міцкевича, Г.Сенкевича, І.Віткевича, В.Шимборської, праці Я.Парандовського.

Досить цікава добірка літератури із фольклору. Це і наукові праці: «Історія фольклористики в Європі», «Паралелі» (зіставлення фольклору та літератури), «Польський романс ХVІ ст.», «Співи польських пролетарів», «Словник польського фольклору», а також збірники фольклору Стародавніх Греції та Риму, афоризмів (зокрема єврейських), прислів'їв, анекдотів, байок. Чимало у книгозбірні В.Копалінського пісенників, що виявляє його особливе захоплення цим популярним жанром фольклору. Серед них цінна «Ziota księga pieśni polskich», котра містить ноти і тексти пісень популярних, народних, військових гімнів та розповіді про них. Знаходимо також збірки сучасних популярних пісень, збірку колядок «Spiewnik lwowski do 1939», “Nie ma jak Lwów” (1990 р.), а також «Пісенник» (1950 р.) московського видання, що розпочинається «Гімном СРСР», містить пісні народів СРСР, в тому числі українські: «Рече та стогне Дніпр широкий», «Розпрягайте, хлопці, коні», «Дощик, дощик», опубліковані українською мовою.

Значний інтерес викликає добірка літератури про культуру Стародавніх Греції та Риму, давніх слов'ян, Західної Європи. Добре охарактеризована історія культури, звичаї, обряди Польщі від найдавніших часів до сьогодення.

Література з мистецтва представлена енциклопедіями з історії європейського мистецтва, розвідками про архітектуру і малярство Стародавніх Греції та Риму, книгами про розвиток польського мистецтва. Владислав Копалінський цікавився різними видами мистецтва. Тому і трапляються у фонді книги про фотосправу, кіномистецтво, естраду, театр та оперне мистецтво. У фонді чимало альбомів різних митців. У полі зору фондоутворювача були різні напрями мистецтва, а саме: реалізм, експресіонізм, імпресіонізм.

Релігієзнавча література охоплює Біблію (польською та латиною), Коран, книги з теології, книги про діяльність окремих представників римо-католицької церкви, а також науково-популярні книги про життя і смерть, життя після смерті, про святе та грішне.

Історична література містить інформацію про Стародавні Грецію та Рим, епоху середньовіччя, про окремі країни світу, історію Польщі різних епох, життя та діяльність королів та королеви Ядвіги, визначних історичних осіб (зокрема Йозефа Пілсудського). Особливо цінним є трьохтомне видання спогадів Радзівіла «Пам'ятник» як характеристика епохи Речі Посполитої 1632-1656 рр.

Професор В.Копалінський – людина широких інтересів. Він цікавився філософією, досягненнями науки та техніки, шахами та ін., про що свідчить наявність книг окресленої тематики.

Фондоутворювач був варшав'янином, закоханим у рідне місто. Тому і з'явилося стільки книг про Варшаву. У них – інформація про минуле і сьогодення, митців, письменників, визначних діячів польської столиці, її поезія, пісні, говір, геральдика, наука та освіта.

Отже, фонд Владислава Копалінського – це значна допомога у вивченні польської мови та літератури, цінне джерело інформації про розвиток Польщі та інших країн, а також оригінальна знахідка для дослідників іноземних мов та літератур.

An important property of the Scientific Library of PreCarpathian National University is a fund Kopalinsky Vladislav (1907-2007 biennium), known in Poland lexicographer, journalist. Vladislav Kopalinsky Foundation is a significant aid in learning the Polish language and literature, a valuable source of information about the development of Poland and other countries as well as original discovery for researchers in foreign languages and literatures.

Keywords: Polish literature, Polish literature, encyclopaedias, art publications.

МУЗИЧНІ ВИДАННЯ ДІАСПОРИ У ФОНДАХ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

У статті подано наукове бачення української книги в мистецькому аспекті, виданої поза межами України. Наукові праці спеціалістів передбачають отримання інформації з музичної галузі, напрямків її розвитку, визначення шляхів і можливостей її реалізації з метою збереження історичної пам'яті, а також передачу інформації в загальний обіг і практичне застосування.

Ключові слова: музикознавство, нотні видання, історія української музики, музикознавчі видання.

Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника виступає одним із центрів збереження, обробки, систематизації й реформування української книги. Інформаційне обслуговування, яке включає операції пошуку, збору, оформлення та розповсюдження інформації, виконується працівниками бібліотеки з метою покращення діяльності студентів, викладачів, науковців.

Стаття подає наукове бачення української книги в мистецькому аспекті, виданої поза межами України. Наукові праці спеціалістів передбачають отримання інформації з вищезазначеної галузі, напрямків її розвитку, визначення шляхів і можливостей її реалізації з метою збереження історичної пам'яті, а також передачу інформації в загальний обіг і практичне застосування.

Мов світло з далеких зірок, спочатку з'являються наші бібліотеці твори українських авторів з Канади, США, країн Західної Європи. Їхні імена давно відомі в Європі та Америці, але маловідомі в Україні, якій по праву повинна належати їхня творчість. Причиною забуття була «залізна завіса», яка протягом десятиліть відгороджувала нас від цивілізованого світу. «Завіса», створена всупереч людській волі й здоровому глузду, тріснула й пішла в небуття.

Почали розширюватись взаємозв'язки, «пробивають» собі дорогу до рідної землі мистецькі твори, праці її розвіяних по світах дітей. В сучасну українську літературу вливаються чималі за кількістю назв, багатопланові за тематикою, різні за мистецькою манерою й майстерністю книги, видані за кордоном.

Розглянемо деякі з них, що представляють світ мистецтва, а саме **музикознавство**. Ці книги – видання зарубіжних українських товариств і друкарень, центри яких зосереджені в Нью-Йорку, Торонто, Парижі, Мюнхені, Сідней. Ці видавництва зробили вагомий внесок в українське книгодрукування, коли українську книгу через цензурні обмеження й заборони можна було надрукувати тільки там. Вважаємо, що читачів зацікавлять такі теми: «Українська музика. Історико-критичний огляд»; «Про музикантів»; «Виконавці».

Зупинимось на окремих книгах із кожного розділу.

У 20-х роках ХХ століття вийшла книга Миколи Грінченка «Історія української музики». Однак вона невдовзі зникла з книгарень, оскільки М. Грінченку було звинувачено в націоналізмі. Протягом десятиріч після виходу цієї книги не з'являлися праці такого роду, написані кимось із українських фахівців-музикантів. Отож, в А. Рудницького зародилася думка самому написати таку книгу. Нею стала монографія «Українська музика: історико-критичний огляд» (Мюнхен, вид-во «Дніпрова хвиля», 1963 р.). Автором керувало не тільки бажання дати всім, хто зацікавлений українською музикою, точні дані про неї. Спонукав до написання той факт, що автор перебував у безпосередньому зв'язку з розвитком сучасної музики як у Західній, так і в Східній Україні. Ті роки були чи не найважливішими в розвитку сучасної української музики. Саме тоді остаточно закріплювались її основи, закладені на переламі 20-х років, і окреслювалися шляхи, якими вона пішла далі та якими розвивається сьогодні. Тоді й виникли твори, котрі ще й досі належать до найкращих в українській музиці. А. Рудницький детально висвітлює питання народної пісні й церковної музики та її виконавців – Миколи Дилецького, Артема Веделя, Дмитра Бортнянського, Максима Березовського, Михайла Вербицького. У своїй книзі автор сягає витоків світової музики, побутових театрів солоспівів, інструментальної музики, хорів і пісень.

У розділі «Композиційне» детально досліджує творчість Миколи Лисенка.

Далі автор продовжує інформувати читачів про сучасників і музичних спадкоємців Миколи Лисенка – Миколу Аркаса, Бориса Підгорецького, Кирила Стеценка, Олександра Кошиця.

Цікавим є матеріал про авторів обробок народних пісень Порфира Демуцького, Василя Ступницького, Якова Степового.

Із західноукраїнських композиторів А. Рудницький виділяє Анатолія Вахнянина, Генрика Топольницького, Порфирія Бажанського, Філарета Колесу, Остапа Нижанківського, Дениса Січинського.

Цікавими є оповіді про непрофесійних композиторів: Ярослава Лопатинського, Василя Безкорвайного, Євгена Форостина, Осипа Залеського.

Сучасна доба представлена композиторами перехідної епохи: Станіславом Людкевичем, Василем Барвінським, Зіновієм Лиським, Романом Сімовичем, Василем Витвицьким, Анатолієм Косом, Євгеном Цимбалістим, Федором Якименком.

Детально характеризує автор діяльність трьох центрів музичної творчості України – у Києві, Харкові, Одесі.

У розділі «Виконавці» названі передові співаки першої доби української опери – Олександр Мишуга, Модест Менцшинський, Орест Руснак, Марія Сокіл, Михайло Донець. Українські співаки в Європі, США, Канаді представлені такими особистостями, як Ірина Маланюк та Мирослав Смаль-Старицький.

Автор висвітлює діяльність піаністів, скрипалів, віолончелістів. Детально описує творчість народної капели Кошиця, хору Котка, «Бояну», «Сурми».

Другий розділ, «Музиканти», представлений книгою В. Витвицького «Михайло Гайворонський». У монографії життя і творчості М. Гайворонського висвітлено сплетення музичних праць і спрямувань з громадськими й національними. Перша частина монографії – життя композитора. Друга частина – його творчість (вокальна, інструментальна, вокально-інструментальна). Праця В. Витвицького містить також відомості про композитора англійською мовою і повний список його творів.

«Виконавці» представлені працею Ярослава Паньківа «Рімінський ансамбль «Бурлаки» в моїй пам'яті». Вона вийшла друком у видавництві братства колишніх Вояків 1-ї Української дивізії УНА в 1999 році (Канада).

Мало кому відомо, що біля міста Ріміні в Італії знаходився великий табір для військовополонених українців. З плином часу в таборі розквітло культурне життя. Найбільшою популярністю користувався хор «Бурлаки», який своїми виступами уславив себе й українську пісню. В книзі подано хроніку ансамблю, звіт діяльності його управи, алфавітний список членів ансамблю «Бурлаки».

Ті, хто на далеких заокеанських континентах посадив і плекає материнське дерево пам'яті, хто з молодших років береже українське слово, – ці люди заслуговують, щоб знали їхні імена, читали їхні книжки, згадували разом із ними наших славних земляків. Адже ми одна родина, і наші серця повинні битися в унісон.

Література.

1. *Кошиць О. О.* З піснею через світ: подорож української республіканської капелі / О. О. Кошиць. – Вінніпег, 1952. – 195 с.
2. *Рудницький А.* Про музику і музик / А. Рудницький. – Нью-Йорк ; Торонто ; Сідней ; Париж, 1980. – 336 с.
3. *Рудницький А.* Українська музика / А. Рудницький. – Мюнхен : Дніпрова хвиля, 1963. – 406 с.

The article, which invited readers, gives a scientific view of Ukrainian books in the artistic aspect, issued outside Ukraine. Proceedings of professionals and sponsors simply provide information from the music industry, its development trends, identify ways and possibilities of its implementation in order to preserve historical memory and the transmission of information in general circulation and practical application.

Keywords: musicology, musical edition, the history of Ukrainian music listener edition.

НІМЕЦЬКОМОВНА ЛІТЕРАТУРА У ФОНДАХ РІДКІСНОЇ КНИГИ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

Акцентовано увагу на розкритті німецькомовної літератури у Фонді рідкісної книги Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, що охоплює галузі мовознавства, літературознавства, художньої літератури, мистецтвознавства, педагогіки та філософії. З огляду на потреби навчального та наукового процесу, запропоновано оцифрування анонсованого літературного потенціалу для подальшого використання у дипломних, магістерських та інших наукових роботах, а також для популяризації даного фонду.

Ключові слова: рідкісна книга, німецькомовна література, бібліотечні фонди, популяризація книги, пропаганда читання.

Як відомо, кожна бібліотека вищого навчального закладу має своє літературне багатство. Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника також володіє значним потенціалом, серед якого ми можемо назвати і фонд рідкісної книги. До списку цього фонду входить також німецькомовна література, представлена досить широко, а саме: мовознавство, літературознавство, художня література, мистецтвознавство, педагогіка та філософія [1; 2; 4].

Мовознавство у фонді рідкісної книги репрезентоване працями Ульріха Карла Ернста Германа “Давні німецькі вислови” (3-є перероблене видання, Ляйпціг-Берлін, видавництво Тойбнер, 1909 р.), Юліуса Ноймана “Теоретично-практичні вказівки щодо говорів і нашарувань німецьких висловів” (видавництво Тойбнер, 1907 р.), Германа Клюге “Структура німецькомовних висловлювань та доповідей” (Альтенбург, видавництво Оскар Бонд, 1908 р.).

Не менш важливе місце посідають праці Холевіуса і Вайфе “Диспозиції до німецьких висловлювань” у чотирьох томах: Том 1. Вислови з історії, історії культури, географії і природознавства. Том 2. Вислови з естетичних, етичних і духовних сфер. Том 3. Вислови з літератури. Том 4. Вислови і прислів'я (Ляйпціг-Берлін, видавництво Тойбнер, 1907 р.).

Зазначимо, що найбільшу частину мовознавчих праць у фонді рідкісної книги становлять словники, видані у Берліні і Шонебурзі (видавництво Лянгеншайдт). Зокрема, “Польсько-німецький” та “Німецько-польський словники-записники” 1919 та 1920 років, укладені Альбертом Ціппером і Емілем Уріхом; “Трецько-німецький” та “Латинсько-німецький словники-записники” 1910 року, укладені Германом Менге; “Французько-німецький словник-записник” 1911 року, укладений Якобом Шеленсом, а також, “Англійсько-німецький словник-записник”, укладений у 1912 році Германом Ліндеманом.

Літературознавчі праці займають чільне місце у фонді рідкісної книги. Вони представлені такими німецькомовними літературознавцями, як Генрік Ібсен – норвезький драматург і поет (“Погляди і праці, думки і твори”,

видавництво Юліус Бельк, 1925 р.), Штефан Геллер (“Короткі нариси історії німецької літератури”, 3-є видання, Лемберг, видавництво Коллер, 1906 р.), Ойген Гайнріх Шмітт – відомий німецький філософ і публіцист (“Ібсен як пророк: основні думки про нову естетику”, Ляйпціг, видавництво Фріца Екарда, 1908 р.).

Серед німецькомовних літературознавчих доробків у фонді рідкісної книги варто виокремити працю “Презентації літератури Сходу” (у десяти томах). У книзі подано історію угорської, румунської, чеської, перської, арабської, китайської, японської, індійської літератури, зокрема історію літератури буддизму та тексти вед.

Також фонд рідкісної книги представлений художньою літературою. Значне місце посідають твори швейцарського новеліста і поета Конрада Фердинанда Майєра – новели “Юрг Єнач” (1925 р.), “Святий” (1925 р.), “Спокуса Пескари” (1925 р.), “Анжела Боржа” (1925 р.), а також поеми та вірші, зібрані під назвою “Останні дні Гутена” (1925 р.).

Важливими є “Праці” Йоганна-Фрідріха Шиллера у двох томах (видавництво Гутенберг), “Твори” поета-романтика Ніколауса Ленау, твір Віллі Бределя “Комісар на Рейні” (1940 р.), “Повні зібрання творів” Гайнріха Гайне у двох томах, твори Ернста Ельстера та видання Ляйпцігського бібліографічного інституту (1893 р.).

Значне місце серед списку художньої літератури у фонді рідкісної книги посідають багатотомні праці Вільяма Шекспіра, зокрема п’єси “Юлій Цезар” (7-е перевидання Карла Шмідта, Падерборн, 1921 р.), “Макбет” (5-е видання, за редакцією Штефана Вірмера, Падерборн, видавництво Фердинанда Шонінга, 1921 р.), “Гамлет” (2-е видання, перероблене за редакцією Ернста Вассерцігера, 1914 р.) і трагедія “Тимон Афінський” (Відень, 1811 р.).

Найціннішими у нашій бібліотеці є зібрані твори Йоганна Вольфганга фон Гете, а саме “Готц фон Берліхінген” (1936 р.), “Фауст” у двох томах (1921 та 1923 р.), “Іфігенія в Тавриді”, “Герман і Доротея”, а також “Видання праць” у вісімнадцяти томах.

Серед мистецтвознавчих праць варто виділити наукові роботи Пауля Райфа “Практичний розвиток мистецтва” (Ляйпціг-Берлін, видавництво Тойбнер, 1910 р.), Рейхарда Мутера “Історія мистецтва” (складається із трьох томів, виданих у Ляйпцігу: том 1. “Італія до кінця Ренесансу”, том 2. “Ренесанс на Півночі і епоха бароко”, том 3. “XVIII і XIX століття”).

У фонді рідкісної книги представлено також праці з педагогіки – “Розвиток почуття солідарності завдяки школі” Фрідріха Ціммера (Берлін-Штутгарт, видавництво Шпеман), “Історичний шкільний атлас” Бальдамуса і Швабе, виданий у Ляйпцігу 1910 р.

Вагомою із галузі філософії у фонді рідкісної книги Наукової бібліотеки є праця “Основні проблеми філософії” Георга Зіммеля (ляйпцігське видавництво Гофхен, 1910 р.).

Зазначимо, що можливість використання читачами електронних версій названих видань не тільки сприятиме навчальному процесу і науковим дослідженням, але й надасть можливість Науковій бібліотеці ПНУ ім. В. Стефаніка зберегти оригінали рідкісних видань [3; 4; 5].

Список всієї неанонсованої літератури можна рекомендувати студентам, викладачам із Кафедри німецької мови та літератури факультету іноземних мов. Використання цієї літератури як першоджерел у дипломних, магістерських та інших наукових роботах сприятиме популяризації фонду рідкісної книги наукової бібліотеки.

Література.

1. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 34 / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; АБУ. – К., 2012. – 536 с.

2. *Великодная И.Л.* Редкие фонды: проблемы сохранности, изучения и использования / И.Л. Великодная // Редкие фонды в научных библиотеках высших учебных заведений: Проблемы сохранности, изучения и использования в XXI веке : докл. междунар. конф., 22-25 окт. 2002 г., Москва. – М., 2002. – С. 4-12.

3. Національне надбання – фонд цінних та рідкісних книг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.chnu.edu.ua/?page=/ua/05proekt/04frk>. – Заголовок з екрану.

4. Національне надбання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.lnu.edu.ua/bibl/> – Заголовок з екрану.

5. *Добрусина С.А.* Обеспечение сохранности документов в век цифровых технологий / С. А. Добрусина // Бібліотечний вісник – 2008. – №3. – С. 11-15.

Attention is accented on opening of literature in German language in Fund of rare book of the Scientific library of the Vasyl Stefanyk Precarpathian national university, that embraces industries of linguistics, literary criticism, fiction literature, study of art, pedagogics and philosophy. Taking into account the necessities of educational and scientific process, digitising of the announced literary potential is offered for the further use in a diploma, master's degree and other advanced studies, and also for popularization of this fund.

Keywords: rare book, German literature, library collections, promoting books, reading promotion

Розділ III.

**ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА
КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЯ
БІБЛІОТЕЧНИХ ПРОЦЕСІВ**

ЕЛЕКТРОННИЙ КАТАЛОГ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА: ТЕХНОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ

Сучасні умови вдосконалення інформаційно-бібліографічного забезпечення користувачів свідчать про необхідність конверсії традиційних каталогів і картотек. Електронний каталог у бібліотеці Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника – це база даних, яка містить описи всіх видів документів, таких як книги, брошури, методичні посібники, навчальні матеріали, періодичні видання, автореферати дисертацій тощо. Наповнення електронного каталогу книгами здійснюється за конвеєрною технологією автоматизованого опрацювання поточних надходжень до фондів бібліотеки, сутність якої полягає у введенні ідентифікаційних даних книги у відділі комплектування і наступному доповненні бібліографічної інформації відділом бібліографії.

Ключові слова: електронний каталог, конверсія традиційних каталогів і картотек, програмне забезпечення, локальна мережа.

Інформаційні технології – один із найважливіших рушіїв еволюції суспільства. У ролі засобів виробництва виступають різні засоби зв'язку, комп'ютерна техніка й відповідне програмне забезпечення, а основною сировиною і виробом є **інформація**. Бібліотеки не залишаються осторонь процесу впровадження інформаційних технологій і тому на сьогодні є не лише центрами доступу до інформації, а й осередками власних інформаційних ресурсів, обсяг яких дедалі зростає, особливо в сучасному освітньому просторі. Головна мета впровадження автоматизованих технологій у бібліотеку – це забезпечення доступності до літератури, інформації, знань для ефективного розвитку освітньої та наукової діяльності вищого навчального закладу на основі повного задоволення інформаційних потреб професорсько-викладацького складу і студентів на базі можливостей нових технологій [1].

Споконвіку бібліографічна характеристика документів, представлених у фондах бібліотек, здійснювалася за допомогою бібліотечних каталогів, адже саме вони ідентифікують документи, багатоаспектно розкривають їхній зміст. У залі каталогів нашої бібліотеки також можна працювати з алфавітним і систематичним каталогами, алфавітною картотекою назв і систематичною картотекою статей, каталогом творів художньої літератури тощо. Однак сьогодні сучасна бібліотека уже не може існувати без ще одного **каталогу – електронного**. Впровадження цього ресурсу в довідково-бібліографічну систему не може розцінюватися як проста апробація нових технологій або данина комп'ютерній моді. Наявність електронного каталогу свідчить про якісні зміни в бібліотечно-інформаційній сфері – зміни моделі взаємодії бібліотеки і користувача [4].

Сучасні умови вдосконалення інформаційно-бібліографічного забезпечення користувачів свідчать про необхідність **конверсії традиційних каталогів і картотек**, оскільки довідково-пошуковий апарат стає громіздким,

малорухомим, архаїчним. Так, активізація бібліотечної роботи буде тільки тоді успішною, коли буде враховуватися еволюція соціально-психологічних особливостей нинішнього і майбутнього користувача [2]. Адже всім відомо, що у молоді більш високий рівень комп'ютерної грамотності, вона краще відчуває новачі. Ось тут і настає час, коли потрібна зміна форми бібліотечних каталогів.

Отже, що таке **електронний каталог**? Це каталог, який поєднує в собі всю систему карткових каталогів. Його назва відображає одночасно і форму (нарівні з картковими, друкованими), і суть (не групуючи записи всередині за певною ознакою, він дає можливість здійснити пошук за усіма типами запитів, поєднує пошукові можливості алфавітного, систематичного, предметного, а за необхідності й будь-яких інших спеціальних каталогів). Над ним напружено повинен працювати весь колектив бібліотеки, оскільки в ньому відображається весь активний фонд бібліотеки, включаючи також аналітичний опис періодики. В подальшому сприятиме багатоаспектному та ефективному використанню ресурсів книгозбірні. Організація та використання ЕК дозволяє бібліотеці перейти на якісно новий рівень обслуговування, який дає можливість задовольнити найрізноманітніші запити користувачів, полегшити інформаційний пошук [5].

Електронний каталог у бібліотеці Прикарпатського національного університету – це база даних, яка містить описи всіх видів документів, таких як книги, брошури, методичні посібники, навчальні матеріали, періодичні видання, автореферати дисертацій тощо. Наповнення електронного каталогу книгами здійснюється за конвеєрною технологією автоматизованого опрацювання поточних надходжень до фондів бібліотеки, сутність якої полягає у введенні ідентифікаційних даних книги у відділі комплектування і наступному доповненні бібліографічної інформації відділом бібліографії.

Програмне забезпечення «УФД/Бібліотека», за допомогою якого створюється наш електронний каталог, дозволяє швидкий пошук за різними елементами опису і їх поєднання. Пріоритетним стає пошук за ключовими словами, до яких прив'язується кожен вид документу і який неможливий при роботі з картковими каталогами. Можна назвати цілу низку переваг електронного каталогу, таких як: можливість одночасно працювати великій кількості користувачів; інформацію можна отримати не тільки в друкованому вигляді, а й на електронних носіях; при роботі з цим каталогом суттєво підвищується оперативність пошуку. Якщо електронний каталог буде представлений в Інтернеті (це завдання вирішується), то повніше задовільняться інформаційні запити віддалених користувачів, оскільки буде отримуватися інформація незалежно від часу і місця її знаходження. Автоматизований пошук дає змогу виділити з масиву різнорідних публікацій певну їхню множину конкретного запиту, який важко задовільнити переглядом традиційних каталогів. Однак є і свої недоліки: наповнення електронного каталогу – це довгий і трудомісткий процес, особливо – ретрокаталогізація фондів бібліотеки.

Ретрокаталогізація або ретроконверсія – це переведення традиційних карткових каталогів в цифрову форму. Її можна проводити різними методами, такими як:

а) запозичення даних з інших джерел (використання уже готових записів з інших каталогів, придбаних на оптичних дисках або отриманих по мережі). Такий спосіб не дуже ефективний, оскільки необхідно перевіряти і доводити власні дані бібліотеки;

б) сканування каталожних карток, оптичне розпізнавання символів і приведення записів до стандартного вигляду. Такий метод потребує високоякісної техніки, тому що відсканований текст має бути хорошої якості (не менше 300 dpi, високий контраст, мінімум графічних шумів і артефактів);

в) може бути ручний ввід з клавіатури текстової інформації і створення структури електронних записів з оригіналів каталожних карточок або з відсканованих зразків. Однак у такому випадку помилки в бібописі книги, допущені в карточці, будуть перенесені в електронний варіант.

Наша бібліотека вибрала складний, але надійний спосіб – ручне введення фонду безпосередньо з книжкових полиць. Почалося занесення з читальних залів, тому що там література не видається читачам додому і нема потреби доводити дані по мірі повернення книг. На абонементі навчальної літератури підручники вносяться в базу за окремими розділами в літній період, коли здаються студентами після річного користування. Одночасно з занесенням наклеюються штрихетикетки для подальшого запровадження автоматизованого обліку книговидачі та виконання всіх процесів по роботі з фондом в автоматизованому режимі. Роздруковування штрихетикеток здійснюється за допомогою **програмного забезпечення «Laber Works»**.

Методика проведення ретроконверсії вже практично відпрацьована операторами, а саме: здійснюється бібліографічний опис документів згідно ГОСТу, який діє на сьогодні, і вірно заповнюються всі необхідні поля; правильно визначаються ключові слова; усуваються старі ББК і присвоюються нові; вказується точна адреса місцезнаходження кожного примірника; якщо відсутній інвентарний номер, присвоюється безномерний, методички і брошури мають свої безномерні. Не зважаючи на це, існують і проблеми. Це, насамперед, мала кількість людей, що задіяна у вказаному процесі. Як показала практика, залучати студентів-інформатиків, які проходять у нас практику, нема змісту. Робота виконується з помилками, недобросовісно і потребує контролю та перевірки. Наймати робітників за додаткову плату бібліотека не має змоги. Ще одна проблема полягає в тому, що читальні зали нашої бібліотеки знаходяться не тільки в різних корпусах, а ще й розкидані по різних районах міста. Це ускладнює **проведення локальної мережі**, на яку орієнтована програмна система «УФД/Бібліотека» з технологією клієнт-сервер. Можливо, спростило б ситуацію використання безпроводної мережі Wi-Fi, яка використовується чи не в усіх цивілізованих країнах світу, але наразі це питання вирішується в центрі інформаційних технологій.

Звичайно, відмовлятися від ведення карткових каталогів не потрібно, бо, як свідчить світова практика, від них не відмовляються навіть потужні бібліотеки Англії та Америки. Традиційна рутинна технологія вливання та вилучення карток, на жаль, залишається, але друк каталожних карток уже удосконалився завдяки впровадженню нових технологій.

Вважаємо, що багатогодинний пошук необхідної інформації в різних каталогах, неможливість працювати з одним масивом інформації багатьом користувачам одночасно, змушені відійти в минуле, як випали з бібліотечної діяльності друкарські машинки і картки, писані від руки. Бібліотечна справа дуже консервативна за своєю суттю, і є багато спеціалістів, які заперечують переваги сучасного електронного каталогу над картковим. Однак ознайомившись з результатами опитувань, які проходили в бібліотеках провідних вузів України, ми дійшли висновку, що студенти вибирають швидкість і зручність. Так, 74% студентів Донецького національного університету економіки і торгівлі на запитання, якому каталогу надають перевагу, відповіли, що користуються електронним каталогом, і тільки 11% – картковими (хоча в 2005 р. картковими користувалося 72%) [3].

На сьогодні важливо знайти оптимальне співвідношення у використанні паперових та електронних ресурсів, що дасть змогу гармонійно розвиватися бібліотеці, а розумне поєднання усіх форм та видів пошуку інформації завжди дає бажаний результат.

Література.

1. *Каліберда Н.* Бібліотечно-інформаційне обслуговування в умовах розвитку електронного середовища / Н. Каліберда, А. Бровкін // Бібліотечний вісник. – 2007. – № 6. – С. 20-23.
2. *Ловейкина Л.* Каталогизация документов в условиях развития компьютерных технологий / Л. Ловейкина, М. Бадылевич // Бібліотечний вісник. – 2009. – № 5. – С. 26-29.
3. *Лоза Л.* От традиционных к автоматизированным библиотечным технологиям обслуживания читателей / Л. Лоза // Бібліотечний форум України. – 2009. – № 2. – С. 6-8.
4. *Подковырина Е.* Электронный каталог библиотеки как элемент качественного обеспечения информационных потребностей пользователей / Е. Подковырина // Бібліотечний форум України. – 2008. – № 4. – С. 9-11.
5. *Стерехова З.* Пошуковий образ документа для електронного каталогу: ключове слово чи предметна рубрика? / З. Стерехова // Бібліотечний форум України. – 2007. – № 1. – С. 11-12.

Current conditions improve information and provide users with bibliographic prove the necessity of converting traditional directories and files. Electronic catalog in a library of PreCarpathian National University is a database that contains descriptions of all kinds of documents such as books, brochures, manuals, training materials, periodicals, thesis abstracts, etc. Filling the electronic catalog of books carried by conveyor technology, automated processing of current income to the library, the essence of which is to enter identification data in the book department and the subsequent addition bibliographic information department of bibliography.

Keywords: conversion of traditional catalogs and files, software, local area network.

ЕЛЕКТРОННІ БІБЛІОТЕКИ ТА АВТОМАТИЗАЦІЯ РОБОТИ БІБЛІОТЕК З ВИДАЧІ КНИЖОК СТУДЕНТАМ

“Цифрова бібліотека” – це інтегрована інформаційна система, яка дозволяє створювати, надійно зберігати та ефективно використовувати в процесі бібліотечно-інформаційного обслуговування різноманітні електронні інформаційні ресурси, які локалізовані в самій системі та доступні через мережу Інтернет. Проаналізовано наявну бібліотечну практику і зроблено висновок, що доцільно розробляти цифрову бібліотеку власне для рідкісних та малотиражних видань і навчальних підручників та посібників.

Ключові слова: електронна бібліотека, цифрова бібліотека, автоматизація бібліотечних процесів, обслуговування користувачів бібліотеки, бази даних користувачів.

Нині не існує однозначних дефініцій терміну **«цифрова бібліотека»**. Тривалий час паралельно використовувалися терміни «віртуальна», «електронна», «комп’ютерна», «он-лайнова» та «цифрова бібліотека», які й сьогодні часто вважаються синонімами. Аналіз еволюції професійної термінології в цій сфері свідчить, що переважна більшість українських і російських спеціалістів використовують термін **«електронна бібліотека»**, а західні спеціалісти – **«цифрова бібліотека»**, при цьому кожна група фахівців наводить низку переконливих аргументів на користь свого лексично-термінологічного вибору.

Узагальнюючи різноманітні визначення, спрощено можна сказати, що **«цифрова бібліотека»** – це бібліотека, в якій уся інформація зберігається в оцифрованому вигляді, а наявність документів на традиційних носіях не передбачається. Таким чином, «цифрова бібліотека» – це інтегрована інформаційна система, яка дозволяє створювати, надійно зберігати та ефективно використовувати в процесі бібліотечно-інформаційного обслуговування різноманітні електронні інформаційні ресурси, які локалізовані в самій системі та доступні через мережу Інтернет. Переваги цифрових бібліотек у порівнянні з традиційними очевидні: доступність широкому колу користувачів (як правило, на безоплатній основі, користувач матиме усю бібліотеку у себе дома на комп’ютері, включаючи всі читальні зали та бібліографію); необмежений термін зберігання величезних масивів документів, переведених у електронну форму; висока інтегрованість інформаційного змісту з інструментами високошвидкісного пошуку [1].

Недоліки цифрових бібліотек: складність створення (пов’язана із клопіткою роботою, тобто дороге обладнання для сканування, окрема група працівників, які б займалися переведенням літератури у електронну форму).

Електронна бібліотека (англ. Digital library) — розподілена інформаційна система, що дозволяє зберігати і використовувати різноманітні

колекції електронних документів (текст, графіка, аудіо, відео тощо) завдяки глобальним мережам передачі даних у зручному для кінцевого користувача вигляді [4].

Створення електронної бібліотеки в основному полягає в оцифруванні фонду, тобто в **переведенні книг у електронну форму**. Сканування видань відбувається за допомогою планетарних чи роботизованих сканерів, які зазвичай обладнані цифровими фотокамерами високої роздільної здатності. Результатом сканування може бути як растрове зображення, так і файли, в яких зображення суміщено з текстом, що дає можливість текстового пошуку (технологія оптичного розпізнавання літер OCR) разом зі збереженням оригінальним виглядом документа, тобто книга може бути представлена як фотографією (добре підходить для комерційної книги, яку не так просто скопіювати), так і текстовим документом (дозволяє копіювати конкретні фрагменти тексту, здійснювати пошук) [3].

Багатомовні бібліотеки – це бібліотеки, які містять логотип Europeana:

Gallica — одна з найбільших електронних бібліотек світу (з 2007 року збільшується на 100000 назв у рік), її основу складають фонди Національної бібліотеки Франції.

Проект Гутенберг — найстаріша електронна бібліотека (вільні твори переважно німецькою, англійською та російською мовами) [2].

З українських онлайн-бібліотек можна виділити: "**Джерело**", Е-бібліотека «**Чтиво**», **BIBLOS** та інші. Одними з найбільш використовуваних є Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського, Тернопільська обласна наукова бібліотека, Електронна бібліотека Житомирського державного університету.

Отже, розробка такого проекту у нашій бібліотеці є досить актуальною. Для цього потрібно:

1. Виділений окремий ресурс (тобто сервер), на якому міститимуться електронні видання;
2. Цифровий книжковий сканер або ручний сканер з високою роздільною здатністю для сканування книжок [2];
3. База даних, яка дає можливість доступу до електронних видань.
4. Читальний зал, у якому студенти можуть користуватися такою бібліотекою.

Створити електронну бібліотеку усього фонду досить складно. Тому доцільно розробляти **цифрову бібліотеку для рідкісних та малотиражних видань і навчальних підручників та посібників**. До того ж, нова література переважно надходить у електронній формі.

Усі бібліотеки України, а особливо ті, які мають статус національної, взяли курс на **автоматизацію роботи усіх бібліотечних структур**. Так, у Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника, як і у більшості бібліотек ВНЗ, обслуговування читачів здійснюється за допомогою читацьких квитків та формулярів, у які записується інвентарний номер книги, або ж за допомогою каталожних карток (у читальних залах). Для полегшення роботи та підвищення

контролю над літературою було вирішено перейти на пластикові читацькі квитки, кожен з яких матиме свій унікальний код. Обслуговування та контроль буде здійснюватись за допомогою бази даних, де буде занесена інформація про студента (користувача) та літературу, яку він узяв, дата видачі та дата її повернення. Тому розробка **бази даних по автоматизації обслуговування читачів** є досить актуальною і має практичне застосування в читальних залах Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника [2].

Сьогодні є декілька баз даних з автоматизованого обслуговування читачів, які є платними і працюють тільки з конкретними СУБД та операційними системами, ліцензійне забезпечення яких досить дороге. Для прикладу, Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника закупила одну із таких баз даних – це «УФД/Бібліотека» [2]. Вона розроблена за усіма вимогами щодо оформлення комплектації бібліотечного фонду, звіту фонду літератури, вміщує в себе практично всі необхідні операції та задовольняє вимоги щодо комплектування фонду бібліотеки. Також ця база даних надає можливість обслуговувати читачів за допомогою пластикових читацьких квитків, але для її роботи потрібна мережа та серверна машина, яка б містила БД. До того ж вона вміщує увесь фонд бібліотеки: статті, журнали, газети, автореферати, книги тощо, що не завжди потрібно для конкретних читальних залів. Єдиним і досить суттєвим недоліком є те, що база не має змоги «прив'язати» до себе різноманітні електронні бібліотеки. Проблеми виникають тоді, коли бібліотека має читальні зали далеко від центрального корпусу, де розміщено сервер, бо можливість проведення мережі відсутня з певних технічних причин. Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету має свої читальні зали у гуртожитках, трьох інститутах, п'яти навчально-консультативних центрах. Не всі з них мають мережу із центральним корпусом бібліотеки. Тому виникає необхідність використовувати програму, яка б вміщувала конкретну інформацію про літературу читального залу і могла б працювати без мережі [4].

На основі зібраної та опрацьованої інформації про бази даних у системах автоматизованого проектування інформаційних систем бібліотечних матеріалів та вимог щодо комплектування фонду були розроблені теоретичні засади для створення бази даних "Обслуговування читачів". Розробка бази даних проводилась за допомогою СУБД MySQL, яка є безкоштовною. Існує багато програмних забезпечень, які забезпечують сумісність такої бази даних з усіма операційними системами [1].

База даних має допомогу: опис конкретних прикладів використання цієї БД та інструкцію для користувача двох видів (адміністратора та довільного користувача).

База даних «Обслуговування студентів» працюватиме як в он-лайн так і в оф-лайн режимах. Вона дає змогу як підключати до себе посилання, так і створювати свою власну електронну бібліотеку.

База даних «Обслуговування студентів» складається з таблиць, що містять інформацію про читачів, їх групи та особисті дані. Також БД вміщує інформацію про літературу бібліотечного фонду та читального залу, де вона зберігається. База даних дає можливість обслуговувати читачів бібліотеки, здійснювати контроль над виданою літературою та заносити нові надходження літератури. БД матиме можливість розбиття таблиць з інформацією за конкретними залами та типом літератури, що є надзвичайно важливо. Також база даних дасть можливість читачу переглянути свою сторінку, де розміщена інформація про взяття літератури та кінцевий час її повернення. Це можна зробити за допомогою мережі Інтернет або у комп'ютерному класі, який має зв'язок із читальним залом [2].

Практична цінність полягає в тому, що розроблена база даних може застосовуватись практично у будь-яких навчальних закладах та бібліотеках будь-якого типу, а також є досить зручною та ефективною у використанні і дає можливість швидко та оптимально отримати необхідні для користувача дані. Також ця база даних не вимагає великих технічних вимог для комп'ютерної техніки, що є актуальним у наш час.

Створена база даних «Обслуговування читачів» може застосовуватись практично у будь-яких навчальних закладах та бібліотеках, де потрібна автоматизація бібліотечних процесів та обслуговування читачів.

Література.

1. *Електронна бібліотека української літератури* // <http://www.utoronto.ca/elul/Main-Ukr.html>
2. *Книжка* // <http://www.knigka.org.ua>
3. *Электронная библиотека* // <http://www.lib.com.ua>

"Digital Library" is an integrated information system that allows you to create, securely store and effectively use in the library and information services for heterogeneous electronic information resources that are localized in the same system and available via the Internet. Analysis of existing library practices and concluded that it is appropriate to develop its own digital library for rare and small circulation publications and textbooks and training manuals.

Keywords: digital library, automation of library processes, library service to users, database users.

ПОНЯТТЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАМОТНОСТІ БІБЛІОТЕКАРЯ

У статті подано варіант класифікації рівнів комп'ютерної грамотності, запропонований американським спеціалістом Д. Норманном, які можуть мати дотичність із проблемою комп'ютерної грамотності бібліотекаря. Для професійної діяльності бібліотекаря необхідне вміння в достатньо чіткій формі уявити структуру завдання, вказати на очікувані результати, можливі труднощі тощо, іншими словами, дати математику-програмісту якнайповніший зміст опису проблеми (наприклад, створення та функціонування баз даних або сайтів бібліотеки), необхідний для розроблення адекватної та ефективної програми її вирішення.

Ключові слова: комп'ютерна грамотність, знання про реальні можливості комп'ютерної техніки, критерії, знання загальних принципів і володіння навиками практичного застосування комп'ютера.

Із насиченням комп'ютерною технікою практично всіх сфер життя суспільства все більш актуальним стає завдання досягнення всезагальної комп'ютерної грамотності населення, без чого неможливо розраховувати на ефективне застосування інформаційних ресурсів, на отримання від них того, що вони здатні дати людині. Зазвичай, коли ми говоримо про "всезагальну комп'ютерну грамотність", слід розуміти, що досягнути її стрибком за декілька років неможливо, та, ймовірно, і недоцільно цього прагнути. Адже у кожній професії, у кожній сфері діяльності є багато невідкладних проблем, щоб, забувши про них, переключити свою увагу, енергію і час на новий модний напрямок.

Справжня комп'ютерна грамотність бібліотекаря обов'язково включає не тільки знання того, як застосовувати комп'ютери й обчислювальні методи, але й те, коли і де їх застосовувати. Саме це може вберегти нас як від "комп'ютерного фетишизму", віри у всемогутність комп'ютера, його здатність ледь не автоматично вирішувати будь-які завдання, так і від "комп'ютерного нігілізму", невіри у здатність комп'ютера надати людині дієву допомогу, зробити її працю більш ефективною та творчою. Обидві ці крайні позиції насправді є двома сторонами однієї медалі – відсутність знань про реальні можливості комп'ютерної техніки, умови їх реалізації у конкретних галузях діяльності, невміння об'єктивно оцінити проблеми, котрі доводиться при цьому вирішувати. Формування "комп'ютерного реалізму" як важливого елементу комп'ютерної грамотності сьогодні потрібне багатьом, а завтра він, очевидно, перетвориться в органічну частину підготовки будь-якого спеціаліста.

В Україні, як і в багатьох інших країнах, в останні роки інтенсивно здійснюється становлення комп'ютерної просвіти, що охоплює широкі прошарки населення і щонайперше систему середньої освіти. У нашій країні цей процес розглядається як один із найважливіших компонентів реформи

загальноосвітньої та професійної школи, створення єдиної системи неперервної освіти, що диктується сучасним етапом розвитку інформаційного суспільства.

Що ж являє собою комп'ютерна грамотність, чи можна співставити її зі звичайною грамотністю, щодо якої існують більш-менш стійкі критерії – вміння читати, писати, рахувати, мати достатньо розвинене мовлення? Тепер, коли досвід комп'ютерної просвіти тільки починає накопичуватися, узагальнюватися і аналізуватися, однозначну відповідь на це питання дати неможливо. Зрозуміло тільки, що правомірно виокремлювати декілька рівнів комп'ютерної грамотності, хоча конкретне їх розмежування може здійснюватись різним чином. Наведемо для прикладу варіант класифікації рівнів комп'ютерної грамотності, запропонований американським спеціалістом Д. Норманом:

1) знайомство з основними поняттями про електронно-обчислювальну техніку (алгоритми, програми, архітектура ЕОМ, бази даних, мережі ЕОМ і т.д.) і принципами її застосування;

2) вміння застосовувати ЕОМ;

3) уміння програмувати;

4) розробка загальних принципів і методів програмування.

Із наведених рівнів тільки перші три слід обговорювати у зв'язку з проблемою комп'ютерної грамотності бібліотекаря. Останній, четвертий, далеко виходить не тільки за ці рамки, але й за межі можливостей більшості програмістів-професіоналів, бо до нього можуть бути віднесені тільки спеціалісти найвищого класу, котрі багато в чому визначають теперішній стан і шляхи розвитку теорії програмування. Що стосується вміння програмувати, то тут потрібні уточнення, бо саме це уміння має безліч градацій. Високопрофесійний програміст, який розробляє найскладніші програми, ймовірно, має такий же стосунок до комп'ютерної грамотності, як визначний письменник – до грамотності звичайної. Тому щодо комп'ютерної грамотності правомірно, очевидно, говорити про вміння складати значно простіші програми, щонайперше ті, котрі прямо пов'язані з професійною діяльністю спеціаліста. Більше того, це вміння далеко не всіма розглядається як обов'язковий елемент комп'ютерної грамотності. Що дійсно необхідне, так це вміння в достатньо чіткій формі уявити структуру завдання, вказати на очікувані результати, можливі труднощі тощо, іншими словами, дати математику-програмісту якнайповніший зміст опису проблеми, необхідний для розроблення адекватної та ефективної програми її вирішення.

Отже, в рамках запропонованих вище критеріїв до комп'ютерної грамотності, можна зачислити, очевидно, тільки перші два (знання загальних принципів і володіння навиками практичного застосування комп'ютера у своїй професійній діяльності) і, можливо, знання основ програмування і уміння писати відносно прості програми.

Сьогодні у багатьох країнах отримали широке застосування різноманітні комп'ютерні ігри – від найпростіших до надто складних, від суто розважальних до таких, які містять значні пізнавальні компоненти. Чи мають вони стосунок до комп'ютерної грамотності? Звісно, якщо найбільш прості, доступні дітям ігри розглядати як важливий підготовчий ступінь у формуванні комп'ютерної

грамотності, коли здійснюється перше практичне знайомство з комп'ютером, легко долається психологічний бар'єр. Складні ігри пов'язані вже не просто з набуттям специфічної підготовленості, але й із певними елементами творчості. Так або інакше, ігровий компонент може виконувати корисні функції на різних етапах комп'ютерної просвіти, як і в інших видах навчання.

Яке ж місце повинен займати в програмі комп'ютерної просвіти сам комп'ютер як об'єкт вивчення? Очевидно, корисно мати тільки загальні уявлення про принципи його роботи, взаємодії основних структурних елементів у процесі обробки інформації, а також про історію і перспективу розвитку електронно-обчислювальної техніки.

Деякі спеціалісти наводять вдалу, на наш погляд, аналогію з автомобілем: у минулому при навчанні водіїв-любителів велика увага і час надавалися різним технічним деталям облаштування і роботи автомобіля (тип двигуна, робота системи запалювання тощо). На практиці такі повідомлення виявлялися малокорисними для непрофесіоналів і швидко забувалися. Отже, цілком обґрунтовано сьогодні від водія-новачка вимагають щонайперше доброго знання правил дорожнього руху і твердих практичних навиків.

Література.

1. *Совин О.* Комп'ютерна грамотність як повсякденний інструментарій / О. Совин, О. Пацай // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського [Текст] / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського, Асоц. б-к України. – К., 2010. – Вип. 27. – С. 168-173.
2. *Філіпова Л.Я.* Основи комп'ютерної грамотності. Основи роботи в інтернеті для бібліотечних працівників / Л.Я. Філіпова, О.Г. Кузьмінська // ula.org.ua/fileadmin/uba_documents/GTC/programa_1_modul.doc
3. *Ванеев А. Н.* Библиотечное дело. Теория. Методика. Практика [Текст] / А.Н. Ванеев. – СПб. : Профессия, 2006. – 368 с. – (Библиотека).
4. *Ісаєнко О. О.* Інноваційні бібліотечні технології інформаційного обслуговування [Текст]: монографія / О.О. Ісаєнко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського. – К., 2011. – 158 с.
5. *Качанова Е. Ю.* Инновации в библиотеках [Текст] / Е.Ю. Качанова. – СПб. : Профессия, 2003. – 318 с.

In the article the classification of variant levels of computer literacy, proposed by American specialists D. Normans, who may have a problem of computer literacy librarian. For professional librarian skills necessary to provide a sufficiently clear form the structure of the task, identify expected outcomes, possible difficulties, etc., in other words, math-date content descriptions closely as programmer problems (such as the creation and operation of databases or library sites), required for development adequate and effective software solutions.

Keywords: computer literacy, knowledge about the real possibilities of computer technology, criteria, knowledge of general principles and practical application of knowledge of computer skills.

МЕТОДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК ТА ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ

Проведено аналіз основних методів впровадження електронних бібліотек та інтернет-технологій у навчальний процес, розглянуто етапи створення електронного підручника та засоби розробки його структури.

Ключові слова: електронна бібліотека, дистанційне навчання, електронний підручник, освітній процес, інтернет-технології

Сучасні тенденції в освіті вимагають великої гнучкості та динамічності в організації навчального процесу. На сьогодні загально визнано, що система освіти вступила у вищу фазу свого розвитку, завдяки інтенсивному освоєнню можливостей нових інформаційних технологій.

Методологічний аспект підготовки навчального процесу до умов навчання з використанням електронних бібліотек та інтернет-технологій передбачає створення єдиного інформаційно-освітнього простору, що містить усі можливі електронні джерела інформації (віртуальні бібліотеки, бази даних, консультаційні служби, електронні навчальні посібники, віртуальні класи тощо), а також розробку електронного навчально-методичного супроводу дисципліни: теоретичного матеріалу, планів практичних занять, тренувальних і контрольних тестів, посібників із вивчення дисципліни тощо.

Оскільки основне завдання дистанційного навчання (ДН) полягає у стимулюванні дидактичного діалогу студента з матеріалом курсу, тому важливим етапом у розвитку ДН є індивідуальний підхід, в якому системи навчання повинні містити такі компоненти [1]:

- телеконференцію, призначену для оперативного інформування через комп'ютерну мережу всіх користувачів, які цікавляться замовленою тематикою;
- електронну бібліотеку, тобто доступний через комп'ютерну мережу архів текстів, зображень, аудіоматеріалів тощо;
- серійні видання (ті, що систематично видаються і за певним стереотипом оформляються);
- книжкову серію – діючу послідовність видання томів (посібників, монографій, літературно-художніх здобутків тощо), що мають ознаки єдиної серії.

Головною вимогою при використанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій є формування не віртуального, а реального світогляду студентів, їх наукового мислення та розвиток дослідницької діяльності.

Аналіз численних джерел інформації, практичний досвід роботи з різного роду електронними навчальними матеріалами дають можливість виділити такі їх групи:

- електронні підручники та посібники (існують двох видів: мережеві, розраховані на роботу через інтернет, та локальні, які розраховані для роботи на локальних робочих місцях і розповсюджуються на оптичних або магнітних носіях);
- комп'ютерні навчаючі системи в звичайному і мультимедійному варіантах;
- лабораторні дистанційні практикуми (мережевий та локальний варіанти);
- тренажери з віддаленим доступом;
- бази даних і знань із віддаленим доступом;
- електронні бібліотеки з віддаленим доступом;
- засоби навчання на основі експертних навчаючих систем;
- засоби навчання на основі геоінформаційних систем;
- засоби навчання на основі віртуальної реальності.

Актуальність проведення досліджень у сфері ДО зумовлена необхідністю створення сучасних мультимедійних електронних підручників з метою вдосконалення навчального процесу та більш ефективного використання бібліотечного фонду та інтернету в навчальних закладах.

Під час розробки електронного підручника виділяють такі основні етапи [2]:

- 1) вибір інформаційних джерел;
- 2) укладання договорів з авторами про право на переробку;
- 3) розробка змісту і переліку понять;
- 4) переробка текстів у модулі відповідно до розділів і створення Help;
- 5) реалізація гіпертексту в електронній формі;
- 6) розробка комп'ютерної підтримки;
- 7) відбір матеріалу для мультимедійного втілення;
- 8) розробка звукового супроводу;
- 9) реалізація звукового супроводу;
- 10) підготовка матеріалу для візуалізації;
- 11) візуалізація матеріалу.

Засоби створення електронних підручників можна розділити на групи на основі комплексних критеріїв, які включають такі показники як призначення, виконувані функції, вимоги до технічного забезпечення, особливості використання. Відповідно до цих критеріїв можлива така класифікація:

- традиційні алгоритмічні мови програмування;
- інструментальні засоби загального призначення;
- засоби мультимедіа;

- гіпертекстові та гіпермедіа засоби.

Процес створення та впровадження електронних навчальних засобів досить трудомісткий і включає такі принципи:

- принцип квантування: розбивка матеріалу на розділи, що складаються з модулів, мінімальних за обсягом, але замкнених за змістом;
- принцип повноти: кожен модуль повинен мати наступні компоненти:
  - теоретичне ядро;
  - контрольні питання з теорії;
  - приклади;
  - завдання та вправи для самостійного рішення;
  - контрольні питання по всьому модулю з відповідями;
  - контрольна робота;
  - контекстна довідка (Help);
  - історичний коментар.
- принцип наочності: кожен модуль повинен складатися із колекції кадрів з мінімумом тексту і візуалізацією, що полегшує розуміння та запам'ятовування нових понять, тверджень і методів;
- принцип розгалуження: кожен модуль повинен бути пов'язаний гіпертекстовими посиланнями з іншими модулями так, щоб у користувача був вибір переходу в будь-який інший модуль;
- принцип регулювання: студент самостійно управляє зміною кадрів, має можливість викликати на екран будь-яку кількість прикладів, вирішувати необхідну йому кількість завдань, а також перевірити себе, відповівши на контрольні питання й виконавши контрольну роботу, заданого рівня складності;
- принцип адаптивності: електронний підручник повинен допускати адаптацію до потреб конкретного користувача в процесі навчання, дозволяти варіювати глибину і складність досліджуваного матеріалу і його прикладну спрямованість;
- принцип збирання: електронний підручник (та інші навчальні пакети) повинні бути виконані у форматах, що дозволяють компонувати їх в єдині електронні комплекси, розширювати і доповнювати їх новими розділами і темами, а також формувати електронні бібліотеки з окремих дисциплін.

На сьогоднішній день електронний підручник став важливим компонентом навчального процесу у системі ДО. Кожен розробник має своє уявлення про його створення. Засоби представлення інформації можуть включати текст, графіку, звук, відео-фрагменти, анімацію та тривимірні об'єкти, що дозволяє працювати з користувачами різного віку та професій і при цьому індивідуалізувати завдання.

Перспективність і необхідність навчання студентів за допомогою інтерактивних електронних видань на сьогодні є вже незаперечною. З поширенням комп'ютерних технологій ДО вийшла на новий етап свого розвитку й отримала ще один викладацький інструмент. Тепер стало можливим на основі використання мережевих ресурсів організувати миттєвий доступ до інформації.

Таким чином, електронний підручник повинен, зберігаючи всі можливості звичайних підручників, мати принципово нові, у порівнянні з ними, якості, що включають елементи гіпермедіа і віртуальної реальності, які забезпечують високий рівень наочності, ілюстративності і високу інтерактивність, забезпечувати нові форми структурованого подання більших обсягів інформації і знань.

Література.

1. Сухорончак І. Ю. Впровадження методу дистанційного вивчення іноземної мови з використанням електронних бібліотек та інтернет-технологій / І.Ю. Сухорончак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/suhoronchak-iyu-vprovadzhennya-metodu-distantsiynogo-navchannya-inozemnoyi-movi-z-vikoristannyam-elektronnih-bibliotek-ta-internet-tehnologiy>.

2. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании : учеб. Пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / И. Г. Захарова. – М. : Академия” 2003. – 192 с.

Analysis of the basic methods of implementing digital libraries and Internet technologies in the educational process, considered the stages of the electronic textbook authoring tool and its structure.

Keywords: *libraries, distance learning, electronic textbooks, education, Internet Technologies*

Розділ ІV.
**БІБЛІОГРАФІЯ.
БІОБІБЛІОГРАФІСТИКА**

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ВИДАНЬ У НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. В.СТЕФАНИКА

У статті розкрито бібліографічну продукцію Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету. Звернено увагу на розширення об'єктів бібліографування, впровадження нових технологій, нових засобів, форм подання бібліографічної інформації, що створює необхідність постійного підвищення кваліфікації бібліографів, бібліотечних працівників з оволодіння новими технологіями і методами складання бібліографічних посібників.

Ключові слова: бібліографічний каталог, бібліографічна картотека, бібліографічний та бібліографічний покажчики, бібліографічні бюлетені, покажчики змісту періодичних видань, бібліографічний список, бібліографічний огляд, «літописи» книжкових палат, бібліографічна база.

Одним із важливих напрямів роботи бібліотеки є створення бібліографічної продукції. До бібліографічної продукції за способом організації та формою представлення бібліографічних записів відносять: бібліографічний каталог, бібліографічну картотеку, бібліографічний та біобібліографічний покажчики, бібліографічні бюлетені, покажчики змісту періодичних видань, бібліографічний список, бібліографічний огляд, «літописи» книжкових палат, бібліографічну базу даних тощо [2; 3; 5].

Значення підготовки бібліографічної продукції бібліотеками:

- джерела бібліографічної інформації є засобом, що підвищують, розширюють інформаційні можливості бібліотеки;
- для створення сучасної інформаційної структури науки, освіти недостатньо забезпечити тільки доступ до документів та інших джерел інформації. Головним завданням сучасних бібліотек є організація таких умов праці, при яких наявність інформації приводить до створення нових знань і нового рівня освіти;
- створення бібліографічних посібників – це не тільки опис ресурсів, але й організація знання, яку містить кожний ресурс, встановлення взаємозв'язку між різними ресурсами;
- методичні прийоми бібліографування пов'язані з реалізацією оціночної функції, коли акцент робиться на комплексному проблемно-орієнтованому відображенні документів, якісному їх відборі, які сприяють формуванню уявлень у користувачів про розробленість і стан конкретної проблеми;
- бібліографічна продукція є рекламою для об'єктів бібліографування, діяльності бібліотеки, сприяє пропаганді бібліотечних документів [2; 4].

Цілі створення і розповсюдження бібліографічної продукції визначаються статусом і функціями конкретної бібліотеки [1].

Основне завдання Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника – довідково-бібліографічне та інформаційне забезпечення потреб всіх категорій користувачів відповідно до спрямування навчальної, наукової та виховної роботи університету. Складовою його частиною є створення різного виду бібліографічних видань.

Бібліографічна продукція бібліотеки досить різноманітна за видами і призначенням. Це біобібліографічні та бібліографічні покажчики, рекомендаційні списки літератури, інформаційно-бібліографічні бюлетені, бібліографічні покажчики змісту періодичних видань тощо.

Серед них слід відзначити **серію біобібліографічних покажчиків «Вчені Прикарпатського університету»**, яка виходить із 2002 року під загальною редакцією директора бібліотеки, доцента М.В. Бігусяка і на сьогодні нараховує 12 випусків, присвячених ювілейним датам провідних вчених університету: Володимира Григоровича Матвіїшина, Івана Антоновича Климишина, Ігоря Володимировича Козлика, Юрія Ібрагімовича Султанова, Віктора Олексійовича Кравченка, Марка Веніаміновича Теплінського, Михайла Павловича Фіголя, Богдана Костянтинівича Остафійчука, Степана Івановича Хороба, Василя Васильовича Грещука, Степана Михайловича Возняка, Миколи Петровича Лесюка.

Видання вміщують біографію ювілярів, бібліографію їхніх праць, літературу про них, вибірккові статті на пошану знаних науковців, рецензії на їх роботи.

З нагоди 15-річчя реорганізації колишнього Івано-Франківського державного педагогічного інституту в Прикарпатський національний університет був виданий **3-х томний «Бібліографічний покажчик праць викладачів Прикарпатського університету імені Василя Стефаника (1992-2006)»**, у якому з найбільшою повнотою відображено всі наукові праці професорів, викладачів і працівників університету з часу його заснування (1992 р.). Відомості про наукові доробки вчених згруповані за структурними підрозділами університету. Видання також включає передмову ректора університету Б.К. Остафійчука. На жаль, значним недоліком такого фундаментального бібліографічного посібника є відсутність допоміжних покажчиків.

15-й річниці університету приурочений ретроспективний **бібліографічний покажчик «Історія Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника на сторінках друкованих видань (1960-2007 рр.)»**. В основу покажчика покладено матеріали, зібрані професором В. Полеком (1960-1993 рр.) про університет (раніше Івано-Франківський педінститут), його вчених, викладачів, аспірантів, студентів. Матеріали доповнені бібліографічними записами Наукової бібліотеки університету та Івано-Франківської обласної бібліотеки ім. І. Франка.

Відповідно до навчальних планів, програм, виходячи із конкретних інформаційних запитів користувачів бібліотеки, складені **тематичні бібліографічні покажчики**: «Українська мова за професійним спрямуванням»,

«Україна в міжнародних відносинах», «Глобалізація», «Болонський процес», «Світ Карпат: розвиток туризму на Прикарпатті», «Фізична культура та спорт», «Інновації в освіті», «Український театр: від минулого до сучасності», «Січові стрільці в боротьбі за волю України» тощо. Так, питанням глобалізації та антиглобалізації присвячено бібліографічний покажчик «Глобалізація». У ньому репрезентовано вітчизняний та зарубіжний інформаційний масив українською та російською мовами – книги, статті з наукових збірників, періодичних видань за 1987-2005 рр. Питання зовнішньої політики України висвітлює бібліографічний покажчик «Україна в міжнародних відносинах», складений на допомогу викладачам та студентам новоствореної кафедри «Міжнародних відносин».

Тематичний спектр покажчика – зовнішня політика України; Україна у відносинах з міжнародними організаціями (ООН, ЄС, НАТО, СОТ та ін.); Україна в міжнародних відносинах з країнами Європи, Азії та Америки; країни СНД в політиці України; історія української дипломатії.

З нагоди 100-літнього ювілею Степана Бандери – визначного українського політика, патріота, видано бібліографічний покажчик **«Символ української нації: до 100-річчя з дня народження С. Бандери»**, довідково-допоміжний апарат якого складається з передмови, вступного слова, іменного покажчика.

З метою інформаційного забезпечення нової дисципліни «Українська мова професійного спрямування» видано **покажчик «Українська мова (за професійним спрямуванням)»**. Посібник охоплює документні джерела за 1991-2009 рр., які розкривають такі питання: українське ділове мовлення та ділова мова, професійне спрямування української мови, ділове спілкування, етикет, вербальне і невербальне спілкування, ділові документи, стилі мови та мовлення. Видання розраховане на професорсько-викладацький склад, аспірантів, студентів, а також всіх тих, кого цікавить вказана тематика.

Серед тематичних посібників привертає увагу **бібліографічний покажчик «Стефанікознавство в Прикарпатському університеті»**, який представляє документний інформаційний потік, зібраний за 1971–2010 рр., з часу присвоєння Івано-Франківському педагогічному інституту імені Василя Стефаника. Сьогодні його ім'я носить правонаступник Педагогічного інституту Прикарпатський університет, який став одним із провідних центрів стефанікознавства в Україні. Тут вивчається життєвий і творчий шлях видатного українського письменника, досліджується його художня спадщина, відбуваються наукові конференції. Нагромаджений матеріал і став основою покажчика.

Заслуговує уваги і **бібліографічний покажчик «Український театр: від минулого до сучасності»**, виданий з нагоди **70-річчя з дня створення Івано-Франківського обласного музично-драматичного театру імені Івана Франка**, складений на основі фонду Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Посібник містить 530 бібліографічних записів, згрупованих за тематичними розділами: український театр, історія українського театру, Лесь Курбас і його театр «Березиль», сучасний український театр, актори українського театру: минулого періоду та

сучасності, вистави, український театр на Прикарпатті, Івано-Франківський академічний обласний театр імені Івана Франка, Коломийський театр, Гуцульський театр. Науково-допоміжний апарат включає вступне слово, в якому розкривається історія українського театру, зародження українського театрального руху на Прикарпатті; зміст та іменний покажчик.

Не залишаються без інформаційного супроводу **і науково-дослідні інститути та центри університету**: Інститут українознавства, Інститут політичних та етнонаціональних досліджень, Науковий інформаційно-аналітичний центр «НАТО», Центр гендерних досліджень. Відповідно до тематики їх наукових досліджень видано бібліографічні покажчики: «Мовознавство: основні напрями і проблеми», «Етнополітика в Україні: історія та сучасний стан», «Україна та НАТО».

З метою оперативного забезпечення необхідною інформацією навчального та наукового процесів із 2005 року розпочато випуск **інформаційно-бібліографічних бюлетенів** «Вища школа» та «Мистецтвознавство». У 2006 році тематику таких бюлетенів було розширено. Сьогодні Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника випускається п'ять серій інформаційно-бібліографічних бюлетенів: «Вища школа», «Мистецтвознавство», «Мовознавство», «Економіка. Економічні науки», «Історія. Історичні науки» (з 2009 р. замінено на «Політику. Політичні науки»). Інформаційні бюлетені видаються щоквартально (крім «Мовознавства» – виходить двічі на рік) і вміщують оперативну інформацію відповідних галузей знань, зібрану за квартал.

Слід зазначити, що у підготовці бібліографічних видань беруть участь не тільки працівники бібліографічного відділу, але й працівники інших структурних підрозділів бібліотеки. Зокрема, серію «Вчені Прикарпатського університету», започатковану директором бібліотеки М.В. Бігусяком, яка і сьогодні виходить за його редакцією, видає науково-методичний відділ бібліотеки під керівництвом заступника директора з наукової роботи О.Б. Гуцуляка.

Бібліографічні покажчики змісту періодичних видань (часописи із фонду «Рідкісна книга»: «Україна: Науковий Двомісячник Українознавства / під ред. акад. Михайла Грушевського (1924-1932)»; «Кіевская старина: ежемѣсячный журналъ» В 3 ч. Ч. 1 (1882. – Т. I (февраль) – 1893. – Т. XLI (іюнь)); Ч. 2. (1893. – Т. XLII (іюль) – 1898. – Т. XLIII (ноябрь)); Ч. 3. (1898. – Т. XLIII (декабрь) – 1906. – Т. XCIII (іюль-август)); покажчики змісту «Вісників Прикарпатського університету імені Василя Стефаника (1995-2001) (2002-2005)» укладені заступником директора бібліотеки С.В. Олейник.

Цікаві та змістовні **бібліографічні покажчики** підготовлено працівником **читального залу слов'янської філології** та фонду проф. В. Полека Н.Р. Галярник: «Композитор, поет і перекладач: життя та творча діяльність (до 100-річчя з дня народження А.Й. Кос-Анатольського), «Творчі взаємини сім'ї Погребенників із професором В. Полеком (за матеріалами листування), «Архівні матеріали професора В.Т. Полека, присвячені творчості І. Франка (на

матеріалах фонду «Бібліотека професора В. Полека»). Останній покажчик складається зі вступного слова, іменного та географічного покажчиків.

Працівником читальної зали україніки Ю.Є. Піхманець укладено бібліографічний покажчик «Франкознавство у діаспорі (на матеріалах фонду читальної зали україніки)», який вміщує інформацію про публікації у різних діаспорних часописах.

Інформацію про бібліографічні видання бібліотеки можна дізнатись із посібника «Покажчик бібліографічних видань Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (2001-2009рр.)». Матеріал згрупований за видами бібліографічних видань: біобібліографічні видання серії «Вчені Прикарпатського університету», бібліографічні покажчики та рекомендаційні списки літератури, інформаційно-бібліографічні бюлетені.

Отже, підготовка бібліографічної продукції – традиційний напрям роботи бібліотек. У Науковій бібліотеці Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника закладено основи формування системи бібліографічних видань. Так, розширення об'єктів бібліографування, впровадження нових технологій, нових засобів, форм подання бібліографічної інформації створює необхідність постійного підвищення кваліфікації бібліографів, бібліотечних працівників з оволодіння новими технологіями і методами складання бібліографічних посібників.

Література.

1. *Диомидова Г.Н.* Библиографоведение / Г.Н. Диомидова. – СПб. : Профессия. – 2003. – 288 с.
2. *Зыгмантович С.В.* Подготовка библиографической продукции библиотеки / С. В. Зыгмантович. – Минск : Новое знание, 2009. – 229 с.
3. *Ломачинська І.М.* Бібліографознавство / І.М. Ломачинська ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – К. : Ун-т «Україна», 2004. – 300 с.
4. *Справочник библиографа* / науч. ред. А.Н. Ванеев, В.А. Минкина. – 3-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Профессия, 2005. – 592 с.
5. *Швецова-Водка Г. М.* Вступ до бібліографознавства / Г.М. Швецова-Водка ; Рівненський ун-т. – К. : Кондор, 2004. – 216 с.

One of the important areas of library work is the creation of bibliographic products. In the article the bibliographic products of Scientific Library of PreCarpathian National University, which varies by type and destination. However, expansion of facilities referencing, new technologies, new means of presentation of bibliographic information creates the need for continuous training bibliographers, librarians from the acquisition of new technologies and methods of compiling bibliographic aids.

Keywords: bibliographic catalog, bibliographic index, bibliography and bibliography, bibliographical bulletins, indexes the contents of periodicals, a bibliographic list, bibliographic review, "chronicles" Book Chamber, the bibliographic database.

БІОБІБЛІОГРАФІСТИКА ПРИКАРПАТТЯ ЯК РЕГІОНАЛЬНА СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОГО БІОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА

У статті «Біобібліографістика Прикарпаття як регіональна складова Українського біографічного словника» розглянуто традиції біобібліографістики в Україні і на Прикарпатті, вказано напрямки та перспективи біобібліографічних досліджень, подано наявні бази даних, визначено критерії добору персоналій та значення біобібліографістики Прикарпаття.

Одним із напрямків духовного розвитку особи, збагачення її світогляду та культури є **українське краєзнавство** — знання про історію, особливості економіки, географії та культури рідного краю, „малої батьківщини” як складової і невід’ємної частини єдиної соборної України. Провідним напрямом краєзнавства є **історико-біобібліографічний** — вивчення персоналій знаних людей краю, які часто характеризуються яскравою регіональною самобутністю, що проявляється у їхніх творчих та професійних набутках, їхньому впливові на історичні, політичні, культурні та релігійні події як місцевого, так і загальноукраїнського, світового характеру.

Головною складовою дослідження цього аспекту біобібліографістики, базованого на науково-методологічному підході історизму та об’єктивності, на національній та ідеологічній неупередженості, є формування регіональних різнопланових **біобібліографічних словників (архівів) довідково-енциклопедичного характеру**, які вміщували б біографічні статті, що інформують про життя і досягнення українців та неукраїнців за походженням, діяльність яких вплинула на різні сфери життя регіону, іноземних держав, світової спільноти від минулого до сучасності. Такі підходи створюють свого роду „поліхромне” і „стереоскопічне” бачення України крізь тисячоліття її історії [7, 6], руйнують облудний комплекс меншовартості і другорядності, розглядають українську культуру в загальноєвропейському і загальносвітовому контексті.

Ще у ХІХ ст. Т.Шевченко справедливо писав в одному автобіографічному листі: «...Історія мого життя становить частку історії моєї батьківщини» (Цит. за: [9, 39]). Давньою і славною є історія Прикарпатського краю, цієї архаїчної та самобутньої етнічної зони України. Тут панують усталені національно-визвольні, релігійні, літературно-мистецькі та наукові традиції. На Івано-Франківщині народилися і працювали визначні історичні діячі, учасники національно-визвольних змагань, яскраві представники красного письменства, професійні і народні мистці, композитори і вчені, священники та філософи, які потужним пластом вписалися у літопис краю, внесли вагомий внесок у духовну скарбницю нашого народу. Тому їх величні і подекуди дуже трагічні постаті мають ретельно досліджуватися, вводитися у науковий обіг та бути надбанням широких кіл громадськості. Як зауважує дослідниця Л. Рева, біографічні дослідження здатні акумулювати в собі різноманітні типи дослідницьких

практик та способів викладу і порівняння різноманітних теорій „наук про людину” [9, 39].

Часто при формуванні **біобібліографічних баз даних (БББД) „Національна біографістика”** виникає перед укладачами проблема критерію відбору тієї чи іншої постаті, врахування її заслуг перед українською громадою. На нашу думку, слід погодитися з М. Гончаренко, яка, як і більшість укладачів, вважає недоцільним дотримуватися таких тенденційних критеріїв добору осіб до БББД як „славетні”, „великі”, „заслужені”, а пропонують єдиний критерій добору — **„цікава” постать**, і її біографія повинна мати дві частини — фактологічну (пасивну) і нефактологічну (активну), що „несе особистісний аспект і відповідає за „вмонтування” даної персони в культуру” [2, 322]. Про це свого часу також писав Іван Франко, „...тільки маючи відомості про якнайбільше число дрібних і зовсім дрібних діячів, ми зможемо сягнути в глибінь народного організму, в ті найдрібніші пружини й мотори народного відродження, зможемо відповідно оцінити праці й заходи видатніших діячів” (Цит.за: [5; 6]).

В Україні головним центром зі здійснення біобібліографічних досліджень є створений в 1993 р. відділ біографічних досліджень Інституту рукопису НБУ ім. Вернадського, а з 1994 р. — **Інститут біографічних досліджень (ІБД) Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського НАНУ** [3], попередниками якого можна вважати гурток В.Б. Антоновича з укладання Українського біографічного словника (кінець ХІХ ст.), Постійну Комісію ВУАН для складання біографічного словника діячів України (1919-1933 рр.) [2, 321, 323; 4; 8] та авторський колектив серії науково-популярних біографій „Життя славетних” (заснована в 1966 р., з 1972 р. — „Уславлені імена”, видавництво „Молодь”). З метою координації біобібліографічної діяльності в Україні при Інституті біографічних досліджень у 1998 р. було створене **Українське біографічне товариство (УБТ)**, яке об’єднало як науковців (цілі інституції і окремих дипломованих дослідників), так і аматорів-краєзнавців. Його покликанням є сприяння інтенсифікації української біографістики. Першим президентом Товариства і першим директором ІБД був відомий український історик, професор, **доктор історичних наук В.С. Чишко** (1951-2003), автор монографії **„Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України”**.

На Івано-Франківщині основоположником біобібліо-графічних досліджень вважаємо професора кафедри української літератури Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, багаторічного завідувача бібліографічного відділу бібліотеки колишнього Івано-Франківського педагогічного інституту **Володимира Теодоровича Полєка** (1924-1999). Науковим подвигом цього краєзнавця є укладений ним **„Біографічний словник Прикарпаття”**, який заслуговує найвищої оцінки. Вчений зібрав 1200 біографічних довідок уродженців Прикарпаття та відомих людей, чиї життя і творчість так чи інакше були пов’язані з краєм. В архіві дослідника нараховується 9 папок із підготовчими матеріалами до видання словника. Цей словник почав видаватися як додаток у івано-франківському часописі „Новий час” (1993-1999 рр.). Деякі частини дослідження виходили

також як окремі публікації в інших виданнях науковця — „Майданами та вулицями Івано-Франківська” (1994 р.), „Нарис історії Івано-Франківської єпархії” (1995 р.), „Сторінки українсько-німецьких історико-культурних взаємин” (1995 р.), „Українська діаспора — наші земляки” (додаток до тисменицької газети „Вперед”, 1993-1994 рр.), „Відомі педагоги Прикарпаття” (1997 р., у співавторстві) [1, 5-8]. Ще в 1964 р. професор В.Т. Полек уклав словник „Літературне Прикарпаття”, але п’ятитисячний тираж цієї книги був конфіскований і знищений як „буржуазно-націоналістичний”.

Восени 1999 р. родиною В.Т. Полека його творчий архів та домашня бібліотека були передані на зберігання Науковій бібліотеці Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, і вони функціонують тепер як окрема бібліотечна одиниця „**Фонд професора В.Т. Полека**”. Біобібліографічні матеріали фонду стали основною базою для укладання сучасного Біобібліографічного словника Прикарпаття. За виконання цієї роботи і взявся колектив працівників бібліотеки Прикарпатського національного університету.

Також значну увагу біобібліографічному краєзнавству приділяють члени **обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців**, що видає регіональний науково-методичний альманах „**Краєзнавець Прикарпаття**”, окремі науковці та аматори І. Андрухів, П. Арсенич, М. Бігусяк, С. Борчук, В. Бурдуланюк, Г. Бурнашов, Т. Виноградник, Б.Гаврилів, Г. Горбань, А. Грицан, О. Гуцуляк, І. Драбчук, О. Жерноклеєв, Т. Завгородня, В. Качкан, А. Королько, М. Кугутяк, Я. Луцький, І. Монолатій, В. Никифоруk, С. Павчак, М. Паньків, Р. Процак, І. Райківський, Б. Савчук, Н. Салига, Б. Ступарик, В. Твардовський, Ю. Угорчак, М. Фіглевський та ін.

Певна увага дослідниками приділяється особам неукраїнського походження, які так чи інакше були-пов’язані з Прикарпаттям (німці, поляки, євреї, караїми, росіяни, азербайджанці, вірмени та ін.).

З 2007 р. відновлюється діяльність обласного осередку Українського біографічного товариства, який очолював до 1999 р. професор В.Т. Полек, на базі Наукової бібліотеки університету розпочинається проведення семінарів з теоретичних і методичних питань біобібліографістики й координації біографічних досліджень на Прикарпатті.

Такий великий науково-дослідний та видавничий проект як „**Біобібліографічний словник Івано-Франківщини**”, звісно, потребує багатотисячних видатків, а, отже, може бути реалізований лише на основі бюджетного фінансування, його виконання вимагатиме залучення до роботи на договірних засадах значного колективу науковців регіону, а також осередків діаспор.

Отже, на нашу думку, за таких умов оптимальним рішенням проблеми має бути першочергове формування і публікація матеріалів до словника на електронних носіях, створення регіонального електронного біографічного архіву. Це дасть змогу його безперервного наповнення, розвитку й уточнення шляхом оперативного введення до наукового обігу нових напрацьованих словникових біографічних і бібліографічних даних, біографічних статей і нарисів різного формату, документальних матеріалів. Плануємо також

розширити базу іконографічних додатків та інших фото-, аудіо- і відеоматеріалів, присвячених певним особам, джерелознавчих коментарів до біографічних статей одночасно на всі літери абетки, а отже — оперативного ознайомлення користувачів електронного словника з результатами новітніх біографічних досліджень науковців України і зарубіжжя, новими публікаціями.

„Біографічний словник Прикарпаття” (упоряд. і архів проф. В.Т. Полека), сюди увійдуть такі **бази даних біобібліографічного характеру**:

- 1) Педагоги Прикарпаття (упоряд. і архів Ю.М. Угорчака)
- 2) Краєзнавці Прикарпаття (упоряд. і архів Б.М. Гаврилів, П. Арсенича);
- 3) Персональний архів проф. В.Т. Полека.
- 4) Визначні спортсмени Прикарпаття (упоряд. і архів М.В. Шиптура);
- 5) Українські правники у національному Відродженні Галичини: 1848-1939 (упоряд. І. Андрухів, П. Арсенича),
- 6) Видатні іноземці – мешканці Івано-Франківщини (німці, поляки, росіяни, азербайджанці; матеріали І. Монолатія, М. Турчин, О. Гуцуляка, Ф. Туранли, О. Цівкач та ін.),

7) бази даних Івано-Франківської обласної медичної наукової бібліотеки („Лікарі Івано-Франківщини” упоряд. П. Арсенич, Генік), Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки (електронна база даних персоналій Івано-Франківщини, паперова картотека краєзнавчого відділу, упоряд. зав. відділом Г. Горбань), Літературного музею Івано-Франківщини (архів та експозиційні матеріали, директор В. Смирнов).

Одночасно, працівниками бібліотеки розпочато біобібліографічні дослідження із систематизації й опису **книжкових джерел біобібліографістики Прикарпаття у фондах Наукової бібліотеки** і підготовка їх до видання окремою книгою. Укладачами цього покажчика відслідковуються також видання органів державної бібліографії „Літопис книжкового друку”, власні паперовий та електронний каталоги, зокрема відділів довідково-бібліографічного обслуговування, україніки, історичного, педагогічного, мистецького читальних залів, книгосховищ. Об'єктами бібліографування вибираються такі види документів: енциклопедії і енциклопедичні словники, біографічні словники та довідники, біобібліографічні покажчики, монографії, які містять біографічні дані про осіб, причетних до долі України, збірники наукових праць, до яких включено біографічні матеріали, краєзнавчі дослідження та путівники, ювілейні, презентаційні та меморіальні видання. Не всі друковані джерела містять рівнозначну за науковою цінністю і новизною біографічну інформацію, але кожне з виявлених джерел може містити дуже стисло, однак інколи унікальну інформацію про той чи інший бік діяльності окремої особи. Тому, укладаючи даний покажчик, ми намагатимемося представити якомога ширше коло джерел.

Головне завдання запропонованої роботи — дати змогу фахівцям (історикам, краєзнавцям, біографістам) швидко і ефективно використовувати нові ресурси друкованої біографічної інформації, вона може бути використана також як посібник для студентів бібліотечних, історичних та філологічних факультетів.

Література.

1. *Гаврилів Б.* Володимир Теодорович Полєк (1924-1999): бібліографічний покажчик / Гаврилів Б., *Горбань Г.* – Івано-Франківськ, 1999. — 84 с.
2. *Горбик В. О.* Науково-практична конференція „Український біографічний словник: Історія і проблематика створення” / В. О. Горбик // Українська біографістика. – К., 1999. – Вип. 2. – С. 321-323.
3. *Куриленко Т.* Інститут біографічних досліджень: напрями діяльності / Куриленко Т., *Ляшко С.* // Бібліотечний вісник. – 1998. – № 5. – С. 53-56.
4. *Ляшко С. М.* З історії гуртка В. Б. Антоновича по укладанню Українського біографічного словника / С. М. Ляшко // Українська біографістика. – К., 1999. – Вип. 2. – С. 262.
5. Полєк В. Т. Біографічний словник Прикарпаття / В. Т. Полєк // Новий час. – 1993. – № 2. – С. 3-4.
6. *Полєк В.* Біографічний словник Прикарпаття / В. Полєк // Український біографічний словник: історія і проблематика створення : матеріали наук.-практ. конф., Львів, 8-9 жовтня 1996 р. – Львів, 1997. – С. 87.
7. *Попик В. І.* Крок до створення національного біографічного зводу / В.І. Попик // Матеріали до українського біографічного словника. – К., 2006. – Вип. 1. – С. 3-8.
8. *Постійна* комісія УАН-ВУАН для складання Біографічного словника діячів України. 1918-1933. Документи. Матеріали. Дослідження / автор-упоряд. С. М. Ляшко. – К.: НБУВ, 2003. – 688 с.
9. *Рева Л.* Деякі проблеми розвитку української біографіки / Л. Рева // Бібліотечна планета. – 2000. – № 2. – С. 39.

In article «Biobibliographistics of PreCarpathian area as a component of the Ukrainian biographic dictionary» are the analysis of tradition biobibliographistics in Ukraine and on PreCarpathian is given, directions and prospects of researches are specified, it is told about databases, criteria of election of personnels and value of are defined.

Keywords: biography, famous people, interesting personalities, dictionaries, directories.

НАУКОВЦІ ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА ЯК ДОСЛІДНИКИ ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ

Пріоритетним напрямком наукових досліджень колективу Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника є вивчення актуальних проблем з історії Прикарпаття. У статті розкрито зміст видань з цієї проблематики та визначено основні персоналії науковців-краєзнавців.

Ключові слова: краєзнавство, Прикарпаття, історичне дослідження, монографія, довідкове видання.

Пріоритетним напрямком наукових досліджень колективу **Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника** є вивчення актуальних проблем з історії Прикарпаття. «...Колектив Інституту створив науковий осередок із вивчення етнополітичних процесів та етносторонності в Галичині і, зокрема, на Прикарпатті, із дослідження історичного краєзнавства, з історії релігійного життя на Івано-Франківщині» [5, с. 119].

Провідну роль у наукових дослідженнях відіграє **кафедра історії України**. За останні роки її викладачами опубліковано низку наукових праць, зокрема, монографій. Колектив факультету проводив чимало наукових конференцій.

Розвиткові загального краєзнавства сприяли викладачі Прикарпатського університету. Провідним дослідником у галузі літературного краєзнавства був **проф. В. Полєк**, а знавцем і популяризатором пам'яток історії та культури Прикарпаття, а саме – мистецтва Давнього Галича, – **проф. М. Фіголь**.

Найбільше зусиль до вивчення історії Прикарпаття доклав доктор історичних наук, професор кафедри історії України, **академік В.Грабовецький**. Учений брав участь у створенні багатотомної «Української Радянської Енциклопедії», написавши до неї ряд нарисів: «Довбуш», «Дрогобич», «Опришки», «Звенигород Галицький» [1, с.65]. Сьогодні не можна уявити історії Прикарпаття XVII – XVIII ст. без таких книг: «Гуцульщина XIII – XIX ст. Історичний нарис» (1982), шеститомне видання «Нариси історії Прикарпаття» (1992-1995), трьохтомна «Ілюстрована історія Прикарпаття» (2002-2004). У творчості В.Грабовецького своєї динаміки набула українська історична урбаністика. З-під його пера окремими виданнями вийшли історико-краєзнавчі нариси про Звенигород, Галич, Городок. Після 1991 року надруковано монографічні розвідки В.Грабовецького з історії рідного селища Печеніжина, прикарпатських населених пунктів Коломиї, Калуша, Галича, Івано-Франківська, Княгинина, Іванівців, Грабівки.

Новим друком стала публікація колективом авторів під керівництвом **проф. М.Кугутяка** унікального ілюстрованого історико-культурологічного видання «Прикарпаття. Спадщина віків». Заснована й очолювана проф. М. Кугутяком кафедра етнології і археології досліджує етнокультурні процеси в Карпатсько-Дністровському регіоні від найдавніших часів до наших днів. Наукова етнологічно-археологічна експедиція «Карпати – Дністер» під керівництвом М.В. Кугутяка впродовж 2006 – 2007 рр. здійснила в Карпатах ряд важливих відкриттів унікальних пам'яток історії і культури стародавнього населення краю – Терношовське, Космацьке святилища. Учений видав дві монографії, присвячені мегалітичним культовим пам'яткам стародавнього населення Карпат: «Терношовське скельне святилище в Карпатах» (2007) та «Кам'яні старожитності Космача» (2007) [1, с.29]. Також слід відзначити праці, написані М.В. Кугутяком у співавторстві з іншими науковцями, – «Мій рідний край – Прикарпаття» (2000), «Літопис державотворення на Прикарпатті» (2002).

Вагомий внесок у дослідження історії нашого краю вніс також доцент і багаторічний керівник **Івано-Франківської організації Всеукраїнської спілки краєзнавців Б. Гаврилів**. За 25 років історико-краєзнавчої діяльності вчений створив 12 музеїв та кабінетів, написав і опублікував 200 статей, матеріалів та окремих видань. Він був одним із авторів путівника «Маршрутами слави Прикарпаття» (1987), довідників «Історія Прикарпаття», «Історія Івано-Франківська в хронології» (1994), «Шляхами Івана Франка на Прикарпатті» (1995). У 1996 р. Б. Гаврилів у співавторстві опублікував нове видання «Історія Івано-Франківщини у хронології» та ряд інших праць.

Археологічні дослідження на теренах нашої області висвітлював у своїх наукових працях **Б.П. Томенчук**. Його праці в основному присвячені дослідженням, які проводилися під час Галицьких археологічних експедицій. Серед них можна назвати: «Три періоди розвитку Галича в світлі нових археологічних досліджень» (1996), «Підсумки досліджень Галицької археологічної експедиції в 1991 – 1996 рр.», «Прицерковні кладовища Княжого Галича» (1998), «Археологія дерев'яних храмів Галицького князівства», «Археологія Івано-Франківська (Станіславова): Матеріали охоронних досліджень» (2002) та ін. [4, с.11].

Серед наукових здобутків краєзнавців – публікації літописів та хронологічних довідників з історії Прикарпаття та Івано-Франківська. У 1997 р. вперше надрукована «**Історія Прикарпаття в бібліографії**» (850 позицій).

Таким чином, можемо зробити висновок, що вивчення історії рідного краю займає провідне місце у дослідженнях науковців Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника і є пріоритетним напрямком розвитку історичного краєзнавства в нашому вузі.

Література.

1. *Бібліографічний* покажчик праць викладачів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (1992–2006 рр.) : в

- 3 т. / уклад. І.Ю. Шимків; відп. ред. І.Ф. Миронюк ; передм. Б.К. Остафійчука ; Прикарпат. ун-т, Наукова бібліотека. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпат. ун-ту, 2007. – Т. 1. – 559 с.
2. *Бібліографічний* покажчик праць викладачів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (1992–2006 рр.): в 3 т. / уклад. І.Ю. Шимків ; відп. ред. І.Ф. Миронюк; передм. Б.К. Остафійчука ; Прикарпат. ун-т, Наукова бібліотека. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпат. ун-ту, 2007. – Т. 2. –546 с.
  3. *Бібліографічний* покажчик праць викладачів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (1992–2006 рр.) : в 3 т. / уклад. І.Ю. Шимків ; відп. ред. І.Ф. Миронюк; передм. Б.К. Остафійчука ; Прикарпат. ун-тет, Наукова бібліотека. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпат. ун-ту, 2007. – Т. 3. – 372 с.
  4. *Інститут історії і політології // Університет.* – 2007. – № 4 (жовт.). – С.11
  5. *Прикарпатський університет : здобутки і перспективи.* – Івано-Франківськ : Плай, 2000. – 187 с.

Priority research team of the Institute of History and Political Science of PreCarpathian National University named after V. Stefanyk is the study of actual problems of history PreCarpathian Area. The content of publications on this issue, and the core personalities of scientists, regional specialists.

Keywords: ethnography, PreCarpathian mountains, historical research, monograph, reference book.

ПОЕТ ТРАГІЧНОЇ ДОЛІ: ШТРИХИ ДО ЛІТЕРАТУРНОГО ПОРТРЕТА МИХАЙЛА ДЯЧЕНКА (МАРКА БОЄСЛАВА)

В статті пропонується до уваги творча та трагічна доля визначного діяча Станіславщини, члена ОУН і поета-трибуна Михайла Дяченка (Марка Боєслава). Подано життєпис персоналії, бібліографія та спогади родичів.

Ключові слова: Михайло Дяченко, Марко Боєслав, націоналізм, ОУН, УПА, поезія, бібліографія.

Чим більше відкривається заслонанад малодослідженими життям і творчістю галицького поета, громадського діяча Михайла Дяченка (1910-1952), тим більше проступає профіль талановитої людини, борця і просвітителя, розростаючись до літературного явища.

Народився Михайло Дяченко 22 березня 1910 року в с. Боднарів Калуського району на Станіславщині (тепер Івано-Франківська обл.). Походить він із селянської родини. У дворічному віці залишився сиротою. В 1929 р. закінчив Станіславську гімназію, згодом – правничий факультет Львівського університету. З 1930 року стає членом ОУН. Після окупації працював у селі Боднарів директором районної молочної [1, с.45].

Передвоєний період у літературній діяльності Михайла Дяченка позначився продуктивною творчою смугою. Одна за одною виходять три поетичні збірки: «Іскра» (Станіслав, 1936), «Юні дні» (Станіслав, 1938), «Село» (Львів, 1939), а також невелика поетична збірка «Земля плаче». Поетична різножанровість, своєрідне світобачення і безперечна версифікаторська сміливість привернули увагу критиків до першої книжки 26-літнього поета – до збірки «Іскра» від палкого схвалення до неприйняття [4, с.59].

У поетичній твердості і непокірності відчувається життєва максима поета. Напевно, це і завадило пробитися назовні його чутливій і сонячно-ліричній душі, яка була настроєна в унісон на ту ж хвилю світосприйняття, що й у молодих Павла Тичини і Володимира Сосюри. Але на відміну від цих поетів, метрів чистої лірики, часу для самореалізації Михайла Дяченка не було зовсім. Вся до решти його життєва і творча енергія були підпорядковані лишень боротьбі. Не знаючи обставин і деталей біографії та підпільної боротьби молодого поета, перша критика дещо розгубилась перед цим поетичним явищем: на карб йому ставили голосні кличі до боротьби, деяку оголеність поезій-агіток, але й добачали добірні зерна лірики, лірики високої проби. Оця роздвоєність позначилась на першій і наступних збірках поезій. На це вказують уже хоча б заголовки окремих віршів: «Юність», «Перед бурею», «Весняний ранок», «Тріумф перемоги», «До моєї музи», «Борець» та ін.

Світовій поетичній практиці відомо, що національні поети часто зверталися до дитячої поезії. Не оминув цього і М.Дяченко. Найхарактерніше

те, що у дитячих віршах поета, які часто з'являлися на сторінках популярного журналу «Малі друзі» (1940-44 рр.), не тільки складався гімн природі, пробуджувалася допитливість, але й закладена велика потуга поривання маленької душі у світ широкий. Тому його дитяча поезія грає розмаїттям барв, несе в собі ореол весни, добра, щирої усмішки і непідробної радості[2, с.6].

У 1937 р. поет був ув'язнений польською поліцією за проукраїнську діяльність, після звільнення перебував під таємним наглядом. У березні 1939 р. заарештований вдруге за членство в ОУН. Після втечі з в'язниці 18 вересня 1939 р. нелегально пробрався на Холмщину. Працював учителем, опублікував збірку «Вони прийдуть» (1941 р.). Як підпільник ОУН, часто їздив до Кракова, там контактував з О. Ольжичем та О. Телігою. Під час нацистської окупації проживав у рідному с. Боднарів, працюючи у товаристві «Сільський господар», керуючи роботою читальні «Просвіта» [1, с.46]

До першої підпільної збірки М.Дяченка (Марка Боєслава) «За волю» увійшли 23 вірші. Збірка скомпонована не хронологічно, а має своєрідний ідейно-тематичний стрижень. Тут зібрана поезія, написана безпосередньо перед боєм або після нього, та вірші, що уже друкувалися в періодиці початку 40-х років, зокрема «Дорога» та «Наші дні». У збірці, яка першою видана у підпіллі, як слід було сподіватися, знаходимо відгомін побуту перших походів самого поета Марка Боєслава. Цікава книжка Марка Боєслава ще й тим, що вона служить точкою відліку його наступних поезій, які увійшли до подальших підпільних збірок. У співставленні поезій цієї збірки та пізніших (1946-49 років) яскраво вимальовується філософічність бачення підпільного буття, усвідомлення святості боротьби та передчуття її неминучого трагічного кінця [5, с.153].

З осені 1944р. Михайло Дяченко – у збройному підпіллі. Відтоді редагував повстанський журнал «Чорний ліс» Станіславського відтинку УПА. Під псевдонімом Марка Боєслава видав збірки поезій «Непокірні слова», «Вітчизна», «Протест», драму «Сталь без іржі». 28 серпня 1948 р. за літературно-пропагандистську діяльність був нагороджений Срібним Хрестом Заслуги [3, с.11].

Загинув поет 23 січня 1951 року у с. Дзвиняч Богородчанського району Івано-Франківської області.

За кордоном вийшла поетова книжка «Непокірні слова», що вмістила всі відомі збірки. В 1960р. в Турині побачила світ книжка вибраних підпільних поезій М. Боєслава «Сором за боягузливе покоління» в перекладі італійською мовою. Вірші переклав Сильвестр Татух, а передмову написав італійський літературознавець Армандо Капрі, в якій подав ґрунтовний науковий аналіз творчості українського поета [1, с. 47].

Література.

1. Драгомерецький П.П. Дяченко: штрихи до літературного портрета / П.П. Драгомирецький // Краєзнавець Прикарпаття. – 2005 – №6 – С.45-48.

2. Зелінська Г. «За здорову душу українського народу» : [Про Марка Боєслава (Михайла Дяченка) – поета УПА] / Г.Зелінська //Шлях перемоги. – 2010. – 31березня. – С. 6.

3. *Карній І.* Як сталь без іржі : [100 років від дня народження поета Марка Боєслава] / І.Карній // Україна молода. – 2010 – 25 березня.– С. 11.

4. *Смирнова Н.* Проблематика і поетика творчості Михайла Дяченка / Н.Смирнова // Наукові записки. – Івано-Франківськ, 1999. – Вип.4. – С. 54-60.

5. *Смирнова Н.* Проблематика і поетика творчості Михайла Дяченка (поетична збірка «Іскри») / Н.Смирнова // Наукові записки Івано-Франківського краєзнавчого музею. – Івано-Франківськ, 2003. – Вип.5-6. – С. 151-157.

The article requested to note the creative and tragic fate notable Stanislaviv's Area, poet and member of the OUN-Tribune Mychaylo Dyachenko (Marko Boieslaw). Filed personalities biography, bibliography and family memories.

Keywords: Mychaylo Dyachenko, Marko Boieslaw, nationalism, OUN, UPA, poetry, bibliography.

Розділ V.
КНИГОЗНАВСТВО. РЕЦЕНЗІЇ

УДК 316.774+002.2
ББК 78.0

КНИЖКОВА КОМУНІКАЦІЯ: теорія, історія, перспективи розвитку

У статті проаналізовано феномен становлення книжкової комунікації в синхронічному та діяхронічному аспектах, визначено проблематику теоретичного розмислу щодо становлення та зміни комунікаційних середовищ, формування та функціонування особистісного та бібліотечного консалтингу.

Ключові слова: комунікація, автор, читач, електронне середовище, особистісний та бібліотечний консалтинг, книга, бібліотека, інтернет.

З часу виникнення писемності духовне життя суспільства постійно пов'язане з книгою, яка не тільки несла певну інформацію, а й була відображенням своєї епохи.

Книгає культурною, історично зумовленою стабільною формою передачі зафіксованого на матеріальному носіїві, зазвичай, соціально значущого семантичного повідомлення *від автора до читача*, яка активно впливає на репрезентацію його змісту.

Таким чином, книга впродовж усієї своєї історії проявляється як споживча вартість особливого гатунку. Ступінь здатності конкретної книги до вираження, зберігання, передавання певної інформації і засвідчує рівень її користі для суспільства. Книга також є вираженням і результатом історичного розвитку таких важливих властивостей людства, як комунікативність, інформування, зв'язок. Вони закладені в самому факті її існування, а також в етичному, моральному, психологічному впливі як на споживачів, так і на самих виробників інформації [1].

Актуальність теми зумовлена її спрямованістю на вирішення деяких протиріч: міжунікальним значенням книжкової комунікації в духовному й інтелектуальному житті сучасного суспільства та невизначеністю її місця в умовах інтенсивного розвитку електронної комунікації; між багатотисячолітнім пріоритетом книжкової комунікації в трансляції суспільно значущих цінностей і виникненням різноманітних конкурентних засобів комунікації; між довготривалим життєвим циклом друкованої книги і необхідністю забезпечення оперативного доступу до інформації, що є однією з головних умов інформаційного суспільства.

Книжкова комунікація сформувалася як система інституцій, що відповідають за створення і поширення суспільно значущої інформації в часі та просторі. Книжкова комунікація завжди сприймалася як вагомий чинник цивілізаційного прогресу, духовного й інтелектуального розвитку суспільства. Однак друга половина ХХ століття стала часом випробування для її розвитку. В умовах збільшення обсягу інформації книжковій комунікації все важче долати технічні бар'єри на шляху руху повідомлення *від автора до читача*. Поширення ж нових засобів комунікації сприяло подоланню цих перешкод, однак, створило технологічну загрозу книжковій

комунікації в трансляції основних смислів. Постмодерністські концепції (*смісл, автор, читач, книга*), у свою чергу, стали ідеологічною небезпекою для її функціонування. Ці процеси спричинили і кризовий стан у книгознавстві, оскільки саме книга як складний феномен, що поєднує в собі духовну і матеріальну складові, традиційно була базовим об'єктом книгознавчих досліджень. Водночас, слід зважити на те, що книжкова комунікація є унікальною підсистемою соціальних комунікацій, яка здійснює селекційний відбір інформації за ціннісними ознаками, а тому подолання технічних, соціальних та психологічних бар'єрів на шляху повідомлення *від автора до читача* можливе лише за умов взаємодії та взаємовпливу книжкової та електронної комунікацій [7].

Становлення видавничого документально-комунікаційного інституту розпочалось тоді, коли видавнича діяльність відмежувалась від сфери ремесел і отримала впливовість. Загалом, видавничі структури виникали з XVI століття, коли набувала розвитку книжкова справа і розширювались межі діяльності підприємств з випуску друкованої продукції. Згодом книжкова справа прогресує і послуговує побудуванню структури комунікаційних каналів, пропускна спроможність яких надалі стає розширенішою за допомогою технічних засобів.

Відомо, що в Київській Русі з кінця X – початку XI століть займалися виготовленням рукописних книг, які призначалися для розповсюдження як у самій державі, так і за кордоном. В основі мотивації зазначеної діяльності була усвідомлена потреба у знаннях з історії, географії, математики, астрономії, які вже існували на той час, й інформація про них надходила разом з книгами, що привозили мандрівники і торговці. Треба відзначити, що розповсюдження вітчизняних книг за кордоном, вже в ті часи, насамперед, впливало на підвищення іміджу держави; наприклад загальновідоме «Реймське Євангеліє», яке привезла до Франції Анна Ярославна, донька Великого київського князя Ярослава Мудрого, що вважається французьким історичним раритетом, оскільки традиційно королі, даючи присягу на вірність Франції та її народу, клали на нього руку [3].

Комунікація – це механізм координації планів соціальних суб'єктів, що взаємодіють. Адже комунікація – це процес багатосторонній, який веде до взаємного розуміння. Якщо не досягається взаєморозуміння – комунікація не відбувається. Комунікативний акт є взаємодією учасників, в ході якої вони об'єднуються не тільки загальними потоками відомостей, а й спільними нормами та цінностями, що регулюють процес обміну повідомленнями та їх спільне розуміння.

Комунікація в літературі через її культурну вкоріненість має практичне значення. Часто літературу розглядають як «ідеологічний апарат держави». Крім того, вона виховує, дає відчуття новизни, прагнення до кращого. З цим пов'язаний образ «письменника-провидця», який знову став актуальним у наш час. Художню літературу відносять до синтетичних видів мистецтва, оскільки вона апелює до пам'яті органів відчуття людини так само, як і до інтуїції, ірреального; тому-то можна сказати, що література – один із найуніверсальніших видів мистецтва [2].

Чинників, які впливають на формування людини як особистості, як суб'єкта і об'єкта соціальних комунікацій, більш ніж достатньо. Однак історичний досвід людської цивілізації переконливо свідчить, що найвпливовішим із них була, є і ще довго залишатиметься книга. Саме книга опосередковано через людську особистість найефективніше впливає на змістовне наповнення і якісний рівень соціальних

комунікацій у суспільстві, є найліпшим інструментом щодо зміни їхнього формату в умовах історичних, політичних чи економічних колізій, які відбуваються в межах тієї чи іншої держави.

Аналізуючи показники друку українських книг за накладом, варто зазначити, що, починаючи з 1994 року, спостерігається перманентне згортання впливу друкованого слова на процес удосконалення соціальних комунікацій в Україні, а відповідно й зниження якісних характеристик комунікативного порогу основної маси населення [1].

Обмін знаннями, які раніше громадяни отримували саме з книг, за браком чи взагалі відсутністю останніх у більшості жанрових ніш, які найактивніше впливають на моральний, культурний, інтелектуальний розвиток особистості, поступово підміняється обміном банальною побутовою інформацією, почерпнутою із різноманітних друкованих та електронних ЗМІ. За відсутності пропозиції книги наростаючий потік інформаційного, короткоживучого «ширвжитку» заповнює комунікативне поле конкретної людини, змінюючи характер її світосприйняття з культурно-інтелектуального на емоційно-фізіологічний, обмежуючи рівень комунікативних зв'язків лише безпосереднім оточенням [8].

Нині книгознавці стурбовані проблемами, пов'язаними з існуванням електронних книг, співіснуванням книг і електронних засобів масової інформації, проблемами розвитку книгознавства як науки, а також майбутнім книги, її читання та видання.

Розмову перериває мобільний, електронна пошта й SMS заміняють спілкування, а соціальні мережі змушують нас «жити в мережі», а не у світі реальних контактів, спілкування. Вже й електронна пошта потихеньку відмирає, її витісняють соціальні мережі. Геракліту, давньогрецькому філософу, це б сподобалось, він казав: «Звірі, живучи разом з нами, стають ручними, а люди, спілкуючись один з одним, стають дикими» [9].

Цікавим є також висловлювання одного з типових представників сучасної бізнес-спільноти Олександра Шувалова: «Популярність соціальних мереж у Росії я б пояснив особливостями російського менталітету. Суспільна система не дає змоги жити так, як кожен із нас хоче. Можливість самореалізації з'явиться не скоро, оскільки її виникненню не сприяють ні система виховання, ні система навчання. Люди чинять не так, як хочуть насправді – працюють не там, де мають, одружуються не з тими, кого кохають, і так далі. Думаю, в нашому суспільстві не більше 20 % гармонійних людей. Ось і виходить, що інші намагаються реалізувати себе у віртуальному світі і компенсувати те, чого не вийшло досягти у світі реальному» [8].

Величезна кількість доступної інформації в Інтернеті вводять людей в оману, що тепер у мережі можна знайти все. Така ілюзія становить виклик для бібліотек. У той час, як у мережі можна знайти відповіді на запитання, як приготувати яблучний пиріг, там не можливо знайти манускрипти Арістотеля.

Інформаційне наповнення Інтернет-сайтів, що пропонують скачати електронні варіанти книг становить реклама різних товарів та послуг (іноді інтимного характеру). Тільки на деяких Інтернет-сайтах вітчизняних видавництв міститься інформація, спрямована на підвищення інтересу українців до національно-культурного продукту та читання. Необхідно зазначити, що серед запропонованої

на Інтернет-ресурсах видавничої продукції не вистачає книг, завданням яких є відродження та зміцнення духовності нації. Наявний книжковий асортимент (детективи, романи) не має культурної та духовної цінності. Метою таких видань є лише отримання прибутку. Україні потрібні книги, присвячені мистецтву, історичним особистостям, традиціям, насамперед національним.

На західному, зокрема американському, ринку електронні книги за кількістю вже перевершують паперову літературу. За даними «Amazon.com», зараз на 100 проданих книг на паперових носіях припадає 105 електронних. Зростання інтересу до останніх пояснюється їхньою вартістю [4].

Поняття *«електронна книга»* коректно вживати стосовно пристроїв для читання електронних текстів, для самих же текстів, що існують в електронній формі, прийнятним є поняття *«книга на електронному носієві»*, *«електронний текст»*, *«електронне видання»*, залежно від того, чи мають вони редакційно-видавничу обробку та вихідні дані.

Доведено, що повна заміна традиційної книги на електронну загрожує певними змінами в моделях сприйняття і репрезентації реальності. Книга за своєю суттю є засобом, що уособлює стабільність змісту і форми. Навіть електронна книга, що зовні так нагадує традиційну книгу, цієї суті не має. Її форма завжди однакова для будь-якого змісту, вона не має індивідуальних ознак. Зміст електронної книги не є стабільним, що формує відповідне ставлення до нього: прочитав – стер, замінив новим змістом. На відміну від електронної, традиційна книга являє собою семіотично навантажений простір, в якому кожний з елементів здатний вступати в комунікацію з читачем. У своїй довготривалій еволюції вона все більшою мірою набувала ознак людинорозмірності: за формою і форматом, за обсягом і вагою, за довжиною рядка і читабельністю шрифту. Книга є повноцінним суб'єктом комунікації, електронна книга – лише засобом доступу до електронних текстів [7].

Книга в культурі – не тільки артефакт, але й відіграє роль архетипу та могутнього релігійного символу – у цьому полягає її принципова відмінність від інших засобів комунікації.

У дослідженнях культурологів і філософів книзі надається неоднозначний статус: від деконструкції її та інституту авторства до визнання рушійним елементом культури.

Унікальними є і функції книги. Згадаємо декілька основних із них: додаткова, довідково-пошукова, підготовчо-орієнтована, пояснювально-допоміжна, джерельна, пізнавальна. Усі вони спрямовані на формування і розвиток в особистості духовної, моральної та інтелектуальної культури.

Книга є результатом такої унікальної властивості людського організму, як читання, і всього, що психологічно пов'язане з цим процесом, зокрема шрифтом, алфавітом, тиражуванням. Це дає змогу народжену думку майже одночасно зробити доступною для кожного споживача і не просто повідомити, а й забезпечити її тривале творче засвоєння. Книгу одночасно можна не тільки читати, а й переглядати, гортати, розглядати, вивчати повністю або вибірково, просто зберігати тощо. У такому контексті вона не суто матеріальний предмет, носій інформації, а насамперед інформація культури на певній стадії її історичного розвитку. Немов якийсь інструмент, вона бере участь в інших споживчих вартостях: споруд, технологій, духовних цінностей, у формуванні інтелекту і здібностей самих

споживачів. Однак навіть якщо книги безпосередньо не виконують функцій інструменту, вони є каталізатором розвитку [5].

Все ж у майбутньому друкована книга співіснуватиме з електронними виданнями, оскільки це різні за своєю природою засоби комунікації.

Сформована впродовж кількох тисячоліть книжкова комунікація була й залишається могутньою рушійною силою цивілізаційного процесу, впливовим чинником соціального, політичного, економічного, духовного, технічного розвитку інформаційного суспільства та суспільних знань. Незважаючи на конкуренцію з іншими комунікативними засобами, книга продовжує викликати довіру суспільства як найнадійніший засіб передачі інформації, відповідальність за яку несе не лише автор, а й усі комунікативні посередники, представлені інституціями книговидавництва, книгорозповсюдження та книгозберігання, які здійснюють селекцію видань за їх змістовими та якісними ознаками.

Виникнення і розвиток нового комунікаційного середовища – електронної комунікації – актуалізує проблему визначення подальшої долі книжкової комунікації. Також в теоретичному осмисленні книжкової комунікації спостерігається тенденція до органічного поєднання книгознавчого, інформаційного та комунікативного підходів, що сприяє науковому осягненню її системних зв'язків, як чинника перспективного розвитку книжкової комунікації, з одного боку, як унікальної, самобутньої, самодостатньої системи, а з іншого, – як базової, головної підсистеми сучасної системи соціальних комунікацій [7].

Початок ХХІ століття характеризується значними метаморфозами, зумовленими переходом до постіндустріального інформаційного суспільства. Будь-які зміни такого масштабу є не тільки переходом технологічним і економічним, а й кроком до переоцінки цінностей, створенням нового культурного простору країни. Стрімке формування екранної культури на тлі інформаційних технологій, у свою чергу, свідчить про зменшення ролі книги і книжкової культури у суспільстві. Це й стало підставою для виникнення міфу про *«смерть книги»*, який сьогодні потребує ґрунтовного аналізу.

Як відомо, у вітчизняній культурі, заснованій на книгописанні, а згодом і на книгодрукуванні, саме сприйняття книги стало безальтернативним. Вона була і залишається природним елементом європейської цивілізації, однією з основних специфічних рис цієї культури. Однак сьогодні світова культура пропонує усім нам інші унікальні форми нагромадження, зберігання, трансляції та передавання знань новим поколінням [5].

Отже, підсумовуючи викладене, слід зауважити, що найбільші досягнення людського розуму, геніальні наукові ідеї, чудові технічні відкриття набули популярності завдяки книзі. З її допомогою людство нагромаджувало досвід в усіх сферах своєї багатогранної діяльності, впевнено йшло до прогресу культури. Можна навести дуже багато афоризмів, присвячених похвалі книги. У них її називали *«їжею душі»*, *«дзеркалом життя»*, *«другом і співрозмовником»*, *«найбільшим і таємничим дивом землі»*. Книга пройшла довгий шлях розвитку. Змінювався її зовнішній вигляд, зміст і призначення. На всіх етапах цивілізованого суспільства відігравала визначну суспільну та культурну роль. Її унікальність як створеного людиною об'єкта полягає в тому, що, крім фізичної форми та характеристик, вона має інтелектуальний зміст. Наслідки розповсюдження інформації та ідей у

суспільстві масштабні. Книга була і залишається найефективнішим засобом передавання знань та ідей у їх єдності та цілісності, а читання книги – найефективніше сприяє виробленню універсальної та фундаментальної картини світу, формуванню різнобічного світогляду, глибинних переконань людини, стимулюванню її участі в житті суспільства.

Помітним явищем є те, що розмаїття джерел інформації, їхній вибір на початку ХХІ століття досить великі. Для бібліотекарів ера освоєння соціальних мереж лише починається. Для того, щоб зробити бібліотеку ще привабливішою для читача нового покоління, необхідно створити для нього можливість своєї бібліотечної соціальної мережі, яку він зміг би поповнювати своїми персональними потребами. Минуле століття відзначилось бурхливим зростанням електронних бібліотек, електронних колекцій та наступальним рухом електронних книг на традиційні фонди бібліотек, але також давно стало відомим, що, безумовно, електронна бібліотека не стане повноцінною заміною бібліотеці традиційній. Тут швидше відбувається взаємодоповнення за функціями та можливостями розширення колекцій, збереження та доступу. І все ж є одна принципова відмінність: Інтернет дав змогу створити «артефакт бібліотеки», перемістивши продукт інтелектуальної та творчої праці людини з будь-якої країни світу на робочий стіл персонального комп'ютера. Але людство поки що не втомилось від книг «Є лише одне дійсно невичерпне багатство – це лише велика бібліотека» (П'єр Буаст) [6].

Отже, в безпосередньому потоці інформаційної сфери людині необхідно знайти того провідника, який допоміг би їй досягнути інтелектуального розвитку. Таким ефективним провідником для людини була і залишається книга, вшанування якої на світовому рівні у 190 країнах відбувається 23 квітня із 1995 року.

Література

1. *Афонін О.* Українська книга доби незалежності в системі соціальних комунікацій / О. Афонін // Вісник книжкової палати. – 2011. – №7. – С. 3-5.
2. *Біличенко О.* До проблеми формування соціокомунікативних засад дослідження художньої літератури / О. Біличенко // Вісник книжкової палати. – 2011. – № 7. – С. 42-45.
3. *Бірюкова Т.* Видавничий документально-комунікаційний інститут: місце в інформаційному просторі України / Т. Бірюкова // Вісник книжкової палати. – 2011. – № 11. – С. 20-23.
4. *Гастинщиков В.* Проблеми українського книговидання у засобах масової інформації / В. Гастинщиков // Вісник книжкової палати. – 2011. – № 12. – С. 13-17.
5. *Грипич С.* Книга як основа розвитку духовної та інтелектуальної культури людини / С. Грипич // Вісник книжкової палати. – 2011. – № 9. – С. 47-50.
6. *Колесникова Т.* Стратегія та завдання реалізації комунікаційних моделей діяльності бібліотек вищої школи / Т. Колесникова // Вісник книжкової палати. – 2011. – № 5. – С. 23-28.
7. *Маркова В. А.* Книжкова комунікація: теорія, історія, перспективи розвитку : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / В. А. Маркова. – Харків, 2011. – 36 с.

8. *Сенченко М.* Інформаційна агресія і суспільство / М. Сенченко // Вісник книжкової палати. – 2011. – № 10. – С. 1-4.
9. *Теремко В.* Стратегічні випробування електронною книжністю / В. Теремко // Вісник книжкової палати. – 2011. – № 4. – С. 10-14.

This paper examines the phenomenon of formation of book writing in synchronic and diachronic aspects defined theoretical perspective thoughts on the formation and change of communication media, formation and functioning of the library and personal consulting.

Keywords: communication, author, reader, electronic environment, personal and consulting library, book library, internet.

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ПЕРІОДИКА ДЛЯ ЖІНОК: ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Періодика для жінок – один із сегментів вітчизняного ринку засобів масової інформації, що вирізняється численністю і тематичною розмаїтістю видань. Однак типологічні аспекти її функціонування перебувають за межами дослідницького інтересу сучасних науковців. У статті класифіковано періодику для жінок, а також порівняно українську жіночу пресу з аналогічною європейською.

Ключові слова: гендер, жіночі видання, рольові особливості жінки, видання для родинного кола.

Видавничу ситуацію із жіночою періодикою в Україні сьогодні можна цілком порівнювати із розвитком преси в Російській Федерації, але це зумовлено не тим, що ми нібито «залежимо», «запозичуємо», «повторюємо», чи нам «нав'язують», на нас «тиснуть». Так, жіночі імена активно виступають назвами журналів: «Даша», «Маша», «Наталі», «Ліза», «Диана». Все ж залишаються затребуваними і традиційні для «радянських» читачок видання – колишній журнал «Советская женщина» («Мир женщины»), «Работница», «Крестьянка».

Еволюцію типологічної структури преси для жінок в основі своєї класифікаційної схеми виділяють три критерії: характер аудиторії, характер інформації, цільове призначення.

Таким чином, можна сформувати такі групи видань для жінок:

- міжнародні видання, призначені для жіночої аудиторії багатьох країн: «Бурда», «Космополітан», «Плейбой»;
- загальнонаціональні видання, призначені жінкам усіх регіонів країни: «Жінка»;
- видання для етнічних жіночих товариств: «Заріна»;
- регіональні видання, призначені для різних територіальних спільнот жінок: «Роксолана», «Господарочка», «Добрые советы», «Кухня»;
- видання, призначені для різних вікових груп: «Сноб», молодіжний «Cool», «Мадмуазель», дитячий «Юная леди», «Пізнайко», «Приключения Шрека»;
- видання для жінок, які готуються стати матерями; які вже народили немовлят; які доглядають за дітьми: «Мама и я», «Малыш», «Я и мой ребенок».

В основі всіх цих видань істотним фактором формування типологічної структури преси для жінок є характер інформації, який присвячено проблемам моди. Отже, за характером аудиторії це видання різного типу (міжнародне або загальнонаціональне), але за характером інформації однотипне: у цьому випадку – журнал мод або реклами.

Предмет зацікавлення преси для жінок широкий, але разом з тим обмежений реальними інтересами й уподобаннями конкретної жіночої аудиторії.

Сучасна періодика для жінок відображає рольові особливості жінки, її поведінку, соціальні зв'язки, міжособистісну взаємодію тощо. Тому нині залишаються розмитими критерії визначення суто видань для жінок – це при тому, коли у назві чи підзаголовку відсутні вказівки на специфічне призначення. Сумнівів щодо визначення аудиторії не викликають ні «Натали», ні «Єва», ні «Женский журнал», а також ті газети й журнали, які визначають свій характер як «всеукраїнський журнал для ділових жінок» («Бизнес-леди»), газета для жінок та про жінок («Криворожанка»), «интимная газета для женщин» («Интим») тощо.

Однак є багато видань, об'єктом впливу яких виступає жінка нарівні з чоловіком, які характеризують себе як «масовий журнал для читання у родинному колі» («Сімя»), «журнал для батьків» («Мама и я»). Деякі агентства до категорії видань для жінок відносять і розважальні («Отдохни») та молодіжні («Cool») журнали. Логіка проста: якщо журнал купують в основному жінки, то це – видання для жінок.

Отже, незважаючи на деякі розбіжності при визначенні основних критеріїв розподілу на типологічні групи, можна говорити, що на сучасному етапі розвитку журнальної періодики на перший план виступають такі фактори, як читацька аудиторія, характер інформації, цільове призначення, тому що вони відтворюють кон'юнктуру ринку.

Масове заснування періодики для жінок в Україні припадає на 1990-ті рр. У цей час виходять журнали «Єва», «Натали», «Пані», «Пассаж», «Жінка», «Жіночі секрети»; газети «Порадниця», «Петровна», деякі галузеві журнали «Модная лавка», «Зеркало моди», «Панна» та багато інших видань. Жіночі організації видають власні бюлетені, дайджести, вісники з питань політичних прав людини, незалежності, юридичного захисту жінок тощо.

Загалом пресу для жінок можна поділити за таким типологічними ознаками: тип видання (газета, журнал, бюлетень, дайджест); періодичність; аудиторія; обсяг; цільове призначення; – характер інформації. За періодичністю журнали поділяють: щотижневики («Отдохни»); щомісячники («Женский журнал», «Караван историй»); щоквартальники («Світ жінки»).

Щотижневики мають невелику кількість сторінок, здатні вразити різноманітністю тематики, щоб забезпечити для себе певну групу читацької аудиторії.

Щомісячники та щоквартальники більші за обсягом і розповідають про цікаві епізоди з життя знаменитих людей, що переважно належать до світу культури та шоу-бізнесу. Ці журнали розповідають про нові тенденції у світі краси, моди.

За характером інформації журнали для жінок поділяються на:
– «елітарні» («Натали», «Единственная», «Женский журнал»);
– літературно-художні («Истории из жизни», «Орхідея»);
– преса громадських організацій та приватні періодичні видання для жінок («Очима жінок», «Жіночий світ»);

- журнали для підлітків («Cool-girl», «Віка», «Упс»);
- журнали, спеціалізовані за інтересами (моди, вишивання, в'язання, рукоділля, кулінарії) («Лиза», «Приятного апетита», «Бурда мода», «Вкусно поесть»);
- видання для усієї родини («Сім'я», «Мелочи жизни», «Моя семья»).

Однак більшість видань для жінок за типом є змішаними. Журнали для жінок орієнтовані на різні традиційно сталі сімейні ролі жінки (дружина, мати, господиня), на поліпшення власного становища (жінки-феміністки), на різні вікові категорії. Аудиторія у масовій комунікації розглядається як соціальна спільнота, в якій критерієм приналежності людини до такої групи є факт входження індивіда в масовий комунікаційний процес у ролі споживача інформації.

За аудиторним призначенням видання диференціюються за такими групами, як періодика для:

- підлітків («Cool», «Отдохни»);
- стильних жінок («Натали», «Единственная»);
- жінок похилого віку («Петровна»);
- працюючих жінок («Жінка», «Леди и бизнес»);
- матерів («Мой ребенок»).

Аналізуючи жіночий сектор журнальної періодики, важливо осмислити типологічні характеристики кожного видання, необхідно знайти власну читацьку аудиторію, змодельовати зміст, структуру, зовнішню і внутрішню форму, стилістичну єдність, оформлення. Вирішення цього завдання допомогло виданням не тільки вижити, а й сформувати ту систему преси для жінок у країні, яка функціонує сьогодні.

Дослідник українських ЗМІ В.Демченко зазначає: «... Світ «гламуру» виходить на терени високого мистецтва. І в Україні набагато активніше, ніж на Заході. Журнали для жінок займають дедалі більше місця у пострадянській культурі. Вони несуть нові образи і нову ідеологію, стають наставниками для тисяч жінок, які шукають ідеалу в нашу складну епоху».

Magazines for women are a segment of the domestic media market, excelling massiveness and thematic variety of publications. However, typical aspects of its operation outside of the research interest of modern scientists. This article classified magazines for women and Ukrainian women press compared with similar European press.

Keywords: gender, women's publications, especially role-women edition for family circle.

Традиції ілюстрування дитячої літератури в Україні

В статті висвітлені основні тенденції ілюстрування в Україні від найдавніших часів і до сьогодення. Показаний внесок відомих діячів культури і мистецтва: письменників, педагогів, художників у книгодрукування для дітей.

Ключові слова: художня ілюстрація, дитяча література, українське мистецтво, культура, казка, буквар, розвиток.

Значення малюнка, креслення, фотографії й загалом ілюстративного матеріалу у процесі вивчення будь-якого навчального предмету неоціненне. Ще у Стародавньому Єгипті, Греції і Римі їх використовували не лише в процесі навчання, демонстрації послідовності виготовлення того чи іншого виробу, але і як дорожню карту при будівництві різноманітних споруд і цілих міст. Візуальне сприйняття людиною інформації (близько 90 %) дозволяє використовувати очі – надважливий комунікативний канал у багатьох сферах діяльності. Особливо важливим для педагогіки є принцип наочності, оскільки розповідь, підкріплена показом та демонстрацією схем, малюнків, ілюстрацій значно допомагає у засвоєнні навчального матеріалу.

Термін ілюстрація (лат. *illustratio*, від *illustro* – освітлюю, пояснюю) – це зображення, (наприклад: малюнок, фотографія, репродукція, карта, схема), яке наочно пояснює або доповнює друкований текст [13, с. 72].

В Україні багатомістові традиції духовної культури – писемності, мови, літератури, книжності, збереглися і утвердилися завдяки українській рукописній книзі, яка «впродовж століть акумулювала в собі невичерпну інформацію з усіх проявів людського буття, зберегла її, донесла до наших днів» [9, с. 298] і має особливе значення для розвитку дитячої книги. Першою навчальною книгою для читання був «Часослав», який надрукував 1491 р. Святополк Фіоля; перший східнослов'янський посібник – «Буквар» у Львові видав 1574 року Іван Федорів; перша оригінальна друкована граматка з'явилася 1591 року. Водночас популярними були граматки Лаврентія Зизанія (1596), Мелентія Смотрицького (1619), О.Павловського (1818), першу читанку для українських дітей створив у 1836 р. Маркіян Шашкевич. Дещо пізніше «Букварі» видали О.Духнович (1847) та Т.Шевченко (1861). Першим дитячим журналом у Росії був «Детское чтение для сердца и разума» (1785-1789), створений просвітителем і письменником М.І.Новіковим.

З появою дитячої літератури, зокрема народної казки, природно з'явилися й ілюстрації та оформлення самого тексту. Особливо вони розвинулися під впливом фольклору, вірувань та фантастики і часто зазнавали впливів різних академічних стилів: тяжіли до традицій бароко, народного мистецтва, зокрема орнаменту (художники Ф.Сологуб, І.Білібін) тощо. Відомим фахівцем з ілюстрування книг був О.Сластьон, який відіграв визначну роль в українській книжковій графіці. Він об'єднав шевченківський сюжет із «Кобзаря» в стилі

романтизму зі світлотіньовими контрастами рембрантівських композицій, чим підніс книжкову ілюстрацію на якісно новий рівень.

Ілюстровані підручники, котрі виходили на сході України були відомі і в Галичині. Це «Граматка» П. Куліша (С.Петербург, 1854); «Вінок. Читанка» О.Білоусенка (Київ, 1905); «Український буквар» Т.Лубенця (Норця) (Київ, 1906); «Український буквар» С.Русової (за підручн. А.Потебні) (С.Петербург, 1906); «Українська граматка» Б.Грінченка (1907); «Початкова географія» С.Русової (С.Петербург, 1911) [3, с. 82].

«Граматка» (буквар) Пантелеймона Куліша, вийшла друком у Санкт-Петербурзі в кінці 1857 року, мала універсальний характер і стала першою україномовною абеткою в Східній Україні. Вона призначалася для недільних (недержавних) шкіл, котрі почали з'являтися з 1859 року і була доступна найбільш біднішим верствам населення, які не мали змоги відвідувати державні заклади. Навчання у недільних школах вели українські студенти, вчителі гімназій, які викладали рідною мовою три основні предмети: Закон Божий, граматику і малюнок [17, с.13]. У царській Росії загальноприйнятою вважалася думка, ніби українська мова, культура, мистецтво не є самостійними, а лише частиною російського надбання. Тому поява «Граматки» П.Куліша значно сприяла розвитку української мови і відстоювала її рівноправність. Потребу в національній навчальній книзі відчували українці, які упродовж століть на своїй території проживали під владою Польщі, Румунії, Австрії, Угорщини, Чехословаччини. Для них теж стояла гостра проблема існування і розвитку всього українського.

Галичина – головне місце виникнення і розвитку української дитячої книжки та ілюстрації. Важливу роль у цьому регіоні відігравав «Дзвінок», двотижневик для дітей і молоді, ілюстрований І. Косиніним (виходив з 1890 до 1914 року у Львові). Журнал став органом Руського товариства педагогічного і був надзвичайно популярний серед українських родин. Його заснував член відділу товариства «Просвіта», етнограф Володимир Шухевич. Він же ініціював і створення журналу «Учитель», видавав дитячі книжечки, читанки, брав активну участь в організації перших українських музеїв [2, с. 104]. Редакторами «Дзвінка» були В. Білецький, К. Гриневичева, з 1906 до 1914 року його редагувала письменниця і педагог К. Малицька [11, с. 259]. Навколо нього об'єдналися письменники, які писали твори для дітей. Серед них вирізняється І.Франко, який власним прикладом надихнув митців на благородну, таку необхідну справу. У «Дзвінку» друкували твори для дітей Олена Пчілка, Леся Українка, Л.Глібов, М.Коцюбинський, І.Нечуй-Левицький, Ганна Барвінок, Марко Черемшина.

Важливим фактором покращення якості літератури для дітей стало ширше використання ілюстрацій, які значно сприяють засвоєнню навчального матеріалу. Про це часто наголошував усвоїх промовах визначний громадсько-культурний діяч, педагог, історик, голова «Українського педагогічного товариства» (1891–1896 р.) і Наукового товариства імені Тараса Шевченка (1893–1897 р.) Олександр Барвінський. Ілюстрація і малюнок, на його думку, у декілька разів підвищують якість навчання і виховання, і запропонував власну програму розвитку видавничої справи з метою урізноманітнення випуску

педагогічної літератури [4]. На перше місце ставив ілюстрування книг для дітей молодшого шкільного віку, оберігаючи, таким чином, українство від засилля іншомовної друкованої продукції і насаджування чужих смаків. Проте не вбачав шкідливим завезення із-за кордону, переважно з Німеччини, готових зразків: гравюр на дереві, орнаментів, іконок і рекомендував українським редакторам прив'язувати їх до тексту. О.Барвінський належав до тих педагогів, які спричинилися до створення підручників для галицьких шкіл: початкових, середніх, вчительських семінарій, що є вагомим внеском у теорію і практику українського підручничознавства [1, с. 23]. Він надавав важливого значення зовнішньому виглядові читанки: «бо взірцевою формою вже тому не можна легковажити, що вона будить в морально добрій людині це чисте уподобання в красі, через що формується почуття правди» [7, с. 114]. Виступаючи на сесіях сейму, у парламенті, О.Барвінський домагався відкриття українських гімназій, субвенцій для шкіл, розширення їх мережі (в т.ч. фахових, рільничих, промислових), навчання українською мовою, збільшення числа вчителів, видання часописів, підтримки діяльності українських товариств тощо [7, с. 85].

У кінці XIX – на початку XX ст. значно зріс обсяг навчальної літератури, підвищилися її художній рівень, змістове навантаження та вимоги до якості підручників. Важливу роль у цьому відіграли українські товариства «Просвіта», «Руське товариство педагогічне» – «Рідна школа», прогресивна громадськість, які піклувалися про розвиток освіти, науки і культури, видавничої справи, поширення знань серед молоді. Загалом «Руське товариство педагогічне» до 1910 року випустило близько 150 книжок [18, с. 72]. Вже на початку свого існування згадані товариства визначили пріоритетні напрямки діяльності, особлива увага серед яких зверталася на друкування навчальної літератури та науково-популярних ілюстрованих книжок [20, с. 194]. Окрім підручників, культурно-освітні товариства сприяли випуску інших наочних матеріалів: картин, листівок, портретів письменників та композиторів, зокрема роботи одного з організаторів «Товариства для розвою руської штуки» (1898) і «Товариства прихильників української літератури, науки і штуки» (1905) у Львові художника Івана Труша. Зразковою, як на той час, вважалася друкована продукція Віденського мистецького товариства. Його дидактичні посібники: «Образки для школи і дому» схвально сприймалися педагогами краю і менш за все тяжіли до натуралізму чи оповідального історизму, чим грішила переважна більшість тогочасних видань.

До першої світової війни лише в Коломиї діяло близько 15 українських видавництв. Всі вони час від часу видавали ілюстровані книжки та підручники. Ілюстрації переважно використовувалися видатних українських та російських художників – Т.Шевченка, І.Рєпіна, І.Крамського, М. і О.Мурашків, О.Сластіона зрідка західноєвропейських художників – Корінта, Г.Макса та для релігійних видань – графіка О.Доре. Ілюстрації в більшості були чорно-білі, дуже рідко «кольорові» – в два-три кольори. Ілюструвалися твори Т.Шевченка «Гайдамаки» (графіка О.Сластіона, друкарня М.Білоуса), «Катерина» (графіка М.Мурашка, друкарня М.Білоуса), І.Франка «Фарбований лис» (графіка Т.Копистинського, друкарня М.Білоуса, Я.Оренштайна), М.Гоголя «Тарас Бульба» та «Вечори на

хуторі біля Диканьки» в ілюстраціях І.Репіна (друкарня Я.Оренштайна), «Українська ніч» в ілюстраціях І.Крамського (друкарня М.Білоуса).

Найбільше виходило ілюстрованих дитячих книжок, здебільшого оповідань, що писав І.Наумович до часопису «Наука», який виходив у Коломиї з 1872 і періодично до 1876. Ілюстрації чорно-білі, автори переважно К.Устиянович, С.Дачинський. Друкувалися ілюстровані книжки у виданні «Пріятель дітей: иллюстрированное двухнедельное письмо», що виходило у друкарні М.Білоуса. У видавництві Я.Оренштайна вийшли чимало українських книжок та художніх творів з ілюстраціями І.Репіна, Т.Шевченка, О.Сластіона, А.Куїнджі, а також графічних рисунків без підписів. З підручників цікавими були видання «Як навчитися рисунків», «Учебник рисунків для висших класів гімназійних» написані Ю.Гавелем, які вийшли польською і українською мовами 1899 року в друкарні А.Мізевича в Коломиї.

Незважаючи на потребу покращення художнього оформлення підручників для молодших школярів, їх зовнішній вигляд довгий час залишався непривабливим, і вони загалом мало відповідали рівню сприйняття дітей. Для оформлення шкільних підручників художники використовували прості засоби, здебільшого лінійні малюнки, орнаменти в народному стилі. Загалом ілюстрація все більше завойовує належне місце. З'являються різноманітні малюнки у підручниках з багатьох предметів у школах та гімназіях. Навчальна література набуває структурованого вигляду, появляються певні вимоги до зображення, підпорядкування його тексту тощо. Завдяки статті В. Щербаківського про значення ілюстрацій для виховання, формування патріотичних почуттів, розмові на цю тему з М.Грушевським (напередодні світової війни 1914 р.), їм почали надавати більшого значення.

Ілюстрування книг для дітей тісно пов'язане із розвитком графіки і художньої культури в цілому. Значною перешкодою на цьому шляху довгий час ставали: цензура, брак коштів, пригнобленість і малограмотність населення та війни. У цих складних умовах на західноукраїнських землях вирізняється педагогічна і видавнича діяльність письменника Антона Крушельницького, голови Видавничої спілки українського вчителства, з 1908 року активного діяча товариства вчителів середніх і вищих шкіл «Учительська громада», товариства «Взаємна поміч українського вчителства» (ВПУВ) [1, с. 252]. Його прості, невеличкі книжечки, ілюстровані здебільшого Оленою Кульчицькою, в одному кольорі, користувалися значним попитом і мали неабиякий позитивний вплив на розвиток галицької дітвори. Видання із серії «Нашим найменшим» («Читанки-Букварі») відповідали своєму призначенню за змістом та формою і сприяли розвитку естетичних смаків молоді. Він підкреслював важливість фахової освіти як одного з головних факторів становлення середнього класу, обґрунтував необхідність розширення мережі професійних навчальних закладів. А.Крушельницький відстоював думку, що праця в школі повинна стати одним із перших принципів і методів навчання й виховання. Його теорія «Трудової школи» розглядалася не тільки як навчальний предмет, а й як суспільно-корисна діяльність [1, с. 252]. Гадаємо, що творча праця повинна зайняти важливе місце на уроках образотворчого мистецтва.

На початку ХХ століття в галузі дитячої книжкової ілюстрації проявили себе Г.Величко, І.Бурячок, А.Лазарук, Г.Павлович, А.Манастирський, І.Косинин, В.Кобринський, В.Кулицький та інші художники, представники не лише Галичини, але і Придніпрянщини. Ілюструванням книг також займався Я.Струхманчук, роботи якого прикрашали популярні тогочасні видання. На сході України, яка знаходилася під владою Росії, україномовні видання, що призначалися для окремих навчальних закладів (здебільшого недільних шкіл) не менше потрапляли під прискіпливу цензуру. Проте окремі програми були більш розкутими, наповнені авторським змістом зі збереженням педагогічних поглядів, ідей художнього оформлення, тому виглядали привабливо і приносили значну користь.

Підняття мистецького рівня літератури для дітей сприяли засновані в Києві «Група українських художників», журнали «Искусство и печатное дело», «Искусство в Южной России», «Українська хата», «Сяйво» та «Артистичний вісник», «Ілюстрована Україна» у Львові. Важливе значення мали контакти галицьких художників з європейськими школами, щорічні виїзди на студії до Кракова, Відня, Мюнхена, Парижа, де знайомилися з новими течіями в малярстві, художніми техніками, творчістю відомих художників тощо. Запозичення та обмін досвідом за кордоном сприяли розширенню світогляду вітчизняних митців, які після відвідин зарубіжжя глибше розуміли і українську минувшину, народне мистецтво й культуру загалом. Це позитивно вплинуло й на книгодрукування, привело до появи численних альбомів. Так, у Петербурзі видавався часопис «Из украинской старины» (1890); художники М.Самокиш і С.Васильківський в Києві підготували «Мотиви українського орнаменту» (1902), вийшли друком «Українське мистецтво. I. Дерев'яне будівництво і різьба по дереву» (Київ-Львів, 1913), «Альбом українських узорів» (Київ, 1914) Ж.Клуні, «Альбоми народної різьби, вишивки і килимарства» видані Полтавським губернським земством та інші [16, с. 73].

Водночас низький професійний рівень ілюстраторів, які з фотографічною точністю намагалися копіювати природу мало сприяв навчанню і розвитку дітей. Натуралізм прив'язаний до натури, як відзначав мистецтвознавець Богдан Стебельський, заважав появі різноманітних характерів, форм та розвитку мистецьких стилів. Це негативно відбилося на красі шрифтів та ілюстрацій, які прикрашали українську рукописну книгу, зупинився розвиток орнаменту на писанці, втратила художню вартість церковна ікона, старовинна історична пісня та колядка [18, с. 110]. Натуралізм виявився ворогом дитини, її творчої уяви, легенд і казок, народного мистецтва. Книжкова графіка та ілюстрації, котрі цілком залежали від природи (натури), втратили оповідальний синтетичний спосіб передачі змісту літературного твору. А для дитини, яка мислить і сприймає не тільки подібні ілюстрації, але і світ довкола, змушування думати і творити в рамках форм і стандартів, розрахованих на дорослих, означає обмеження у свободі і розвитку. Тому на зміну сліпому натуральному методу копіювання прийшло мистецтво творення. Автор став головним конструктором свого твору, звільнився від нав'язливої ідеї копіювати життя та події. Природа ж стала тільки засобом і матеріалом для нього. Так появились

нові напрямки: імпресіонізм, кубізм, експресіонізм, сюрреалізм та інші, наділені окремими засобами трактування композиції, передачі натури тощо.

Визначним ілюстратором дитячих книжок була львівська художниця Олена Кульчицька, творчість якої досліджували: М. Голубець, В. Касіян [10], Я. Запаско [8], І. Сенів та інші. Графік за фахом і покликанням вона плідно працювала як живописець, дизайнер, майстер декоративно-прикладного мистецтва. Професор Львівського поліграфічного інституту (з 1948 року), народний художник України (з 1956 року), заслужений діяч мистецтв (з 1957 року), лауреат Державної премії ім. Т.Шевченка (1967 р.), очолювала кафедру художнього оформлення книги. Як колишній викладач гімназії, вона добре розуміла значення мистецтва у вихованні учнів і постійно вдосконалювала методику навчання образотворчої грамоти, розробила систему подачі ілюстративного матеріалу відповідно до вікових особливостей сприйняття. У багатогранній діяльності чільне місце посідають її твори у галузі ілюстрування та оформлення книги. Наділена високою культурою і творчими здібностями О. Кульчицька внесла вагомий вклад у розвиток української дитячої ілюстрованої книги. Глибоко переймаючись долею дітвори, заповнювала значні прогалини в оформленні тогочасної літератури, чим і долучалася до національного виховання художніми засобами. Ще 1915 року художниця вперше виконала 79 малюнків та обкладинку до навчального підручника «Перша читанка» (для 1 класу), який був надрукований 1918 року і вмістив 87 ілюстрацій, з яких 32 акварелі і 54 контурних малюнки, в яких оспівала красу рідної землі і любов до природи, адаптованих до дитячого сприймання. Ілюстровані сторінки «Першої читанки» знайомлять учнів зі всіма звуками рідної мови. Оригінальною є серія книг, що виходили 1918–1920 рр. під назвами «Нашим найменшим» і «Читаночки української дитини». Ці серії містили тексти народних казок, легенд, байок, оповідань на побутову та історичну тематику. Вони відзначалися лаконізмом мистецького оформлення, читабельними малюнками й підписами, виконаними простими засобами. Художниця використовує графічний контур, чорний силует, насичений штрих, розмивку тушшю для передачі найбільш цікавих ситуацій і персонажів. О. Кульчицька часто збагачувала текст власними спостереженнями, розповідаючи дітям про чесних трударів і підступних багатіїв, створювала образи добрих чарівників, ніжних русалок тощо. Особливо з характером художниця передає образи звірів, наділяючи їх людськими рисами. Подібні малюнки з особливою насолодою сприймають діти. Ілюстрації до названих серій дослідники вважають кращим досягненням у мистецтві оформлення художньої книги в Україні. О. Кульчицька оформила ще низку інших дитячих книг, серед яких «Пригоди Вовка Неситого» (Львів, 1921 р.), О. Кайндля «Зоряний хлопчина» (1920 р.), М. Вериги «Волове очко» (1933 р.), навчальні книги для шкіл з українською мовою викладання: «Перша книжечка» (1921), «Друга книжечка» (1923), «Івасик Телесик» тощо. Чимало книг художниця оформила у співавторстві з такими визначними митцями, як Осип Курилас, Антін Монастирський. Проте найбільшим досягненням у її творчості була робота над казкою-поемою І. Франка «Лис Микита», що вважається вершиною мистецтва книжкової графіки. Цю казку вперше ілюстрував Т. Копистинський у чорно-білих малюнках. Вона побачила світ п'ять разів

(1890, 1891, 1896, 1902, 1909 pp.). В оригінальному оформленні казка вийшла у Києві 1914 року накладом Українсько-руської видавничої спілки, двічі публікувало її харківське видавництво «Рух» (1919, 1921 pp.). У процесі роботи над цією казкою О. Кульчицька з великим захопленням виконала 150 малюнків-ескізів, основні з яких були в кольорі. Проте вони неохоче видавалися в умовах панської Польщі, тож «Лис Микита» вийшов уже в радянський час 1951 року. Частина ілюстрацій художниця переробила, виготовила макет, контролювала технологічний процес, особливо якість перших відбитків, відповідність їх оригіналу. Таким чином, О. Кульчицька здійснила мрію І. Франка про кольорові ілюстрації до своєї казки і про те, що українські діти зможуть за невелику плату придбати чудову книгу.

Перший випуск тиражу в 3000 примірників розійшовся миттєво. Другий був дещо спрощений і видозмінений. У ньому Олена Львівна показала себе ще і як майстер орнаментально-декоративної композиції і знавець народної творчості. За прикладом Львова книгу перевидавали київські видавництва «Дитвидав» – 1959 і 1962, «Веселка» – 1966 pp. Художниця ілюструвала також казку І. Франка «Ріпка», яку друкували у Жовкві.

Нею також були оформлені дитячі книги «Війна грибів з жуками» – видано в Одесі, «Вовчєня», «Рак-рибалка», «Іменини», «Ялинка», «Поєдинок», що вийшли 1923-24 pp., та «Українські байки». Олена Кульчицька відіграла визначну роль у формуванні західно-українського мистецтва. Її ілюстрації багато років впливали на естетичний розвиток української дитвори і стали невичерпним джерелом творчого натхнення і милування.

Розвиток графіки в першій половині ХХ століття відбувався завдяки таким визначним постатям української культури як: Юрій Нарбут, Василь Кричевський, Михайло Бойчук, Охрім Судомора, Анатолій Петрицький, Павло Ковжун, Микола Бутович, Григорій Світлицький, Михайло Жук, Олекса Архипенко, Святослав Гординський та десятки інших великих майстрів. Провідним фахівцем, реформатором в ілюструванні книг вважають Ю.Нарбута. Кульмінаційний момент його творчості співпав із відновленням української державності, що стало значним стимулом у роботі. Йому вдалося по-новому підійти до трактування літературних сюжетів, звільнити графіку від традиційного станковізму. Талант Ю. Нарбута проявився в різних видах робіт: від Букваря («Абетки») для наймолодших, ілюстрацій книг, журналів, грамот до гральних карт і грошових банкнот молодій державі. Його послідовниками стали Л. Лозовський, Р. Лісовський, В. Цимбал та інші, які працювали в 20-х роках ХХ ст., і їх твори стилістично були схожими.

Січовий стрілець Юра Шкрумеляк із Ланчина 1931 року створив журнал «Дзвіночок» (вид. І. Тиктор). Чимало праці на ниві шкільництва доклав етнограф, педагог і науковець Богдан Заклинський, який підтримував зв'язки з І.Франком, В.Гнатюком, М.Возняком, долучався до збирання етнографічного матеріалу для музеїв [1]. Водночас він укладав букварі, читанки, написав монографію «Українська культура, духовна і матеріальна» (1942), співпрацював у журналі для дітей «Малі друзі» (1943) та в часописі «Українська школа» (1943). Загалом видав понад 10 підручників та значну кількість інших книг для початкових шкіл краю.

Ілюструванням дитячих книжок займався Едвард Козак (псевдонім Еко). Як відзначає у монографії «Родина» Володимир Сельський, розквіт його творчості припав на період між двома світовими війнами (мистецьку освіту здобував у школах Львова, Відня, Любліна). Ще навчаючись у школі О.Новаківського, проявив себе в жанрі карикатури, друкувався в журналі «Зиз», а знайомство з відомим видавцем Іваном Тиктором посприяло виходу його таланту на широку дорогу. Він працює над численними книгами, здебільшого в сфері графіки, подає малюнки до сатиричного журналу «Комар», ілюструє дитячий журнал «Дзвінок» та інші. У Кракові, куди його закинула доля, Е.Козак випускає низку листівок, книжки, а в Німеччині, в умовах табірної життя гуртує навколо себе молодь, яка бажає вчитися малярству. У Детройті (США), як голова культурно-громадського клубу, пише книги, видає гумористичний журнал «Лис Микита», друкує твори в дитячому журналі «Веселка», займається мультиплікацією [16, с. 139].

Незважаючи на важкі післявоєнні роки, не належне ставлення з боку держави до дитячого книгодрукування, рівень української книги зростав значною мірою завдяки художникам, які жили і працювали в еміграції. Це Я. Гніздовський, Г. Мазепа, М. Дмитренко, М. Левицький, П. Холодний, М. Бутович, І. Кейван, В.Баляс, П.Андрусів, Ю. Шіндлер та інші. Українське шкільництво, просвітництво і мистецтво діаспори – це окрема сторінка нашої історії. Її писали сподвижники, які в нелегких умовах таборів Австрії організовували шкільні заняття. Іван Кузич-Березовський один із них. Пізніше, за океаном, разом із сином Ігорем створив ілюстрований україномовний буквар для дітей української діаспори [5, с. 202]. І подібних прикладів можна привести чимало і всі вони свідчать про безмежну відданість власному народові, піклування про його освіту, культуру і мистецтво, навіть в умовах чужини. Частково задовільняли потребу у дитячій ілюстрованій літературі журнали «Малютко», «Барвінок», «Піонерія», «Світ дитини», «Рідна школа», «Юнацька думка», «Вогні», «Молода Україна», проте їхня художня якість не завжди відповідала високому рівню друку і оформлення. Одними із кращих вважалися народні казки, проілюстровані Петром Лапиним та Юрієм Вовком, що вийшли у видавництві «Час» у Києві. Вони відзначаються узагальненим рисунком, площинним трактуванням персонажів, використанням поліхромії.

В Україні проявився талант художника-графіка родом зі Снятинщини Василя Касіяна, учня Макса Швабінського в Празькій академії мистецтв. Переїхав у Радянську Україну в 1927 році і понад 50 років викладав у Київському та Харківському художніх інститутах. З 1944 року завідував кафедрою графіки. Директор Інституту мистецтвознавства АН УРСР. Всесторонньо обізнаний із багатьма графічними техніками: дериворитом, гравюрою на міді, лінолеумі, літографії, володів рисунком пером, аквареллю тощо. Виконав багато ілюстрацій, у тому числі й до дитячих творів письменників Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, Ю. Федьковича, В. Стефаніка, О. Кобилянської, А. Тесленка, С. Васильченка, О. Іваненко, Я. Стецюка численні портрети українських митців. Автор статей про українських та зарубіжних художників (О. Кульчицьку, Т. Шевченка та ін.).

До визначних художників-ілюстраторів дитячої літератури другої половини ХХ ст. належить Софія Караффа-Корбут. Мистецьку освіту вона здобула у Львівському художньо-промисловому училищі та Інституті декоративно-прикладного мистецтва (1944–1953 рр.) і все своє обдарування віддала рідному народові. Вершиною її художньої майстерності стали ілюстрації до поеми І. Франка «Іван Вишенський» та драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня». Її ілюстраціям властивий стиль книжкової архітектури, в якому гармонійно поєднані шрифт, малюнок і вільне поле площини.

Серед знаних художників Львова вирізнявся Мирон Яців – автор багатьох творів, обкладинок до журналу «Світ дитини». Дитяча тема у ньому нуртувала максимально і сконцентровано і, за словами Романа Яціва, так і залишилася найприкметнішою ознакою його мистецтва. Він прагнув наповнити українськістю усі клітини відродженого національного життя через відновлення популярного колись журналу для дітей «Малі Друзі», створивши різні варіанти обкладинок [12].

До відомих художників-графіків, котрі створювали книжки для дітей, належить Іван Остафійчук. Ілюструючи книжечку для розфарбовування «Пензлик-Чарівник» та працюючи над комплексним художнім оформленням «Безкінечних казочок» Марійки Підгірянки, він спершу врахував жанрову специфіку літературного джерела, зміст та безпосереднє призначення видання. Його творам притаманна мова символів, індивідуальний спосіб організації внутрішнього простору та стилізації, діалогічність між класикою і сучасністю тощо [21, с. 291–296].

Одним із сучасних художників-ілюстраторів дитячих книг є Іван Пенник. Його творчість досліджувала мистецтвознавець Христина Саноцька у статті «Крізь призму часу» [15]. Працюючи після закінчення Поліграфічного інституту ім. Івана Федорова у видавництві «Вища школа» Львівського університету ім. І.Франка, а невдовзі у «Каменярі», він ілюстрував казку Івана Франка «Фарбований лис» та багато інших. Творча спадщина Каменяра здавна приваблює багатьох митців своєю поетичністю, народністю. Нагадаємо, що «Лиса Микиту» попередньо ілюстрували такі досвідчені художники як Теофіл Копистинський, Олена Кульчицька, Едвард Козак, Амброз Жуковський, Софія Караффа-Корбут, серед сучасних – Сергій Артюшенко. Кожний з них по-своєму відобразив у малюнках текст художнього твору. Особливим підходом до ілюстрування відзначився Іван Пенник. Йому стали у нагоді не тільки вміння і навички, здобуті під час навчання, але і власне захоплення етнографією, історією краю, що значно збагатило ілюстрації. Він не раз вчитувався в текст твору, хоч детально знав його зі шкільних, студентських років, вивчав видані раніше книги, і на основі глибокого аналізу інформації, попереднього ескізування вибрав формат, розміщення і кількість ілюстрацій, заставки, кінцівки, обкладинку. До того ж він досконало оволодів численними техніками, вивчав психологію сприйняття малюнків дітьми – все те, що необхідне художнику-графіку. Обравши анімалістичний жанр, Іван Пенник наділив звірів людськими рисами і характерами, з етнографічною точністю одягнув їх у гуцульсько-покутські

однострої, вдало передав колорит і екзотику лісового життя, заклавши водночас у намальоване, по-народному глибокий, психолого-філософський зміст. В ілюстраціях відбилися спостережливість і тонкий гумор автора, досконалі знання основ образотворчої грамоти, народного мистецтва, фольклору та індивідуальний графічний почерк і, як результат кількарічної праці, у видавництві «Веселка» 1984 року 400-тисячним накладом побачив світ «Фарбований лис» [19]. Пошуки й мистецькі винаходи автора малюнків тоді позитивно відзначив Георгій Якутович. Видання було подане на конкурс кращих книжок року, і як одне з його переможців експонувалося на відповідній республіканській виставці, звідки були закуплені окремі ілюстрації. У 1987 році кращі світлини І.Пеника до казки І.Франка опублікував журнал «Україна», який виходив англійською мовою й розповсюджувався за кордоном. Загалом це був неабиякий успіх. Згодом художник ілюстрував книги: Ю.Федьковича «Бідолашко» (1987), Гунасени Вітани «Чарівна сопілка», Генри Сенкевич «Янко-музикант», Йов Крянге «П'ять хлібин», румунські та сенегальські казки (окремі у співавторстві з І.Опілат), що виходили українською мовою у «Каменярі», «Веселці» та інших видавництвах [6].

Високим мистецьким рівнем ілюстрування відзначаються книги для дітей таких визначних художників як Г.Якутович («Про бідного парубка і Марка багатого», 1960), А.Базилевич (Українські народні казки: для дошк. та шк. віку. – К.: Веселка, 1998). Серед кращих книг, що вийшли у видавництві «Веселка», відзначимо: В.Чухліба «Сопілкарік із джмелиного оркестру», 1989 (худ. О. Абісінова), Д.Павличка «Рідна мова» 1994 (худ. Ніна і Олександр Ковалі), «Ой радуйся земле» (худ. З.Юськів), Є.Гуцала «Без дороги ходить дощ», 1999 (худ. О.Ігнащенко), І.Франко «А в коваля серце тепле», 1992 (худ. Ю.Правдохіна), «Коли ще звірі говорили», 2001 (худ. С.Артюшенко), Лесі Українки «Мамо, іде вже зима» (худ. Н.Лопухова), І.Світличного «Побреженьки для Яремки», 2000 (худ. В.Ковальчук), Богдани Бойко «А гарний видався деньок», 2007 (худ. В.Ковальчук). Художники-ілюстратори дитячих книг В.Голозубов, Ф.Гуменюк, О.Кошель, В.Дунаєва, І.Вишинський, О.Харук, Л.Андрощук, Б.Бойко, П.Андрусів позитивно вирізняються своєю творчістю.

Нині в Україні видається чимало різноманітних книг для дітей. Їх стиль, мистецька вартість дуже різні. Звертає на себе увагу реалістичне, а подекуди і натуралістичне трактування ілюстрацій. Серед сучасних видань є роботи художників Вікторії Ковальчук, Зіновії Юськів, Миколи Барановського та інших. Їх високий професіоналізм підтверджений виданням цілої низки високоякісних книг. Про різножанровість і тематичність художньої літератури для дітей дбає, в першу чергу, державне спеціалізоване дитяче видавництво «Веселка», яке, одне із небагатьох в Україні, друкує твори сучасних письменників – В.Скомаровського, В.Мельника, А.Давидова, І.Калинця, Ю.Ярмиша, І.Чопея, М.Слабошпицького та інших. У видавництвах дитячої літератури «Веселка», «Молодь», «Каменяр» є редакції літературного та художньо-технічного оформлення. Головні редактори, художники, відбирають і затверджують надходження пропозицій нових видань. Вони співпрацюють із художніми школами, студіями, центрами дитячої творчості, загальноосвітніми

школами, володіють інформацією про виставки дитячої творчості, конкурси, фестивалі.

З появою приватних видавництв зросли технологічні можливості і потужності друкування якісних книг та журналів. Одним із успішних є видавництво Івана Малковича «А-ба-ба-га-ла-ма-га» в Києві. Це видавництво випустило чимало прекрасних книжок, серед яких «Вовк і семеро козенят». – К., 1993. – худ. В.Ковальчук, «Їде вояк морквяний» – К., худ. С.Павленко, двотомне видання 100 найкращих українських казок (за ред. І. Малковича), 2007-2008 в ілюстраціях провідних українських художників (Вл.Єрко, К.Лавро, О.Колесников, К.Штанко, В.Пальчун, О.Петренко-Заневський, В.Харченко, І.Ключковська, І.Коршунов) та багато інших.

Важливу роль у розвитку вітчизняного книгодрукування відіграє форум видавців у Львові, який відбувається в середині вересня вже 21 рік поспіль. Серед значної кількості книжкової продукції широко представлена література для дітей провідних видавництв. Випуск якісної дитячої книжкової продукції в останні десятиліття не задовільняв потреби, навіть при наявності цікавих творчих ідей та нестандартних задумів. Не задовольняється він і сьогодні. Як слушно відзначає Емілія Огар [14], гуманізація і гуманітаризація в суспільстві залишилися здебільшого декларативними. Правова та екологічна нестабільність, відсутність державної підтримки, низька купівельна спроможність населення негативно впливають на розвиток вітчизняного книгодрукування. Переважання творів, написаних давно, на яких виховувалися цілі покоління теперішніх батьків необхідно адаптувати до сучасних умов. Попри те, що проблеми добра і зла, правди і кривди є «вічні», подача, форми і прийоми їх розкриття не можуть бути вічними і ефективними в час стрімких змін та інформаційних технологій. Особливості психології, сприйняття сучасних дітей, їх підвищена здатність до абстрагування, символізму, метафор, змінилися порівняно з тими, що були в однолітків 20-30 років тому. Вочевидь на часі – поява сучасних казкарів й створення нових казок: бажано, на рідному ґрунті, з урахуванням нинішніх реалій, поки в думках і свідомості наших дітей остаточно не запанували герої нової, та все ж чужої казки: різноманітні «трансформери» і «кібери» – широко розрекламовані атрибути масової американізованої культури. До того ж, у світі європейської дитячої книжки «мода» на видавничу продукцію, т. зв. «постдіснеївського зразка», вже минає [14, с. 310].

Історія української графіки свідчить, що в минулому ілюстрації дитячої книжки були наділені декоративністю, реалістичним і натуралістичним малюнком. Непрофесійний підхід до справи, псевдотворчість дорослої людини негативно впливають на розвиток індивідуальності, талант і уподобання дитини. Про це та інше б'ють на сполох психологи, педагоги і мистецтвознавці. Як відзначив Б.Стебельський [18, с. 108-110] ілюстрування дитячої літератури є молодого галуззю творчої діяльності, проте дуже важливою. Література – це не лише засіб виховання підростаючого покоління, а ще й наочний матеріал для дорослих – літераторів, митців, педагогів, які мають володіти чіткими критеріями якості ілюстрацій для дітей різних вікових груп. Серед негативних явищ у сучасному книгодрукуванні відзначимо недостатнє використання

елементів і мотивів народного мистецтва, дотримання єдиного стилю оформлення. Митець і письменник мають знати про творчість дітей не менше, ніж педагог і психолог, оскільки на першому місці у мистецтві стоїть зворушення і переживання побаченого, а вже потім свідоме розуміння. Ілюстрація дитячої книжки мусить мати власну мову, звільнену від раціоналізму й абстракціонізму, які дитина не сприймає. Окремі видання тяжіють до строкатості, чому сприяють не лише обмежені технічні можливості видавництва, низької якості папір, друк, фарби, але і фаховий рівень ілюстраторів. Все це відбивається на якості книг та можливостях ефективного їх використання в процесі навчання.

Література.

1. Антологія педагогічної думки Східної Галичини та українського зарубіжжя ХХ століття : навчальний посібник [Т.К.Завгородня, З.І.Нагачевська, Н.М.Салига та ін.] – Івано-Франківськ: Вид-во «Плай» ЦІТ ДП Прикарпат. нац. ун. ім. В.Стефаника, 2008. – 480 с.
2. *Арсенич П.* Шухевич Володимир, син Осипа / П. Арсенич // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 13, літера Ш / За ред. Миколи Савчука. – Коломия : Видав.-поліграф. в-во «Вік», 2003. – С. 104.
3. *Бай І.* Провідні тенденції ілюстративного оформлення українських шкільних підручників Галичини (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / І. Бай // Молодь і ринок. Щомісячний наук.-пед. журнал, 2008. – №9 (вересень) – С. 79-83.
4. *Барвінський О.* Література для руской молодежи / О. Барвінський // Школьна часопись.–1884. –Ч.4. –С. 25-30.
5. *Білавич Г., Савчук Б.* Товариство «Рідна школа» / Білавич Г., Савчук Б. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1999. – 208 с.
6. Василь Касіян: Спогади про художника / Упоряд. : Я. Гоян. –К. : Мистецтво, 1986. – 208 с.
7. *Гнатюк М.* Феномен і драма художника Івана Пеника / М. Гнатюк // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітницький часопис. 2006-2007. – №12, 13. – С. 333-338.
8. *Гречин Б.* Громадсько-просвітницька та педагогічна діяльність Олександра Барвінського / Б. Гречин. – Івано-Франківськ : Плай, 2001. – 232 с.
9. *Запаско Я.* Книжкова графіка Кульчицької О. / Я. Запаско. – Львів : «Галерея Жовтня», 1991.
10. *Запаско Я.* Українська рукописна книга як феномен світової культури / Я. Запаско // Діалог культур: Україна у світовому контексті: Мистецтво і освіта: зб. наук. праць / Упоряд. і відп. ред. С.О.Черепанова. – Львів : Каменяр, 1998. – Вип. 3. – С. 298-305.
11. *Качкан В.* Нариси історії української культури в персоналіях (ХІХ-ХХст.) : навчальний посібник-хрестоматія / В. Качкан. – Коломия : Вік, 2005. – 396 с.
12. *Мирон Яців.* 1929-1996. Життя і творчість / Упор. Р. Яців. –Львів, 2000. – 368 с.

13. *Ничкало С.А.* Мистецтвознавство: Короткий тлумачний словник / С. Ничкало. – К. : Либідь, 1999. – С.72.
14. *Огар Е.* Українська дитяча книжка: сучасний стан і перспективи / Е. Огар // Діалог культур : Україна у світовому контексті : Мистецтво і освіта: зб. наук. праць / Упоряд. і відп. ред. С.О.Черепанова. – Львів: Каменяр, 1998. – Вип. 3. – С. 308-313.
15. *Саноцька Х.* Кризь призму часу / Х. Саноцька // Жовтень. – 1988. – №12. – С. 128-129.
16. *Сельський В.К.* Родина : монографія / В. Сельський. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпат. нац. ун. ім. В.Стефаника, 2006. – 268 с.
17. *Статєєва В., Шаркань В.* «Граматка» Пантелеймона Куліша / В. Статєєва, В.Шаркань // Українська культура. – 2008, Березень. – С. 13-14.
18. *Стебельський Б.* Малюнок дитини і для дитини / Б. Стебельський // Ми і наші діти. Збірник I / За ред. Б. Гошовського. – Торонто – Нью-Йорк : Об'єднання працівників дитячої літератури ім. Л. Глібова, 1965. –С. 66-118.
19. *Франко І.* Фарбований лис : казка. для дошк. віку / Художник І. Г. Пенік. – К. : Веселка, 1984. – 24 с., іл.
20. *Ясінчук Л.* 50 літ «Рідної школи». 1881-1931 / Л. Ясінчук. – Львів, 1931. – 270 с.
21. *Яців Р.* Українське мистецтво ХХ століття : Ідеї, явища, персоналії : збірник статей / Р. Яців. – Львів. – 2006. – 350 с.

The article deals with the main tendencies of illustration literature from the earliest times to nowadays. The article shows contribution of famous writers, teachers, artists to printing literature for children.

Keywords: illustration, literature for children, Ukrainian art, fairy tale, primer.

ВИХІД ІЗ ТІНІ ПАТОСУ
(Олег Гуцуляк. Поет і Тіамат: Вибране.
– Ів.-Фр.: ПП Косович, 2003. – 160 с.)

В статті відомого критика-літературознавця пропонується до уваги аналіз видання збірника поезій співробітника Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Гуцуляка О.Б.

Ключові слова: поезія, альбомна лірика, поетичний світ, міфологія, Олег Гуцуляк.

Після обнадійливого дебюту з експериментальним романом «Адепт», співавторами якого виступили Олег Гуцуляк і Володимир Єшкілев, літературні дороги авторів розійшлися. Якщо В. Єшкілев постійно нагадує про себе різноманітними проектами (МУЕАЛ, «Топос поразки», «Ткань и ландшафт»), прозовими й поетичними публікаціями, то про О.Гуцуляка майже перестали говорити, хоча він теж виступає із культурологічними статтями, бере участь у поетичних антологіях, видає поетичні збірки. Однак завжди перебуває якби у тіні єшкілевського літературного патосу. Що тут стало причиною – невміння себе пропагувати, відсутність ораторського хисту чи особливості натури – сказати важко, але маємо той факт, що творчий доробок О.Гуцуляка залишається в тіні сучасного літпроцесу. Навіть більше, в одному зі своїх інтерв'ю (газета «Репортер» від 18 березня 2004 р.) В. Єшкілев, оприлюднюючи персональний склад «станіславського феномену», зовсім не згадає свого колишнього літературного побратима. Чимось важливим, на думку ідеолога, Олег та й не вписався в «феноменську» кон'юктуру. Не хотів би думати, що головна причина полягає у бракові літературного таланту О.Гуцуляка...

Звичайно, такий стан речей є несправедливим. Але в літературі поняття «справедливості» / «несправедливості» таке ж відносне, як і в інших сферах людської діяльності. Як тут не згадати Г. Сковороду з його геніальною простотою: «У світі людей справедливості немає». Такими ж ірраціональними є письменницькі долі.

У творчому доробку О.Гуцуляка три поетичні збірки: «Нумізматика вирію», надрукована у збірнику-касеті текстів «Тетрархія» (1996), «Птахи та лілії» (1999), «Повстання скіфів» (2002) і книга поетичного вибраного «Поет і Тіамат» (2003). Як бачимо, поетичний доробок чималенький.

Щодо назви вибраного, то з Поетом ніби все зрозуміло, а ось Тіамат – це, виявляється, давньошумерський жіночий першопринцип, уособлення хтонічної Безодні. Нічого не поробиш, маємо деякі надмірності Олегового захоплення і наукового зацікавлення дохристиянськими цивілізаціями. У поетичному вибраному О.Гуцуляка окремі образи чи метафори нав'язні цими дохристиянськими символами, але не перенасичені ними. І цього досить для

того, аби поетичний світ О.Гуцуляка залишався таємничим настільки, наскільки є таємницею сама поезія.

Загальний тон поетичного вибраного – елегійного смутку і болю. Домінує інтимність відчуттів, почуттів. Тому за характером ці поезії близькі до альбомної лірики. Приємної, гарної альбомної лірики:

Без коханої і без весни.
Все – без поспіху. Все – без сміху.
Снів так сто буде ще... Без вини.
І без милих для серцю ігор.

Трошки дивно бачити творцем цього жанрового поетичного різновиду чоловіка. Однак як повернутися до традиції – 30-40-х рр. ХІХ ст. – тоді альбомна лірика домінувала в російській і частково українській поезії, можна згадати досвід Євгенія Баратинського чи нашого Якова Щоголева (особливо, ранній період творчості). Нічого поганого у ній ніхто не вбачав. Це вже пізніше В. Белінський «метав громи» на епігонів, які спрофанували цей жанровий різновид.

О.Гуцуляк все-таки виховався на традиціях російської поезії. Це добра школа. Хоча вона частково обмежує естетичний та світоглядний діапазон поета. Поетичний світ О.Гуцуляка є до певної міри статичним. Споглядальним. Відстороненим. А від цього трошки ірраціональним:

За обрієм – молитва. Тут – зима.
Життя неспішне в простоті буденній.
Лиш каркнув ворон (завше неврастенік),
Нам нагадавши: «Тут ви – зокрема!»

За кожним віршем О. Гуцуляка – пласт культури, який сформував, зцементував естетику поета. Тому його вірші вимагають часткового знання того тла, всі ці алюзії, ремінісценції, паралелі, імена. Говорю "часткового", бо тут діє принцип не так пізнання, як співзвучності переживань і відчуттів. Настрій, пластика вірша, образний світ – тісно взаємопов'язані у досвіді О. Гуцуляка.

У нього багато віршів-присвят чи віршів, навіяних рядками інших авторів. У них багато розуміння, поваги й любови. Гуцуляк – м'який поет, ніжний. І про що би він не писав, – сповнене елегії, легкого суму. Він нікого не збирається здивувати. Нікого не хоче вразити. Він споглядає і ділиться враженнями:

Тобі стало нудно? Що ж,
невдалий із мене паяц.
І повний вийшов «абзац»
в П'єро із Мальвіною. Дрож
від тіні лишень бороди,
хоч навіть тепер Карабас

без неї. Належим до рас
ляльок театральних завжди...

У цій збірці усе на місці, усе в міру. Хоча й трапляються філологічні недогляди (граматичного і стилістичного плану: с.136,137). Але загальне враження від поетичного вибраного Олега Гуцуляка – позитивне. Це поет інтимного звучання, інтимного настрою, але з тією мірою відповідальності за озвучене слово, до якої мимоволі ставишся з повагою.

The article is well-known literary critic is invited to note the analysis of publication of a compendium of poems worker of the Scientific Library of PreCarpathian National University Oleg Gutsulyak

Keywords: poetry, landscape lyrics, poetic world, mythology, Oleg Gutsulyak.

КАРПАТСЬКА ЗОРЯ ЯРОСЛАВА ОРОСА

(Орос Ярослав. Чотирикутна зірка : Арійські притчі. –

К. : МСП «Козаки», 1995. – 328 с.)

*... із кумедних валунів
обізвався дикий пращур.
Іван Андрусяк*

У сьогочасній українській літературі постало таке цікаве явище, як метаархеологічний твір (роман, повість, есей, вірш). Він пов'язаний не стільки з темою археології як такої або вивчення викопного минулого, але є спробою розкодування систем традиційних символів етносу, внаслідок чого прояснюється: людина є рівноправною частинкою Всесвіту і здатна звеличитися до першооснов світу, уподібнитися йому.

Одним із цікавих метаархеологічних творів є роман закарпатського журналіста Ярослава Ороса «Чотирикутна зірка». Автор – чільний репрезентант українського національного комплексу «гієрогамії» – «прагнення до священного шлюбу», жадання узаконитися у якійсь системі «відпочаткових Знаків» Буття. Проявом цього «комплексу» є пошук українськості у найрізноманітніших традиціях: тризубах загиблої Атлантиди, чубах-оселедцях на головах воїнів з фресок єгипетських пірамід, у ідіомах санскриту чи «арійських» символах українських вишивок, «буддійський» позах козакак Мамає тощо.

Вже у бібліографічній ремарці до книги Ярослава Ороса зазначено, що у романі мова йтиме про «арійський простір» буття та про те, як позбутися «немочі роздвоєння». Щодо «арійського простору», то тут автор не є оригінальним, бо на час виходу з друку «Чотирикутної зірки» т.зв. «арійська тема» в паранаукових публікаціях доволі набила оскомину поряд із солідними науковим введенням української території в коло побутування аріїв (книги М. Гімбутас, І. Дьяконова, Н. Гусєвої, О. Трубочова, Ю. Шилова, Ю. Павленка та ін.).

В основному розділі роману – «Заповіді Білих Горватів» – йдеться про людність «довеgetаріанської доби», коли «горвати» харчувалися лише «горами»: «молоком і сиром» з Молочного Каменю. Потім, начебто, люди «знайшли сутність рослин», далі – «суть тварин», чим все більше «споганювали» свою власну суть. Вкусивши забороненого плоду, люди втратили уміння брати космічну енергію просто з каменю. Цікаво, що звернення до образу каменя як життєдайного первинного джерела наявне й у ліричному циклі Сергія Жадана «Каменофілія».

Згідно з Ярославом Оросом, коли людина стала вегетаріанцем – то був початок «шляху до забуття». Начебто, що людина їла – тим вона ставала.

Цілком за Людвігом Фейєрбахом: «Людина – це те, що вона їсть». Як конкретизував Антоніо Грамші. «... матеріально людина поступово стає тим, що вона їсть. Інакше говорячи, їжа здійснює безпосередній визначальний вплив на спосіб думки» [1]. Тобто концепція Ярослава Ороса – це така собі «туга за втраченим раєм», за «справжнім буттям», яке, як підмітив Карл Ясперс, і сам автор «Так сказав Заратустра» вбачав у неорганічній природі: «... її безмежне становлення не знає омани, – тому для цілковитої реалізації людини їй треба злитися з цією природою в одне» [2].

Єдиним спогадом про довегетаріанство для горватів стає Храм, що з кожним поколінням відбудовується. І будівельним матеріалом для нього є ... колір. Біла барва каменю, що годує. Білий колір смерті. І білий колір самих аріїв ...

І винуватцями злої долі горватів є семіти (!) – подружжя Тот і Тота. Не дивно, що з часом Я. Орос був головним редактором скандальних газет «Персонал плюс», «Українська газета плюс», директором журналу «Книжковий клуб плюс»...

Зрештою, виявляємо, хоча в тексті роману прямо й не говориться, остаточну деградацію білих горватів і перетворення їх на «арідників» – звичайнісіньких чортів карпатської демонології. Саме від особи арідника ведеться оповідь роману, в якій є і задрість до тепер існуючого людства, і передання в середовищі арідників про те, що саме вони, арідники, були «першими людьми», а отже, – «право маючими» досі на цей земний світ, і погляд на всю подальшу історію людства мовби з позиції паралельної людству цивілізації...

Мимоволі згадується дивовижний світ паралельних цивілізацій, задовго до появи роману Я. Ороса створений талантом англійського вченого і письменника Дж. Р.Р. Толкієна (Толкіна) у пенталогії «Володар кілець» та «Сільмаріліоні». Тут ми теж зустрічаємо першу расу на землі – ельфів (ельдарів) та наступну за ними расу людей (аданів). Деякі паралелі між творами Я. Ороса й Дж. Толкієна змушують розчаруватися у «деміургії» автора «Чотирикутної зірки». Наприклад, якщо англійський автор подає словник мов рас «Серединної землі», які розроблені ним як лінгвістом настільки, що їх можна вивчати насправді і користуватися ними в реалі, то у Я. Ороса те ж спеціально укладений словник білих горватів, який не те що вивчати можна, а є живою розмовною говіркою певного регіону Закарпаття.

В обох романах наявний і мотив пошуку заповітних речей-інсигній (майже однакових): якщо толкієнівський хоббіт Фродо має стосунок до магічного кільця (персня) Саурона, еднаючого інші кільця володарів-уларів (назгулів), а предки Фродо пов'язані зі Світоносними деревами та їх сьйвом, вміщений до чарівного каменю («сільмарілл»), то у Я. Ороса горват-арієць Уд (Ун) шукає дерево як для обельця (обруча) на хаос, так і прообраз життєдайного каменю – «яйце-райце», в якому вміщені моці ... Сонця. Також у романі «Чотирикутна зірка» наявний хрест із «віражними» краями (тобто

свастика), що й дала назву роману, а у Дж. Толкієна теж є зірка Карніл, щоправда, п'ятикутна [3].

Всі ці паралелі вже самі відносять роман Я. Ороса у ранг вторинності, другорядності, аж до нецікавості. Автор не зумів здійснити «параболічного розширення значущості конкретного» [4], продемонструвати, що життя сильніше за долю, що людина більша за свій страх, як це зумів показати Дж. Толкієн, вивівши безсмертних, але підвладних долі, ельфів та смертних людей, але доля яких – у їх власних руках.

У романі Я. Ороса перемагає Доля. У-Часть, Арійський бог (і тут автор роману у притчах знову програє, але вже в порівнянні з деміургією роману Р. Желязни «Бог Світла»). Цю «іронію долі» Володимир Цибулько визначає, після спостереження над творами, аналогічними роману Я. Ороса, як «посттоталітарне поганство», «тарганячі гони творчого его» [5]. У «Чотирикутній зірці» відпочатково замешкав один із поганських духів на ім'я Яжбо(г) – «твердокам'яний здоровий глузд». Навіть глава розділу «До себе по своє: Арійські помисли» називається «Корекція здорового глузду».

В семантичне поле «здоров'я» вкладається й сексуальна спроможність, звідси – така величезна кількість у романі епатуючих еротичних епізодів, а уривок з нього красується на шпальтах журналу «Лель». Герой роману проповідує засуджену ідеологом інтегрального націоналізму «... любов ... до самого себе, до свого тіла і його розперезаних інстинктів насамперед» [6]. У ньому ми бачимо тип людини, яка майже повністю розчинила своє «я» у довколишньому середовищі – Оранії, хоча спочатку цього не помічає. Навпаки, героєві здається, що поставлена мета є благородною, а якщо так, то і засоби реалізації можуть бути якими завгодно.

«Лірично-політичний» автор-герой «Чотирикутної зірки» зі своєю ідеєю розмноження націоналістів-арійців-яжбів у сотах стає врівень із творцями «чудового нового світу» з антиутопічного роману Олдоса Хакслі. Генератором діянь оросового героя – Особи-Людини «з галузками жіночих та чоловічих псевдо» (Станіслав Вишенський) – є власне заздрість (ресентиман), що може бути звернена на зовнішній об'єкт – Германа Гессе, Міхая Емінеску, Ціцерона, Цезаря, Фрідріха Ніцше, австро-Угорщину, Румунію... Але заздрість може бути й внутрішньою, тобто зверненою на друге «я» роздвоєної особистості героя. Таким другим «я» у романі виступають святий Володимир, «Вічний Студент, що пробивається крізь «ведійську ніч», Остромисл... Саме цей конфлікт у середині роздвоєної особистості становить стержень кожного розділу «Чотирикутної зірки». Персонажі Я. Ороса, будучи споріднені з героями драм Володимира Винниченка, теж «... заздрять другій, сильнішій половині, боротьба ведеться на внутрішньому рівні, перемогу святкує егоїстичне «Я хочу»...» [7], тверде і вивірене розсудком («здоровим глуздом») до найменших дрібниць. Біля неї – «хороше походили». Так, погодьмося зі словами Ст. Вишенського, що внаслідок такого ретельного плекання Я. Орос (який у образі арія-пана за допомогою отриманої від опришки Пинті-капітана «бартки»-сокири очищує «арійський простір – чотирикутну зірку» від образів-символів другої половини своєї душі) виростив своє власне демонічне дерево. Але і воно

виявилось обопільним – із двох стовбурів, «обопільних метаморфоз» (Я і Друге Я), протиборство яких «... зводиться до того, щоб отримати якомога більше світла під сонцем», затінивши таким чином свого суперника. Але чиєю б перемогою не закінчувалося подібне протиставлення, результат буде завжди однаковий: після п'яного цвітіння проголошуваних ідей вродяться гіркі плоди розбитого людського життя» [8].

Я. Орос намагається перенести душевні переживання і психічний стан своїх героїв у «змістову сферу» реального світу і з характерною семіотивацією дійсності, як це було притаманно символістам [9] і що взяла на озброєння т.зв. «Лос-Анжелеська школа» (К. Кастанеда, К. Наранхо, Т. Абеляр, Х. Аргуельєс та ін.). Карпати, Гори, в яких діють персонажі роману, те ж не реальні, не об'єктивовані, а символічні, суб'єктивовані. Образи гір, долин, дерев, вогню (попри намагання героя-арідника їх «осакральнити») з причини флюктуативного ставлення героя до самого себе постають символами обмеженості людського пізнання і духу. Будучи занурені у дійсність, вони «... несуть потужне сугестивне навантаження: впливаючи на емоції читача, творять у його уяві відчуття обмеженості, тлінності жертвовного людського поступу» [9]. У цьому герой Я. Ороса повторив похибку своїх попередників, удатно проаналізовану Р. Пархомиком. Вони не усвідомили, що головним є не негайне втілення ідеалу у життя, а якраз пошук, процес пізнання, рух до мети, навіть якщо шлях видається не маючим мети, а просто «тропує», як кожна пожежа, лісом. Бо після «втілення свого внутрішнього ідеалу», а у романі це ще й здійснено буквально – «істота» (сутність) Баби-Яги стає джерелом малини – індивід не отримує жаданого спокою, а навпаки, становище його стає вкрай нестабільним, хитким, душевні муки посилюються, а це призводить до озлоблення, в кращому випадку лишень на самого себе. «Прометея поглине вогонь», – констатує заголовком передмови до роману Ст. Вишенський слідом за Гераклітом, – тобто героя-арідника поглинула власне «природа мистецтва – підступного слуги лібідо», «невигойний комплекс неповноцінності».

У цьому контексті цікаво поглянути на інший метаархеологічний роман – «Брама Безсмертя» Юрія Шилова [10]. Тут герой – археолог Станіслав Хребтов простежує, вивчає ряд катастрофічних епох минулого і, зрештою, усвідомлює те, що десятками тисячоліть з моменту загибелі народжувалися нові світи і нові суспільства, що людська історія рухається тільки таким чином. І це приводить героя-археолога, українця-східняка до переконання, що у майбутньому (за «брамою безсмертя») після катастрофічної ситуації сьогодення з'явиться «справжнє життя». Такий собі аналог народної соціальної утопії про священний топос – «чудове місце», Україну. Даний постколоніальний та посттоталітарний феномен у свідомості українців та інших східних європейців отримав визначення «втеча-переліт від антиутопії в утопію», «орнітологічна революція». Як підмітила літературознавець-компаративіст В. Нарівська, здатність творити утопію, вбачати в ній насагу для духовного відродження – це передусім показник життєспроможності суспільства, найвищий вияв його можливості [11].

Так, здавалося б, дух Яжбо(г) з роману Я. Ороса проголошує негайне втілення утопії в життя «тут і зараз». Але герой-археолог роману Ю. Шилова (як і автобіографічний герой його наступних книг), герої творів Юрія Андруховича, Юрка Іздрика, Тараса Прохаська, Олега Уценка, Тимофія Гаврилів, Ірини Карпа, Ірен Роздобудько, Любко Дашвара, Василя Кожелянка, Степана Процюка, Володимира Єшкілева лише перебувають в очікуванні пришествия Утопії (іноді надривному, іноді «рослинному», іноді іронічному) – носії «утопічно-есхатологічного типу свідомості» як якісно нового витка розвитку національного характеру у порівнянні з нижчим від нього власне «утопічно-реалізаторським типом свідомості».

Чому Яжбо(г) залишається на рівні будівничого утопічного Храму? Він смертельно боїться порожнечі життя, прагне заповнити її підручними сурогатами та симулякрами. У Яжбо(г)а відсутні сумніви критичного духу, муки рефлексії, він – «скелетар», усвідомлення відсутності внутрішньої свободи, «індивідуального комплексу». Тільки у свободі людина може залишатися людиною, повстаючи проти цинічної влади Долі, Необхідності, «сонного буття».

1. *Граммши А.* Формирование человека (записки о педагогике) / Пер. с итал. ; А. Граммши. – М. : Педагогика, 1983. – С.63.
2. *Ясперс К.* Ніцше. Підхід до осягнення (фрагменти) / К. Ясперс // Всесвіт. – 1997. – №7. – С.137.
3. *Толкин Дж. Р.Р.* Сильмариллион / Пер. с англ. ; Дж.Р.Р. Толкин. – СПб. : Северо-Запад, 1993. – С.362.
4. *Золотуский И.* Война и свобода / И. Золотуский // Литературная газета. – 1998. – 8 июня.
5. *Цибулько В.* Новолітаїзм або «Нових слівес толковааніє» / В. Цибулько // Українські проблеми. – 1995. – №2. – С.38-39.
6. *Донцов Дм.* Дві літератури нашої доби / Дм. Донцов.. – Львів, 1991. – С.265.
7. *Дрозд О.В.* Характер і конфлікт у драматургії В. Винниченка / О.В. Дрозд // Українське літературознавство : міжвідомч. наук. зб. – Львів : Світ, 1994. – Вип.59. – С.111.
8. *Дрозд О.В.* Характер і конфлікт у драматургії В. Винниченка / О.В. Дрозд // Українське літературознавство : міжвідомч. наук. зб. – Львів : Світ, 1994. – Вип.59. – С.113.
9. *Пархомик Р.* Спроба літературного аналізу драматичної поеми Олександра Леся «По дорозі в казку» / Р. Пархомик // Українське літературознавство : міжвідомч. наук. зб. – Львів : Світ, 1994. – Вип.59. – С.92.
10. *Шилов Ю.* Брама безсмертя / Ю. Шилов. – К. : Український світ, 1994. – 384 с.

11. *Нарівська В.* Національний характер як художньо-естетичний феномен української та російської прози 50-70-х років ХХ століття : автореф. дис. ... докт. філол. наук / В. Нарівська. – К. : Вид-во КНУ, 1995. – С.25.

Розділ VI.
БІБЛІОТЕКА ЯК НАУКОВО-
МЕТОДИЧНИЙ ТА
СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР
СУЧАСНОГО ВИЩОГО
НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
(до 70-річчя з дня заснування
Наукової бібліотеки Прикарпатського
національного університету імені Василя
Стефаника):
18 вересня 2014 р.:
матеріали науково-практичної конференції

БІБЛІОТЕЧНІ ФОНДИ РЕТРОСПЕКТИВНОЇ ПЕРІОДИКИ У МЕТОДОЛОГІЇ ФІЛОСОФІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ (з досвіду університетської книгозбірні)

У статті розглянуто деякі аспекти формування історичної свідомості сучасного українського суспільства та їх відображення у формуванні фондів періодичних видань XIX-XX ст. Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка. Ретроспективні колекції газетних видань проаналізовано як вияв системної тенденції до модернізації суспільних процесів в Україні та світі, а також як важливе історичне джерело та засіб формування “філософії пам'яті” суспільства. У контексті сучасної політичної ситуації бібліотеки як “місця пам'яті”, за термінологією П. Нора, набувають нової ролі не лише як ресурсні центри, але й осередки формування інтелектуальної відповіді на запити сучасності. Прикладом новітньої моделі популяризації газетних фондів є репозитарій “Acta Diurna” як ініціатива львівської університетської книгозбірні.

Ключові слова: “філософія пам'яті”, ретроспективна періодика, інформаційний ресурс, Наукова бібліотека ЛНУ ім. І. Івана Франка, “Acta Diurna”.

Визначальною ознакою модернізації суспільства у XIX-XX ст. стало поширення засобів масової інформації – передусім газетних видань, не лише як джерела поінформованості суспільства про певні події, що мали місце в реальності, але значною мірою як важливий чинник формування громадської думки та ідеології, спрямованої на досягнення певних політичних цілей та завдань. “Монополія на історію почала переходити до мас-медій. І віднині їм і належить. У наших сучасних суспільствах саме через них і тільки через них подія доходить до нас і не може нас оминати”, – писав творець “філософії пам'яті” відомий сучасний французький історик та видавець, а також упорядник семитомного проекту, завершеного 1992 р. “Місця пам'яті” П'єр Нора [1]. Справді, всупереч очікуванням та припущенням, модерна доба в історії людства у багатьох випадках не стала пізнаванішою від давньої, незважаючи на неймовірне збільшення кількості нарративних чи інших типів джерел, зокрема й періодики. Досить часто наївні сподівання студента чи молодого дослідника минувшини на “легкість” та “пізнаваність” епохи типографського друку розбиваються вщент об багатоманіття фактів, трактувань та інтерпретацій, витoki яких сягають самої події чи історичного факту. Якщо дослідницька лабораторія може запропонувати певні моделі часткової реконструкції контексту, то які факти та інтерпретації формують громадську думку, визначають суспільний інтерес, зрештою, формують національну пам'ять?

Дослідження європейської історіографії, зокрема представників “Школи Анналів” та послідовників вивчення ментальних аспектів суспільної історії, запропонували широку палітру методик для відтворення як архетипів минулого, так і стереотипів сучасності. Від часів Французької революції, міф якої був одним із формуючих чинників для модерної Європи, до процесів урбанізації та інформатизації суспільства після Другої світової війни – саме мас-медіа стають засобом “легітимації”, “утривалення” події у пам'яті суспільства, визначаючи

світові тенденції, і часто, всупереч національним прагненням, дезактуалізуючи певні інтерпретації. Прикладом аналізу подієвої історії XIX-XX ст. через призму історіографічних напрямків і течій та ідеологічних (втім і мас-медійних) інтерпретацій на прикладі Франції можна вважати дослідження Христіана Делякруа, Франсуа Досса та Патріка Гарсії [2]. Епізодів із реінтерпретаціями історичних подій, модернованих у ЗМІ на зламі XX-XXI ст. у контексті, актуальному для сучасної України – все більшає. “Вторгнення”, за визначенням П. Нора, журналістики у книговидавництві, як і потяг читацької аудиторії передусім до “гарячих” новин є явищем давнім [3], і нариси безпосереднього перебігу, репортажі з місця подій стають не лише успішними конкурентами художньої літератури на книжкових полицях, але й у фондах та читальних залах бібліотек. Актуалізація періодичних видань у різних традиціях як правило пов’язана не стільки з професійним інтересом чи гедоністичними уподобаннями, які також не можна ігнорувати, але переважно – з формуванням потужних національних проєктів. Так, преса як явище на українських землях у XIX виникло саме як чинник захисту української культури і збереження національної спільноти на тлі історичного минулого. Звідси й формування програми головних напрямків українських часописів – спочатку науково-літературного та сатирично-літературного у Наддніпрянщині (переважно російськомовних) та першого українськомовного політичного часопису – газети “Зоря Галицька” 1848 р. [4].

Проблема пошуку моделі творення та збереження національної пам’яті з використанням актуальних та ретроспективних фондів періодики сучасних українських бібліотек особливого значення набирає сьогодні – у контексті складних геополітичних процесів та військової агресії проти України. Адже інформаційна безпека держави за таких умов стає одним із найважливіших засобів та важелів впливу. Не випадково сьогодні історики, філософи та політологи з країн Західної Європи та США особливої уваги надають проблемі відмінного сприйняття минулого та сучасності демократичними суспільствами, здатними впливати на власні уряди та міжнародну політику. Так, під час презентації своєї книги “Тиранія каяття” у вересні 2014 р. в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка, відомий французький філософ Паскаль Брюкнер відзначив таке явище сучасної геополітики, як “мілітарний інфантілізм” двох найбоєздатніших країн Європи – Франції та Великобританії, які в умовах російської агресії згортають фінансування військової сфери. Цей парадокс вчений пояснює відсутністю тяглості історичної пам’яті – пам’ять про війну витіснила російська радикальна пропаганда у мас-медіа [5]. Така ж модель взаємин ускладнює відносини й різних частин Європи. “Відмінність між Західною Європою і Східною полягає передусім у різному характері пам’яті: для нас, на Заході, це насамперед пам’ять про скоєні злочини, лихо, заподіяне іншим народам, а от на Сході навпаки, це насамперед пам’ять про муки і трагедії, які довелося витерпіти”, – наголосив П. Брюкнер у передмові до українського видання [6].

На неспівмірність історичної пам’яті під медійним впливом у своїх публічних виступах на українську тематику наголошує й американський історик та політолог Тімоті Снайдер. Так, у своєму нещодавньому виступі в університетській книгозбірні у Львові дослідник зосередив увагу на головних аспектах сприйняття України та російської військової агресії у західному суспільстві [7]. Одним із

важливих і часто важкозрозумілих українцям аспектів такого сприйняття став постмодерний розрив з історією західної цивілізації. Пересічний американець не пам'ятає історії Другої світової війни, так, як і не пам'ятає й ближчої хронологічно війни “холодної”, що й зумовлює його дистанціювання від аргументів і принципів, побудованих на історичних константах. Водночас для українського та російського суспільства історія тоталітаризму в ХХ ст. нерозривно пов'язана з формуванням його сучасності, іноді настільки, що може їй навіть протистояти. Яскравим прикладом такої суперечності і є пропагандистська “путінська” система в Росії, побудована на основі імперського дискурсу та брутальної фальсифікації минулого. Небезпечною фантазією вважає дослідник російську ідею про те, що Україна – слов'янський молодший брат, міфологему політики русифікації 1970-х. Т. Снайдер відзначив, що в сучасній політиці легше орієнтуватися саме історикам, які досліджували витoki тоталітаризму в Європі у 1920-30-х рр. Коли Червона армія у вересні 1939 р. увійшла на територію Польщі, радянська пропаганда, тиражована у газетах, стверджувала, що цієї держави вже не існує, а національні меншини потребують термінового захисту. Інституційна пам'ять дозволяє перенести цю ж модель у сьогодення – російська пропаганда шпальтами газет та стрічками інтернет-медій те ж саме проголошує стосовно подій в Україні 2014 р. Путін і його оточення, на відміну від країн Західної Європи та США, добре пам'ятають про успіхи радянської ідеології у знищенні сусідніх держав у 1939-1940 рр. Т. Снайдер вбачає подібність зовнішньої політики Сталіна і Путіна і в розрахунку взаємного знекровлення конкурентів – Німеччина допомогла СРСР знищити Польщу, а згодом мала розпочати війну з Францією та Великобританією. Сьогодні Росія шукає союзників у світі серед ультраправих. Саме неонацисти і фашисти є найпалкішими адептами та прихильниками Путіна, але, на щастя, у жодній із провідних держав Європи вони не мають влади. “Російська політика пам'яті має небагато спільного з історичними фактами. Не дивно, що Путіну зручно ігнорувати справжнього регіонального суперника Росії, Китай, і тішити російське відчуття власної вищості у Східній Європі, приєднуючи Київ до Москви”. Тому справжню слабкість зовнішньої політики Путіна Тімоті Снайдер вбачає у “припущенні, що Україна не є державою”. Це припущення, на думку вченого, глибше за політику чи пропаганду. Воно є прикладом емоції, що “затмарює розум”. Втручання Росії у події Помаранчевої революції 2004 р., перешкоди підписанню угоди з Європейським Союзом 2013 р., вторгнення в Крим 2014 р., попри тріумфальні гасла “путінських” ЗМІ, виявилися недієвими, консолідуючи протидію та спонукаючи діаметрально протилежні результати [8]. Саме в цьому парадоксі, на думку історика, й закладено корінь майбутньої поразки імперії.

Сучасна російська дипломатія стала найефективнішою дипломатією у світі – адже це найвиразніший випадок, коли цинічна брехня, висловлена з посмішкою, паралізує протидію на різних рівнях і спотворює суспільні настрої та уяви. Т. Снайдер упродовж багатьох років є активним “адвокатом” України в західному світі, друкуючи науково-публіцистичні статті у провідних інформаційних виданнях і створюючи протидію агресивній російській пропаганді. Дієвість цієї пропаганди з власного досвіду моніторингу ЗМІ Тімоті Снайдер проілюстрував висвітленням на російських каналах у США контексту підбитого терористами малайзійського літака. Упродовж кількох днів інформаційна атака на глядача була зосереджена на

порівнянні десятка версій трагедії – від прямих звинувачень української сторони та проголошення фальсифікації даних американцями до цілком серйозного “аналізу” гіпотез про літак-фантом або марсіанський напад. Результатом стала дезактуалізація для певних середовищ, зокрема й на рівні суспільного дискурсу, трагедії, що відображає реальне жахиття військової агресії. П’ятнадцять років “Russia today” готували сприятливий ґрунт для виступів лаврових та чуркіних. Але “найефективніша” – не означає правильна, така, що знайде розуміння і має шанс на продовження. Тому в цьому напрямку українським історикам, політикам, дипломатам варто ще багато працювати.

Саме в контексті такої науково-інформаційної праці фонди періодики українських бібліотек набувають надважливого значення, як унікальні джерела вивчення традицій формування національної пам’яті та модерування громадської думки у питаннях об’єктивізації поглядів на стереотипи та факти минулого.

Особлива роль у дослідженні та популяризації ретроспективної періодики належить львівським науковим та бібліотечним установам. Це не випадково, оскільки саме у Львові 1776 р. вийшла у світ перша в Україні газета – франкомовна “Gazette de Leopold” [9], зрештою, і в наступних століттях Львів був одним із найголовніших центрів журналістської діяльності. Західноукраїнська ж періодика загалом у сучасних дослідженнях набула окреслення певного феномену, що характеризувався не лише типологізацією та регіональною тематичною специфікою, але й глобальністю осмислення політичних проблем, активною участю в націєтворенні, рефлексивністю на зовнішні виклики, європейською орієнтованістю тощо [10]. Отож, досвід львівських бібліотек та науково-дослідних інституцій у вивченні та популяризації ретроспективної періодики є достатньо вагомим. Свідченням цього є, наприклад, потужні видавничі проекти, здійснювані на базі Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України – публікація історико-бібліографічного дослідження української преси ХІХ-ХХ ст. [11]. У дослідженнях української легальної преси періоду німецької окупації 1939-1944 рр. львівського дослідника Костянтина Курилишина знайшли відображення не лише бібліографічні контексти опрацьованої періодики, але й різні аспекти щоденного життя українців. У працях автора ретроспективна періодика проаналізована як комплексне історичне джерело, що дозволяє критично відтворити низку фактів та штучно створених ідеологем, привернути увагу сучасника до залишених поза увагою громадськості подій та епізодів [12]. Дослідження церковної періодики Галичини здійснив Андрій Кравчук. “Українська богословська наука ХХ ст. зазнала великих випробувань. Довголітня радянська заборона перервала тяглість тисячолітньої традиції, вилучила її з процесу розвитку наук і з системи освіти, та позбавила її можливості виконувати виховну функцію на користь загальної культури. Але тільки шляхом кращого пізнання минулого можна відродити творчу уяву до розв’язання пекучих питань сьогодення релігійного життя”, – наголосив автор про важливість втіленого бібліографічного проекту [13]. Це лише кілька вибіркових штрихів у контексті вивчення джерельної вартості унікальних ретроспективних фондів.

Важливим засобом актуалізації, збереження та опрацювання ретроспективної періодики наукових бібліотек є застосування сучасних інформаційних технологій для створення репозитаріїв та каталогів, які дозволяли б на основі корпоративної

співпраці, забезпечувати відповідне представлення українського контенту у світовій електронній мережі. Один із проектів нещодавно було зреалізовано на базі Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка.

Фонд періодики львівської університетської книгозбірні є одним із найдавніших в Україні, а його повноцінне комплектування розпочалося 1807 р., коли бібліотека почала отримувати обов'язковий примірник кожного видання, що виходило на території Галичини й “Володимирії”. Вже напередодні Першої світової війни фонд налічував понад 1000 назв, серед них – 150 львівських часописів. Від 1920 р. до бібліотеки надходив обов'язковий примірник з усієї Польщі. У 1920-х рр. з фундації Рокфеллерів були виділені кошти на придбання низки бібліографічних, природознавчих та археологічних часописів. Основні республіканські та загальносоюзні видання скеровувалися до фонду у радянський період. Серед найдавніших раритетів Наукової бібліотеки – “Gazette de Leopold” (фотокопія), “Зоря Галицька” від 1848 р., “Gazeta Lwowska” від 1811 р., газета “Діло” від 1880 р. тощо. Раритетне видання журналу польською та українською мовами “Крокодил на Західній Україні” (1940 р.) зберігається лише в Науковій бібліотеці Львівського університету [14].

Історія створення електронних ресурсів у Науковій бібліотеці сягає витокami кінця 1990-х рр., коли за наявних тоді технічних засобів (цифрового фотоапарата), було розпочато копіювання одного з найпопулярніших серед істориків, журналістів, політологів видання – львівської газети “Діло”, неперервний вихід у світ якої до 1939 р. перетворив її на головне джерело до історії політичних відносин, господарського, культурного та релігійного життя Галичини кінця XIX – першої третини XX ст. Важливим стимулом до формування страхового фонду та фонду використання були й застереження щодо стану збереження документів – окислений папір швидко руйнується і потребує проведення спеціальних консерваційних заходів, яких на той час у бібліотеці забезпечено не було. Створений таким чином архів фотокопій і сьогодні доступний користувачам. У 2010 р. він став основою формування первинного електронного репозитарію, до якого були додані й інші відфотографовані чи зіскановані копії періодичних видань, репертуар яких визначили інтереси та запити читачів бібліотеки. Новий ресурс також доступний читачам у мережі Наукової бібліотеки і користується попитом завдяки не лише контенту, але й формі відображення на екрані – ефект сторінок, що гортаються, імітує процес читання оригіналу.

Досвід роботи з промоції культури читання та удоступнення унікальних ресурсів Наукової бібліотеки Університету читачам став підставою для формування ще одного успішного проекту співпраці з управліннями Львівської міської ради. У рамках проведення у Науковій бібліотеці першої мотиваційної конференції до старту Львова у програмі ЮНЕСКО “Львів – місто літератури” (21 лютого 2013 р.) було анонсовано, а з 14 жовтня цього ж року втілено спільний з Управлінням внутрішньої політики Львівської міської ради мережевий проект “Львів сто років тому”. На сайті міської ради (<http://city-adm.lviv.ua>) та в соціальних мережах щоденно поновлюється інформація з наданням доступу до одної газети, опублікованої сто років тому, та аналітичний огляд інших періодичних видань, друкованих у Львові. Координатором проекту є завідувач сектора бібліології Наукової бібліотеки, канд. іст. н. Ігор Петрій. Таким чином,

популяризація колекцій періодичних видань Університету продовжує традиції тісного зв'язку академічного та міського середовища, розширює перспективи читацької аудиторії.

Пошук моделі актуалізації фондів Наукової бібліотеки та поглиблення зв'язків в університетському середовищі зумовив створення відкритих електронних архівів – гуманітарного “Антропос” (за ініціативою Центру гуманітарних досліджень) 2008 р. і для природничих і точних наук “Еврика” 2011 р. У цьому випадку йшлося про публікацію матеріалів передусім наукової періодики, втім – і ретроспективної. Динаміка наповнення та використання відкритих архівів переконала у доцільності розвитку таких ресурсів. Окрім технічних та організаційних аспектів, ускладнення у роботі репозитаріїв виникають у випадку зіткнення інтересів авторського права – автори не завжди охоче погоджуються на архівування власних доробків, як і окремі видавництва чи видавці, тому тематика та репертуар розміщених документів визначається погодженням авторських та видавничих інтересів. Важливим досвідом у роботі з періодичними виданнями стала співпраця з 2010 р. Наукової бібліотеки з електронною бібліотекою друкованої періодики “Press Point” – Університет одним із перших в Україні отримав акаунт передплачених академічних видань в електронній формі. Сьогодні їхня кількість сягає 23 [15].

Однак, розвиток інформаційних технологій та зростання потреб користувачів бібліотеки, як і необхідність забезпечення збереження та консервації документів на матеріалах, яким загрожує фізичне руйнування, зумовив пошуки й інших моделей копіювання та архівування документів. Так, у травні-вересні 2012 р., за ініціативою Меморіального музею Голокосту у Вашингтоні, компанія “Архівні інформаційні системи” (м. Київ) забезпечила виконання проекту оцифрування низки єврейських, українських та польських періодичних видань міжвоєнного періоду з фондів Наукової бібліотеки. У рамках проекту були забезпечені також фахові тренінги для бібліотекарів з навиків роботи зі спеціальною копіювальною технікою типу book2net [16].

24 жовтня 2012 р. у рамках Міждисциплінарного наукового семінару *Modus Legendi* “Проблеми застосування авторського права в сучасних електронних бібліотеках” відбулося обговорення досвіду формування електронних бібліотек у Прибалтійських державах. Учасником семінару був заступник директора з питань оцифрування бібліотечних фондів Академічної бібліотеки Латвійського університету Валдіс Мазуліс, який висловив підтримку проектам Наукової бібліотеки і підтвердив сприяння в обміні досвідом. Згідно з угодою про співпрацю за сприяння Посольства Республіки Латвії та на запрошення організаторів, представники Наукової бібліотеки Університету мали нагоду взяти участь у роботі “П'ятої школи сканування”, що відбулася 27 травня – 1 червня 2013 р. у Ризі та Саулкрасти. Це міжнародний спеціалізований семінар працівників інформаційних технологій та бібліотекарів, головна увага якого зосереджена на розв'язанні проблем створення, зберігання і використання електронних ресурсів у бібліотеках. На базі семінару відбувається й апробація результатів впровадження інноваційних підходів до організації обслуговування користувачів. У рамках роботи семінару учасники мали нагоду ознайомитися безпосередньо з інформаційними здобутками наукових бібліотек Латвії, Литви, Білорусії, Росії, а також вивчити досвід роботи інформаційних компаній, що забезпечили створення національного репозитарію

періодики Латвії (<http://www.periodika.lv>). Система архівування зісканованих копій дозволяє не лише забезпечити пошук за стандартизованими бібліографічними показниками, але й працювати з повнотекстовими документами, здійснювати пошук за ключовими словами чи копіювати документ у версії автоматизованого розчитання (якість якого залежить передусім від стану збереження друку, але може бути виправлена під час опрацювання). Реалізований у Латвії проект став результатом співпраці низки бібліотечних і науково-дослідницьких установ та фінансової підтримки ЄС – на сьогодні заархівовано майже всі періодичні видання невеликої Прибалтійської держави.

Створення електронного репозитарію Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка “Acta Diurna” стало амбітним кроком у бік формування українського національного ресурсу ретроспективної періодики. Упродовж вересня 2013 р. – травня 2014 р. на основі технічного завдання, сформованого співробітниками Наукової бібліотеки, за співпраці з компанією “Архівні інформаційні системи” та фірмою “Інтелекс” було створено програмне забезпечення для електронної бази повнотекстових періодичних видань.

У рамках програми Міжнародної конференції “Періодичні видання у бібліотеках як інститутах національної пам’яті”, що відбулася у Науковій бібліотеці 15-16 травня 2014 р. було презентовано електронний репозитарій українських періодичних видань 1776–1945 рр., а також проведено круглий стіл “Національний каталог періодики: проблеми та перспективи створення”. Результатом обговорень стали погодження співпраці між бібліотеками для наповнення бази даних, а також визнання необхідності створення єдиного каталогу періодичних видань України, який дозволить би ідентифікувати не лише назву, місце зберігання, але й стан збереження колекції, комплектність тощо. Уніфікована система опису сприятиме не лише активному обміну інформацією, але й дозволить бібліотекам формувати програму перспективного сканування збережених документів. Отже, на підставі угоди Львівського національного університету імені Івана Франка та розробника програмного продукту – “Інтелекс” постав новий ресурс Університетської книгозбірні.

Назва електронного архіву періодики походить від перших відомих в історії публікацій офіційних повідомлень на табличках, що запровадив Юлій Цезар у Давньому Римі – “Acta diurna populi Romani” (“Щоденні дії римського народу”), що стали прототипом майбутніх газет та журналів. Назва ресурсу вказує також користувачеві на динаміку змін – поширення періодичних видань як джерел суспільної та наукової інформації у новітню добу.

Електронний ресурс (<http://ad.lnu.edu.ua>) складається з двох частин – репозитарію і каталогу. У репозитарії розміщуватимуться скановані копії періодичних видань, опрацьовані спеціальною програмою, завдяки чому читач отримає можливість ідентифікувати видання за назвою, датою, місцем видання, мовою тощо. Окрім того, пошукова система дозволяє здійснити пошук за ключовими словами, які виділено безпосередньо у тексті після здійснення пошуку у всіх, або в обраних документах ресурсу. Можливим є й налаштування мови видання. На сьогодні опрацьовано лише кілька тисяч сторінок періодики, розроблено систему організації наповнення бази даних, здійснюються заходи для фінансового забезпечення проекту. За умови налагодження систематичної роботи

електронного ресурсу обсяг наповнення за рік може скласти не менше півмільйона сторінок.

Каталог періодичних видань – частина комплексного проекту, що передбачає можливість бібліографічної ідентифікації періодичних видань, опублікованих в Україні, або українськими політичними, громадськими, культурними та релігійними представництвами за кордоном. Каталог є відкритим для наповнення ресурсом, створеним у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за співпраці з Львівською національною науковою бібліотекою України ім. В. Стефаника.

Зазначений проект лише розпочав свою діяльність, але, враховуючи суспільний запит та специфіку роботи бібліотечних установ, зокрема потреби у забезпеченні збереження унікальних фондів, обліку, обміні інформацією про стан збереження і комплектність, та, зрештою, удосконалення якнайширшій читацькій аудиторії, можна стверджувати, що перспектива його втілення є реальною. У політичних умовах сьогодення розвиток архіву української періодики можна вважати також проектом стратегічним – за умов втрати зв'язку з історією провідних європейських та американського суспільств, що стало визначальною причиною поразок України в інформаційних війнах, ретроспективні фонди представлені в інтернет-мережі стануть важливим набутком національної та світової аналітики, засобом історичної й національної самоідентифікації та інтелектуальною відповіддю світові на запит про українську “замилованість” минулим.

Література.

1. *Нора П.* Теперішнє, нація, пам'ять / П'єр Нора ; пер. із фр. А. Репи. – К. : Кліо, 2014. – С. 24.
2. *Delacroix Ch.* Les courants historiques en France XIX-e – XX-e siècle / Christian Delacroix, Francois Dosse, Patrick Garcia. – Paris : Gallimard, 2007. – 724 p.
3. Нора П. / П'єр Нора ; пер. із фр. А. Репи. – К. : Кліо, 2014. – С. 37-38.
4. *Животко А.* Історія української преси / Аркадій Животко. – К. : Науково-видавничий центр “Наша культура і наука”, 1999. – С. 39-40, 53.
5. *Кметь В.* Паскаль Брюкнер: про поклик серця та західний “мазохізм” / Вікторія Кметь // Каменяр. Інформаційно-аналітичний часопис ЛНУ імені Івана Франка. – 2014. – №1, вересень. – С. 10. – [Режим доступу] : <http://kameniar.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/09/kameniar-2014-1.pdf>
6. *Брюкнер П.* Тиранія каяття. Есе про західний мазохізм / Паскаль Брюкнер ; пер. з фр. Петро Таращук. – К. : Темпора, 2013. – С. 1-3
7. *Кметь В.* На шляху до “універсальної історії” / Василь Кметь // Каменяр. Інформаційно-аналітичний часопис ЛНУ імені Івана Франка. – 2014. – №1, вересень. – С. 9. – [Режим доступу] : <http://kameniar.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/09/kameniar-2014-1.pdf>
8. *Снайдер Т.* Українська історія, російська політика, європейське майбутнє / Тімоті Снайдер. – К. : Дух і Літера, 2014. – С. 11-14.
9. *Можарова Г.* “Gazette de Leopold” – перша львівська газета / Галина Можарова // Збірник наукових праць відділу рукописних, стародрукованих та рідкісних

- книг ім. Ф. П. Максименка. – Львів : [ЛНУ ім. Івана Франка], 1997. – С. 135-142.
10. *Кость С.* Західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. у всеукраїнському контексті (засади діяльності, періодизація, структура, особливості функціонування) / Степан Кость. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 514 с.
  11. Українська преса в Україні та світі ХІХ–ХХ ст.: Історико-бібліографічне дослідження. – Т. 1 : 1812–1890 рр. / уклад. М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Снісарчук. – Львів : Оріяна-Нова, 2007. – 560 с. ; Т. 2 : 1891–1905 рр. / уклад. М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Снісарчук. – Львів, 2009. – 480 с.
  12. *Курилишин К.* Українська легальна преса періоду німецької окупації (1939-1944 рр.): Історико-бібліографічне дослідження / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаніка. Відділ україніки. Відділення “НДЦ періодики” ; Наук. ред.-консулт. М. М. Романюк; відп. ред. Л. В. Снісарчук: У 2 т. – Львів, 2007. – Т.1 : А – М. – 640 с. ; Т. 2 : Н – Я. – 592 с. ; Курилишин К. Українське життя в умовах німецької окупації (1939-1944 рр.). За матеріалами україномовної легальної преси / Костянтин Курилишин. – Львів, 2010. – 328 с.
  13. *Кравчук А.* Індекс української католицької періодики Галичини. 1871-1942 / Андрій Кравчук. – Львів : Свічадо, 2000. – С. ХІІ.
  14. *Можарова Г.* Періодики фонд НБ ЛНУ / Галина Можарова // Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка. Матеріали до енциклопедії. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – С. 114-115.
  15. *Кметь В.* Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка / Василь Кметь // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. ІІ : Л-Я. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – С. 185-187.
  16. *Кметь В.* Інвестиція в майбутнє / Василь Кметь // Каменяр. Інформаційно-аналітичний часопис ЛНУ імені Івана Франка. – 2012. – №7, жовтень. – С. 4. – [Режим доступу] : <http://kameniar.lnu.edu.ua/?p=2937>.

This article covers particular aspects of the way the perception of history in the modern Ukrainian society had formed, as well as their representation in the formation of the collection of periodicals dating back to 19th-20th centuries stored at the Scientific Library of Lviv Ivan Franko National University. Retrospective collections of newspapers were analyzed as a manifestation of a systemic tendency to modernize social process in Ukraine and in the world, as well as an important historical source and means of shaping a ‘national memory philosophy.’ In the context of the current political situation the libraries as ‘the sites of memory’, according to Pierre Nora, acquire a new role not only as resource centers, but also as the centers where an intellectual response to the present-day challenges is shaped. An initiative of the Scientific Library, the “Acta Diurna” repository, is an example of a modern model of periodicals collection promotion.

Keywords: ‘national memory philosophy’, retrospective periodicals, information resource, Scientific Library of Lviv Ivan Franko National University, “Acta Diurna.”

Преса Львова у період окупації Західної України II Річчю Посполитою

У статті розглядається преса Львова у період II Речі Посполитої та досліджується її механізм впливу на зародження масово-популярних фахових видань й налагодження редакційно-видавничої справи на західноукраїнських землях.

Ключові слова: друковані видання, преса, Галичина.

Видавнича традиція у Львові існувала ще від XVIII ст., тут щоденно виходили громадсько-політичні, релігійні, літературні, наукові періодичні видання.

Поступ у поліграфії та техніці сприяв підвищенню видавничого рівня друкованих ЗМІ у Львові, у тому числі й преси. Зростала роль ілюстративного матеріалу, постійними елементами зовнішнього оформлення видань стали фотографії, репродукції картин, малюнки та ін.

Часописи слугували засобом інформування (висвітлення подій) і водночас були механізмом впливу, формуванням культури суспільства. Поза всяким сумнівом, львівська періодика, її ідейно-змістова палітра та інші аспекти заслуговують на велику увагу.

Мета статті – на прикладі часописів які видавалися у Львові міжвоєнного періоду, з'ясувати, як вони впливали на формування культури суспільства та як відображали питання польсько-українських відносин на шпальтах громадсько-політичних видань.

Завдання, яке поставив перед собою автор статті – довести, що друковані видання Львова, які виходили у міжвоєнний період, слугують матеріалом для заповнення сторінок історії Західної України та з метою наукової інтерпретації суперечливих фактичних та теоретико-методологічних проблем історії українського соціуму новітньої доби.

Актуальність теми визначається тим, що в умовах окупації Західної України Австро-Угорщиною та Другою Річчю Посполитою Львів залишався одним із найпотужніших центрів пресодрукування, тому вивчення історії видавничого процесу, який впливав на формування та розвиток науки й освіти друкованого слова є актуальним сьогодні.

Під пресою нині розуміють майже виключно газети й періодичні часописи. Але історично з цим поняттям треба пов'язувати також і різні збірники, альманахи й деякі інші публікації, що виходили ще в часи, коли справжньої преси в сьогоденнішому розумінні не було, а її заступали різні «сурогати» — оці самі альманахи й подібні видання. Це особливо важливо для історії української преси, початки якої датуються значно пізнішими роками, ніж у Західній Європі, й навіть пізнішими, ніж у деяких сусідніх країнах. Зародки часописів у Західній Європі маємо вже в XVI ст., а в XVII ст. виходять

уже часописи в сучасному розумінні; в Польщі вони починають виходити в другій половині XVII ст., в Угорщині й Росії — на початку XVIII ст., а на українських землях — лише в другій половині XVIII ст. Таке запізнення має своє історичне пояснення. Об'єктом історії української преси є насамперед уся преса українською мовою (без огляду на правильність цієї мови, мовні й правописні розходження), а також — уся чужомовна преса, що виходить на українських землях, і, нарешті, та чужомовна, що виходить поза Україною, але присвячена українським справам чи якимось інакше пов'язана з українським рухом або українською участю (інтелектуальною й матеріальною).

Дослідження історичного минулого українців стало можливим у процесі розбудови української демократичної держави кінця XX — поч. XXI ст. Актуальною також є проблема об'єктивного висвітлення непростих відносин українців з поляками в першій половині XX ст. через призму преси. Це сприятиме виробленню правильних уявлень про тогочасні події у громадській думці країн, формуванню належних висновків, щоб позбутися образ і звинувачень, а отже, гармонізації сучасних українсько-польських взаємин.

Протягом тривалого історичного періоду долі українського, польського та російського народів перепліталися дуже тісно. Так, у 1667 р., згідно Андрусівською угодою, Росія і Польща поділили Україну по Дніпру. Третій поділ Польщі 1795 р. став приводом для нового перерозподілу етнічних українських земель між двома імперіями — Австро-Угорською і Російською. До Росії тоді відійшло майже 80 %, а до Австро-Угорщини — 20% українських земель. Тому велика частина етнічних українців залишилася поза «малоросійськими» губерніями в Курщині, Воронежчині, на Дону й Кубані. Така ситуація, на думку російських великодержавників, повинна була стати основною перешкодою на шляху відродження української державності.

У 1921 р. Польща з більшовицькою Росією, згідно з Ризьким мирним договором, поділили Україну — цього разу по Збручу. Цьому актові передували події українсько-польської війни 1918 – 1919 рр., яка викликала небувале загострення міжнаціональних відносин у 20–40-х р. XX ст. Лише у вересні 1939 р., внаслідок четвертого поділу Польщі між Радянським Союзом і Німеччиною, західноукраїнські землі було відібрано у Польщі [1].

І все ж таки заради історичної справедливості варто згадати й про ті непорозуміння чи спроби об'єктивно з'ясувати відносини двох сусідніх народів – українців і поляків. У ці питання заглиблювалися, їх обговорювали, обстоюючи українські інтереси, публіцисти й політики, зокрема: М. Костомаров, М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський, М. Лозинський, В. Кушнір та ін. Небезпечними передусім виявилися ті заходи польських патріотів, які на хвилі національного ренесансу і сповідування спочатку автономії, а потім і незалежної держави мріяли про реставрацію Польщі саме історичної, яка б на третину складалася з українців, білорусів, литовців, німців та інших народів. Для українських діячів така думка була недопустимою: чесніше було б, зважаючи й на думку багатьох поляків, «задовольнитися Польщею в етнографічних межах». Аналізуючи «реставраційні плани» Речі Посполитої, більшість українських критиків констатувала і певним чином попереджала: Україна не бачить себе «польською провінцією» [2].

Незважаючи на окупацію поляками Західної України, Львів залишався центром громадсько-політичного, наукового і культурного-освітнього життя українців, де були зосереджені керівні установи партій, громадських організацій, кооперативних структур. Розвинули свою творчу діяльність такі інтелектуали, як С.Томашівський, І.Крип'якевич, О. Назарук, Д. Донцов, М. Стахів, С. Шах, К. Оберський та ін. Серед них були професійні історики — члени НТШ, першокласні журналісти, публіцисти. Саме їм належить першість у висвітленні різних аспектів життя української суспільності, розвитку ідей українського державотворення [3].

У Львові існував потужний осередок воєнно-історичної науки. 1920 р. тут засновано Українське воєнно-історичне товариство (у 30-х рр. воно перемістилося до Варшави), що видавало збірник «За державність».

Львів, «серце» Галичини, в часи II Речі Посполитої входив до групи чотирьох найбільших видавничих осередків поряд із Варшавою, Познанню і Краковом. Як і в усій Речі Посполитій, у Львові широко розгорнулося видання численної української і польської преси [4].

Значним був вплив Львова на всю окуповану українську територію засобами періодики. На 1927 рік із 87 періодичних українських видань у Польщі на Львів припадало 61, ще 9 виходило у Станіславові, 6 – на Волині, 5 – у Варшаві, 3 – в Лодзінському, 2 – в Люблінському воєводстві та 1 – у м. Кракові. Під впливом УНДО перебували газети "Діло" з тиражем у 1930 році 4 600 пр. (ред. В. Мудрий), "Народна справа" з тиражем 25 000 пр. (ред. І. Шкрумеляк та М. Боровський), "Новий час" — 7200 пр. (ред. Д. Паліїв), "Свобода" — 2 350 пр. (ред. К. Целевич). УСРП у Львові видавала "Громадський голос" — 8 тис. пр. (ред. М. Стахів). До комунізованих належали "Культура" (350 пр., ред. Ст. Рудик), "Наше слово" (3 750 пр., ред. П. Крайківський), "Сель-Роб" (8 500 пр., ред. С. Яворський), двотижневик "Сяйво" (6 000 пр., ред. П. Козланюк). Позицію, близьку до платформи петрушевицької Української партії праці, відображали тижневики чи двотижневики "Наша земля" (1 000 пр., ред. О. Юркевич), "Сила" (3 000 пр., ред. І. Сказинський), "Праця" (1 500 пр., ред. К. Маленький), "Рада" (1 500 пр., ред. К. Будзиновський). У Львові також виходило близько 10 українських господарських часописів: "Господарсько-кооперативний часопис", "Кооперативне молочарство", "Кооперативна Республіка", "Нове село", "Сільський господар", "Український Купець", "Український пасічник" та ін. Різноманітними за тематикою були наукові та культурно-освітні видання: "Літопис Червоної Калини", "Літературно-Науковий Вісник", "Неділя", "Нові шляхи", "Нова хата", "Поступ", "Правда", "Світ", "Вікна", "Життя і знання", "Жіноча доля", "Бескид", "Наука і розваги". Кілька видань мали суто науковий зміст: "Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка", "Лікарський Вісник", "Технічний Вісник", "Українська школа", "Життя і право". З-поміж професійної періодики можна назвати "Учительське слово", "Дяківські Відомості", "Професійний Вісник", "Службовець". Серед львівських щоденних часописів до 1923 року було лише 2 газети національного напрямку, від січня 1932 року — три. Це "Діло", "Час" і "Новий Час". Деякі часописи видавали українські політичні емігранти з Наддніпрянщини, як, наприклад, "Хліборобський шлях"

гетьманців П. Скоропадського у Львові та "Українська Нива" петлюрівців у Луцьку [5].

На 1936 рік у Львові виходило 88 українських часописів, що становило 50,88% всіх періодичних видань Західної України. Зменшення частки львівських видань було зумовлене зростанням їх кількості на периферії. Зокрема, на Волині їх налічувалося 14, із них: 9 – у Луцьку, 2 – в Рівному, 2 – у Крем'янці, 1 – в Дубно, а в галицьких містах – 38: 10 – в Коломиї, 7 – у Станіславові, в Перемишлі та Стрию – по 3, в Дрогобичі – 2, ще в 13 містах – по одному. Варто зазначити, що тоді на Закарпатті було 13 українських часописів, з яких 7 виходили в Мукачеві, а на Буковині – 10 (всі в Чернівцях). Звичайно ж, не менш різноманітним і суперечливим було польське громадсько-політичне життя у Львові. Тут діяли воєводські комітети партій правої орієнтації: Національно-Демократичної Партії, Національно-Народного Союзу, позиції яких відображали газети "Слово Польське", "Ойчизна", "Кур'єр повсехни". Національно-Християнська Селянська (Людова) Партія видавала газету "Жеч Посполіта", Національна партія – "Акцію Народову", "Ехо Польскі" та "Львовскі Дзеннік Народови", "Слово народове", "Правду Народову", Національно-Селянське Об'єднання – "Глос люду"[6].

Польська преса, отримавши підтримку з Варшави, почала розвиватись шаленими темпами. У 1918-1939 рр. у Львові виходило 1 090 назв періодичних видань, 48 назв — календарів, 81 назва— одноденних видань. Якщо порівняти статистичні дані то картина мала такий вигляд: 1919 р. – 119, 1937 р. – 228 назв періодичних видань [7].

Із зазначених 1094 назв періодичних видань, які виходили у міжвоєнному періоді, третина не виходила більше року, закінчивши своє видання після кількох номерів. Польський дослідник С. Кривочевський писав: «Хмара одноденок, або кількатижневих видань які заповнили Львів, привели до розгубленості читачів і негативно вплинула на авторитет преси» [8].

Різнманітна була періодичність виходу польської преси: щоденних — 31 назва, тижневиків – 138 назв, двотижневих – 57 назв, місячників – 189 назв, двомісячників – 6 назв, кварталників – 35 назв, пів річників – 1 назва, річників – 20 назв; всього – 477 назва. У решті 613 видань важко було визначити періодичність виходу, на них не було вказано періодичність виходу, а виходили вони не регулярно у упродовж року [9].

За тематичною ознакою польські видання Львова можна розділити на: загальноінформаційні — 198 назв (18%), для дітей і молоді — 134 назви (12,2%), для фахівців певної галузі знань – 115 назв (10,5%), для народного господарства – 91 назва (8,3%), наукові – 86 назв (7,86%), літературні — 85 назв (7,8%), розважальні – 22 назви (0,2%), жіночі – 10 назв, спортивні — 43 назви, туристичні – 14 назв, урядові – 7 назв, військові – 41 назва, для фахівців засобів зв'язку – 51 назва, рекламні – 10 назв; також виходили видання для – філателістів, фотографів, нумізматів. Решта видань залишилася не класифікованою, тому що ці видання мали широку тематику статей [10].

Треба зазначити, що з 95 назв періодичних видань, які виходили до 1918 р. найдовше видавалися – 28. Серед них — «Газета Львівська», яка побачила світ у 1811 р., «Слово Польське» (1896 р.), «Малий Світ» (1897 р.), «Рольнік» (1867

р.), «Сос» (1894 р.), «Космос» (1876 р.), «Сокол» (1881 р.), «Ловець» (1878 р.) та ін.

Тираж польських видань був набагато більшим, ніж українських. Наприклад, "Ілюстровани експрес вечорни" мав 50 тис. пр., "Дзеннок Польські" – 30 тис. пр., часопис "Жий по Божему" — 80 тис. пр., "Свят Кобеци" — 20 тис. пр., "Кур'єр Львовські" — 18 тис. пр., "Глос Львова" – 15 тис. пр. Але наукові, професійні, технічні видання так само не перевищували 1-1,5 тис. примірників. Суттєво більшою серед польської преси була частка щоденних видань. З-поміж 401 часопису, що з'являлися і зникали протягом 20-річчя, щоденних було аж 41, тижневиків – 138, двотижневиків – 6, кварталників – 35, піврічних і річників – 20. Історію Польщі, а також періодичних видань досліджували науковці різних шкіл [11].

У піднімецькій частині Польщі влада перешкоджала розвитку польської науки та культури. У Варшаві в 1881 р. було організовано приватний фонд-касу імені Мьяновського, яка фінансувала наукові дослідження.

Іншомовна періодика майже недосліджена в українському пресознавстві, проте знання з історії видавничої діяльності II Річчі Посполитої дуже важливі з багатьох точок зору. Насамперед для осмислення розвитку національних ЗМІ у світовому контексті, бачення суто національних і загальних тенденцій їх розвитку, означення типологічних та самотніх рис.

Необхідність таких знань зумовлена також потребою глибокого знання культури цих сусідніх народів, із якими тісно пов'язана наша культурна доля. Дослідження структури західноукраїнської преси продуктивне з погляду на неї як на систему, що функціонує за внутрішніми законами, діяльність її зумовлюють чинники, з якими вона перебуває у двосторонньому зв'язку. Функціонування преси позначається тим, щовоно відбувалося на таких методологічних та ідейно-концептуальних засадах, суттю яких була ідея державності.

Преса Львова була структурована з огляду на стать (преса для жінок), і на вік (дитяча, підліткова, молодіжні видання), і на різноманітні уподобання (спорт, туризм, краєзнавство).

Структурну розгалуженість зумовлювало те, що українські землі належали до різних держав. Суспільно-політичний контекст функціонування західноукраїнської преси міжвоєнної доби теж був не однаковим. Іншомовна преса на території Галичини старалася відтворювати положення панівної Польщі. Іншомовна преса (окрім структурування за рівнем соціальної і політичної структури суспільства, політичної свідомості, морально-духовного стану, розвитку економічних установ, культурно-мистецького і науково-освітнього життя) була рупором ідеології панівного класу, відображала основну тенденцію найважливіших етапів її розвитку.

Важливість такого дослідження зумовлена не тільки потребою усвідомлення історичного шляху національної журналістики в контексті світових комунікативних процесів та можливих впливів чи запозичень, але й більш об'єктивних оцінок деяких історико-культурних явищ першої половини ХХ ст., переборення стереотипів і шаблонів в оцінках багатьох аспектів історії українського та народів, які жили у Центральній Європі.

Література.

1. *Зашикульняк Л.* Українсько-польські стосунки у ХХ ст.: традиції та сучасність // Проблеми слов'язознавства : міжнародний науковий збірник. – Львів, 1996. – Вип. 49. – С.71-76
2. *Швагуляк М.* «Пацифікація». Польська репресивна акція у Галичині 1930 року і українська суспільність. – Львів, 1993.
3. *Колесник І.* Українська історіографія (XVIII – початок ХХ століття). – К., 2002.
4. Українська суспільно-політична думка в 20-ому столітті: Документи і матеріали : у трьох томах / [упоряд. Т. Гунчак і Р.Сольчаник]. – Мюнхен, 1983.
5. *Ігнатієнко В.* Українська преса (1816– 1923) : іст.-бібліогр. етюд. – К., 1926.
6. *Hrabyk K.* Wspomniknia. «Rocznik Historii Czasopińmiennictwa Plskiego». – Warszawa, 1971.
7. *Tyrowicz M.* Wspomnienie o iyciu kulturalnym s obyczajowymLwowa 1918-1939 . – Wroclaw, 1991.
8. *Paczkowski A.* «Geografia polityczna» prasy polskiej 1918-1939, Rocznik Historii Czasopińmiennictwa Polskiego. – Warszawa, 1971.
9. *Wrona G.* Polskie czasopisma naukowe w latach 1918-1939. – Warszawa, 2005.
10. *Notkowski A.* Systemy prasowy glywnych ugrupowac politychnych Drugiej Pzeczypospolitej. – Warszawa, 2001.
11. *Notkowski A.* Polska prasa prowincjonalna Drugiej Rzeczypospolitej charakterstyka statystyczna // Rocznik historychny casopismenictwa Polskie. – Warszawa, 1974, z. 4. –S493-545.

In the article the press of Lviv is examined in a period II Thing of Pospolitoj and its mechanism of influence is probed on an origin mass popular professional editions and adjusting of redakciyno-vidavnichei business on zakhidnoukrainskikh earths.

Keywords: printing editions, press, Galychina

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА НА ІВАНО-ФРАНКІВЩИНІ: МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ

Стаття розкриває історію і сьогодення бібліотек Івано-Франківської області, їх інновації, проектну та соціокультурну діяльність. Вона також презентує історію і різноманітні соціальні та інтелектуальні досягнення Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка.

Ключові слова: бібліотеки, історія і сьогодення, інновації, проекти, соціокультурна діяльність.

Бібліотека – це духовна скарбниця, яка володіє багатолітніми надбаннями людства у друкованому та електронному сегменті. Сьогодні бібліотека – освітня, інформаційна, просвітницька та соціально необхідна установа для місцевої громади.

Швидкі й кардинальні зміни, що відбуваються в нашому суспільстві, визначають особливу роль бібліотек у вільному доступі до інформації, задоволенні наукових та культурних потреб користувачів, допомагають становленню і розвитку особистості.

Більше 600 тисяч постійних читачів, яким видається майже 12 млн. примірників документів, засвідчує необхідність бібліотек для місцевої громади. На Івано-Франківщині мережа публічних бібліотек сфери управління Міністерства культури України складає 749 закладів: три обласні бібліотеки, 14 районних та 5 міських централізованих бібліотечних систем, які надають мешканцям краю різноманітні бібліотечні послуги. В книгозбірнях області працює 1210 працівників, 80 % яких мають фахову освіту. Книжковий фонд публічних бібліотек області складає біля 9 млн. примірників творів друку.

Сьогодні бібліотеки області докладають значних зусиль, щоб бути для місцевої громади не тільки місцями, де зберігаються книги, а й визнаними культурними, інформаційними центрами, де відвідувачі можуть провести інтелектуальне дозвілля, отримати широкий спектр послуг, доступ до офіційної інформації органів влади, скористатися можливостями мережі Інтернет.

Визначальним у роботі бібліотек є популяризація вітчизняної, зарубіжної та краєзнавчої книги. З цією метою організуються презентації нових видань, творчі зустрічі, вернісажі, літературно-музичні вечори, зустрічі з письменниками Івано-Франківщини та України, представниками діаспори, книжкові та мистецькі виставки тощо. Перелічити усі ці заходи важко, оскільки кожний із них заслуговує на особливу увагу.

Бібліотечна діяльність спрямована на оперативне і якісне задоволення запитів та потреб читачів на різних носіях інформації. З цією метою ми приймаємо активну участь у проектній діяльності, зокрема, міжнародної програми «Бібліоміст», Посольства США в Україні, міжнародного благодійного фонду «Відродження» та ін.

З 2009 р. бібліотеки області здійснили важливі кроки технологічного поступу завдяки Міжнародній програмі «Бібліоміст» за підтримки Фондації Білла і Мелінди Гейтс. У 5-ти раундах конкурсу проектів «Організація нових

бібліотечних послуг з використанням вільного доступу до Інтернету» перемогли 84 бібліотеки, в тому числі 15 – центральних районних, міських та 69 сільських бібліотек-філій ЦБС, які отримали 238 комп'ютерів з повним програмним забезпеченням та іншу техніку на суму 300 тис. дол. США.

За п'ять років дії програми «Бібліоміст» у Регіональному Тренінговому центрі, створеному у рамках даного проектуна базі ОУНБ імені І. Франка, пройшли очне навчання 320 працівників публічних бібліотек області, 30 – навчалися дистанційно. Вони освоювали не тільки комп'ютерну техніку, а й вчилися використовувати можливості Інтернету і новітніх технологій у своїй повсякденній роботі, надавати інформаційні послуги мешканцям краю. У заходах і тренінгах у РТЦ також взяли участь 250 користувачів та понад 200 бібліотекарів шкільних бібліотек області.

Також бібліотеки Івано-Франківщини брали участь у різноманітних конкурсах Міжнародної програми «Бібліоміст» з метою підтримки інноваційних і креативних ініціатив та реалізували 8 міні-проектів (Городенківська ЦБС – «Ти не одна – бібліотека з тобою», Надвірнянська ЦБС – «Бібліотеки і туризм»).

Успішною була участь у національних і міжрегіональному ярмарках інноваційних бібліотечних послуг, святкуванні Дня міста Івано-Франківська, днів Америки в обласному центрі.

Бібліотеки області є активними учасниками відзначення державних та народних свят, знаменних і пам'ятних подій, проведення фестивалів, акцій, конкурсів, святкування ювілеїв письменників, митців, громадських діячів.

Бібліотечні працівники є збирачами фольклору, народних звичаїв та обрядів, матеріалів для написання історії міст і сіл Прикарпаття, виданні літописів, подій культурно-мистецького життя краю, організації у бібліотеках музейних, історичних, літературних, художніх та краєзнавчих експозицій. Осередками інтелектуального дозвілля мешканців Івано-Франківщини є клуби за інтересами, літературні світлиці, поетичні і лялькові театри, що діють при книгозбірнях.

Цікавою і різноманітною є видавнича продукція, яку готують бібліотеки області. Серед них не тільки традиційні методичні поради, рекомендаційні покажчики і малі форми бібліографії (пам'ятки користувачу, каталоги книжкових виставок, книжкові закладки, буклети тощо), а й тематичні збірники матеріалів про визначних людей Прикарпаття, сучасних українських і зарубіжних письменників, зібрання легенд і пісень краю та багато ін.

Працівники бібліотечних закладів Івано-Франківщини – постійні учасники всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференцій, семінарів, тренінгів. Ними щорічно здійснюються соціологічні дослідження, маркетингові розвідки для якісного вивчення місця бібліотеки і читання у житті громади, удосконалення різних напрямів бібліотечного обслуговування.

Обласна універсальна наукова бібліотека ім. І.Франка як головний науково-методичний центр координує роботу книгозбірень Івано-Франківщини. Вона організовує фахове навчання, окреслює основні завдання бібліотечної політики краю, проводить обласні професійні конкурси, надає практичну допомогу на місцях, що у комплексі сприяє розвитку творчої ініціативи та

впровадженню інновацій. Ми прагнемо, щоб у кожному населеному пункті бібліотечний заклад мав своє неповторне обличчя, був важливим центром інформації, знань, духовності та інтелектуального дозвілля у місцевій громаді.

Обласна універсальна наукова бібліотека ім. І.Франка – провідна бібліотечна установа краю. Її життя – це минувшина і сьогодення, де, як у барвистому вінку, переплелися яскраві незабутні роки праці кількох поколінь бібліотечних працівників, де шанують традиції, впроваджують інновації, дбають про майбутнє.

ОУНБ ім. І.Франка має багату й цікаву передісторію. Наприкінці 19-го століття польський політичний емігрант В. Смагловський подарував містові збірку із 3500 томів і став першим бібліотекарем публічної книгозбірні. Згодом її фонд поповнювався подарунками мешканців міста. Бібліотека проіснувала до 1939 р.

Згідно з наказом від 8 травня 1940 року було відкрито Станіславську державну обласну бібліотеку. Першим її директором став педагог, краєзнавець і великий бібліофіл – людина трагічної долі Василь Пашницький. Працівники ОУНБ ім. І. Франка шанують пам'ять першого директора своєї книгозбірні і продовжують його справу. 27 липня цього року на приміщенні бібліотеки йому була урочисто відкрита анотаційна дошка.

У 1956 р. нашій бібліотеці присвоєно ім'я І.Франка, а у 1966 р. вона отримала статус наукової.

Найбільшою цінністю кожної бібліотеки є її фонди. Первинний книжковий фонд обласної бібліотеки під час Другої Світової війни практично весь був знищений. Нині друковане слово, яке зібрано в півмільйонному фонді бібліотеки, доповнюють періодичні видання з 1940-х років, власні та запозичені електронні ресурси, інформаційні матеріали глобальної мережі.

Як і всі сучасні бібліотеки, окрім купівлі книг та передплати періодичних видань, вишукуємо альтернативні джерела поповнення своїх фондів. Саме вони дозволили нам створити іменні фонди, а саме: краєзнавців Лук'яна Вардзарука та Петра Арсенича, академіків Володимира Грабовецького і Володимира Качкана, мецената зі США Євгена Паранюка. У нас є книжкові колекції бібліотек-партнерів: Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, Воєводської публічної бібліотеки ім. Е. Смолкі (м. Ополе, Польща) та фонд рукописів відомих людей Івано-Франківщини. Традиційно дарують бібліотеці книжки місцеві видавництва, письменники, автори, читачі, благодійні організації, зарубіжні культурні представництва та інші. Ми отримуємо книги з наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, до якої надходять видання з різних європейських країн. Надійним партнером у формуванні нашого фонду є ДЗ «Національної парламентської бібліотеки України».

Зберігаючи і примножуючи вітчизняний та світовий пласт духовності, сьогодні бібліотека щедро дарує свої книжкові багатства більш як 32-м тисячам користувачів, до послуг яких – 13 відділів та 5 секторів.

Бібліотека має свої власні електронні ресурси. Це електронний каталог, бази даних, віртуальна довідка, книги on-line, вебліографічні списки та віртуальні виставки різноманітної тематики, які представлені на бібліотечній

веб-сторінці. На наш веб-сайт щорічно звертається понад 265 тисяч віртуальних користувачів.

На базі ОУНБ діють інтернет-центр, центр європейської інформації, центр правової інформації, регіональний тренінговий центр, ресурсно-інформаційний центр «Вікно в Америку», заочний абонемент бібліотеки Goethe-Institut в Україні.

Обласна бібліотека – це храм науки, освіти і духовності, місце впровадження інноваційних проектів, ефективних напрямів роботи з читачем. Це – територія спілкування не лише з книгою, а й між людьми, не лише пошук інформації, а й пошук істини. Ми вважаємо, що сьогодні формами бібліотечної роботи є все те, що цікавить людей, тому в нас поряд із книгами – новітні технології, у нас читають свої твори письменники, виступають знані і маловідомі співаки, актори та музиканти, художники виставляють свої картини та твори народного мистецтва, бажаючи переглядають фільми та вчать іноземні мови, освоюють комп'ютер.

Нині в умовах глобалізації інформаційного простору основний зміст діяльності бібліотек – це сприяння інтелектуалізації суспільства. Сьогодні обласна бібліотека – це осередок спілкування краян, наукової еліти та творчої інтелігенції регіону.

Надзвичайну зацікавленість та схвальні відгуки у громадськості краю набули знайомства з близька із відомими та малознаними талановитими особистостями – раціоналізаторами і винахідниками Прикарпаття в рамках інтелектуального клубу творчих особистостей – спільного творчого проекту обласної бібліотеки, обласного товариства винахідників і раціоналізаторів України та Спілки наукових і інженерних об'єднань України.

Налагоджена співпраця з органами влади та місцевого самоврядування, обласними організаціями Національних Спілок письменників, журналістів, художників, народних майстрів, краєзнавців України, навчальними та культурно-просвітницькими закладами, бізнесом, громадськими організаціями, військовими частинами та ін.

Фахові взаємини пов'язують нас із бібліотеками України, зокрема, Чернівецькою, Рівненською, Закарпатською, Вінницькою обласними бібліотеками, Львівською національною науковою бібліотекою ім. В. Стефаника та ін. Багато років плідно співпрацюємо з Опольською воєводською бібліотекою (Республіка Польща).

Інформування краян про духовні багатства, про важливі події в бібліотеках здійснюється через засоби масової інформації. Так, на обласному радіо діє рубрика ОУНБ ім. І. Франка „Скарбниця”, в газеті „Галичина” в рубриці «Галицький книжник» подається інформація про нові цікаві видання з фондів бібліотеки, щотижнева інформація про бібліотечні новини розміщується в газеті «Західний кур'єр» та інтернет-виданні «Правда.if.ua». Репортажі про проведені заходи подають місцеві телестудії, офіційний сайт ОДА, сайт управління культури, національностей і релігій та ін.

Про свої інновації провідні спеціалісти бібліотек області розповідають на сторінках фахової періодики, зокрема у журналі «Бібліотечна планета».

Постійно оновлюється контент веб-сайтів як обласної бібліотеки, так і багатьох центральних районних бібліотек, де висвітлюється життєдіяльність наших закладів, представляються нові книги, поповнюються тематичні бази даних. Окремі сільські бібліотеки ведуть свої блоги.

Свою бібліотечну політику ми вбачаємо в апробуванні перспективних напрямів роботи, формуванню у громадськості позитивного іміджу бібліотек області як інформаційних та просвітницьких центрів, розширенні сфери діяльності бібліотек, налагодженні міжрегіональних та міжнародних взаємин, професійній рекламі бібліотечних послуг, забезпеченні постійного вдосконалення фахової майстерності працівників.

Головний меседж сучасної бібліотеки – надання вільного демократичного доступу до необхідної користувачеві інформації на різних носіях та задоволення читацьких уподобань.

The article reveals the history and modern development of the libraries in Ivano-Frankivsk region, their innovations, project and cultural activity. It also presents the whole variety of social and intellectual achievements of Ivano-Frankivsk oblast universal scientific library named after Ivan Franko.

Keywords: libraries, history and modern development, innovations, projects, sociocultural activity.

ВІД ВИТОКІВ ДО СЬОГОДЕННЯ: ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕКИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У статті наведено основні віхи історії створення бібліотеки Івано-Франківського національного медичного університету, її сучасний стан і перспективи розвитку. Пріоритетним завданням визначається постійне вдосконалення традиційних та запровадження нових форм і методів діяльності, впровадження сучасних бібліотечних технологій. Використання комп'ютеризації та автоматизації робочих місць сприяє якісному комплектуванню фонду, задоволенню інформаційних потреб читачів, а також поліпшенню якості обслуговування усіх категорій користувачів.

Ключові слова: історія розвитку, автоматизована бібліотечно-інформаційна система «УФД/Бібліотека», електронний каталог, база даних, інформаційні ресурси, комплектування фонду, обслуговування користувачів, перспективи розвитку.

В умовах сьогодення, коли інформація стає одним із провідних ресурсів розвитку суспільства, значно активізується роль бібліотеки як інформаційного центру, головним призначенням якого є культурно-просвітницьке та бібліотечно-інформаційне забезпечення користувачів.

Існують сотні визначень терміну «бібліотеки», але повністю їх сутність все одно не охоплена. Причини в тому, що мова йде про найбільш універсальні установи створені людиною. Їх багатство і значення росли в міру того, як людина робила чергові кроки в пізнанні навколишнього світу і самої себе. Вони містять «все» і мають відношення «до всього», покликані надавати допомогу та сприяти «кому завгодно» й «у чому завгодно», людині – в будь-якому віці і в будь-якому стані, здоровому і хворому, вільному й ув'язненому, зрячому й незрячому. У бібліотеках – всі знання, накопичені поколіннями різних народів на довгому історичному шляху. Чого у них поки недостатньо – це того, що самою людиною не пізнане, наприклад, точних даних про те, де знаходяться межі Всесвіту і коли світ припинить своє існування, що буде після цього. Відсутня серед багатств бібліотек і відповідь на питання про те, для чого людина з'явилася на Землі.

Чільне місце серед усіх різновидів бібліотек посідає вузівська бібліотека, основне завдання якої сьогодні – постійне вдосконалення традиційних і запровадження нових форм та методів їх діяльності, насамперед впровадження сучасних бібліотечних технологій, спрямованих на поліпшення якості обслуговування усіх категорій користувачів.

Бібліотека Івано-Франківського національного медичного університету має понад піввікову історію, яка безпосередньо пов'язана із заснуванням Станіславського медичного інституту.

У 1945р. у новоствореній бібліотеці працювало лише троє працівників: Н. Саргун, Ф. Дубиніна, З. Єрьоміна. На той час вони обслуговували 444 читачів: 397 студентів і 47 викладачів. Серед викладачів першими читачами були доцент О.О. Сушко, професори І.В. Савицький, С.А. Верхратський, М.Г. Гончар, А.А. Гаргаш'ян та ін.

За даними інвентарних книг на початку 1946 р. книжковий фонд налічував лише 5 015 примірників. Та завдяки спільним зусиллям викладачів, працівників бібліотеки, а особливо наполегливості першого ректора інституту Івана Володимировича Савицького, який приділяв особливу увагу комплектуванню фонду бібліотеки, щороку кількість книг зростала. Літературу надсилали звідусіль. Значну допомогу у поповненні фонду свого часу надали медичні вузи Харкова, Одеси, Києва, Москви.

Упродовж 1948-1952 рр. у бібліотеці працювало 5 працівників. У фонді вже налічувалося понад 54 тис. примірників. Читачів було близько 1 200, а книговидача становила понад 58 тис. Є точні дані, що в 1973 р. кількість читачів сягнула 3 146, а книговидача зросла до 237 137.

Першим завідувачем бібліотеки була С.Ф. Арандаренко, згодом – Н.С. Саргун, Є.М. Дьяконов, А.Д. Діюк, З.О. Єрьоміна, М.С. Бойчук, М.О. Пшик.

На сьогоднішній день керівником бібліотеки є Татарин Мирослава Миколаївна. Директор докладає усіх зусиль, щоб забезпечити на високому рівні обслуговування читачів, якісне комплектування книжкового фонду, впровадження нових інформаційних технологій у роботу бібліотеки. Забезпечує роботу 35 працівників, які щодня демонструють свій професіоналізм, компетентність та високу культуру обслуговування користувачів.

Динамічний розвиток університету, поява нових спеціальностей, збільшення з року в рік кількості студентів позитивно вплинули на розвиток бібліотеки – розширюється інформаційна база, зростає книжковий фонд, змінюється тематика комплектування відповідно до потреб навчального процесу. Основне завдання вузівської бібліотеки сьогодні – постійне вдосконалення традиційних та запровадження нових форміметодів їх діяльності, насампередвпровадження сучасних бібліотечних технологій, спрямованих на поліпшення якості обслуговування усіх категорій користувачів.

Для досягнення нової якості освіти, успішного її розвитку визначальним є рівень інформаційного бібліотечного обслуговування, максимальнезабезпечення навчальної та наукової діяльності вузу навчально-методичною літературою, доступ до світових баз даних. Успішний інформаційний супровід навчального процесу покликаний забезпечуватибібліотека – посередникміж постійно зростаючимпотокм інформаціїтаїї користувачами, яка у підсумку стає гарантом якості освіти. У нових інформаційних реаліях бібліотека як культурний центр і місце обмінузнаннямидинамічноперетворюється у своєрідний полюс доступу до нових знань.

Місце бібліотеки в житті молодих людей змінюється під впливом інформаційних технологій і телебачення, але все ж книгу комп'ютер замінити не може. Електронний варіант будь-якого видання не замінить живого спілкування з книгою. Інтернет доповнює і розширює інформаційні можливості бібліотеки, але читач, приходячи до бібліотеки, бажає погортати журнал або книгу. Саме тому кількість користувачів нашої бібліотеки щороку зростає. Так, у минулому році кількість читачів за єдиним реєстраційним обліком склала понад 7 тис. Всього бібліотекою було обслуженопонад 20 тис. користувачів. Книговидача становила близько 500 тис.

Інформатизація усіх сфер життя суспільства спричинила збільшення числа напрямів діяльності нашої бібліотеки. Новітні технології, зокрема Інтернет, стали потужними додатковими і доволі запитаними ресурсами. Завдяки їм читачі тепер мають змогу знайомитися з електронними каталогами бібліотеки, користуватись її інформаційними надбаннями.

Модернізована бібліотека сучасного вищого навчального закладу – ключовий інформаційний ресурс, галузеве інформаційне середовище вишу.

Сьогодні бібліотека нашого університету змінює свої традиційні функції, трансформуючи увесь комплекс послуг для якомога повнішого задоволення потреб різних категорій читачів.

Отже, успішному навчально-виховному процесу та науково-дослідній діяльності вузу сприяє оптимально організована робота бібліотеки, яка зосереджена на формуванні та використанні інформаційних ресурсів; удосконаленні обслуговування користувачів різних категорій; запровадженні технологій автоматизованих і бібліотечно-інформаційних процесів; ефективному управлінні інформаційно-бібліотечним обслуговуванням; комплектуванні та організації фондів; бібліографічній діяльності; веденні баз даних тощо.

Серед внутрішніх бібліотечних електронних ресурсів нашої бібліотеки слід виокремити електронний каталог, що об'єднав пошукові можливості алфавітного, систематичного і предметного каталогів.

Він відображає весь активний фонд бібліотеки та створює основу для виконання різноманітних запитів користувачів. Електронний каталог забезпечує одночасний багатоаспектний оперативний пошук. Працюючи з ним, ми здійснюємо пошук літератури за різними параметрами, як, наприклад: автор, назва документа, рік видання, мова, вид документа, предметною рубрикою, ключовим словом, персоналією та деякими іншими класифікаторами.

Електронний каталог бібліотеки створений на основі автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи «УФД/Бібліотека». До його бази даних введені всі нові надходження літератури, починаючи з 2009 року, а глибина пошуку досягла 20 років. Електронний каталог на 01.01.2014р. налічує 77 288 назв, 157 635 примірників і містить 13 баз даних, з якими співробітники працюють щоденно і поповнюють їх новими надходженнями. Слід відзначити, що нині у бібліотеці проводиться рекаталогізація активних фондів. Це дасть змогу користувачам мати доступ до літератури у електронному каталозі, виданої до 2009 року.

Станом на 01.01.2014р. документальний фонд бібліотеки нараховує 389 392 примірники: навчальних видань – 206 309, наукових видань – 165 972, літературно-художніх видань – 17 111. З них: періодичних видань – 66 477, неопублікованих документів – 23 528. За мовами: державною мовою – 208 975; російською мовою – 172 996; іноземними мовами – 7 421 одиниць видань.

Якісне формування фондів – основа життєдіяльності бібліотеки, яку забезпечує відділ комплектування та обробки літератури. Книжковий фонд бібліотек комплектується зі спеціалізованих видавництв м. Києва: «Медицина», «Здоров'я», «Академія», «Книга плюс»; м. Вінниці: «Нова книга»; м. Тернополя: «Укрмедкнига»; м. Львова: «Новий світ», літературою із заміни та

літературою в дар. Велику кількість навчальної літератури закуплено громадською організацією «Фонд розвитку ІФНМУ». Фонд бібліотеки збагатився виданнями закордонних авторів, насамперед завдяки Українському лікарському товариству Америки та Канади, українсько-американському добродійному фонду «Сейбр-Світло» і професору Григорію Малиновському. Передплата періодичних видань здійснюється через ТОВ «Фірма «Періодика» та «Укрпошта».

Відділ комплектування та обробки літератури картотеку «Книгозабезпечення навчальних дисциплін» за 5 останніх років перевів у автоматизований режим. Її використання сприяє покращенню придбання та розподілу навчальної літератури, проведенню аналізу складу фонду та забезпеченню дисциплін.

Хоч поповнення фонду завдяки великій допомозі керівництва університету і зростає, але є ще проблеми, які потребують вирішення. Неодноразово, проводячи аналіз стану забезпеченості студентів ІФНМУ підручниками і посібниками, які надійшли до фонду бібліотеки, можна зробити висновок, що не всі дисципліни забезпечені 100%. Бібліотекою визначаються недостатньо забезпечені дисципліни і на основі клопотань кафедр складаються списки підручників, які потрібно закупити у бібліотеку.

Працівники відділу комплектування та обробки літератури працюють над поповненням баз даних. Проведено підсумок щодо роботи в автоматизованому режимі з сумарною книгою за видами видань, звірено показники електронного каталогу з сумарною книгою, а також проведено аналіз поповнення електронних баз даних з 2009 р. Крім того, відділ надає довідки на кафедри щодо забезпечення дисциплін навчальною літературою, а також інформацію про присвоєння грифу МОЗУ та МОНУ, ЦМК підручникам та посібникам, що наявні в бібліотеці.

Довідково-бібліографічний відділ нашої бібліотеки є осередком інформації. Пріоритетним напрямом у діяльності відділу завжди було оперативне, якісне і своєчасне задоволення інформаційних потреб користувачів. Відділ зробив впевнені кроки у напрямку автоматизації і комп'ютеризації. Перехід до електронного каталогізування документів сприяє значному розширенню можливостей, збагаченню інформаційних ресурсів. У базу даних «Електронна картотека статей» працівниками довідково-бібліографічного відділу внесено понад 50 тис. назв журнальних статей з журналів, які передплачує бібліотека. Крім того, не залишається без уваги і робота над поповненням традиційних каталогів і картотек: друкуються та вливаються працівниками нові карточки у предметний каталог, відкриваються нові рубрики. На допомогу студентам та викладачам вузу ведеться картотека «Робіт науковців ІФНМУ», а також щомісячно поповнюються картотеки персоналій, рецензій, лікарських рослин, лікарських препаратів та груп препаратів.

Важливою ланкою діяльності довідково-бібліографічного відділу є виконання усних та письмових довідок за вимогами різних категорій користувачів у режимі «запит-відповідь». Велика увага приділяється актуальним запитам науковців: працівники за універсальною десятковою

класифікацією проводять шифрування наукових статей, книг, докторських, кандидатських та магістерських робіт. На допомогу навчальному процесу довідково-бібліографічний відділ готує списки рекомендованої літератури.

Оскільки Інтернет перетворився на одне з пріоритетних джерел отримання інформації, на сайті нашого вузу у 2013 р. була створена сторінка бібліотеки Івано-Франківського національного медичного університету, де працівники довідково-бібліографічного відділу щомісяця у рубриці «Нові надходження» інформують користувачів про нові надходження книг, періодичних видань та авторефератів.

Відділ обслуговування користувачів – це візитна картка, показник організації роботи бібліотеки. Наскільки чітко, глибоко, змістовно, на високому рівні проводять бібліотечні працівники обслуговування користувачів, настільки зростатиме престиж бібліотеки в цілому.

До складу відділу входять: навчальний та науковий абонементи, центральний читальний зал, читальний зал кафедри українознавства, читальні зали гуртожитків № 1-2, 3, 4. З метою задоволення інформаційних потреб усіх категорій читачів у січні 2013 року розпочав свою роботу читальний зал, створений при коледжі ІФНМУ.

Одне з основних завдань відділу обслуговування є належне зберігання, збереження, пропаганда та видача творів друку. Фонд постійно формується на основі вивчення читацького попиту та побажань відвідувачів. Оперативність виконання читацьких вимог, висока культура обслуговування, професіоналізм співробітників відділу дозволили протягом минулого навчального року обслужити 17 352 читачів, відвідування становило 173 825, книговидача склала 436 316 примірників.

Неможливо сьогодні уявити студента без комплекту літератури, потрібної йому для успішної навчальної діяльності. Наш абонемент, який має універсальний фонд, забезпечує студентів необхідною навчальною літературою, посібниками, методичними розробками, монографіями. Задовольнити свої читацькі запити тут можуть також інші категорії користувачів, адже бібліотекарі абонементу намагаються врахувати потреби кожного відвідувача та виправдати його сподівання.

Завдяки започаткованій практиці проведення масової видачі літератури студентам згідно з графіком, розробленим деканатами, книговидача здійснюється швидко й оперативно. Крім того, як і вся бібліотека в цілому, так і відділ обслуговування зокрема, намагається іти у ногу з часом, тому ось уже другий рік на навчальному абонементі книговидача читачам проводиться в автоматизованому режимі, що базується на використанні штрих-кодової технології.

Центральний читальний зал – один із провідних структурних підрозділів відділу обслуговування користувачів. Тут зосереджено найновішу та найбільш запитувану користувачами частину фонду з питань медицини, природничих та гуманітарних наук тощо. Також відвідувачі мають змогу ознайомитись із найновішими періодичними виданнями. Зал забезпечений достатньою кількістю автоматизованих робочих місць для викладачів та студентів університету. До послуг користувачів – безкоштовний доступ до мережі

Інтернет, яким відвідувачі можуть також скористатися завдяки технології WI-FI.

До 200-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка у центральному читальному залі встановлено пам'ятник видатного українського поета.

Велику увагу працівники відділу приділяють масовій роботі, адже впровадження в практику роботи бібліотеки різних форм масових заходів і удосконалення методик проведення допомагає бібліотекарям у залученні користувачів до бібліотеки, до виховання культури читання. Тому традиційними для роботи бібліотеки ІФНМУ стали організація та проведення літературно-тематичних вечорів, диспутів, читацьких конференцій, усних журналів, днів кафедр тощо.

У тісній та плідній співпраці з кафедрами та викладачами університету було проведено в читальному залі вечір до Дня української мови та писемності «На поетичних скрижалях осені». Приємною несподіванкою також стало свято за участі студентів факультету підготовки іноземних громадян з нагоди 200-річчя з дня народження великого Кобзаря, на якому «Заповіт» Шевченка пролунав на 12-ти мовах світу. Також у колі університетської родини наші студенти-медики прийняли Військову присягу на вірність українському народові.

Розкриття та популяризація книжкових фондів здійснюється також шляхом організації як традиційних, так і віртуальних книжкових виставок та переглядів літератури.

У бібліотеці функціонує магазин «Книгарня», що дає можливість придбати виданудрукарнею ІФНМУ відповідну літературу для забезпечення навчального процесу, авторами якої є професорсько-викладацький склад університету.

Значні зміни відбулись і в естетичному вигляді бібліотеки. Для зручності і комфорту як працівників, так і відвідувачів було зроблено ремонт усіх приміщень, придбано нові меблі та автоматизовано усі робочі місця.

Реалізація невід'ємного права людини на вільний доступ до інформації, переоцінка ролі бібліотек у суспільстві, перехід до існування в умовах ринкової економіки – ці та інші нові вимоги суспільства до бібліотечних працівників обумовлюють необхідність освоєння нових знань, постійного підвищення ділової кваліфікації та творчої ініціативи.

Бібліотека – древня і вічно юна оселя людського розуму. Ряди книжкових полиць містять у собі допитливий науковий пошук, насолоду прекрасним, здобуття знань, розвагу – і так до нескінченності. Неможливо уявити сучасне життя Івано-Франківського національного медичного університету без бібліотеки, куди відвідувач може прийти не тільки, щоб отримати необхідну інформацію, а й «підзарядити» свою душу духовними багатствами, залишеними нам у спадщину. Наше гасло: «Кожному читачеві – його книгу, кожній книзі – її читача»!

Література.

1. Бібліотека Івано-Франківського національного медичного університету / Івано-Франківський національний медичний університет. Історія. Звершення. Особистості. / Н. Струк, О. Матвійчук. – К. : Світ Успіху, 2009. – С. 244–245.
2. Біографічний словник професорів та завідувачів кафедр Івано-Франківської державної медичної академії (1945-1995) / За ред. Є. М. Нейка. – Івано-Франківськ, 1995. – 200 с. (До 50-річчя академії).
3. Івано-Франківський державний медичний університет. – Івано-Франківськ, 2005. – 104 с.

In this report are represented the main stages of the history of creation of the library of the Ivano-Frankovsk national medical university, its current state and perspectives of development. Continuous improvement of traditional forms and methods of activity and introduction of new methods, introductions of modern library technologies is the priority task. All workplaces equipment by computers. It promotes the information needs of readers. It also promotes improvement of the quality of this service.

Keywords: history of development, the automated library and information system «The Ukrainian fund building / Library», the electronic catalog, a database, information resources, fund completing, users service, perspectives of development.

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКІВ СЕРЕДНЬОЇ ТА НИЗОВОЇ ЛАНКИ В БІБЛІОТЕЦІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Визначено необхідність формування управлінської культури керівників середньої та низової ланок управління в бібліотеці ВНЗ на сучасному етапі та висвітлено процес підвищення управлінської культури і фахового рівня керівників на прикладі наукової бібліотеки Хмельницького національного університету.

Ключові слова: підвищення кваліфікації, управлінська культура, самоосвіта, методична робота, бібліотека вищого закладу освіти.

*Найважче й найвище з усіх мистецтв –
це мистецтво керувати людьми
(Перікл, 490 – 429 р. до н.е.)*

У ХХІ ст. успіх будь-якої організації в значній мірі залежить від її співробітників. Вивчення науки «Управління персоналом» давно вже стало не тільки важливою складовою підготовки керівників, але й необхідною умовою процвітання установи. Ця наука формує організаційний горизонт працівника, можливості його ефективної співпраці з іншими членами групи, культуру ділового спілкування, тобто забезпечує соціальну компетентність, що подекуди набагато важливіша, ніж професійна. Знання й навички в області взаємовідносин керівників і підлеглих, ділових відносин у цілому потрібні не лише майбутньому чи нинішньому керівникові, але й будь-якому працюючому в колективі кваліфікованому спеціалісту.

Вдале управління персоналом має ключове значення для успішної діяльності будь-якої установи, в тому числі й бібліотеки. Недарма існує думка, що коли підлегли добилися успіху – це їхня заслуга, якщо ж зазнали невдачі – це вина їхнього керівника.

В залежності від рівня ієрархії в бібліотеці виокремлюються 3 типи керівників: вищого, середнього й низового рівнів. Вони відрізняються функціями й формою контактів із підлеглими, обсягом повноважень і можливостями.

Керівники вищої ланки управління – дирекція.

До середньої ланки керівників належать завідувачі відділів, на яких покладено щоденне управління персоналом і розподіл завдань, організація й координація праці підлеглих, забезпечення умов для виконання завдань якісно і вчасно, втілення передових методів роботи, контроль за ходом їх виконання, адже усі розуміють, що «повна свобода робити все, що хочеш і як хочеш, – це по суті, свобода взагалі нічого не робити» (Н. Вінер).

Керівники низової ланки – завідувачі секторами. Їх робота характеризується виконанням невеликих за масштабами завдань. Таким чином, у сфері управління проходить розподіл праці: одні керівники несуть відповідальність за характер прийняття рішень, інші – здійснюють контроль та виконання поставлених завдань.

Організаційна структура наукової бібліотеки Хмельницького національного університету досить розгалужена. Вона складається з 6 відділів та 5 секторів. Керівники структурними підрозділами мають вищу фахову освіту. Однак керувати людьми так, щоб вони захотіли розкрити свій творчий потенціал, може той керівник, який опанував науку менеджменту. Світова практика доводить, що немаєпоганих установ, колективів, є погані керівники. Тому сьогодні потреба володіння мистецтвом та культурою управління стає подекуди більш дієвою, ніж додаткові фінансування.

Сучасний стан розвитку економіки, високий рівень технічного оснащення підвищують вимоги до особи керівника, його кваліфікації, загальноосвітнього та культурного рівнів, свідомості й організованості. Керівник будь-якої ланки має володіти професійними знаннями, широкою ерудицією, високою управлінською культурою. Великі західні фірми інвестують все більше грошей в розвиток керівного персоналу, оскільки зовнішній ринок праці й система освіти не встигають пристосовуватись до швидких змін у потребах кваліфікованих управлінських кадрів. Ось чому сьогодні виникає гостра необхідність у регулярному поповненні, розширенні і принциповому оновленні професійних знань як рядових бібліотекарів, так і керівників.

Одним із головних питань діяльності наукової бібліотеки Хмельницького національного університету є робота з кадрами: їх підбір, розстановка, організація та управління, виховання, підвищення кваліфікації. Лозунг “Кваліфіковані кадри вирішують все” сьогодні надзвичайно актуальний. Від якісного розв'язання цього питання залежить вирішення усіх інших, в тому числі ефективність роботи структурних підрозділів та бібліотеки в цілому [2, с.191]. Тому адміністрація книгозбірні велику увагу приділяє підвищенню кваліфікації – безперервному організованому навчанню, спрямованому на розвиток та вдосконалення професійних знань, вмінь і навичок, що обумовлено постійною зміною змісту праці, розвитком техніки та технологій. Будь-яке навчання включає в себе отримання фахівцями знань, необхідних для успішного виконання роботи. Проте на сьогоднішній день мета навчання дещо ширша, ніж у минулому, коли воно зводилось лише до оволодіння певними навичками. Все більше значення надається навчанню спілкування й взаємодії в колективі, команді, вихованню почуття відповідальності працівника. Керівник повинен постійно підвищувати свої знання, регулярно вивчати нове у своїй та дотичних галузях знань, передового вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Останнім часом вимоги до рівня кваліфікації керівників середньої та нижчої ланок також посилюються. Реорганізація структури бібліотеки й скорочення працівників призводять до інтенсифікації праці. Тому навчатись повинні й завідувачі структурних підрозділів, які проводять заняття зі своїми підлеглими.

Орієнтуючись на вищесказане, в науковій бібліотеці Хмельницького національного університету у 2001 році було прийнято рішення про створення в рамках загальнобібліотечної системи підвищення кваліфікації “Школи молодого керівника”. Головною її метою є підвищення професійного рівня, формування управлінської культури та покращення управлінських якостей керівного складу бібліотеки.

Сьогодні завідуючі підрозділами черпають знання та знаходять відповіді на непрості питання у сфері психології взаємовідносин у колективі, культури спілкування, формування управлінської культури на заняттях “Школикерівника”. Працівниками науково-методичного відділу бібліотеки ретельно вивчаються, аналізуються та визначаються усі напрямки, які потребують методичної допомоги. Для проведення занять з управлінським складом книгозбірні в рамках підвищення кваліфікації методисти розробили та запропонували ряд навчальних програм. Кожна така програма в рамках “Школи керівника” включає 4 етапи:

1. Попередня оцінка та визначення напрямку діяльності, який потребує більших знань.
2. Постановка мети навчання (чого досягнуть керівники структурних підрозділів бібліотеки в результаті навчання).
3. Вибір методів проведення безпосереднього навчання.
4. Оцінка навчання (порівнюються результати до та після занять, оцінюється ефективність розробленої та здійсненої програми).

Завершивши курс навчальної програми кожен керівник повинен навчитись:

- аналізувати проблеми структурного підрозділу;
- ставити мету та визначати шляхи її вирішення;
- приймати чіткі та правильні рішення;
- контролювати їх виконання;
- раціонально використовувати робочий час – свій та підлеглих;
- спілкуватися з колегами та відвідувачами бібліотеки;
- здійснювати навчання підлеглих;
- вміти уникати конфліктних ситуацій у підрозділі, а у разі їх виникнення – зуміти позитивно вирішити.

Групові форми навчання керівного складу НБ ХНУ досить різноманітні. Це курси, консультації, майстер класи, тренінги, тести та інші види занять. Усі вони спрямовані на те, щоб навчити керівника чітко та ефективно організувати роботу підлеглих, ставити необхідну мету й реалізувати її, вміти делегувати повноваження й відповідати за результати своєї праці, організувати й мотивувати групову роботу, встановити пріоритети, правильно розподілити час і зусилля.

Керівник залежить від своїх підлеглих, без сприяння яких він не в змозі належним чином виконувати свої посадові обов’язки. Успіх будь-якого керівника залежить від успіху співробітників та гармонійної взаємодії всіх членів колективу. Структурний підрозділ має бути однією командою з єдиною метою, пріоритетами і прагненнями. Керівник відділу ставить перед собою завдання, на перший погляд нездійсненне – створити згуртований колектив, який готовий працювати не тільки за грошову винагороду, а й заради спільної ідеї та успіху. Тому у діяльності керівника найважливіше місце займають контакти з підлеглими. Їхня ефективність багато в чому визначається станом відносин між керівником і працівниками, налагодити який – завдання нелегке, оскільки співробітники мають різні характери, переконання, захоплення.

Управлінська культура керівника бібліотеки відіграє особливу роль серед

факторів, що формують соціально-психологічний клімат колективу. Саме керівник, знаходячись у постійному контакті з членами колективу, може регулювати соціально-психологічний клімат, враховуючи індивідуальні особистості кожного та потенційні можливості [3, с.42].

Задля допомоги керівникам нашої книгозбірні у створенні гармонії в структурному підрозділі, правильного регулювання відносин між людьми щорічно в рамках підвищення кваліфікації проводиться цикл консультацій, як от: «Культура спілкування бібліотечних працівників», «Психологічні особливості індивідуального спілкування в бібліотеці», «Психологічні та професійні особливості роботи в жіночому колективі», «Як запобігти конфлікту в бібліотеці», «Роль психологічної культури в практиці бібліотечного спілкування», «Психологічний клімат у бібліотечному колективі», «Духовні передумови формування творчої особистості бібліотекаря» та інші.

У силу своєї посади керівник має владу, що дозволяє направляти дії підлеглих у певне русло, попереджати конфлікти. Однак вважається, що влада посади забезпечує керівнику лише 2/3 необхідного впливу, інше дають знання, ділові якості, авторитет, прагнення до лідерства. Ось чому пріоритетом навчання керівників НБ ХНУ у 2013 році були такі напрямки, як: «Сучасне українське ділове мовлення», «Інформаційна культура та її виховання», «Професійна етика бібліотекаря», «Мистецтво публічного виступу», «Дейл Карнегі: як знайти себе», «Діловодство керівника», «Мовний етикет та оформлення ділових паперів».

Складовою управлінської культури є вміння керівника працювати з організаційними та регламентуючими документами: складати загальні положення, інструкції на окремі технологічні процеси, оформляти основні види документів, а також вести власний архів керівника. Для зручності роботи зі створеними бібліотекою нормативно-регламентуючими документами працівниками науково-методичного відділу сформована повнотекстова база даних «Регламентуючі документи», яка ведеться на сайті бібліотеки (<http://lib.khnu.km.ua/>) у розділі «Наукова робота». В ній зібрані всі діючі в книгозбірні регламентуючі матеріали, що є необхідною умовою й ефективним засобом удосконалення бібліотечних процесів. База даних постійно поповнюється новими, затвердженими на засіданнях методичної ради, документами. Відповідно, вчасно вилучаються ті матеріали, які втратили чинність та відмінені рішенням методичної ради. Доступ до повних текстів мають не тільки працівники книгозбірні університету, а й фахівці бібліотек ВЗО Хмельницького методичного об'єднання, яке з березня 2001 року очолює наукова бібліотека ХНУ. Варто зазначити, що БД користується попитом серед бібліотечних фахівців, від яких щомісяця надходить понад 50 звернень.

Організатором інноваційної діяльності в бібліотеці є методична рада, яка вирішує організаційно-методичні питання діяльності всіх структурних підрозділів бібліотеки. На засіданнях методичної ради постійно розглядаються результати наукових досліджень і розробок, аналізи діяльності, які сприяють підвищенню якості та ефективності роботи, затверджуються нові та відредаговані регламентуючі документи, приймаються рішення щодо покращення діяльності книгозбірні. Для чіткої організації роботи структурного

підрозділу керівники повинні досконало знати всі пункти прийнятих рішень. Допомагає їм у цьому створена методистами БД «Методичні рішення», де зібрані методичні рішення, починаючи з 2002 року. База даних постійно поповнюється та має гарний пошуковий механізм, що дає можливість здійснювати пошук за кількома критеріями одночасно. Маючи вільний доступ до БД з робочого місця, керівникові краще здійснювати контроль за виконанням рішень методичних рад, що добре позначається на роботі структурного підрозділу цілому та позитивно характеризує управлінські якості керівника.

Вагому роль у формуванні управлінської культури та зростанні керівника в очах підлеглих відіграє самоосвіта, завдяки якій керівник розширює кругозір та ерудицію, а також компетентність з усіх питань. Рішення про самостійну роботу над своїм професійним інтелектом приймає кожен керівник особисто. Та все ж таки самоосвіта потребує певної допомоги зі сторони колег-методистів. Важливим фактором якості самоосвіти є своєчасне і вичерпне інформування персоналу про інноваційні тенденції в бібліотекознавстві та суміжних галузях знань. Цьому слугують огляди новинок професійної періодики, щоквартальні «Дні бібліотечного фахівця», постійна виставка професійних видань «Фахівцям на замітку». Використовуючи систему індивідуального інформування для керівників та провідних фахівців структурних підрозділів, методистами надаються консультації з різних напрямків професійного читання. Практику попередніх років – рекомендаційні списки з окремих бібліотечних проблем – замінено на інформування через внутрішню інформаційну комп'ютерну мережу: на АРМ працівників надсилаються анотовані бібліографічні описи новинок професійної діяльності, конфліктології, культури та психології спілкування [2, с.191].

В сучасному світі керівнику неможливо працювати і якісно виконувати свої функції, не володіючи інформацією. Науково-методичний відділ постійно дбає про поповнення створеної інформаційно-ресурсної бази, до якої входять: законодавчі акти, що стосуються бібліотечної справи; спеціалізований фонд видань з бібліотекознавства, бібліографії, книгознавства, бібліотечного маркетингу і менеджменту, інноваційної діяльності бібліотек (це книги, методичні матеріали й посібники, інформаційні видання, матеріали конференцій, а також фахова періодика). Сьогодні відділ має гарний довідковий апарат. Розроблено предметний рубрикатор, який постійно удосконалюється й доповнюється і наразі складається з близько 300 рубрик. Працівниками ведеться ретельна робота з наповнення анотованої бази даних «Бібліотечна справа». Щорічно, після аналітичного опрацювання книг, 12 назв періодичних фахових видань України й Росії, які надходять у фонд відділу, в БД заноситься понад тисячу записів.

Досягти належних результатів з підвищення інформаційного рівня керівників НБ допомагає й локальна інтернет-сторінка «Бібліотечна мозаїка» (розроблена 2006 р. спеціалістом відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення О.С. Нечипорук). Це внутрішня сторінка для бібліотечних працівників, посилання на яку є на кожному автоматизованому робочому місці. На «Бібліотечній мозаїці» з інформаційною метою

розміщуються нові накази, розпорядження, рішення ректорату університету та керівництва бібліотеки, офіційні урядові документи, які стосуються галузі бібліотечної діяльності. Тут можна ознайомитись не тільки з новими документами, але й здійснити пошук матеріалів за попередні роки. Для цього розроблено пошуковий механізм, де за видом документа чи словами з назви можна швидко відшукати в архіві потрібне.

Культура – найважливіша складова стилю керівника. Зразком для кожного керівника є стиль, який поєднує цілеспрямованість, довіру, любов до людини, високу культуру, чітку організованість, конкретність та оперативність. Володіючи високою культурою, кожний працівник може якісно виконувати свою роботу, тобто підтримувати високий рівень культури процесу управління та удосконалювати організацію своєї праці [1, с. 251].

В керівництві людьми немає абсолютних істин, але загальну формулу успішного управління в НБ ХНУ формулюють так: знання + повага + довіра + навчання.

Література.

1. *Дригайло В.Г.* Основи управління бібліотекою вищого учебного заведення / В. Г. Дригайло, Е. В. Башун, В. Н. Волынец. – К. : Политехника, 2001. – 389с.
2. *Мацей О. О.* Безперервна освіта – гарант професійного успіху (досвід роботи з підвищення кваліфікації в НБ ХНУ) / О. О. Мацей // Сучасна бібліотека в інноваційному освітньому просторі : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (14-15 берез. 2013 р., м. Луганськ) / ред. кол.: Ж. В. Марфіна, О. В. Бикова, К. А. Зладюшкіна. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2013. - С. 188-195.
3. *Петрицька В.М.* Управлінська культура керівника бібліотеки ВНЗ / В. М. Петрицька // Бібліотека в освітньому просторі. – 2010. – №9. – С.36-44.

The necessity of forming a management culture of middle and grassroots levels of management in the university library at present and highlights the process of improving management culture and professional level managers as an example of scientific libraries of Khmel'nitsky National University.

Keywords: training, management culture, self, methodical work, a library, a higher education institution.

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ: ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ

В статті розглядаються питання інноваційних змін у бібліотеці на основі проектного менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек. Відслідковуючи інформаційні потреби та запити користувачів, бібліотека сьогодні впроваджує в життя різноманітні проекти, співпрацюючи з громадськими організаціями, культурними інститутами, навчальними закладами не лише в Україні, але й за її межами. Адже ці інституції пропонують різні гранти, завдяки яким бібліотека може отримувати додаткові кошти, матеріали, технічні засоби тощо.

Ключові слова: соціо-культурний аспект, проектна діяльність, Бібліоміст, Вікно в Америку, Гете-Інститут в Україні, методична майстерня, інтелектуальний клуб, культурно-цивілізаційний феномен.

Соціальні зміни останніх десятиріч дали змогу виявити тенденції розвитку й визначити якісні характеристики інформаційного суспільства.

Традиційні структури забезпечення комунікаційної взаємодії в суспільстві стають учасниками соціально-інформаційних процесів й утворення єдиного інформаційного простору соціуму. Бібліотечна сфера є найбільш яскравою сферою соціальної діяльності, де здійснюються глибокі трансформації, пов'язані з інформатизацією. Бібліотеки перетворилися на центри комунікативної культури сучасного суспільства. Здійснюючи соціальну функцію, бібліотека забезпечує входження конкретної людини в культуру, сприяє її соціологічній ідентифікації, допомагає особистості розкрити свій креативний потенціал.

Бібліотека – активний учасник культурних подій міжнародного, національного, регіонального та місцевого масштабу, провідник культурної політики окремих держав і регіональних об'єднань. Вона сприяє закріпленню в суспільній практиці не лише кращих взірців культурної спадщини, але й культурних норм, що забезпечують стійкий розвиток суспільства.

Реалізуючи соціальну функцію, бібліотека допомагає користувачу залучитися до світу знань, вчить орієнтуватися в ньому, володіти інструментами пошуку, систематизації і зберігання. Вона сприяє розвитку здібностей людини до самоосвіти, рефлексії, до оцінки власної компетентності, до уміння прокладати шлях до знання. Одним із шляхів реалізації соціальної функції є розвиток соціо-культурної діяльності, яка забезпечує можливості спілкування, обговорення, зустрічі із цікавими людьми.

На різних етапах розвитку бібліотечної справи на перший план виходили ті форми масової роботи, які визначалися метою бібліотек як соціокультурних закладів. Серед заходів, що проводилися в бібліотеках, можна відзначити презентації книг, зустрічі з видатними громадськими, політичними діячами, письменниками та митцями, літературно-музичні вечори, круглі столи, виставки літератури, диспути, вікторини, конкурси, лекторії різноманітної тематики, клуби за інтересами.

Як показують результати соціологічних досліджень, більшість респондентів важливою формою вважають діяльність клубів за інтересами, що сприяють розвитку творчої самореалізації особистості. Серед тематичних спрямувань слід відзначити науково-пізнавальний, літературний, краєзнавчий, естетичний, правовий напрями.

Бібліотеки, як культурні центри, мають кооперувати свої зусилля з різними інститутами та організаціями. Набуває поширення співпраця бібліотек з громадськими організаціями різного спрямування. Адже ці інституції пропонують різні гранти, завдяки яким бібліотека може отримувати додаткові кошти, матеріали, технічні засоби тощо.

Першою ластівкою в проектній діяльності бібліотеки стало відкриття Інтернет-центру в рамках проекту “Інтернет для публічних бібліотек (LEAP)” за фінансової підтримки Посольства США в Україні, завдяки якому бібліотека почала надавати своїм користувачам право на безкоштовний доступ до накопичених світових електронних ресурсів. За таким же грантом діють Інтернет-центри в Долинській районній, Вигодській селищній та сільських бібліотеках Лолина і Княжолуки, у Городенківській, Рогатинській та Надвірнянській районних бібліотеках. Втілення цього проекту сприяло інтеграції Івано-Франківщини у міжнародне співтовариство.

ІФОУНБ ім.І.Франка є учасницею міжнародної програми “Бібліоміст”, яка за адміністрування Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів IREX, при підтримці Агентства США з міжнародного розвитку, корпорації Microsoft, Української бібліотечної асоціації та за сприяння Міністерства культури України допомагає місцевим громадам модернізувати доступ до інформації в публічних бібліотеках шляхом обладнання їх комп'ютерною технікою, навчання бібліотечних працівників користуванню новітніми технологіями. У 2008 році розпочав свою діяльність міжнародний проект “Глобальні бібліотеки”, метою якого є забезпечення доступу місцевих мешканців до комп'ютерів та Інтернету в українських публічних бібліотеках. Для цього при ІФОУНБ ім.І.Франка було створено обласний тренінговий центр.

Наступним кроком в проектній діяльності стало відкриття у 2004 році інформаційно-ресурсного центру «Вікно в Америку» – спільного проекту Посольства США та місцевих бібліотек по всій Україні. Такий центр надає громадянам України інформацію про США, їх культуру, традиції та звичаї, історію. Більшість матеріалів англійською мовою : книжки та фільми з різних тем – від історії США до культури й політики. Також у центрі представлені довідкові видання. Можна скористатися комп'ютерами з безкоштовним доступом до Інтернету, а в деяких центрах – і до баз даних. Усі центри «Вікно в Америку» регулярно організовують різноманітні програми, на які запрошують українських і американських гостей.

За ці роки в Центрі проходили зустрічі з віце-консулами Посольства США з питань Зеленої картки, візових питань, питань шахрайства та як уникнути цього. Представники Посольства приїздили з лекціями країнознавчого, правового напрямів. Налагоджено стосунки з Корпусом Миру в Україні та Програмою академічних обмінів імені Фулбрайта в Україні. Американські фахівці допомагають організовувати різноманітні програми,

дискусії, клуби. Так, у відділі літератури іноземними мовами бібліотеки, при якому діє цей центр, щочетверга відбуваються засідання Клубу розмовної англійської мови, куди приходять люди, які вивчають англійську мову і хочуть вдосконалити свої розмовні вміння. Засідання бувають тематичними, презентаційними, дискусійними, ігровими. Відвідувачі, серед яких студенти вищих навчальних закладів міста, вчителі, інженери, економісти, юристи, люди похилого віку, учні шкіл з поглибленим вивченням англійської мови, спілкуючись із носіями мови, довідуються про цікаві факти з життя простих американців, традиції святкування різноманітних свят. Також вони допомагають американцям краще зрозуміти українську культуру. Клуб американського кіно проходить з цікавими дискусіями та обговореннями. Традиційними стали публічні читання мовою оригіналу, присвячені певним американським письменниками та поетам, де всі бажаючі мають можливість попрактикуватися вголос продекламувати вірш, або ж прочитати уривок із твору. Спільно з юридичними відділеннями закладів міста проходять Правничі години, де є можливість порівняти правові системи двох держав, розглянути питання прав у США. Так, цього року відбулися дві Правничі години – «Гендерна рівноправність», присвячена Дню рівності жінок у США та «Мандат прав та свободи людини», присвячена Дню Конституції США. Відбуваються Історичні години («Бенджамін Франклін: учитель нації, який приборкав час»), щорічні Поетичні вернісажі, тематичні виставки-персоналії, Інформіни. Минулого року було проведено цікавий захід – «Визначна подія+Фільм», присвячений святкуванню 7 грудня 70-річчя від дня проведення операції Перл-Харбор. Цього року відбулася цікава зустріч з випускником Програми Фулбрайта в Україні Андреа Венгловскі, яка прочитала цікаву лекцію «Домашня фотографія: Американська фотографія в межах Америки та поза її межами». Зустріч з Романом Скасківим, теж випускником Програми Фулбрайта, дала змогу довідатися про засади американської економіки, а також послухати про результати досліджень американського науковця щодо перспектив розвитку української економіки. Налагоджено тісну співпрацю з Крістофером Міллером, заступником директора та куратора Аппалачі центру в Беріа-Коледжі штату Кетуккі (США). Крістофер досліджував гори Аппалачі та Карпати і проводив порівняльну характеристику гір, культуру гірського населення, їх музику, декоративно-прикладне мистецтво. В центрі «Вікно в Америку» К. Міллер провів ряд презентацій, в яких висвітлював музичну культуру американського району Аппалачі, де учасники змогли почути, як звучать традиційні музичні інструменти банджо, американські цимбали, порівняти їх з традиційними українськими інструментами. Цікавою стала інформація про невідомого для нас Джеймса Стілла (1906 – 2001) – поета, прозаїка та фольклориста, який писав про гори Аппалачі, описував красу природи та самих людей, які проживають там. Ще іншою тематикою стали фестивалі національної ідентичності гірського району Аппалачі, де відвідувачі мали змогу довідатися про історію розвитку подієвого туризму в Сполучених Штатах Америки, про музичні та тематичні фестивалі: скрипковий конкурс, фестиваль кукурудзяного хліба, курятини, яблучного повидла, черемші, грибів сморчків та інші. Особливу увагу доповідач приділив святам національної

ідентичності: фестиваль культури регіону Аппалачі, фестиваль індіанської культури, події водяного туризму, фестиваль та змагання декламаторів та інші. Учасники таких дійств тішать гостей чарівною грою на музичних інструментах і народними танцями. Організатори ж традиційно пригощають гостей кулінарними витворами національної кухні.

Більшість заходів висвітлюються в засобах масової інформації.

В рамках проекту керівник центру за програмою «Відкритий світ» відвідала Сполучені Штати Америки в 2008 році, деознайомилася з діяльністю публічних бібліотек США. В 2009 році Івано-Франківський центр «Вікно в Америку» було представлено на міжнародному семінарі Американських куточків в світі, який відбувався у м.Відень (Австрія). Щороку керівник центру разом з директором бібліотеки приймають участь у конференціях та семінарах, які відбуваються в різних містах України.

Наступним великим проектом є Центрєвропейської інформації, створений на базі Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І.Франка. Метою проекту є надання інформації для підвищення рівня обізнаності жителів Івано-Франківської області з сучасними євроінтеграційними та міжнародними процесами; надання вільного доступу до інформації про Європейський Союз, його структуру, керівні органи, соціально-економічні, юридичні, політичні та культурні аспекти; поінформованість про діяльність європейських та інших міжнародних організацій; висвітлення інформації про відносини між Україною, ЄС, його окремими країнами та іншими європейськими організаціями; про політику європейської інтеграції України та європейські цінності; поширення інформації про різні аспекти життя європейців та Європи. В рамках цього проекту відбуваються різноманітні лекторії, конкурси, семінари. Працівник Центру має можливість відвідувати виїзні семінари. Цього року відбулися такі заходи: Фотовиставка „Івано-Франківськ – місто з європейським обличчям“, засідання круглого столу „Перспективи вступу України до Євросоюзу“, виставка-діалог до Дня Європи в Україні, «Європейські традиції міського самоврядування в Україні: магістрат – дума – рада», Святкування днів Європи в м. Івано-Франківську.

У 2011 році в бібліотеці почав діяти спільний проект з Гете-Інститутом в Україні. Протягом трьох місяців (квітень-червень) мешканці регіону мали можливість ознайомитися з книжково-ілюстративною виставкою «Сучасні ілюстрації книжок Німеччини», а вчителі німецької мови – опрацювати методичні матеріали по вивченню німецької мови як іноземної. Всі матеріали були надані бібліотекою Гете-Інститу.

В рамках проекту відбувся цикл заходів: Засідання Методичної майстерні «Робота з ілюстрацією як засіб розвитку зв'язного мовлення» з вчителями німецької мови ЗОШ області; заходи з учнями шкіл з поглибленим вивченням німецької мови – «Інтерактивні ігри при вивченні німецької мови», де відбувалися конкурси малюнків, дискусії, обговорення, рольові ігри; літні табори. Цікавою була Творча лабораторія зі студентами художньо-графічного факультету ПНУ ім. В.Стефаніка, на яку ми запросили Олену Рубановську, місцеву ілюстраторку книг, яка розповіла не тільки про техніку ілюстрації, але й продемонструвала свої власні творчі доробки в книжковій справі. Творчо

підійшли до проведення заходу студенти німецької філології ПНУ – їм було запропоновано підготувати міні-проекти щодо бінарного уроку з німецької мови : поєднання елементів мистецтва та вивчення німецької мови. Студенти підготували театралізоване дійство з використанням книг з виставки. Також відбулися спільні засідання з «Deutsch Club», який діє в Івано-Франківську впродовж двох років. За підсумками реалізації проекту видано Перспективні заходи.

Високо оцінивши роботу нашої установи, працівники відділу літератури іноземними мовами, при якому діє даний проект, запрошуються на щорічні фахові зустрічі, які відбуваються в бібліотеці Гете-Інституту, де ми маємо можливість презентувати свою діяльність, наш сайт та організувати дискусії. Також запропоновано подальшу співпрацю та впровадження нового міні-проекту.

В 2013 році наша бібліотека стала повноцінним партнером Гете-Інституту в Україні в рамках проекту Заочний Абонемент, метою якого є забезпечення української провінції сучасними актуальними інформаційними матеріалами з Німеччини і про Німеччину. Загальна кількість книг та періодичних видань близько 500. Також завдяки цьому проекту користувачі бібліотеки мають вільний доступ до німецькомовної бази даних Onleihe.

Дирекцією бібліотеки Гете-Інституту було надіслано лист-подяку на ім'я Голови Івано-Франківської ОДА, де високо оцінено діяльність нашої установи як провідного соціокультурного закладу регіону.

В 2005 році в рамках програми міст-побратимів між ІФОУНБ ім. І.Франка та воєводською публічною бібліотекою ім. Е. Смолкі м. Ополе (Польща) було підписано Угоду про співпрацю, метою якої є взаємний обмін досвідом у сфері бібліотечно-інформаційних технологій та культурно-просвітницької діяльності. Бібліотеки декларують взаємний безкоштовний обмін власними виданнями, а також іншими книгами в грошовому розмірі, еквівалентному 100 євро. Бібліотеки погоджуються запрошувати працівників на конференції, семінари, виставки тощо. Так, делегація ІФОУНБ ім. І.Франка відвідала Опольську бібліотеку з робочим візитом, а також взяла участь у відкритті етнографічної виставки «Там шум Пруту, Черемошу», яка надала можливість громадянам м. Ополе ближче ознайомитися з декоративно-прикладним мистецтвом нашого регіону: виробами з дерева, вишитими сорочками та рушниками, писанками, герданами, фотографіями міста Івано-Франківська, як давніми, так і сучасними. Бібліотекою було підготовлено відеофільм про наш край.

На веб-сайті бібліотек створено розділ, де висвітлюється фахова співпраця та діяльність бібліотеки-партнера.

17 квітня 2013 року у відділі літератури іноземними мовами Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка відбулося відкриття полицки чеської літератури. Співорганізатором цієї події виступив Чеський культурний центр у Києві, який всебічно репрезентує Чеську республіку за кордоном. Його робота спрямована на інформування широких верств населення про Чехію як країну, її людей, історію, традиції, мистецтво, літературу. Важливою частиною діяльності Чеського центру є підтримка культури та освіти, проведення різноманітних акцій. Ті, хто вивчає

чеську мову, готується до сертифікованого іспиту, хто просто бажає познайомитися із сучасною літературою Чехії докладніше, тепер і в Івано-Франківську мають таку можливість.

На відкритті представники Міністерства культури Чехії презентували для читачів підбірку чеської літератури, а це біля 50 видань, які знайомлять усіх зацікавлених із творами сучасних чеських письменників Ярослава Рудіша, Маркети Пілатової, Ганни Андроннікової, Яна Балабана, Катерини Тучкової та інших відомих авторів. Привертає увагу й збірка статей Вацлава Гавела, підбірка журналів з перекладами прози чеських авторів.

При відділі літератури іноземними мовами бібліотеки протягом багатьох років діє Клуб цікавих зустрічей, в рамках якого відбуваються різноманітні заходи, присвячені творчості як українських, так і зарубіжних письменників, митців, видатним людям нашого краю. У місті діють товариства національних меншин, з якими налагоджено тісну співпрацю. Так, постійно відбуваються літературно-музичні вечори спільно з польською общиною («Вогняне серце Генрика Сенкевича»), поетичний вернісаж, присвячений творчості Юліуша Словацького; музичний простір «Гармонія творчості Фредеріка Шопена», де звучала музика Шопена у виконанні студентів Івано-Франківського музучилища ім. Д.Січинського, а також студенти польської філології ПНУ ім. В.Стефаника декламували поезії авторів того часу; розгорнуті книжково-ілюстративні виставки до Дня незалежності європейських країн у рамках Країнознавчого марафону). Спільно з єврейською общиною був проведений вечір «Гімн непереможному кохання», присвячений пам'яті видатного німецького поета Генріха Гейне.

Сучасна бібліотека бере участь у процесі освіти, забезпечуючи єдність усезагальної й спеціальної (професійної) освіти, сприяє становленню соціально-компетентної, інформаційно грамотної особистості, перетворюється на головну базу безперервної освіти та самоосвіти. Здійснюючи цю функцію, ІФОУНБ ім. І.Франка запровадила проект «Методична майстерня» для викладачів іноземних мов навчальних закладів Івано-Франківської області. В рамках проекту відбуваються Дні фахівця, конференції, творчі лабораторії, методичні семінари. Вчителям зі шкіл області надаються консультації не лише з питань наявної тематичної літератури у бібліотеці, але й питання підготовки презентації в Power Point, правильного та ефективного пошуку в мережі Інтернет, використання різноманітних Баз даних. Для викладачів видаються методичні матеріали, які допомагають їм у роботі.

В квітні 2011 року цей проект був представлений на Ярмарку інноваційних бібліотечних послуг, який проходив у м. Києві. В номінації «Інноваційні проекти бібліотек у сфері впровадження та використання електронних ресурсів» він був визнаний переможцем.

Інтелектуальний Клуб творчих особистостей «Галицькі кмітливіці», який діє у відділі економіко-виробничої літератури. Мета клубу – популяризація творчих здобутків новаторів Прикарпаття, сприяння активізації винахідництва і раціоналізації краю. Девіз клубу – «Інтелект нації – на службу суспільству». Кожна зустріч із творчою особистістю у Клубі галицьких кмітливіців завжди неповторною, як і неповторною є кожна творча особистість, що особливо

яскраво засвідчено у збірці портретних нарисів винахідників і раціоналізаторів Прикарпаття “Етюди про галицьких кмітливців”. Зустрічі, години спілкування, виставки, презентації відвідували заступники голів облдержадміністрації, мерія, громадські діячі, ЗМІ, керівники управлінь.

Підводячи підсумки діяльності бібліотеки в соціокультурному напрямку, хочеться відзначити ефективність цієї роботи. Перш за все, це поява нових груп читачів, які почали сприймати бібліотеку не як архів книг, а установу, де вони можуть отримати все необхідне: спілкування, товариство, нову інформацію. До бібліотеки почали приходити нові відвідувачі, які є користувачами Facebook, де висвітлюються всі наші заходи. Активізувалось читацьке відвідування: все зростала кількість учасників масових заходів, клубів, які згодом стають активними читачами. Також змінилася роль самих бібліотекарів. Адже вони повинні бути обізнаними із культурою тих країн, які вони представляють, тому вони опрацьовують книжковий фонд, використовують новітні технології в процесі роботи (Інтернет, різноманітні програми роботи з ПК). ЗМІ нашого міста все більше зацікавлені у висвітленні соціокультурної діяльності обласної наукової бібліотеки. Про заходи ведуться репортажі в рубриках новин місцевих телерадіокомпаній, друкується багато статей в періодичних виданнях регіону.

Отже, розвиваючись, трансформуючись і адаптуючись, бібліотека залишається культурно-цивілізаційним феноменом з функціями суспільного інституту, що володіє універсальною компетенцією, що включає всі досягнення культури та цивілізації.

Література.

1. Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І.Франка. 1940-2011 : енцикл. довідник / Упр. культури Івано-Франків. ОДА ; Івано-Франків. ОУНБ ім. І.Франка. – Івано-Франківськ, 2011. – 78 с.
2. Історія успіхів реалізації програми «Бібліоміст» : матеріали обл. школи менеджера, 20 черв. 2013 р. / Упр. культури, національностей та релігій Івано-Франків. ОДА ; Івано-Франків. ОУНБ ім. І.Франка ; Регіон. тренінг. центр. – Івано-Франківськ, 2013. – 48 с. – (Серія «Бібліостудія»).
3. *Хіміч Я.О.* Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек / Я.О.Хіміч. – К. : Самміт-книга, 2012. – 88 с.
4. *Бабій Л.* «Бібліоміст» допомагає осучаснити роботу бібліотек : [про співпрацю ОУНБ та б-к обл. з прогр. «Бібліоміст» та обл. семінар «Бібліотека і влада»] // Галичина. – 2013. – 24 груд. (№ 194). – С. 6.
5. *Гусак Д.* «Методична майстерня» побувала у столиці : [проект обл. б-ки представили на Всеукр. ярмарку інновац. бібл. послуг] / Д. Гусак // Західний кур'єр. – 2011. – 21 квіт. – С.6.
6. *Зоріна Л.* Вікно в Америку / Л.Зоріна // Вечірній Івано-Франківськ. – 2008. – №46. – С. 11.
7. *Скаврон Б.* Штати нам допоможуть : [директор регіонал. місії USAID Джед Бартон про проекти США в Івано-Франківську, зокрема, про прогр. «Бібліоміст» та «ПДГ», які ОУНБ реалізує і популяризувала в інформ.

містечку на День міста Івано-Франківська] // Галичина. – 2013. – 18 трав. (№73). – С. 7.

8. *Теличко А.* „Вікно в Америку” відкрите в обласній бібліотеці / А. Теличко // Салон+. – 2007. – №11. – С. 4.
9. *Тугай Л.* Подарунки від Гете-інституту // Галичина. – 2011. – 25 жовт. – С. 7.
10. *Тугай Л.* Сучасна німецька книга на Прикарпатті / Л.Тугай // Галичина. – 2011. – 16 квіт. (№57). – С.8.

The article deals with the innovative changes in the library based on project management and library initiative activities. Tracking the information needs and requests of users, the library now implements different projects in cooperating with NGOs, cultural institutions, educational institutions, not only in Ukraine, but also abroad. Because these institutions offer a variety of grants, by which the library can receive additional funds, materials, facilities and so on

Keywords: social and cultural aspect, project activities, Bibliomist, Window On America, Goethe-Institut in Ukraine, methodical workshop, intellectual club, cultural and civilization phenomenon.

**БІБЛІОТЕЧНО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПРОЕКТ
«ЗВЕДЕНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС
«ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ УКРАЇНИ»:
ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ**

Викладено основні положення бібліотечно-культурологічного проекту «Зведений краєзнавчий електронний ресурс «Історія міст і сіл України»», започаткованого у 2014 році Національною історичною бібліотекою України. Розкрито історичні передумови створення Державною історичною бібліотекою, яка здійснювала бібліотечно-бібліографічне забезпечення підготовки унікального 26-томного енциклопедичного видання «Історія міст і сіл України», «Зведеної картотеки матеріалів з історії міст і сіл Української РСР». Схематично описано принципи роботи з імідж-каталогом «Картотека матеріалів з історії міст і сіл України». Визначено об'єкти опису, якими буде формуватися база даних, визначено мету і сформульовано головні завдання, необхідні для реалізації Проекту.

Ключові слова: краєзнавство, імідж, каталог, історія, Україна, регіоналізм

Національна історична бібліотека України у 2014 році розпочала реалізацію бібліотечно-культурологічного проекту «Зведений краєзнавчий електронний ресурс «Історія міст і сіл України»» (далі – Проект), який передбачає створення унікального краєзнавчого електронного ресурсу, в якому міститимуться відомості про документи карти, плани і схеми українських територій і місцевостей, малюнки і фотографії, в яких описано та на яких зображено вулиці, будівлі і маєтки українських міст і сіл, побутові речі, одяг, прикраси, знаряддя праці українців, культові споруди, архітектурні та культурологічні пам'ятки, витвори мистецтва тощо.

Для того, щоб зрозуміти витoki та осягнути історичну цінність і велич даного краєзнавчого напрямку діяльності НІБУ, необхідно звернутися до офіційних документів. Основоположним документом видання унікального 26-томного енциклопедичного довідника «Історія міст і сіл Української РСР» стала Постанова ЦК КПУ за № 16/18-3 від 29 травня 1962 р. «Про видання історії міст і сіл Української РСР», ініціатором якої виступило Архівне управління при Раді міністрів УРСР [2].

Оскільки вже на початок 1960-х рр. Державна історична бібліотека Української РСР була визначена як республіканський науково-методичний центр з питань краєзнавчої роботи публічних і наукових бібліотек, бібліотекознавчих досліджень у галузі історичного краєзнавства, створення бібліографії з історії України та депозитарій історичної літератури, бібліотечно-бібліографічне забезпечення підготовки 26-томного енциклопедичного видання взяла на себе саме Державна історична бібліотека, на яку з 1963 р. було офіційно покладено обов'язки з координації роботи бібліотек України усіх систем і відомств у створенні унікальної «Зведеної картотеки матеріалів з історії міст і сіл Української РСР» [3, с. 119].

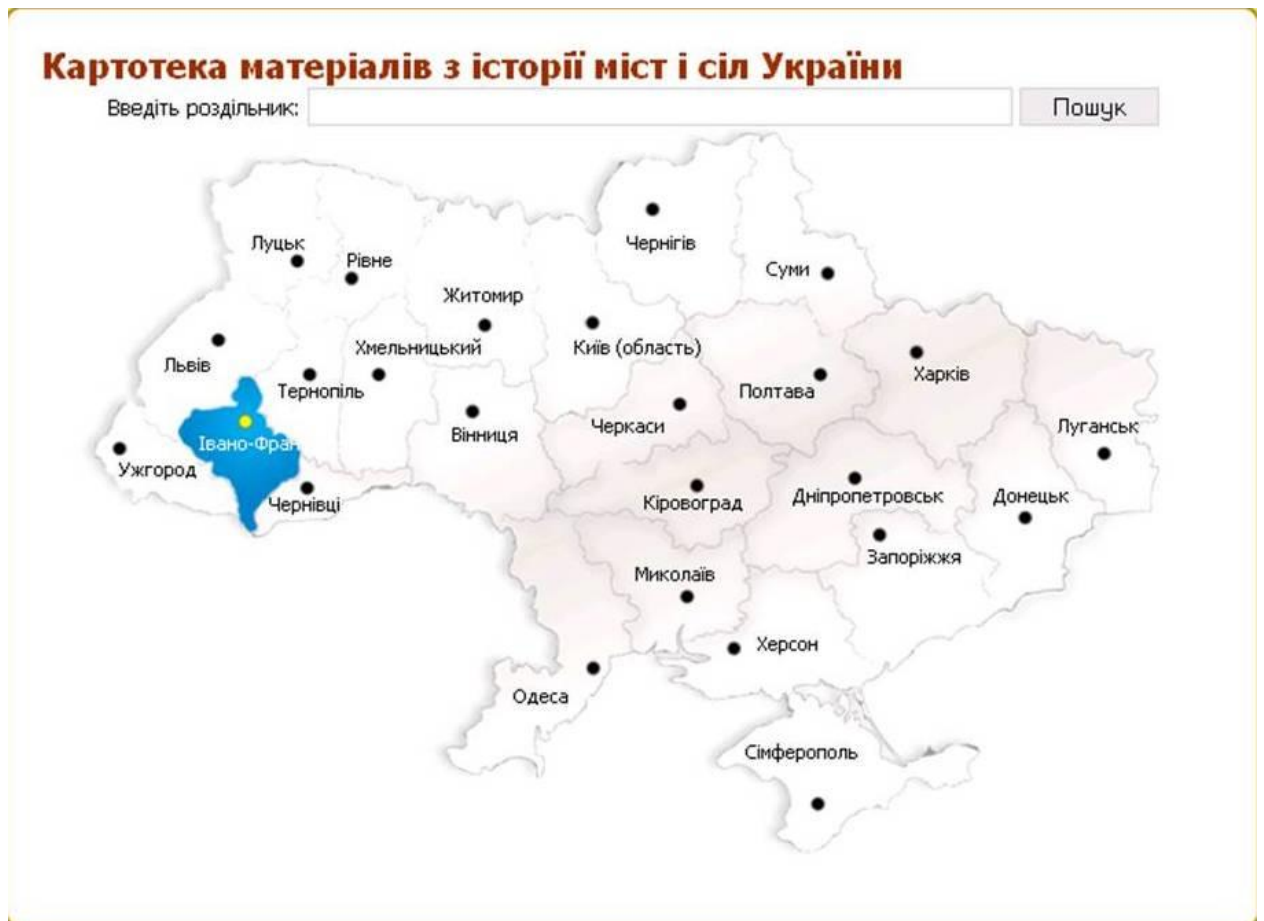
Фахівцями Державної історичної бібліотеки були розроблені інструктивно-методичні та підготовлені бібліографічні матеріали зі створення джерельної бази для авторських колективів у всіх регіонах України [4, 6, 7]. «Зведена картотека матеріалів з історії міст і сіл України» вже на 1964 рік налічувала понад 100 тисяч назв видань історичної, економічної, географічної та іншої тематики у широкій видовій і жанровій палітрі, характерною особливістю якої була наявність великої кількості аналітичних описів глав, розділів, параграфів монографічних видань та статей із журналів, газет, часописів, починаючи з кінця XVIII ст., в яких говориться чи навіть просто згадується про побут, звичаї, культурне, політичне та соціально-економічне життя різних верств населення у великих містах і містечках, селах і хуторах усіх регіонів України [1, с. 28].

Національна історична бібліотека України вже понад 50 років проводить роботу з поповнення «Картотеки матеріалів з історії міст і сіл України», яка наразі налічує понад 400 тисяч карток важливої краєзнавчої суспільної інформації і є цінним джерелом та інструментом історичних розвідок, генеалогічних, етимологічних, культурологічних, пам'яткознавчих, бібліографічних, релігієзнавчих, книгознавчих та інших досліджень.

«Картотека матеріалів з історії міст і сіл України» та її імідж-каталог [5], створений у 2011 р., є своєрідними, оригінальними, унікальними не лише за змістом, а й за форматом представлення автентичної, важливої та цінної, не лише на теренах нашої країни, бібліографічної інформації про заняття і ремесла, побут, народні знання і звичаї, національний одяг і кухню українців, культурне, політичне, громадське та соціально-економічне життя різних верств населення у великих містах і містечках, селах і хуторах усіх регіонів України у розрізі історичних знаменних, доленосних і трагічних подій.

На титульній сторінці імідж-каталогу «Картотека матеріалів з історії міст і сіл України» (скріншот 1) зображена географічна карта сучасної території України з діленням по областях, що підсвічуються при наведенні, та з позначеннями і назвами обласних центрів.

Скріншот 1.

Стисло розкриємо принципи роботи та структуру розміщення карток у даному імідж-каталозі на прикладі Івано-Франківської області. Якщо нас цікавлять населені пункти Івано-Франківської області, ми натискаємо на неї і опиняємося у розділі «Івано-Франківська область» (скріншот 2), роздільники в якому розміщуються наступним чином: спочатку про обласний центр, а потім за алфавітом назв усі населені пункти (районні центри включно з назвами районів, міста районного значення, села, селища міського типу, хутори тощо) Івано-Франківської області з формальним поділом для зручності користування.

Скріншот 2.

Якщо нас цікавлять відомості про місто Івано-Франківськ, ми заходимо на роздільник «м. Івано-Франківськ» і перед нами розкривається комбінована галузево-видова структура розташування карток (скріншот 3): загальні праці, довідкові видання, статистичні матеріали, образотворчі видання, адміністративно-територіальний поділ, населення, історія, природа і природні ресурси, економіка і промисловий комплекс, транспорт, житлово-комунальне господарство, суспільно-політичне та релігійне життя краю, наука й освіта та ін.

Скріншот 3.

Картотека матеріалів з історії міст і сіл України

Введіть роздільник:

Пошук

м.Івано-Франківськ	м. Івано-Франківськ в цілому (загальні праці)
с.Акрешори-с.Бучачки	Довідкові видання
Васючин - Голинь	Статистичні матеріали
Городенка - Жураки	Образотворчі видання
Забережжя - Кайданці	Адміністративно-територіальний поділ
Кінашів - Кривець	Населення
Криворіння - Мостище	Історія м. Івано-Франківська
Набережне - Підгайчики	Історія краю в окремі хронологічні періоди
Підгір'я - Русів	Природа і природні ресурси
Саджава - Торговиця	Економіка і промисловий комплекс краю
Тулови - Ясень	Транспорт
	Житлово комунальне господарство
	Охорона здоров'я. Медичні установи. Фізкультура і спорт
	Суспільно-політичне та релігійне життя краю
	Культові споруди
	Наука і освіта
	Культурне та літературно-мистецьке життя краю

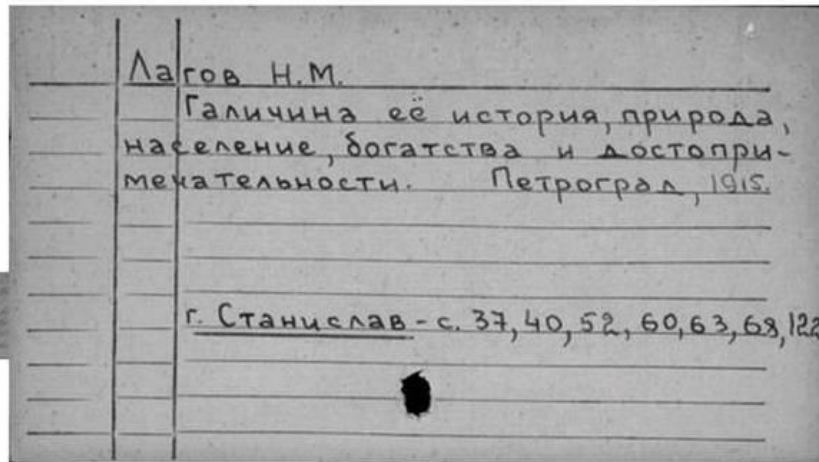
Натиснувши, наприклад, на роздільник «м. Івано-Франківськ в цілому (загальні праці)», ми маємо можливість переглянути відповідні картки. У даному роздільнику зібрані загальні праці про місто Івано-Франківськ, яке в різний час називалося також Станіслав та Станіславів. Наприклад, картка, що зображена на скріншоті 4, містить бібліографічний опис видання та сторінки, на яких йдеться про місто Станіслав.

Скріншот 4.

Картотека матеріалів з історії міст і сіл України

Введіть роздільник:

Пошук

м. Івано-Франківськ

с. Акрешори - с. Бучачки

Васючин - Голинь

Городенка - Жураки

Забережжя - Кайданці

Клишів - Кумбачин

м. Івано-Франківськ в цілому
(загальні праці)

Довідкові видання

Статистичні матеріали

Образотворчі видання

Адміністративно-територіальний

Якщо нас цікавить інформація про село Антонівка, обираємо перший роздільник населених пунктів Івано-Франківської області – «с. Акрешори – с. Бучачки» і натискаємо на роздільник другого рівня «с. Антонівка» (скріншот 5).

Скріншот 5.

Картотека матеріалів з історії міст і сіл України

Введіть роздільник: Пошук

м.Івано-Франківськ	с.Акрешори
с.Акрешори-с.Бучачки	с.Антонівка
Васючин - Голинь	с.Бабин
Городенка - Жураки	с.Бабиноплля
Забережжя - Кайданці	с.Баче
Кінашів - Кривець	с.Баб'янка
Криворіння - Мостище	с.Балинці
Набережне - Підгайчики	с.Баня-Березів
Підгір'я - Русів	с.Белелуя
Саджава - Торговиця	с.Березівка
Тулови - Ясень	с.Бистриця
	с.Битків
	с.Білі Ослави
	с.Білоберізка
	смт.Більшівці
	с.Блюдники
	смт.Бовшів
	с.Богородичин
	смт.Богородичани
	богородичанський район
	с.Богрівка

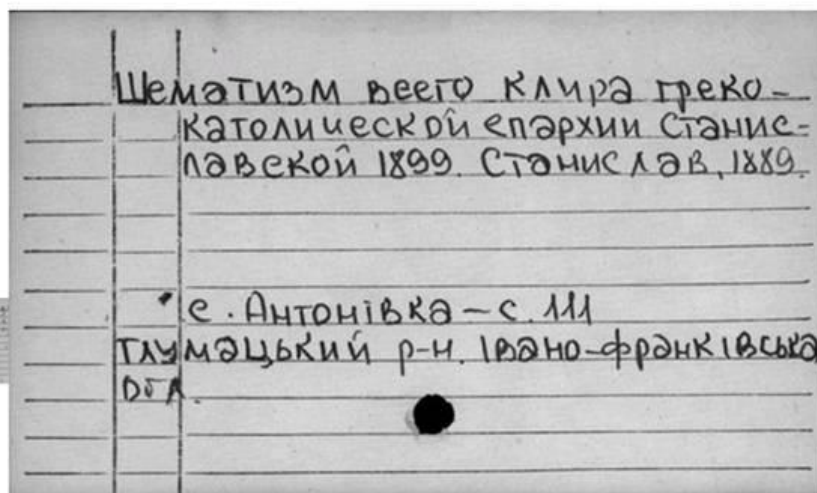
Ми маємо можливість переглянути усі картки, в яких зафіксована інформація про наявність у виданнях відомостей про село Антонівка. На картці (скріншот 6) вміщений бібліографічний опис видання, зазначений населений пункт, про який йдеться у документі (село Антонівка), та проведена його адміністративно-територіальна ідентифікація (Тлумацький район, Івано-Франківська область).

Скріншот 6.

Картотека матеріалів з історії міст і сіл України

Введіть роздільник:

Пошук

м.Івано-Франківськ

с.Акрешори

с.Акрешори-с.Бучачки

с.Антонівка

Васючин - Голинь

с.Бабин

Городенка - Жураки

с.Бабиноплля

Забережжя - Кайданці

с.Баче

Кінашів - Кривець

с.Баб'янка

Клишівщина - Могтишя

с.Балиши

Повертаючись до Проекту, можемо зазначити, що планується значно розширити, у порівнянні з існуючою картотекою, типо-видову базу залучення краєзнавчих документів, у тому числі із включенням краєзнавчих повнотекстових матеріалів і віддалених електронних ресурсів, збільшити глибину аналітичного опрацювання документів, а також фіксувати місце зберігання краєзнавчих документів, створюючи паспорт-характеристику на кожного фондоутримувача таких матеріалів.

Об'єктом опису визначається будь-який документ чи складова частина документа (рукопис, книжка, часопис, карта, фотографія, плакат, платівка, мікрофільм, аудіо чи відеоматеріал на будь-якому носії, електронний ресурс тощо), в якому зафіксована краєзнавча інформація – відомості про будь-який аспект життя того чи іншого регіону, населеного пункту, місцевості та водоймища України у конкретно-історичний період їхнього розвитку; музейні експонати, пам'ятки культури, витвори декоративно-прикладного, ужиткового та художнього мистецтва тощо, які є очевидцями, документальним підтвердженням історичних краєзнавчих подій, життя та явищ, незалежно від наявності чи відсутності відомостей про них у документах.

Метою проведення даного фундаментального дослідження є створення зведеного краєзнавчого електронного ресурсу «Історія міст і сіл України», записи в якому дозволять здійснювати комплексний багатоаспектний пошук (в історичному контексті та хронологічному розрізі) відомостей про:

1) українські історичні землі, етнокультурні регіони, історико-географічні краї, адміністративно-територіальні одиниці (князівства, землі, воєводства, повіти, волості, староства, паланки, комітати, полки, округи, дистрикти, губернії, області, райони), населені пункти (великі міста і містечка, селища міського типу, села, хутори), місцевості (карпатські гори, південний степ України, лісосмуги Півночі країни), водоймища (моря, річки, озера, водоспади, цілющі джерела) України;

2) політичних, громадських, державних та військових діячів, лідерів національно-визвольних рухів, священнослужителів і церковних правителів, науковців, дослідників, медичних працівників, акторів театру і кіно, письменників, поетів, художників, фотографів та ін. – хто був автором/співавтором рукописного чи друкованого текстового, образотворчого, картографічного, нотного, аудіовізуального чи іншого твору, або про кого йшлося, хто був оспіваний, зображений чи виконував роль у цих творах і т. ін.;

3) заводи, фабрики, підприємства, організації, державні інституції, медичні та наукові установи, історичні, археографічні та археологічні комісії, культурно-мистецькі центри, сільські будинки та садиби, міська архітектура та культові споруди, громадські та релігійні об'єднання, світські, духовні та військові навчальні заклади, військові формування, політичні партії, пам'ятки культури, витвори мистецтва тощо.

Головними завданнями для досягнення поставленої мети має бути проведення комплексу робіт із:

1) напрацювання методологічних і методичних підходів з окреслення та формування системи поглядів проблематики дослідження, визначення та обґрунтування об'єкта і предмета дослідження;

2) визначення основних принципів роботи над Проектом; опису інструментів, технологічних і технічних засобів, які використовуватимуться в роботі над Проектом; розробки основних технологічних процесів виконання робіт у межах Проекту;

3) укладання науково-методичних рекомендацій із виявлення та опрацювання документів для усіх фахівців, задіяних у роботі над Проектом;

4) створення адаптивної організаційної структури і гнучких управлінських механізмів, які дозволять максимально ефективно використовувати людські, технічні, технологічні, матеріальні та адміністративні ресурси для успішної реалізації Проекту;

5) формування зведеного електронного ресурсу відомостями про документи, музейні експонати, культурологічні пам'ятки, витвори мистецтва тощо та самими документами з історії міст і сіл України всіма учасниками Проекту;

6) популяризації унікального інформаційного продукту в Україні та за її межами, а також створення умов для зручного і широкого суспільного використання даного електронного ресурсу, у т. ч. в Інтернет-середовищі.

Організаційним, науково-методичним та технологічним центром Проекту виступає Національна історична бібліотека України.

Реалізація Проекту передбачена на трьох, незалежних одна від одної, стадіях: «Бібліотечній», «Архівній» та «Музейній» на кількох паралельних рівнях.

Важливою складовою Проекту є його міжвідомчий характер (взаємодія і кооперація зусиль бібліотек різних систем і відомств, різноманітних архівних установ та державних і комунальних музеїв) та комплексний характер представлених у базі даних інформаційних ресурсів.

Реалізація Проекту передбачає створення унікального комплексного інформаційного продукту, який міститиме бібліографічний опис документів, глибоку змістову і формальну аналітику документів, часткове чи повне зображення документів, повний текст документів, опис архівних матеріалів, музейних експонатів, пам'яток культури, витворів мистецтва тощо.

У даному інформаційному продукті передбачено подання відомостей про фондоутримувачів документів, архівних матеріалів і музейних експонатів, місцезнаходження пам'яток культури.

При роботі зі зведеним комплексним суспільно значущим електронним ресурсом, доступ до якого отримає широкий загал інтернет-користувачів, будуть реалізовані широкі пошукові можливості та посилення на зовнішні електронні ресурси.

Література.

1. Бажан О. Краєзнавча енциклопедія України: (до 50-річчя ухвалення постанови ЦК КПУ «Про видання «Історії міст і сіл Української РСР») / О. Бажан // Краєзнавство. – 2012. – № 3. – С. 26–31.

2. Бездрабко В. Архівісти й «Історія міст і сіл Української РСР»: історія написання (на прикладі досвіду Хмельницького облдержархіву) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Local/Slavuta/HistTowns.html> (дата звернення 15.09.2014 р.). – Назва з екрану.

3. Виноградова О.Б. Державна історична бібліотека України – перлина національної культури / О.Б. Виноградова, О.В. Михайлова, А.В. Скорохватава // Бібліотеки України загальнодержавного значення: історія і сучасність : зб. статей. – К., 2007. – С. 114-131.

4. Інструкція по відбору, опису та анотуванню матеріалів для картотеки «Історія міст і сіл Української РСР» / Держ. іст. б-ка УРСР. – К., 1965. – 3 с.

5. Картотека матеріалів з історії міст і сіл України : [Електронний ресурс] : [імідж-каталог з офіц. сайту Національної історичної бібліотеки України]. – Режим доступу : http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_imagemap (дата звернення 15.09.2014 р.). – Назва з екрану.

6. Короткий список бібліографічних джерел на допомогу в написанні «Історії міст і сіл Української РСР» / Держ. іст. б-ка УРСР. – К., 1965. – 31 с.

7. Схема зведеної картотеки матеріалів з «Історії міст і сіл Української РСР» / Держ. іст. б-ка УРСР. – К., 1965. – 14 с.

The basic provision of library and cultural project "Consolidated Lore electronic resource" History of the towns and villages of Ukraine ", initiated in 2014 by the National Historical Library

of Ukraine. Reveals the historical background of the creation of the State Historical Library, which made the bibliographic software training unique 26-volume encyclopedic edition of "History of towns and villages of Ukraine", "Consolidated filing materials on the history of towns and villages of the Ukrainian SSR." Schematically describes the work of image-directory "card index materials on the history of towns and villages in Ukraine." Defined object description, which will be formed this base, set goals and outline the tasks required for the project.

Keywords: local history, image, directory, history, Ukraine, regionalism.

СПІВПРАЦЯ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. І.ФРАНКА З ВИКЛАДАЧАМИ І СТУДЕНТАМИ ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ: КРАЄЗНАВЧА СКЛАДОВА

У статті розглядається співпраця Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І.Франка з викладачами і студентами Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника з метою популяризації досліджень місцевої історії, економіки, науки і літератури.

Ключові слова: співпраця, бібліотека, викладачі і студенти університету, популяризація, краєзнавчі дослідження.

В умовах розвитку масового краєзнавчого руху в Україні, краєзнавства як галузі наукової і практичної діяльності, розширення його видів і форм, підвищення інтересу до цієї сфери, а також зростання краєзнавчих інформаційних запитів українського суспільства бібліотечне краєзнавство стало одним із пріоритетних напрямів бібліотечної науки і практики.

Як зазначає проф. Харківської державної академії культури Н.М.Кушнарєнко, «бібліотечне краєзнавство – це відносно самостійна інтеграційно-цілісна сфера професійної бібліотечної діяльності, спрямована на задоволення краєзнавчих інформаційних потреб суспільства й особистості» [1, с. 56].

Актуальність краєзнавчих досліджень, активний інтерес до документів з історії Прикарпаття, популяризація наукових надбань вчених Івано-Франківщини, творчості місцевих письменників зумовлює роботу Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І.Франка з даної тематики.

ОУНБ є «центром зберігання краєзнавчих ресурсів, бібліотечно-бібліографічного обслуговування, бібліографічним центром, методичним і координаційним центром, науковою установою, учасницею державного краєзнавства та громадського краєзнавчого руху» [1, с. 132].

Обласна бібліотека як науково-методичний центр для книгозбірень краю приділяє особливу увагу розвитку бібліотечного краєзнавства на Прикарпатті. Публічні бібліотеки акумулюють усі види краєзнавчих документів, друковані видання, рукописні мемуари, збирають місцевий фольклор, звичаї та обряди, відомості про історичні події та визначних особистостей області, ведуть літопис політичних, економічних, культурних подій, представляють своїм користувачам необхідну інформацію, залучають до краєзнавчих досліджень людей, особливо молодь, які цікавляться своїми витоками. У цій діяльності бібліотечні заклади тісно співпрацюють із місцевими архівами, музеями, краєзнавчими товариствами, організаціями, окремими дослідниками.

Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка, де зосереджені найбільший в області краєзнавчий фонд і відповідна

бібліографія, займає одне з провідних місць у процесі досліджень історії Прикарпаття, збору матеріалів для написання історії окремих населених пунктів, підготовки майбутніх дослідників минувшини краю.

Особливо плідною у галузі краєзнавства є багатолітня і багатоаспектна співпраця ОУНБ ім. І.Франка з Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника, його викладачами і студентами.

Основою краєзнавчої бібліотечної діяльності є краєзнавчі фонди. Для фонду краєзнавчих документів бібліотек «характерний широкий видовий склад зібраних в них документів: книги, рукописні, електронні, машинописні, візуальні, аудіальні, ізографічні, картографічні, нотні документи і т. ін.» [2, с.13].

З метою максимально повного комплектування краєзнавчого фонду використовуються різноманітні джерела. Краєзнавчі за характером видання надходять до бібліотеки як обов'язковий примірник місцевих видавництв, за обласною програмою книговидання, багато дарують автори – науковці і письменники, серед яких чимало викладачів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Так, створені персональні книжкові фонди академіка В.Грабовецького, доцента П.Арсенича, поповнюються особистими архівами викладачів і фонд рукописів обласної бібліотеки.

У бібліотеці часто відбуваються творчі зустрічі з дослідниками історії краю, презентуються нові краєзнавчі видання за участю авторів, проходять конференції, круглі столи, краєзнавчі студії, панорами тощо. Серед масових заходів краєзнавчого спрямування, які викликали широкий резонанс у громадськості, читачів, засобів масової інформації, слід назвати зустрічі з академіком В. Грабовецьким, відомими місцевими дослідниками історії Івано-Франківщини П.Арсеничем, Б.Гаврилівим та іншими.

Впродовж останнього часу зацікавлену аудиторію зібрали презентації наукових видань і монографій професорів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника: М.Кугутяка, С.Адамовича, І.Монолатія, Г.Карась, В.Дутчак, С.Пушика, О.Слоньовської, доцентів О.Джус, О.Деркачової, О.Фабрики-Процької, П.Чоловського та ін. Налагоджуються зв'язки з окремими кафедрами вишу, зокрема відбулися презентації видань викладачів кафедри української літератури С.Хороба, Р.Піхманця та О.Пилип'юка.

Якомога ефективніше демонструвати досягнення в різноманітних напрямках науки і техніки, фундаментальних дослідженнях, розповідати користувачам про доробок вчених Івано-Франківщини, які спричинилися до вагомих наукових досягнень – одне із завдань бібліотеки. У рамках проекту «Вчені Івано-Франківщини» щорічно представляються широкому загалу праці наших провідних науковців. Читачі бібліотеки мали можливість ознайомитися з науковим доробком В.Грабовецького, І.Климишина, В.Кононенка, Д.Фреїка. Науково-популярні видання акад. І.Климишина в електронному варіанті представлені на веб-сайті ОУНБ.

У циклі книжкових виставок «Краєзнавство Івано-Франківщини в іменах» представлявся доробок П.Арсенича, Б.Гавриліві, Ю.Угорчака, В.Бурдуланюка, П.Сіреджука, В.Полека та ін.

Працюючи у напрямку літературного краєзнавства, яке передбачає «глибоке та всебічне вивчення життя і творчого шляху місцевих літераторів – прозаїків, поетів, драматургів, літературних критиків» [1, с. 42] працівники бібліотеки тісно співпрацюють з івано-франківськими письменниками – викладачами Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. З читачами бібліотеки, громадськістю Івано-Франківська неодноразово зустрічалися голова обласної письменницької організації Є.Баран, члени Національної спілки письменників України С.Пушик, С.Процюк, О.Слоньовська, М.Вайно, О.Деркачова, М.Ткачівська та інші. Презентувала свій поетичний збірник З.Карпенко.

У рамках Інтелектуального клубу творчих особистостей «Галицькі кмітливіці», співзасновниками якого є ОУНБ та обласна організація ТВР України, представляли свій науковий доробок вчені Д.Фреїк, І.Ткачук, І.Миرونюк.

Науковці та студентська молодь є не тільки гостями багатьох культурно-просвітницьких заходів, що проходять в ОУНБ, але й постійними її користувачами.

Для студентів Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника у рамках курсу «Краєзнавство» проводяться історико-краєзнавчі лабораторії «Івано-Франківщина історична». Після бібліотечної практики – опрацювання книжкових та періодичних видань – майбутні фахівці готують наукову роботу з історії населеного пункту. Окремі такі напрацювання згодом стають повноцінними друкованими виданнями.

Працівники Івано-Франківської ОУНБ приділяють багато уваги створенню краєзнавчої бібліографії, як «єдиного виду бібліографії, в посібниках якого максимально широко і повно представлені документи, що вміщують різноманітні відомості про окремі території в середині країни» [2, с. 58]. Користується значним попитом ціла низка підготовлених ними тематичних бібліографічних покажчиків до ювілейних дат в історії краю: «Археологічні скарби княжого Галича», «ЗУНР і Прикарпаття», «Широкий світ малої батьківщини: історія населених пунктів Івано-Франківщини», «Іван Франко і Прикарпаття», «Славетна галичанка: Роксолана в історії, літературі, мистецтві», «Життя і чин Степана Бандери», «Етнографічні регіони Прикарпаття: матеріальна і духовна культура», бібліографічний каталог «Видання української діаспори у фондах ОУНБ» та ін. Вийшло три випуски бібліографічного каталогу «Друковане слово Прикарпаття», до якого включено понад дві тисячі назв книг, написаних вченими, літераторами і краєзнавцями області, зокрема й викладачами Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника.

Вони приймають безпосередню участь у підготовці персональних бібліографічних покажчиків наукового доробку відомих краєзнавців Прикарпаття. Зокрема, вийшли друком біобібліографічні покажчики «Петро Арсенич», «Володимир Полек», «Богдан Гаврилів», «Петро Сіреджук» та ін.

Матеріали, підготовлені працівниками бібліотеки, включаються до краєзнавчих довідників, історико-краєзнавчих видань («Довідник краєзнавців Прикарпаття», «Давній Галич в пам'ятках історії та культури», «ЗУНР в

пам'ятках історії та культури Прикарпаття», «Сівач духовності» та ін.), друкуються на сторінках регіонального науково-методичного альманаху «Краєзнавець Прикарпаття».

Бібліотека надає також вільний доступ до електронних ресурсів з питань краєзнавства. Адже «нині попит користувачів на краєзнавчу інформацію в Інтернеті постійно зростає, і щоденне відвідування бібліотечних веб-сайтів часто значно перевищує число відвідувачів, які звертаються у відділи обслуговування» [3, с. 6].

На сайті обласної бібліотеки акумулюється чимало цікавої краєзнавчої інформації, зокрема, у розділах «Івано-Франківщина: минуле і сьогодення», «Гуцульщина», «Іван Франко і Прикарпаття», «Календар знаменних і пам'ятних дат Івано-Франківської області», «Нові видання».

Для викладачів і студентів ПНУ готується індивідуальна та групова інформація, зокрема, бібліографічний бюлетень «Пам'ятки історії та культури Івано-Франківської області», виконуються тематичні, фактографічні, бібліографічні довідки для написання наукових, дипломних, курсових робіт.

Увесь цей комплекс заходів і послуг залучили до обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І.Франка чимало нових читачів, високо піднесли її авторитет серед наукової еліти Прикарпаття, переросли у багатосегментну співпрацю.

Література.

1. *Кушнарєнко Н.М.* Бібліотечне краєзнавство / Н.М.Кушнарєнко. – К. : Знання, 2007. – 502 с.
2. Краєзнавча діяльність бібліотек : метод. посіб. / підгот. В.П.Кисельова, З.Х. Мусіна, С.І.Смілянець ; наук. ред. Н.М.Кушнарєнко ; відп. за вип. А.М.Комська. – К. : Ніка-Принт, 2002. – 208 с.
3. Краєзнавча робота в бібліотеках України : інформ. бюлетень. Вип. 22 / Нац. Іст. Б-ка України : підгот. : В.П.Кисельова, О.В.Михайлова, І.В.Чеховська ; ред. Т.С.Кудласевич ; відп. за вип. А.В.Скорохватова. – К. : Вид. дім «Вініченко», 2011. – 150 с.

The article describes how the Ivano-Frankivsk oblast universal scientific library named after I. Franko cooperates with the teachers and students of the Precarpathian national university named after V. Stefanyk in order to popularize the investigations of the regional history, economics, science and literature.

Keywords: cooperation, library, university teachers and students, popularization, regional investigations.

**КРАЄЗНАВЧА КОНЦЕПЦІЯ ПАМ'ЯТІ:
ВІД БАГАТОВЕКТОРНОСТІ АСПЕКТУ ДО
ПОЗИЦІОНУВАННЯ МИСТЕЦЬКИХ ПОСТАТЕЙ ТА
АВТЕНТИКИ ПРИКАРПАТТЯ
(з досвіду відділу літератури з мистецтва Івано-Франківської
обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка)**

У статті проаналізовано концепцію методики відділу літератури з мистецтва Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка щодо висвітлення надбань минулого, невідомих і забутих імен митців краю, позиціонування діячів культури та мистецтва Прикарпаття загалом. Розглянуто алгоритм нового різновиду збереження автентики регіону. Наведено прикладів власностворених відділом літератури з мистецтва різновекторних моделей електронних і друкованих видань та використання їх у різноманітних соціокультурних проектах.

Ключові слова: мистецтво Прикарпаття, моделі електронних та друкованих видань, інформаційний продукт, відділ літератури з мистецтва Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка.

Актуальність дослідження. Краєзнавство – це той сучасний інфопростір, який забезпечує безперервність розвитку поколінь, збереження культури, мистецтва, традицій, створення нових цінностей, інтеграцію регіонального аспекту в загальноукраїнський контекст. Сьогодні бібліотечне краєзнавство перебуває у динаміці комунікаційних змін діяльності. Це зумовлено тенденцією постійного зростання інтересу до національної культурної спадщини регіону, життя й творчості діячів мистецтва. Вивчення бібліотечного мистецького краєзнавства відділом літератури з мистецтва Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка допоможе визначити пріоритет у його подальшій краєзнавчій інтеракції, проаналізувати уміння та бажання фахівцями продукувати нове задля розкриття нових фактів історії регіону через біографії окремих неординарних мистецьких особистостей.

Мета статті полягає у розкритті краєзнавчої концепції пам'яті минувшини Прикарпаття, позиціонуванні творчості мистецьких постатей та автентики регіону відділом літератури з мистецтва Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка (ОУНБ ім. І. Франка).

Виходячи з мети, у статті поставлені такі завдання:

- проаналізувати результативність різновекторної діяльності ОУНБ ім. І. Франка у культурно-мистецькому середовищі регіону;
- навести приклади власностворених електронних та друкованих видань відділу літератури з мистецтва та обґрунтувати їх значимість;
- визначити концепцію діяльності відділу літератури з мистецтва щодо популяризації мистецьких постатей та автентики Івано-Франківщини.

Об'єкт дослідження – відділ літератури з мистецтва Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка (ОУНБ ім. І. Франка),

який досліджує, зберігає і пропагує автентичну Прикарпаття засобами багатовекторності аспекту його діяльності.

Предмет вивчення – соціокультурна сфера відділу літератури з мистецтва, моделі електронних та друкованих видань, що в сукупності створюють концепцію книжкового пам'яткознавства.

Методи статті. Теоретичні – аналіз науково-методичних джерел, синтез, порівняння та узагальнення отриманих відомостей; практичні – спостереження, бесіда, анкетування, моніторинг.

Практичне значення статті. Результати дослідження можуть бути використані у наданні методично-практичної допомоги бібліотекам з питань інноваційних форм популяризації літератури мистецької тематики, а також у проведенні всеукраїнських, регіональних і районних конференцій та семінарів для працівників публічних бібліотек.

Під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників обласні бібліотеки швидко трансформуються зі звичайних сховищ документів у провідні комунікаційні центри регіону [2, с. 85]. Одне з першочергових завдань бібліотеки – сприяти розвитку культурної спадщини регіону, формувати національну ідентичність творчих постатей краю у розбудові цілісного національного культурного поля, його активного входження у світовий простір [3, с. 2]. Так, з метою підвищення інтересу до життя і творчості українського Кобзаря до 200-річчя від дня його народження відділ літератури з мистецтва провів тижневий марафон «У мистецький вінок Кобзареві», який представляв: виставку-портрет «Шевченко на полотнах митців»; музичний лабіринт «Подорож у світ музики на слова Шевченка»; книжкову вітрину «Шевченко на широких екранах»; виставку-стенд «Портрети українських кобзарів»; експозиційну виставку-панораму «Графічні прочитання Т. Шевченка».

Збереження та позиціонування кращих зразків автентичних традицій та обрядів, народних мистецьких та духовних здобутків Прикарпаття прискорило модернізацію окремих процесів бібліотечної діяльності, зокрема відділу літератури з мистецтва. Тому, урізноманітнюючи діяльність у позиціонуванні українських звичаїв та автентички Карпатського краю упродовж 2010 – 2014 рр. працівниками відділу літератури з мистецтва створено відео-фільм «Меланка в бібліотеці», слайд-композицію «Звичаї та традиції українського народу», відео-подорож «На хвилях різдвяної ночі» тощо [1].

Слід наголосити, що загалом у рамках комунікаційної функції з навчальними закладами та установами культури бібліотека створює умови для взаємодії користувачів із виробленими протягом років культурно-мистецькими цінностями та ідеалами. У зв'язку з цим актуалізується питання й підвищується значення складанням щоквартального інформаційного бюлетеня «Мистецька палітра» (вміщує розділ «Митці Прикарпаття»), щопіврічника інформаційного вісника «Музичний арсенал» (містить підрозділ «Музична Івано-Франківщина»), наповненням електронної бази даних «Мистецтво». Зазначимо, що трендом створення власної видавничої продукції фахівцями відділу літератури з мистецтва є не тільки збільшення показника інтелектуального та культурного потенціалу регіону, а також як засобу інформування громадськості про її мистецькі досягнення.

Як засвідчує практика, працівники книгозбірні не лише фахово добирають і зберігають безцінні книжкові фонди, але й активно рекомендують їх науковцям, мистецтвознавцям, студентам, всім, хто цікавиться автентичною культурою. Тому, акумулюючи наявні мистецько-краєзнавчі матеріали, започатковано ряд власностворених видавничих проєктів. Відзначимо, що за словами доктора мистецтвознавства, професора Г. В. Карась, бібліографічний покажчик «Композитори української діаспори», виданий відділом літератури з мистецтва, розкриває невідомі й забуті імена митців, які утверджували музичну культуру в іноетнічному середовищі. Даний продукт є важливим внеском у розвиток українського музикознавства та складає особливу цінність. Він охоплює значну кількість видань про життя і творчість українських композиторів західної діаспори ХХ століття, які знаходяться у фондах бібліотеки, а також є великою допомогою читачам у наукових пошуках при відкритті малознаних на Прикарпатті та в Україні імен композиторів, які творили музику на всіх континентах [8].

Основною концепцією організації всіх процесів діяльності ОУНБ ім. І. Франка та відділу літератури з мистецтва зокрема – забезпечувати інформаційними культурно-мистецькими матеріалами всі гілки закладів культури та широку громадськість. Взяти до уваги хоча б покажчики: «Декоративно-ужиткове мистецтво Івано-Франківщини», «Образотворче мистецтво Івано-Франківщини» та «Музична Івано-Франківщина». 10-річне їх існування є вагомим доказом того, що видання і сьогодні використовуються в обслуговуванні читачів бібліотеки та жителів регіону. Дана друкована продукція ознайомлює з творчістю прикарпатських живописців, скульпторів, графіків, артистів і забезпечує реципієнтів оперативним доступом до інформації з питань культури. Так, бібліографічний покажчик «Театр на Івано-Франківщині: історія, сьогодення, постаті» охоплює чимало цікавих відомостей про історію та сьогодення наших театрів, творчу працю режисерів, акторів, театральних художників, критиків. У ньому описано окремі статті, присвячені пам'ятним датам: ювілеям театральних митців та колективів, подано відомості з мемуарної літератури корифеїв галицьких театрів. Доцент Інституту мистецтв Івано-Франківського Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника Марія Ігнатюк зазначила, що завдяки цій праці фахівців відділу, мистецька Івано-Франківщина ще яскравіше засяє вогнями рамп (можливо і нових театральних колективів), і на кін вічності виходитимуть все нові й нові імена наших талановитих земляків.

ОУНБ ім. І. Франка працює у контексті задоволення інформаційних потреб як пошуковців-любителів, так і надаючи значну підтримку у проведенні наукових досліджень мистецько-біографічного напрямку. Це розширює участь бібліотеки в реалізації концепції відкритого суспільства. Наприклад, досвідчений дослідник підтвердить, що іноді відомості про ту чи іншу особистість розпорошені у різних довідкових і періодичних виданнях. Проте навіть невеликий обсяг сформованої інформації допоможе отримати відомості про особистість, її участь у соціальному житті, духовні уподобання, творчі доробки, складові світогляду людини. Нерідко унікальна інформація може міститися лише у декількох рядках [2, с. 219].

Таким чином, бібліотека практикує підготовку та друк видавничих продуктів й у невеликому форматі, таких як каталоги книжкових виставок, біографічні літописи та пам'ятки користувачу, присвячених митцям, мистецьким родинам Івано-Франківщини. Зацікавленість у читачів викликали біографічні літописи: «Храм душі сім'ї Корпанюків», «Параска Хома: Глибоке чародійство щедрого таланту» та ін.

Враховуючи відгуки користувачів, є доцільним виокремити серед існуючого на сьогодні при відділі літератури з мистецтва основного спектру репрезентації людей, які творили і творять мистецький літопис Прикарпаття. Так, біографічні мозаїки «Христина Фіцалович: Життя присвячене мистецтву» та «Актриса високої шляхетності» розкривають багатобарвні мистецькі життя народної артистки України, професора, завідувача кафедри театрального мистецтва Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – Христини Фіцалович. Видання містить: повний зміст газетних і журнальних статей, перелік книжкових видань про актрису з фондів ОУНБ ім. І. Франка, світлини та інформацію із сайту бібліотеки про багаторічну співпрацю з книгозбірнею [8].

Варто зазначити, що вектор видань ОУНБ ім. І. Франка вдосконалюється та поповнюється новим контентом й актуальною інформацією. Продовжуючи розгляд спектру позиціонування творчих індивідуальностей регіону та їх доробків, необхідно виділити започатковану новаторську серію видань – буклети листівок. Їх мета – знайомити читачів із новими мистецькими іменами, видатними особистостями Прикарпаття та їхніми творами не лише за допомогою бібліографічних відомостей, а й шляхом представлення самих робіт для перегляду. Упродовж 2012 – 2014 рр. вийшло 6 випусків буклетів зі світлинами полотен митців Івано-Франківщини, які презентувалися у літературно-мистецькій вітальні: «У дзеркалі духовних орієнтирів Ірини Костюк», «Яблуневий світ Надії Бабій», «Квіткова лірика Ганни Петранюк», «Тарас Шевченко на полотнах Степана Герелишини», «Скарбниця духовності родини Тарновецьких», «Дорога до Храму Жанни Мойсеєнко». Цінним є буклет листівок «Національний літопис в одязі», який відтворює елементи старовинного вбрання прикарпатців і ознайомлює читача з його різнобарв'ям [1].

Окрім того, у 2010 році фахівцями відділу літератури з мистецтва було започатковано інноваційну серію інформаційно-аналітичного продукту «Гості літературно-мистецької вітальні». Це – збірник інтерв'ю, що ставить за мету висвітлення актуальних питань мистецтва, ознайомлення з творчим доробком та неординарними долями талановитих людей. Упродовж 2010-2014 рр. світ побачив 8 випусків українською мовою та 2 польською (для польських партнерів Воєводської публічної бібліотеки ім. Е. Смолки з м. Ополе). На думку Олени Постельжук, цей вид видання заслуговує на звання «новітній вид ІАП», адже за структурною побудовою, інформаційним наповненням воно кардинально відрізняється від традиційних інформаційних продуктів бібліотек [5, с. 5].

Важливо підкреслити, що ОУНБ ім. І. Франка особливий акцент ставить на створенні «документальної пам'яті Івано-Франківщини». Бібліотечні працівники активно співпрацюють із любителями мистецького краєзнавства – усіх небайдужих до минулого, сучасного та майбутнього свого краю. Вагомість дієвої вищенаведеної комунікації базується на спроможності надавати громадськості більш інтерактивну, предметну та ідейну платформу для глибшого пізнання своєї етнічної ідентичності.

Як засвідчує історія, саме синтез етнічних елементів та культур сусідніх народів був і є важливим фактором розвитку карпатського фольклору [7, с. 6]. Тому метою створення «Лемко klubu» в ОУНБ ім. І. Франка при відділі літератури з мистецтва є відродити у пам'яті духовність, звичаї, традиції лемків, розширити знання про лемківську культуру, практикувати розмовну лемківську мову. Позитивним є співпраця даного клубу з Івано-Франківським обласним товариством «Лемківщина» та висвітлення діяльності клубу у засобах масової інформації (телебачення, радіо, періодичні видання, веб-сайт бібліотеки) задля широкомасштабного ознайомлення мешканців Івано-Франківщини з лемківськими культурними новинками. Потрібно відзначити, що в рамках клубу проводяться лемківські вернісажі, фольклорні посиденьки, години духовних піснеспівів, інтерактивні зустрічі-знайомства, родинні та фольклорно-етнографічні свята, майстер-класи, створюються мультимедійні презентації та відеофільми «Лемківський вернісаж».

Досліджуючи та популяризуючи мистецтво краю, започаткована серія видавничого арсеналу відділу літератури з мистецтва «Екскурс видами мистецтв», яка є необхідною для удосконалення системного документного забезпечення мистецько-краєзнавчих ресурсів. У рамках цієї серії видані пам'ятки користувачам: «Світ декоративно-прикладного мистецтва», «Перлини архітектурних епох», «Рисунок. Живопис. Іконопис», «Мистецтво скульптури України та світу». Такі видання дають можливість зафіксувати пріоритети в дослідженнях провідних мистецтвознавців, краєзнавців, науковців, уточнити й узагальнити їхній внесок у збереження культури Прикарпаття.

Однак ядром у професійній діяльності бібліотечних працівників було і залишається формування фонду книгозбірні та збереження його для майбутніх поколінь. Тому відділ літератури з мистецтва збирає, формує фактографічні банки мистецьких цікавинок й зберігає у теках мистецькі матеріали та фотографії (з історії та діяльності театрів, філармонії, музеїв). Важливим для відділу та читачів бібліотеки є продукт, створений спільно з Івано-Франківським осередком Національної Спілки кінематографістів України. Електронне видання «Правда часу» вміщує репортажі ЗМІ про діяльність спілки та інтерв'ю з її головою Юліаном Яковиною, а також розкриває історію та сучасність українського кінематографу [6].

Слід також зауважити, що відділ літератури з мистецтва запропонував своїм реципієнтам та окремим музейним закладам унікальний електронний та друкований продукт «Володимир Івасюк та Прикарпаття», якому передувала велика пошукова робота працівників відділу. Відео-літопис розкриває відомості про діючі музеї, музейні кімнати, вулиці, названі на честь маестро, та все, щойого пов'язувало з Івано-Франківщиною. До бібліографічного покажчика

увійшли збірники пісень В. Івасюка, публікації про автора та його творчість із фондів ОУНБ ім. І. Франка.

Найбільш потужними за своїм характером джерел і високої компетентності у новітніх технологіях виконавців є створення фахівцями відділу літератури з мистецтва Марією Дем'янів, Юлією Соколовською, Наталією Чабан та Світланою Джоголик електронних видань «*Митець. Читач. Бібліотека*» в рамках проекту «У колі муз», присвячених митцям-ювілярам Прикарпаття: Богдану Губалю, Мирону Черепанину, Івану Курилюку, Михайлу Кривеню. Запропонований формат продукції розкриває читачам багаторічну співпрацю діячів культури Прикарпаття з ОУНБ ім. І. Франка. Відзначимо, що даний електронний інформаційний ресурс містить також і біографічну інформацію, що, сподіваємось, привабить значно більший інтерес у реципієнтів, які люблять народне мистецтво, цікавляться історією краю, його талановитими людьми.

Як демонструє практика, вагомим здобутком бібліотеки є те, що вищеназвані видання виставлені на веб-сайті ОУНБ ім. І. Франка у повнотекстовому вигляді. Це дає змогу віддаленим користувачам, у т. ч. читачам із обмеженими можливостями, переглядати видану бібліотекою продукцію та отримувати не лише відповіді на власні запитання, а й всебічно розвиватися, йти в ногу з часом.

У процесі вивчення питання з'ясувалося, що на даному етапі урізноманітнилися не лише моделі видань книгозбірні, але й просвітницьких заходів та методи їх проведення. Простежується поєднання фольклорних колективів, оформлення виставок-переглядів книг, виробів народних умільців, народознавчих та етнографічних куточків тощо. Необхідно відзначити проект «Сузір'я митців Прикарпаття», в рамках якого проводиться цикл заходів, які позиціонують мистецько-краєзнавчий ресурс бібліотеки. Так, презентувалися персональні роботи відомих митців Івано-Франківщини з різних жанрів мистецтва: Богдана Губалю, Тетяни Павлик, Михайла Дейнеги, Дмитра Сивака, Надії Бабій, Ірини Костюк, Ганни Петранюк, Казимира Річки, Зої Слободян, Ярослава Мельника та інших. Щороку працівники книгозбірні організовують вечори-пам'яті, вшановуючи відомих івано-франківських митців, зокрема Михайла Фіголя, Олександра Коровая, Миколи Варенні та ін.

Окрім того, фахівці ОУНБ ім. І. Франка приймають участь у науково-практичних конференціях. Варто зупинитися на одній із них – «Художня спадщина Дениса-Лева Іванцева» з нагоди відзначення 100-ліття від дня народження, яка проходила на базі Музею мистецтв Прикарпаття. В рамках конференції працівники відділу літератури з мистецтва сформували та видали пам'ятку користувачу «Світ з-під пензля Д. Л. Іванцева» про життєлітопис художника, творчість якого пов'язана з новітніми течіями у європейському мистецтві ХХ століття, організували і розгорнули для перегляду виставку-вернісаж.

У рамках культурної комунікації з культурними установами започатковано проведення круглих столів при бібліотеці. Наприклад, до Міжнародного дня театру була запропонована тема «Українська драматургія на сцені». Формат круглих столів об'єднував керівників обласних театрів,

режисерів і акторів, театрознавців, викладачів Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника та письменників Прикарпаття. Пріоритетне питання засідань – концепція співпраці щодо розвитку української драматургії та пропозиція учасників створення при бібліотеці клубу митців, які б періодично проводилися задля обговорення вагомих для театрального мистецтва Прикарпаття питань.

Встановлено, що важливим етапом у позиціонуванні митців Прикарпаття, інформаційних продуктів книгозбірні стала суттєва інтеракція з Івано-Франківським музеєм ім. С. Бандери. Нова парадигма партнерства дає можливість за сукупністю невідомих досі матеріалів істотно доповнювати образ історії нашої культури, визначних мистецьких постатей та сприяти патріотичній самосвідомості прикарпатців. Так, працівники відділу літератури з мистецтва долучилися до вшанування пам'яті відомих прикарпатських художників: Опанаса Заливахи, Олександра Коровая, Параски Хоми та великого майстра скульптури Василя Свиди. Важливим підґрунтям у рамках проведення цих вечорів-пам'яті була організація у приміщенні музею книжково-ілюстративних виставок із фондів бібліотеки та формування на музейний запит електронної та друкованої продукції про творчий доробок вищезгаданих митців.

Підкреслимо, що читачами, партнерами книгозбірні, а також модераторами, учасниками й співучасниками бібліотечних культурно-просвітницьких заходів є викладачі та студенти Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, адже з ними бібліотека формує спільні інтереси, довготривалі тісні контакти, напрацьований досвід, матеріальну базу тощо. Впродовж багатьох років у спільній комунікації проведено мистецькі проекти тасимпозіуми, творчі лабораторії та літературно-музичні вечори. Визнано, що позитивний результат при співпраці дає тільки такий тип комунікації, яка передбачає нові творчі задуми, інтерпретації, креативні проекти та розкриває нові імена. Позитивним імпульсом спільної взаємодії став літературно-мистецький вечір «Хусточко моя, шовковая», модератором якого була Ганна Карась, доктор мистецтвознавства, професор. Неординарними в програмі були: мультимедійна презентація історії української хустки, обряд пов'язування хустки, вокальні твори, виставки книг, листівок, а також дрес-код для жінок (обов'язкова участь у вечорі в українській хустці). Чимало відгуків викликали ретро-вечори «Монографія душі маестро» та «Улюблені мелодії» за участю акордеоністів «Концертино» у складі Мирона Черепанина та Марини Булди й струнного ансамблю «Quattro Corde» Івано-Франківської обласної філармонії [8].

Одним із інтерактивних напрямків діяльності відділу літератури з мистецтва у співпраці з викладацьким та студентським складом Інституту мистецтв, на наш погляд, є створення Арт-центру «Мистецька академія». Резонансними в рамках центру були майстер-класи, проведені викладачами кафедри дизайну Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника Надією Бабій та Мирославою Ветохою-Коладзе: «Нащо стали на папері сумними рядами» (з виготовлення черпаного паперу й виконання рукописного шрифту, на якому Надія Бабій розповіла про

історичну каліграфію, зокрема козацький скоропис), «Глибина світу витинанки» (техніка виготовлення витинанки) та «Вільний політ фантазії» (техніка виготовлення різноманітних предметів із войлика, а також демонстрація робіт Мирослави Ветохи, яка представила для читачів бібліотеки свій доробок: капелюшки, сумки, шарфи, плаття, пальта, взуття, прикраси та аксесуари) [1].

На особливу увагу заслуговують заходи нестандартних форматів за сприяння та участю Анатолія Грицана, Христини Фіцалович, Віолетти Дутчак, Марії Ігнатюк, Ганни Бабинської, Любові Заліско, Ірини Костюк, Петра Чоловського, Любові Генік, Оксани Сливки, Михайла Гнатюка та ін. За останні роки зреалізовано для читачів бібліотеки, мешканців та гостей міста – вагомі заходи: музична панорама «Життєва партитура Василя Барвінського», літературно-мистецька студія «Лебедина пісня Соломії Крушельницької», мистецький лекторій «Від мистецтва найдавніших часів до сьогодення», озвучена виставка «Пісенні скарби Михайла Сливоцького» тощо. Відзначимо, що насиченими 2014 року були мистецькі акції «Крок до читача» та «Зустріч з кумиром».

З плином часу в прикарпатських родинях усе частіше звужуються та спрощуються народні традиції. Тому, щоб привернути увагу мешканці регіону до речей старовинного побуту, що вже давно вийшли з ужитку, творів декоративно-ужиткового мистецтва фахівці відділу літератури з мистецтва організовують у літературно-мистецькій вітальні виставки-експозиції «Бенефіс святкового вбрання прикарпатців», «Національний «літопис» в одязі», «Відтворімо побут святошної хати»; святочні виставки-фольклорами, наприклад «Корінням у життя, віттям у мистецтво: від предків до нащадків» тощо.

Новаторським проектом на сьогодні є запровадження відділом літератури з мистецтва неординарного формату плідної співпраці з закладами культури регіону. Так, працівниками відділу започатковано цікаву серію слайдофільмів «Йти вперед, зберігаючи традиції», яка представлятиме розмаїття мистецьких колективів Івано-Франківщини. Окрім того, в партнерстві з Національним академічним гуцульським ансамблем пісні й танцю «Гуцулія» створено новаторський підхід до електронних та друкованих видань: слайдовистава «Золоте сузір'я «Гуцулії»» та буклет листівок «Екскурс в історію костюмів Національного академічного гуцульського ансамблю пісні й танцю «Гуцулія: стиль, колорит, традиції».

Як засвідчує практика, наявні уже арсенал інструментів та відповідне технічне обладнання для проведення заходів уможлиблює підвищення ефективності соціокультурної сфери бібліотеки. Тому зазначимо, що структурними підрозділами ОУНБ ім. І. Франка проводяться анкетування, експрес-опитування, моніторинги, аналітично-маркетингові розвідки, соціологічні дослідження, інформаційні записки. Так, працівниками відділу літератури з мистецтва започатковано у 2014 році проведення серед читачів бібліотеки баскет-опитування «Простір думок, ідей та пропозицій...», яке виявить задоволення запитів користувачів на документи мистецького спрямування, розкриє нові можливості забезпечення стратегічної взаємодії

бібліотеки та потенційного користувача і допоможе значно трансформувати процеси діяльності (у даному випадку – відділу літератури з мистецтва) відповідно до їх потреб.

Результати дослідження виявили, що ОУНБ ім. І. Франка й раніше створювала персональні пам'ятки, списки літератури, бібліографічні посібники, присвячені видатним особистостям, знатним землякам, задля збереження пам'яті про їхні доробки. Останнім часом такі видання набувають новітніх форм, вони значно багатші змістом. Бібліотечні фахівці змушені постійно ставити нові пріоритети, переосмислювати спектр своїх продуктів та послуг не лише через технічний розвиток, а й через зростаючі вимоги користувачів. Працівники, як правило, намагаються додати ексклюзивні рубрики, повнотекстові відомості, що відрізняє ці видання від сигнальної чи анотованої бібліографічної продукції.

Отже, одним із першочергових стратегічних завдань відділу літератури з мистецтва ОУНБ ім. І. Франка для культурного розвитку регіону є аспект стимулювання інтересу громади до своєї історико-культурної спадщини. Разом із тим варто зазначити, що прогнозуванню, дослідженню, аналізу щодо позиціонування мистецьких постатей та автентичних звичаїв і обрядів публічними бібліотеками приділяється недостатньо уваги. Це питання є мало розробленим та потребує подальшого ґрунтовного дослідження. Таким чином, подальший вектор наукових розвідок буде спрямований на визначення стратегій та завдань висвітлення надбань минулого, невідомих і забутих імен митців краю, позиціонування діячів культури та мистецтва, зокрема й обласною універсальною науковою бібліотекою ім. І. Франка.

Література.

1. Звіт роботи відділу літератури з мистецтва за 2013 рік / Івано-Франківська ОУНБ ім. І. Франка, Відділ л-ри з мистец. – Івано-Франківськ, 2014. – 16 с.
2. Короленківські читання 2012. Взаємодія та партнерство бібліотек у регіональному інформаційному просторі : матеріали XV всеукр. наук. практ. конф. (м. Харків, 11 жовт. 2012 р.) / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; [уклад. Н. І. Капустіна]. – Х., 2013. – 286 с.
3. Культура Івано-Франківщини на 2011-2015 роки: регіон. ціл. прогр. – Івано-Франківськ, 2011. – 32 с.
4. Культурно-мистецька панорама Івано-Франківська: 350-ти річчю надання місту магдебурзького права присвяч. : монографія / Г. Карась (голов. авт. кол.), В. Дутчак, І. Монолотій, І. Дундяк [та ін.]. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2012. – 180 с. : іл.
5. *Постельжук О.* Новітні види інформаційно-аналітичної продукції обласних універсальних наукових бібліотек України / О. Постельжук // Бібліотечний вісник. – 2013. – № 1. – С. 3-8.
6. Правда часу... : 15-річчю Івано-Франківського осередку Нац. спілки кінематографістів України присвячено / Івано-Франківська ОУНБ ім. І. Франка, Відділ л-ри з мистецтв. – Івано-Франківськ, 2013. – 1 опт. диск.

7. *Фабрика-Процька О.* Народна аматорська лемківська хорова капела «Бескид» : творча біогр. колективу (до 20-річчя ювілею капели) / Ольга Фабрика-Процька, Петро Чоловський. – Івано-Франківськ, 2011. – 34 с.

8. Режим доступу : <http://lib.if.ua>

The article analyzes the concept of methodology of the Department of literature on art of the Ivano-Frankivsk Regional Universal Scientific Library named after Ivan Franko on covering the achievements of the past, unknown and forgotten names of artists of the region, positioning of artists of Prykarpattia in general. It considers the algorithm of the new kind of authenticity preservation of the region. There are examples of self-created multi-vector models of electronic and print publications of the Department of literature on art and their use in various socio-cultural projects.

Keywords: art of Prykarpattia, models of electronic and print publications, information product, the Department of literature on art of the Ivano-Frankivsk Regional Universal Scientific Library named after Ivan Franko.

ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У СПАДЩИНІ НАУКОВЦІВ ПРИКАРПАТТЯ: БІБЛІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті на основі аналізу дисертаційних та монографічних досліджень розкрито внесок науковців Прикарпаття щодо становлення і функціонування інститутів громадянського суспільства на різних етапах української історії.

Ключові слова: громадянське суспільство, політичні партії, громадські організації, громадські рухи, церква та ін.

Ідея громадянського суспільства у багатьох цивілізованих країнах використовується в офіційних доктринах і законодавствах вже протягом багатьох десятків років, але у нових демократичних країнах, зокрема в пострадянських, ця ідея ввійшла в громадянське життя порівняно недавно, протягом останніх двох десятиліть.

Проблема громадянського суспільства належить до числа фундаментальних наукових проблем, що хвилювала протягом століть багатьох дослідників. Громадянське суспільство як історичний феномен виникло з утворенням держави на певному етапі розвитку особистості, суспільства й суспільно-політичної думки. Суспільство як система, що розвивається, малапотребу й у розробці горизонталі комунікативних відносин. Ця необхідність знайшла статус ідеї громадянського суспільства.

Високу зрілість громадянське суспільство України продемонструвало в період революції гідності. Тому, безперечно, важливо проаналізувати досвід розбудови громадянського суспільства на різних етапах української історії. Актуальність статті полягає в тому, що вперше робиться спроба висвітлити досягнення науковців Прикарпаття в дослідженні проблематики громадянського суспільства.

Слід зазначити, що значний вклад у дослідження різноманітних проблем генезису громадянського суспільства внесли історики Прикарпаття. Одним із найбільш плідних дослідників проблем розвитку та прояву елементів громадянського суспільства на теренах Галичини ХІХ-ХХ ст. є М. В. Кугутяк. Проблематика наукових зацікавлень М. В. Кугутяка пов'язана з процесом становлення західноукраїнської партійно-політичної системи, напрямами української суспільно-політичної думки та етнонаціональними аспектами політичного руху модерної доби.

М. В. Кугутяк є автором понад двох сотень наукових публікацій, серед них і низки індивідуальних монографій. У 1993 р. вийшла друком його праця «Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (ХІХ ст. – 1939 р.)», що була однією з перших у незалежній Україні вдалих спроб відобразити історію Галичини з об'єктивних позицій. Наступного 1994 року побачила світ книжка «Голодомор 1933-го і Західна Україна (Трагедія Наддніпрянщини на тлі суспільних настроїв західноукраїнської громадськості 20-30-х років)». У двох томах чергової ґрунтовної монографії М. В. Кугутяка «Українська націонал-демократія (1918-1939 рр.)» висвітлено розвиток української націонал-

демократії – провідної політичної сили краю в боротьбі за національне визволення й українську державність. Розкрито діяльність УНДП у період ЗУНР, а також УНТП та УНДО як національний феномен партійно-політичного руху.

Окрім цього, М. В. Кугутяк виступив автором ідеї та головним редактором монографії «Західно-Українська Народна республіка 1918-1923: Ілюстрована історія». У ньому через призму нового текстового матеріалу, фонду документів та інших ілюстрацій висвітлено історичні передумови Листопадової національно-демократичної революції 1918 р., узагальнено досвід державного будівництва та визвольної боротьби українців у часи існування ЗУНР [1, с. 17].

Проблемам розвитку партійного будівництва, зокрема соціал-демократії, присвячені дослідження О. С. Жерноклеєва. Це, зокрема, такі монографії, як «Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890-1918 рр.)», «Українська соціал-демократія в Галичині: нарис історії (1899-1918)», у співавторстві з І. Я. Райківським «Лідери західноукраїнської соціал-демократії. Політичні біографії» та інші. Автором розкрито діяльність національних секцій австрійської соціал-демократії – української, польської, багатонаціональної буковинської, самопроголошеної, але невизнаної єврейської та інших. На значному джерельному матеріалі показано зародження, політико-ідеологічне й організаційне становлення соціал-демократичних партій, проаналізовано складні внутріпартійні процеси. Окреслено місце та роль соціал-демократії в суспільно-політичному житті регіону, висвітлено її участь у визвольній боротьбі народів, національному державотворенні.

Висвітлення різноманітних проявів становлення громадянського суспільства Галичини притаманне науковій діяльності Б. П. Савчука. В докторській дисертації «Українські громадські організації в суспільно-політичному житті Галичини (остання третина ХІХ ст. – кінець 30-х років ХХ ст.)» Б. П. Савчук висвітлив проблеми історичного розвитку громадських організацій у Галичині в останній третині ХІХ ст. – кінця 30-х років ХХ ст., комплексно проаналізував етапи організаційно-ідеологічного становлення добровільних товариств, їх відносини з політичними структурами і церквою. Розкрив форми і методи, узагальнив здобутки їх діяльності у різних суспільних сферах.

В особистих монографіях «Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина ХІХ – 1939 р.)», «Український Пласт. 1911-1939», «Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина ХІХ ст. – кінець 30-х років ХХ ст.)», «Товариство «Рідна школа» (1981-1939 рр.)», «Волинська «Просвіта», «За українську Церкву» та інших наукових працях Б. П. Савчук розкрив різноманітні аспекти генезису інститутів громадянського суспільства.

Проблемам дослідження інституалізації політичних партій присвячена монографія І. Я. Райківського «Українська соціал-демократична партія(1918-1939 рр.)». У ній автор визначив основні етапи і форми діяльності УСДП як партії українського робітництва, проаналізував місце і роль партії в українській революції і політичній структурі національно-демократичного табору Західної

України в період польського панування та взаємозв'язок з іншими громадськими організаціями.

У монографії І. Я. Райківського «Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини ХІХ століття» досліджується утвердження ідеї національної єдності (соборності) України в контексті формування модерної української національної самосвідомості в Галичині ХІХ століття, утвердження українофільства серед місцевих русинів крізь призму суперництва національно-політичних орієнтацій. Особлива увага приділена зв'язкам між українськими діячами Галичини і Наддніпрянської України українсько-польським взаєминам у краї, політиці урядів Австро-Угорської та Російської імперій в «українському питанні». Хронологічно книжка охоплює період від початку народознавчих досліджень у Галичині, проникнення наукової і літературної продукції з Наддніпрянщини в 1810-20-х рр., що дало поштовх до утворення «Руської трійці», до 90-х рр. ХІХ – початку ХХ ст., коли відбулися кардинальні зрушення в суспільній свідомості, кристалізація ідеї політичної самостійності та «соборності» України.

У кандидатській дисертації «Українське питання у діяльності польських політичних партій» М. А. Генік встановив, що за критерієм розв'язання українського питання у польській партійно-політичній системі виділялося три основні табори: правоцентристський, ліводемократичний і ліворадикальний, які відповідно пропагували концепцію національної асиміляції, державної асиміляції та самовизначення.

Становленню незалежної України в 1989-2009 рр. у контексті консолідаційних зусиль органів влади й громадсько-політичних організацій та притаманним їм суспільно-політичним процесам присвячена докторська дисертація С. В. Адамовича «Соборність та регіональний розвиток у суспільно-політичному житті незалежної України». Різноманітні аспекти громадянського суспільства розкрито С. В. Адамовичем у монографіях «Проблема соборності у суспільно-політичному житті Галичини (1991-2004 рр.)» та «Донбас в суспільно-політичному житті України (1991-2005 рр.)».

Важливою складовою дослідження такого інституту громадянського суспільства як церква є монографія І. О. Андрухів та П. Є. Кам'янського «Суспільно-політичні та релігійні процеси на Станіславщині в кінці 30-х – 50-х роках ХХ ст. Історико-політологічний аналіз». У монографії на основі унікальних документів з архівів правоохоронних органів, прокуратури, військового комісаріату, облвиконкому, обкому партії, новітніх досліджень, спогадів показано суспільно-політичне та релігійне життя на теренах Станіславської (з 1962 р. – Івано-Франківської) області в 1939-1959 рр. Йдеться про особливості першого (1939-1941 рр.) та другого (1944-1959 рр.) періодів «радянізації» життя краю в умовах тимчасової німецької окупації, збройний опір ОУН-УПА радянській владі та форми й методи його придушення, приєднання УГКЦ до РПЦ, здійснення насильної колективізації та депортації значної частини мирного населення у східні регіони СРСР, масове порушення радянсько-партійними та репресивно-каральними органами прав і свобод людини, створення в суспільстві атмосфери страху, беззаконня і свавілля.

У монографії «Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921-1939 рр.) В. Л. Комар розкриває складові концепції прометеїзму, яка була спрямована на розчленування Радянського Союзу за національною ознакою з перспективою утворення незалежних держав, об'єднаних у федерацію з Польщею. Визначено основні напрямки реалізації політики прометеїзму Польщі та організаційну структуру міжнародного прометеївського руху, який під егідою Польщі об'єднав українських, грузинських, азербайджанських, татарських, козацьких та інших емігрантів із Росії. Проаналізовано спроби реалізації концепції прометеїзму в зовнішній та внутрішній політиці Польщі. З'ясовано, що найважливішим у прометеївській політиці було українське питання. Представникам еміграції УНР відводилася пріоритетна роль в антирадянському й антикомуністичному протистоянні 20-х -30-х рр. ХХ ст.

Роль молоді в становленні громадянського суспільства розкрито в монографії І. Ф. Гурака «Молода Україна»: студентство в суспільно-політичному житті Галичини (60-ті рр. ХІХ – початок ХХ ст.)». У монографії досліджуються умови, за яких українське студентство включилося у суспільно-політичне життя Галичини; аналізується місце студентів у творенні та діяльності народовської і радикальної течій. Подано детальний аналіз національно-політичних напрямків у студентському середовищі; з'ясовано роль, яку відіграли студенти у діяльності галицьких політичних партій, у виборчих кампаніях; розкрито участь студентської молоді у боротьбі за відкриття у Львові українського університету та впровадження демократичного виборного законодавства.

Монографія П. С. Сіреджука «Соціально-економічне становище і культурне життя німецької меншини Східної Галичини (20-30-ті рр. ХХ ст.)» є першим комплексним науковим дослідженням соціально-економічного і культурного аспектів життєдіяльності німецької меншини Східної Галичини в міжвоєнному періоді ХХ ст. Досліджено демографічні зміни в її складі і процес активізації соціально-економічного і культурного розвитку німецької спільноти східногалицького регіону між двома світовими війнами. Проаналізовано чинники соціально-економічного розвитку та форми культурного самовиявлення німецької меншини. Вперше залучено до наукового обігу неопубліковані документи з архівів України і Польщі.

Значний вклад у дослідження різноманітних аспектів становлення та розвиток громадянського суспільства зробили політологи Прикарпаття. Так, в монографії І. Є. Цепенди «Українсько-польські відносини 40-50-х років ХХ століття: етнополітичний аналіз» викладено результати етнополітологічного дослідження причинта наслідків українсько-польського протистояння в роки Другої світової війни з урахуванням внутрішньо- та зовнішньополітичних чинників. Висвітлено політику комуністичних урядів СРСР і Польщі щодо українського та польського населення, а також механізми вирішення міжетнічного протистояння. Визначено періодизацію репатріаційно-депортаційних акцій, аналіз їхньої правової бази в контексті радянських геополітичних інтересів післявоєнного устрою Європи. Проаналізовано вплив депортаційних акцій на духовну і етноконфесійну ситуацію в українському і польському суспільствах.

І. С. Монолатій у своїй монографії «Разом, але майже окремо. Взаємодія етнополітичних акторів на західноукраїнських землях у 1867-1914 рр.» займається дослідженням соціокультурного феномену міжетнічної взаємодії на західноукраїнських землях, ключової ролі етнонаціональних спільнот у формуванні міжетнічних стосунків у період політизації етнічностей. У монографії з'ясовується проблема взаємодії етнонацій (українців, поляків, євреїв, румунів, німців та інших), а їхній міжгруповий інтераціоналізм розглядається з нових методологічних позицій. Застосовуючи проблемний та проблемно-хронологічний підходи, автор вивчає взаємодію етнополітичних акторів етнічних спільнот, досліджує діалектику міжетнічних взаємин у параметрах їхніх суперечностей, конфліктів і пошуків компромісів у південноукраїнських Галичині й на Буковині в 1867-1914 рр.

У монографії «Інші свої. Політична участь етнічних акторів пізньогабсбурзьких Галичини і Буковини» І. С. Монолатій досліджує інституційні процеси у сфері етнополітики Австро-Угорщини, що стосуються забезпечення прав та потреб етнічних політичних акторів, процесів зовнішньої та внутрішньої інституціоналізації українських, польських, єврейських, румунських і німецьких політичних акторів Галичини і Буковини. Автор характеризує нормативно-правову основу формалізації політичної участі громадян, пріоритети політики держави в умовах етнічного пробудження, простежує генезу етнічного катализатора політичної мобілізації, визначає співвідношення професійної структури та ліній соціального розмежування в етнічному вимірі, а також аналізує платформи та стратегії діяльності політичних партій, створених за етнічним принципом. Окремо розглядаються мобілізаційні фактори електоральної та протестної електоральної участі, катализатори конкуренції між різностатусними етнонаціональними спільнотами, варіативність захисту групових інтересів, компроміси та консенсуси формалізованих та неформалізованих етнічних політичних акторів.

У монографії І. І. Ломаки «Між інтеграцією і модернізацією» проаналізовано сучасні політичні теорії щодо соціальної ролі релігії як важливого інституту суспільних відносин, показано її значення у процесі інтеграції суспільства, описано загальні механізми інтегративної дії. Досліджуються процеси модернізації українського суспільства, аналізується їхній вплив на церковно-релігійний складник, визначається сучасна роль релігії як інтеграційної компоненти в Україні. На підставі вивчення досвіду функціонування релігійного чинника в українському суспільстві авторка робить висновок, що одним із найвпливовіших інститутів поряд з державою на всіх етапах історичного розвитку українського суспільства є церква. На підставі застосування комплексного підходу визначено роль релігії в інтеграції українського суспільства. Встановлено, що основними напрямками інтеграційного впливу релігійного чинника є: формування національної самосвідомості, забезпечення національної єдності та консолідація суспільства навколо певних ідей.

Одну із найважливіших проблем сучасної вітчизняної політології – проблему державної політики у сфері міжцерковних відносин за умов поліконфесійності досліджує О. М. Білоус у своїй кандидатській дисертації

«Державно-церковні відносини як об'єкт політологічного аналізу». Спираючись на метод історико-порівняльного аналізу, автор запропонував політологічне визначення поняття державно-церковних відносин. Користуючись методом історичної реконструкції та аналізу відповідних джерел, він дослідив еволюцію форм взаємодії органів державної влади та церковних установ на теренах України протягом різних етапів становлення і розвитку її державних інституцій. На основі системного підходу і теоретичного узагальнення тенденцій розвитку державно-церковних відносин здійснено їх моделювання як в історичному, так у сучасному аспектах. Визначено пріоритети державної політики у сфері відносин між церковними організаціями, з одного боку, та церквами і державою, з другого.

Кандидатська дисертація М. Ф. Москалюка «Український християнсько-суспільний рух в Галичині» присвячена історико-політологічному дослідженню діяльності українських клерикальних об'єднань – складових структур християнсько-суспільного руху Галичини у міжвоєнний період. Автором встановлено, що політико-орієнтаційні та релігійні відмінності у клерикальних колах спричинили їх поляризацію в рамках орієнтальної (східної) та окцидентальної (західної) течій. Розмежовані католицькі партії та організації різнилися неоднаковим впливом на суспільно-політичне життя краю, виступали, з одного боку, репрезентантами ідеї автономії Галичини і з другого – національної консолідації українців з метою побудови соборної суверенної Української держави.

Дослідженню етнополітичних процесів на Лемківщині у 90-х рр. ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. присвячена кандидатська дисертація І. Д. Любчика «Етнополітичні процеси на Лемківщині (90-ті рр. ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.)». На основі широкого кола джерел у роботі проаналізовано суспільно-політичні, культурно-освітні та соціально-економічні процеси на Лемківщині, з'ясовано їх особливості. Досліджено чинники та фактори, які генерували або гальмували процес формування та утвердження національної ідентичності лемківської етнографічної групи. Розкрито форми та методи етнополітики, з'ясовано її негативний вплив на національний розвиток лемків, визначено ряд причин, які безпосередньо впливали на запізнілість та неоднорідний характер становлення української національної ідентичності лемків. Доведено, що незважаючи на суттєві перешкоди, українська національна самоідентифікація лемків постійно прогресувала. Відзначено, що цей процес на кінець 1930-х рр. не зміг охопити усієї Лемківщини, що проявлялось в ідентифікаційних суперечностях в окремих її частинах.

Свій внесок у дослідження громадянського суспільства зробили і філософи Прикарпаття. Зокрема у виданому в 2009 р. збірнику наукових статей «Етико-аксіологічні аспекти трансформації сучасного суспільства» М. Ю. Голянич, С. М. Возняк і Я. С. Гнатюк проаналізували прояв тих цінностей, на яких формується громадянське суспільство, позитивні та негативні тенденції їх розвитку та діалектичний взаємозв'язок [2]. Такі філософи як В. К. Ларіонова, Г. О. Дичковська, І. В. Кучера звертають увагу на різноманітні моральні та правові аспекти формування українського суспільства [3].

У монографії І.В. Ковалюка на основі політологічного аналізу взаємодії

церкви та інститутів громадянського суспільства визначено вплив релігійно-церковного чинника в суспільно-політичному житті України. В дослідженні теоретично узагальнено ідеї й теорії розвитку громадянського суспільства, описано інституціональну структуру громадянського суспільства в Україні, окреслено місце й роль церкви як своєрідного інституту соціуму України, визначено особливості політологічного аналізу церкви як суспільного інституту, досліджено вплив релігії на формування національної свідомості як факторів політичної свідомості і культури, обґрунтовано сутність і прояви політизації церкви в сучасних умовах, окреслено релігійно-церковну складову розвитку громадянського суспільства в Україні, а також досліджено вплив громадянського суспільства на процеси релігійно-церковного життя.

Книжка адресована політологам, релігієзнавцям, історикам, студентам, усім, хто вивчає суспільно-політичні відносини, що виникають у процесі функціонування церкви в суспільстві, її відносинах з інститутами громадянського суспільства.

Отже, слід відзначити, що науковці Прикарпаття в значній мірі внесли свій вклад у дослідження проблем громадянського суспільства на різних етапах його становлення. Оскільки громадянське суспільство представляє собою систему інститутів, серед яких варто виділити політичні партії, профспілки, неурядові організації, церкву як особливий інститут громадянського суспільства, засоби масової інформації та ін., дослідження науковців є надзвичайно вагомим.

Література.

1. Цепенда І. Є. До 60-річчя професора Миколи Кугутяка / І.Є. Цепенда // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 2012. – Ч. 20-21. – 552 с.
2. Етико-аксіологічні аспекти трансформації українського суспільства : збірник наукових статей. – Івано-Франківськ, 2009.
3. Актуальні проблеми трансформації моральних цінностей сучасного українського суспільства : Всеукраїнська науково-практична конференція (10-11 травня 2010 року) : матеріали доповідей та виступів. – Івано-Франківськ, 2010.

On the basis of analysis of dissertations and monographs series PreCarpathian contribution of scientists regarding the establishment and functioning of civil society at various stages of Ukrainian history.

Keywords: civil society, political parties, NGOs, social movements, church and others.

**ШЕВЧЕНКІАНА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
(до 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка)**

В запропонованій статті розглядається досвід науковців, педагогів та бібліотекарів Івано-Франківського технологічного університету нафти і газу в пропаганді та рекламуванні творчості поета та революціонера Тараса Шевченка. Зокрема акцентується увага на культурно-масовій роботі в бібліотеці цього навчального закладу.

Ключові слова: Тарас Шевченко, ювілей, книжкова виставка, пропаганда книги, українська культура.

В Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу завжди незримо присутній Т.Г. Шевченко. Викладачі, студенти, працівники університету часто зв'язують свої думки з його думками, пам'ятають його заповіді і демонструють свою відданість їм. Тож 200-річний ювілей Кобзаря є одним із епізодів спілкування з ним університетської громади. Вона створила свою Шевченкіану 2014 року, згідно розроблених ректоратом настанов та за велінням свого серця. Знаковою залишається підготовлена і опублікована при активній участі ректорату книга «Будитель нації» (Івано-Франківськ. – 2014 р.), передмову до якої написав перший проректор, професор Ф.В. Козак, а розділ «Суспільна прогностика у творчості Тараса Шевченка» належить перу ректора університету, професора Є.І. Крижанівського.

Помітний слід в університетській Шевченкіані залишили працівники науково-технічної бібліотеки, чим підтвердили правдивість вислову одного із класиків: «університет – це бібліотека і приміщення навколо неї». У рамках клубу за інтересами «Діалог» завідувачка сектором культурно-масової роботи бібліотеки Світлана Головацька неодноразово організовувала читання студентами віршів Тараса Шевченка. На цих читаннях вона виступала і з власними віршами, присвяченими Кобзареві. Сильне враження справив на слухачів її вірш «Шевченкове слово». 200-м роковинам була присвячена виставка художніх світлин краєвидів і архітектурних пам'яток Прикарпаття, авторами яких є працівники науково-технічної бібліотеки.

Велику естетичну насолоду отримували студенти і викладачі, споглядаючи оригінальні картини бібліотекаря першої категорії Ірини Луців «Юність Т. Шевченка» та «Думи Т. Шевченка», написані до ювілею поета.

Читачі бібліотеки також люблять оглядати постійнодіючу виставку творів Т. Шевченка і літератури про його життя і творчість, – «Т. Шевченко – світоч української нації», – підготовлену бібліотекарями першої категорії Людмилою Захарчук та Галиною Самборською. Ця виставка, а також консультації її авторів сприяють підвищенню якості студентських рефератів та наукових робіт на шевченківську тематику.

З великим ентузіазмом популяризує серед студентів творчість Шевченка бібліотекар Ніна Гурик та інші працівники бібліотеки.

На знімку – зліва направо: перший ряд – бібліотекарі І. Луців, Г.Самборська; другий ряд – доцент І. Макаровський, студентки групи ОА-11-1 М. Лашик та І. Малець, бібліотекар Л. Захарчук.

Вагомий внесок в університетську Шевченкіану зробив колектив кафедри історії та політології (завідувач, професор Я.І. Мандрик). Життя і діяльність Т. Шевченка стали органічною частиною навчально-виховного процесу та наукової роботи кафедри. Так, на семінарських заняттях професор Я.І. Мандрик завжди акцентує увагу студентів на місце і роль Т. Шевченка в розвитку української культури. В спілкуванні зі студентами він полюбляє говорити про три місця, котрі стали для нього святими: Батурин – столиця гетьмана Мазепи, вежа Соловецького монастиря, в якій царизм ув'язнив останнього кошового Запорізької Січі Петра Калнишевського і могила Шевченка у Каневі. В площині цього трикутника професор Я.І. Мандрик вчить студентів проникати в глибини історії і культури України, аналізувати їх і робити належні узагальнення. Він і сам зізнається, що його глибока любов до історії України зародилась ще в дитячому віці під впливом «Кобзаря» Т. Шевченка. Наснаженість духом Шевченка помітна і в його наукових публікаціях, зокрема в розділі «Історіософські ідеї Т. Шевченка», згаданої книги. Велику увагу історичним ідеям Шевченка, його оцінкам українських гетьманів, зокрема Івана Підкови, Северина Наливайка, Богдана Хмельницького, Івана Мазепи та інших лицарів приділяють доценти Я.І. Кісь та В.П. Педич. Їх студенти розглядають історію України очима Т. Шевченка. Про це свідчать змістовні реферати, підготовлені студентами до 200-річчя великого сина України та їх виступи на семінарських заняттях.

Індивідуальним почерком у Шевченкіані Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу є висвітлення доцентами Петрунею Н.А. і Пуйдою Р.Б. ролі Т.Шевченка в розвитку української

художньої культури. Підготовлені їх студентами реферати на цю тематику характеризуються пошуковістю і гарним естетичним оформленням та ілюстраціями.

Викладачі політології професор Федорчак Т.П., доценти Білоус Л.В., Макаровський І.П. та Штанько Я.В. девізом свого внеску в університетську Шевченкіану взяли слова Шевченка із його вірша «До Основ'яненка»:

Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України!
Без золота, без каменю,
Без хитрої мови...

Ці ідеї-слова Шевченка доцент І.П. Макаровський зазвичай висловив такою формулою-рівнянням:

$M1 \times M2 = CU$,

де $M1$ – мудрість. У кожній думі Шевченка закодована певна мудрість. Немає українських дум без мудрості;

$M2$ – мужність. Її складові – патріотизм, стійкість та героїзм. Але без мудрості мужність деструктивна.

CU – слава Україна. В даному випадку – сильна Україна. Слабкі держави важко називати славними.

Отож, студенти на заняттях з політології поетичні образи, символи, архетипи Т. Шевченка розкодувують через призму політологічних категорій, понять, намагаються стати мудрими і мужніми патріотами України, високопрофесійними фахівцями. Такий підхід простежується в їх наукових роботах та виступах на семінарських заняттях. Рефрен «Тарас Шевченко та українська політична думка» в ювілейному 2014 році був визначальним у педагогічній та науковій діяльності викладачів політології. Характерним у цьому плані є розділ доцента І.П. Макаровського «Шевченкові ідеї української національної держави» в книзі «Будитель нації». До речі, він реалізував свій задум – упродовж 2 років допоміг своїм студентам підготувати 200 рефератів та наукових повідомлень і 200 віршів на шевченківську тематику до 200-річного ювілею Кобзаря. До цього творчого процесу були залучені студенти-іноземці. Доцент І.П. Макаровський написав 20 віршів і 2 поеми на відзначення славного ювілею. Деякі його вірші та його студентів були опубліковані в університетській газеті «Студент Прикарпаття», роль якої в Шевченкіані університету важко переоцінити. Словом, крізь призму політології створювалась поетична Шевченкіана. Внесок редактора цієї газети Л.Ф. Корбив цей процес значний. Її вдалось згуртувати навколо газети шанувальників творчості Т. Шевченка, надихнути їх на написання цікавих статей про його життя і творчість. Зрештою, вона особисто часто звертається до творчості українського Генія, популяризує її на сторінках газети. Майже в кожному номері університетського часопису читаємо її цікаві замітки про життя і творчість Т. Шевченка. В них простежується вміння автора стисло і ясно формулювати свої думки. Для прикладу, рядки із заміток «Найголовніші заповіді Т. Шевченка» вважаємо за необхідне процитувати:

- Нема на світі України, немає другого Дніпра.
- Свою Україну любіть, любіть її... во время люте, в останню тяжкую минуту за неї Господа моліть.
- В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля.
- Молітесь Богові одному, молітесь правді на землі, а більше на землі нікому не поклоніться.
- Розкуйтеся, братайтеся.
- Боріться, поборете.
- Учіться, читайте, і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь.
- Чи є що краще, лучше в світі, як у купі жити, братам добрим добро певне пожить, не ділити?
- У нашій раї на землі нічого кращого немає, як тая мати молодая з своїм дитяточком малим.

• Обніміться ж, брати мої, молю вас, благаю!

(Студент Прикарпаття, 2014, вересень, №7(1054), С.2)

Хвилюючими є вірші на честь ювілею Т. Шевченка професорів-«технарів» В.М. Мойсишина, В.С. Бойка, Б.І. Навроцького, доцентів Т. Лавенюкової, Н. Будуйкевич, В. Нісонського, Ж. Дуліби та інженера кафедри геології і розвідки нафтових і газових родовищ Ірени Мислюк.

Пам'ятними залишились організовані ректоратом, профкомом та Центром культури і дозвілля університету публічні читання творів Т. Шевченка на площі перед головним корпусом університету.

Певною віхою в Шевченкіані була регіональна науково-теоретична конференція «Подвижництво Т. Шевченка», проведена 30-31 травня 2014 р. кафедрою історії та політології при всебічній підтримці ректорату.

Святкування дня народження Т. Шевченка – добра нагода для осмислення ролі Кобзаря в історії України та співзвучності його духовних заповітів із реаліями нинішнього часу. Знаменна дата вкотре надихає працівників університету на проведення змістовних і пізнавальних заходів. Водночас актуальними є слова Є.Маланюка, який вважав, що про Шевченка треба не тільки «на свята промовляти», а й «кричати на перехрестях».

15 квітня 2014 року викладачі кафедри філології та перекладу підготували виставку «Величний ювілей» у вестибюлі головного корпусу ІФНТУНГ. Експозиція містила численні матеріали, пов'язані з життям і творчістю митця. Усі охочі могли переглянути цікаві ілюстрації, альбоми живопису, життєписи, унікальні видання, різьблені та вишиті портрети, предмети старовини, традиційний одяг та прикраси. Барвисті давні рушники, вишиванки, яким понад півстоліття, вірші на полотні слугували колоротним тлом виставки.

Безперечно, окрасою експозиції були вишиті обкладинки, які виконали інженер кафедри філології та перекладу Діана Говера та її мати, секретар міської «Просвіти» Наталія Синиця. Увагу відвідувачів привернули факсимільні видання «Кобзаря», чотири томник Т.Шевченка (Канада, 1952 р.), ілюстрована повість «Художник», плакат «Незбагнений Шевченко» із захопливими відомостями.

Особливу естетичну насолоду та поштовх до роздумів про багатство української духовної культури отримали студенти і викладачі від огляду вишитих сорочок (автори – професор, завідувачка кафедри Оксана Когут, доценти Наталія Веселовська, Наталія Піндус, Наталія Манюх, Марія Титова та методист центру дистанційного навчання Ірина Ярошенко). Зачаровують також вишиті на полотні рядки із багатьох творів Т.Г. Шевченка(автори М. Венгренюк, М. Якібчук, О. Мельник).

Завідувач кабінетом кафедри Андрій Вовчук та викладач Ірина Судук вдало підбрали галерею портретів Т.Г. Шевченка та картин багатьох художників, що стосуються основних віх його життя та творчості.

Неабиякий інтерес у відвідувачів виставки викликала об'ємна книга «Будитель нації». Активну участь в організації виставки взяли викладачі секцій німецької та англійської мов. Відрадно, що представлені матеріали та речі зацікавили й іноземних студентів, адже дехто (скажімо, першокурсники т студенти-іноземці) вперше побачив вишитий рушник, пошивку, макітру, гердани та інші «екзотичні» для них предмети, а також вперше розгорнув «Кобзаря».

Виставка не лише подарувала відвідувачам естетичну насолоду, а й навіяла роздуми про ту титанічну роботу, що її належить виконати всім нам, як гідним нащадкам великого Кобзаря.

На підставі побіжного огляду ювілейної 2014 року Шевченкіани ІФНТУНГ доходимо висновку, що вона пронизана любов'ю до Т.Шевченка, відданістю його заповітам, готовністю захищати Україну від будь-яких зазіхань на її свободу та бути в рядах будівничих собору всепланетарного миру.

Література.

1. Шевченко Т.Г. Кобзар / Т.Г. Шевченко. – К. : Країна мрій, 2008. – 424 с.
2. Будитель нації : До 200-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка. –Івано-Франківськ, 2014. – 356с.
3. Макаровський І. Зворушлива дружба : Тарас Шевченко і Айра Олдрідж : до 200-річчя від дня народження Т. Шевченка / І.П. Макаровський // Студент Прикарпаття. – 2014. – №2(1049), лютий.
4. Макаровський І. Величний ювілей / І.П. Макаровський // Студент Прикарпаття. – 2014. – №5 (1052), травень.
5. Макаровський І. Спілкування з Генієм / І.П. Макаровський // Студент Прикарпаття. – 2014. – №7 (1054), вересень.

In the article reviews the experience of scientists, educators and librarians Ivano-Frankivsk Technological University of Oil and Gas in the promotion and advertising of the poet and revolutionary Taras Shevchenko. In particular, focuses on cultural and mass work in the library of the institution.

Keywords: Taras Shevchenko, anniversary, book exhibition, book promotion, Ukrainian culture.

**БІБЛІОТЕКА НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА –
ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ГАЛИЧИНИ
(1892 – 1939 рр.)**

У статті висвітлюються особливості розвитку бібліотеки Наукового товариства імені Шевченка з кінця ХІХ століття до 1939 року. Характеризуються проблеми, пов'язані з її створенням і діяльністю. Показано роль бібліотеки у розвитку української науки в Галичині.

Ключові слова: Галичина, Наддніпрянська Україна, Наукове товариство імені Шевченка, бібліотека, національна наука та культура.

Виникнення та розвиток бібліотеки Наукового товариства імені Шевченка в українській історіографії досліджено недостатньо. Окремі аспекти даної проблеми знайшли висвітлення в працях дослідників довоєнного [3,6,7,8,10] та сучасного періодів [4,5,12,13,19]. Побіжно торкалися даної проблеми вчені української діаспори [9,11]. У період радянського тоталітаризму діяльність НТШ і його підрозділів, зокрема бібліотеки, були під забороною. Виходячи з цього та беручи до уваги важливу роль бібліотеки НТШ в науковому житті Галичини та України, ми поставили за мету показати розвиток бібліотеки НТШ упродовж всього періоду її існування з кінця ХІХ століття до 1939 року.

Відразу після реорганізації Товариства імені Шевченка в 1892 році у наукову українознавчу інституцію, були покладені підвалини під бібліотеку НТШ.

Статут, що визначив структуру товариства як наукового, визначив і структуру бібліотеки та принципи комплектування її книжкового фонду.

Комплектування фонду бібліотеки здійснювалось на науковому рівні, цілеспрямовано, систематично і досить динамічно.

Спочатку фонди бібліотеки зростали повільно, але з 1895 року, коли товариство почало обмін виданнями з іншими науковими установами в краї і за кордоном, ситуація змінилася на краще. М. Грушевський, очоливши тоді редакцію “Записок НТШ”, розіслав до багатьох академій наук, наукових товариств і видавництв разом з п'ятим томом “Записок НТШ” французько-український циркуляр з пропозицією взаємного обміну виданнями. У 1900 році обмін літературою з НТШ вже вели 18 організацій і установ з Наддніпрянської України [14, с.32-35], а в 1914 році — 23 організації та установи [1, с.34-46]. Географія їх охоплювала всю територію Наддніпрянської України від Холма і Кам'янця-Подільського на Заході до Харкова на Сході.

Водночас слід згадати й про те, що обмін літературою бібліотека НТШ здійснювала з багатьма зарубіжними академіями наук, рядом університетів та їх бібліотек, музеями, видавництвами, друкарнями, редакціями, громадськими організаціями та урядовими інституціями з багатьох країн світу.

В двадцятих роках ХХ століття бібліотека товариства ввійшла в

новостворене «Міжнародне бюро виміни», що збільшило можливості обміну літературою. Якщо в 1900 році обмінювались літературою з бібліотекою НТШ 168 установ, у 1913 році — 236 установ, а в 1935 році — 206 установ [19, с.18].

В 1938 році бібліотека отримувала 302 українських часописи з різних країн світу, з нею тоді обмінювались літературою наукові організації, громадські установи і видавництва з понад 30 країн світу, зокрема Англії, Німеччини, Канади, США, Бразилії, СРСР, Італії, Швеції, Австралії [18, с.75-94].

Ці дані свідчать про те, що наукова діяльність НТШ і зусилля його бібліотеки були спрямовані до налагодження найширших контактів зі згаданими установами різних країн і континентів, мали широкий міжнародний резонанс і стали доброю базою до поповнення бібліотеки товариства. Це підтверджують книги обміну та листування працівників бібліотеки з різними установами та організаціями, що збереглися в Центральному державному історичному архіві України в місті Львові.

Шляхом обміну істотно поповнився в бібліотеці фонд часописів, які приходили з різних країн світу. Це дозволило в 1911 році виділити його в окремий відділ, а Львівській науковій бібліотеці імені В. Стефаніка НАН України створити на його базі в 1993 році Науково-дослідний центр періодики.

Слід зауважити, що обмін був не тільки вагомим джерелом поповнення фондів бібліотеки, а й можливістю для НТШ та його бібліотеки нав'язати в науковому світі широкі контакти та належним чином себе презентувати.

Друге джерело, що сприяло зростанню бібліотеки НТШ — це подарунки книг від різних осіб, редакцій та товариств. До початку цього спричинився О. Кониський, що 1893 року подарував товариству перших 392 книжки, а перед смертю заповів йому решту своєї книгозбірні. На заклик НТШ дарувати книги відгукнулося громадянство з усіх українських земель. Серед основних меценатів слід згадати товариство “Просвіту”, що передало бібліотеку й збірку рукописів І. Франка /7 тисяч книг, 500 рукописів та архів /, книгозбірню цінних філософських і соціологічних праць наддніпрянського філософа В. Лесевича /близько 3 тисяч книг / та багато іншої цінної літератури і документів [11, с.27; 13, с.29]. Цінними є також збірки книг українського геолога, професора Львівської політехніки Юліана Медведського, що нараховує понад дві тисячі книг з геології та фізіографії Галичини і Карпат, Петра Крип'якевича – що складається з цінних видань з історії церкви і теології – переважно латинських, грецьких і церковнослов'янських стародруків, чеського культурного діяча Франтішка Ржегоржа, що нараховує коло тисячі книг чеською мовою тощо [19, с. 16]. Серед багатьох інших меценатів, що дарували книги бібліотеці товариства, слід згадати таких вчених і діячів культури з Наддніпрянщини, як Д. Багалій, Ф. Вовк, Д. Дорошенко, М. Сумцов, М. Слабченко, Д. Яворницький, Б. Грінченко, В. Винниченко, Х. Алчевська, А. Кримський, Г. Хоткевич, О. Косач та цілий ряд інших [2, арк. 4-87].

Регулярно дарували свої видання в бібліотеку НТШ також окремі організації Галичини, Наддніпрянської України, а також організації української діаспори з Відня, Праги та інших міст. Це відноситься, зокрема, до українського наукового товариства в Києві, музею української старовини в Чернігові,

редакцій полтавського часопису “Рідний край”, катеринославської газети “Дніпрові хвилі”, товариства “Січ” з Відня, товариства “Українська громада” з Праги тощо [2, арк.27,58,62зв.,65зв.,72зв.].

І, нарешті, закупівля книг з царини україністики в краї і за кордоном також була вагомим джерелом поповнення бібліотеки товариства. На початку ХХ століття бібліотека НТШ підтримувала зв'язки з метою закупки книг з 4 книгарнями в Києві, 3 – в Одесі, 1 – в Харкові і 1 – в Холмі [1, арк.1-141], а також книгарнями з Кракова, Загреба, Відня, Лейпціга, Будапешта, Москви, Санкт-Петербурга тощо. Завдяки цьому джерелу поповнювався в першу чергу відділ стародруків, який із 1908 року функціонував як окремий [19, с.20].

Бібліотека НТШ активно здійснювала також передплату на часописи і наукові видання. «Хроніка НТШ» щорічно публікувала списки передплачених видань.

Від 1934 року на підставі розпорядження Міністерства освіти і віросповідань Польщі бібліотеці належав обов'язковий примірник видань. Тепер бібліотека мала право отримувати усі видання українською мовою, що виходили на території Польщі. Ще раніше, в 1933 році згідно розпорядження Міністерства внутрішніх справ Польщі бібліотеці дозволено було отримувати по одному примірнику заборонених у Польщі друків. Спираючись на згадані розпорядження в 1935 році бібліотека отримала 695 обов'язкових примірників видань, у 1936 році – 665, а в 1939 році – 500 примірників [19, с.20].

НТШ і бібліотека постійно вживали активних заходів до активізації джерел поповнення фондів бібліотеки. Зокрема, з 1909 року бібліотека здійснювала публікації списків відсутніх видань – «Desiderata», що складались на основі «Галицько-руської бібліографії» І. Левицького та бібліографічних покажчиків М. Комарова. Списки відсутніх у бібліотеці видань публікували також «Записки НТШ» та «Хроніка НТШ».

За рахунок всіх згаданих джерел кількість книг у бібліотеці НТШ значно зросла. Якщо в 1894 році в ній нараховувалось лише 600 книг [6, с.9], то в 1913 році їх було вже 70238 книг [15, с.4], а перед Другою світовою війною в бібліотеці нараховувалось 242 тисячі книг, 1987 рукописів та майже 1400 мап і атласів [17, с.73].

Слід відзначити, що цінність бібліотеки НТШ полягала не так в її кількісному вимірі, як у якості. Вона мала найбільшу і найсистематичнішу збірку україніки – як друків українською мовою, так і друків, присвячених українознавству різними мовами. Тут були, зокрема, комплекти перших видань творів класиків української літератури, велика збірка української періодичної преси, стародруки XVI-XVIII століть від «Апостола» І. Федорова до «Енеїди» І. Котляревського.

Цінним був також рукописний відділ бібліотеки, де були українські рукописи XIV-XX століть, зокрема збірка рукописів і листів діячів культури з усіх українських земель XIX — початку ХХ століть. Це автографи Т. Шевченка, М. Шашкевича, І. Франка, П. Куліша, М. Вовчка, С. Руданського, І. Нечуя-Левицького, Лесі Українки, М. Грушевського, С. Воробкевича, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, В. Стефаніка, Л. Мартовича. Були архіви різних українських товариств, організацій, редакцій тощо. Бібліотека товариства

напередодні Другої світової війни стала найбільшою українською книгозбірнею на всій українській території. З цього погляду вона стала всеукраїнською національною бібліотекою.

В окреслений період у різний час співробітниками бібліотеки НТШ були галичани М. Павлик, О. Маковей, І. Кревецький, І. Джиджора та наддніпрянці М. Вороний, М. Залізник, О. Назаріїв та В. Дорошенко [9, с.82-83]. Росту популярності бібліотеки, розширенню її зв'язків із Наддніпрянською Україною сприяла також і створена в 1899 році книгарня НТШ. Заходами М. Грушевського було засновано її філії в Києві та Харкові [9, с.68-69]. Через них можна було виписувати будь-яку книгу з Галичини.

Отож бібліотека НТШ стала справжнім феноменом української науки і культури Галичини кінця XIX – першої третини XX століть.

Література.

1. Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф.309. – Оп.1. – Спр.852.
2. Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф.309. – Оп.1. – Спр.853.
3. Барвінський О. Про заснування і дотеперішній розвиток Товариства ім. Шевченка у Львові / О. Барвінський // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1892. – Т.І. – С.209-212.
4. Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди. Матеріали круглого столу. – Львів, 1996. – 138 с.
5. Бібліотеки на західноукраїнських землях XVIII-XX ст. Доповіді та повідомлення другої наукової конференції, Львів, 29-30 жовтня 2004 р. – Львів, 2006. – 202 с.
6. Гнатюк В. Наукове товариство імені Шевченка (1873-1923) / В. Гнатюк. – Львів, 1923. – 15 с.
7. Дорошенко В. Наукове товариство імені Шевченка у Львові (1873-1892-1912 рр.) / В. Дорошенко. – К. ; Львів, 1913. – 88 с.
8. Дорошенко В. Українська національна бібліотека (бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка у Львові) / В. Дорошенко. – Львів : НТШ, 1936. – 23 с.
9. Дорошенко В. Огнище української науки / В. Дорошенко. – Нью-Йорк ; Філадельфія, 1951. – 116 с.
10. Кревецький І. Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка у Львові / І. Кревецький. – Львів : НТШ, 1923. – 16 с.
11. Кубійович В. Нарис історії Наукового товариства імені Шевченка (1873-1949) / В. Кубійович. – Львів : НТШ, 1991. – 53 с.
12. Кучер Р. Наукове товариство імені Шевченка / Р. Кучер. – К. : Наукова думка, 1992. – 112 с.
13. Нарис історії “Просвіти”. – Львів ; Краків ; Париж, 1993. – 232 с.
14. Хроніка НТШ. – Львів, 1901. – Ч.5.
15. Хроніка НТШ. – Львів, 1914. – Ч.57.
16. Хроніка НТШ. – Львів, 1930. – Ч.69-70.

17. Хроніка НТШ. – Львів, 1937. – Ч.73.
18. Хроніка НТШ. – Львів, 1939. – Ч.74.
19. Юркевич О.Т. Джерела комплектування бібліотеки НТШ / О.Т. Юркевич // Бібліотека Наукового товариства імені Шевченка : книги і люди. – Львів, 1996. – С.14-22.

The article highlights the features of Taras Shevchenko Scientific Society Library from late 19th century to 1939. Characterizes the source for acquisition of its assets. Shows the role of libraries in the development of science in Galychyna.

Key words: Galychyna, Naddniprianska Ukraine, Taras Shevchenko Scientific Society, library, national science and culture.

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ «НАРОДНИХ СПІЛОК» НА ПОКУТТІ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.)

У статті висвітлено діяльність “Коломийського товариства Народних Спілок” та його осередків на Покутті наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Звернено увагу на передумови створення “Народних Спілок” в краї, показано мережу заснування осередків “Коломийського товариства Народних Спілок” на Покутті, розглянуто внесок керівників у створення і практичну роботу осередків “Коломийського товариства Народних Спілок”, проаналізовано перешкоди влади в організації осередків товариства, простежено культурно-просвітню діяльність “Народних Спілок”.

Ключові слова: “Народна Спілка”, “Коломийське товариство Народних спілок”, Покуття, радикали, реєстрація товариства, збори делегатів, культурно-просвітня робота.

У 1880–1890-х рр. український радикальний рух отримав поширення на Покутті. Покуття – аграрний край, тому радикали особливу увагу приділяли селянській масі, вбачаючи в ній основу демократичного руху. Ідеологічною опорою на місцях стали засновані осередки товариства “Народна Спілка”, які в практичній роботі займалися створенням читалень, бібліотек, ощадних і позичкових кас, створенням рільничих і промислових шкіл тощо. До створення товариства причетні низка відомих громадських діячів Покуття: І. Гарасимович, С. Данилович, К. Трильовський, Т. Окуневський та інші.

Зауважимо, що досліджувана проблема не була предметом окремого дослідження, хоча б у формі наукової статті. Лише чернівецький історик М. Гуйванюк, говорячи про передумови появи українського січового руху в Галичині й Буковині стверджував, що в 1890-х рр. під впливом радикалів на Покутті почали створюватися товариства “Народні Спілки”, мета яких полягала в піднесенні життєвого та освітнього рівня українців. На думку дослідника, за короткий проміжок часу “Народні Спілки” стали осередками Радикальної партії в селах Покуття. Їхні члени вели непримиренну боротьбу з москвофілами, а також піддавали критиці поступливу політику народовців [26, с. 63]. Львівський дослідник П. Шкраб’юк проаналізував внесок М. Павлика в організації низових осередків «Народних спілок» [161, с. 68–79].

Велику кількість інформації з досліджуваної проблеми почерпнули з радикальних періодичних часописів, альманахів і календарів “Народ” (1890–1895), “Хлібороб” (1891–1895), “Громадський Голос” (“Новий Громадський Голос”; 1895–1914, з перервами), “Хлопська Правда” (1903, 1911), “Запорожець” (1904, 1908–1914), “Отаман” (1905–1906), які виходили у Коломиї і Львові. На сторінках часописів і у додатках до них аналізувалася організаційна робота “Коломийського товариства Народних Спілок” та його осередків на місцях. До уваги взяті також народовські часописи “Батьківщина” (1892–1896), “Свобода”

(1897–1914) і “Діло” (1890–1914): автори дописів до цих газет більш критично ставилися стосовно діяльності цього товариства.

Частина матеріалу взяли з архівних джерел. Зокрема, у ф. 146 “Галицьке намісництво, м. Львів. Президія” Центрального державного історичного архіву України у м. Львові зберігаються прохання засновників “Коломийського товариства Народна Спілка” про затвердження статуту, матеріали про реєстрацію осередків товариства наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. на території Покуття [1–11].

Мета статті – висвітлити діяльність “Коломийського товариства Народних Спілок” та його осередків на Покутті наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: показати передумови створення “Народних Спілок” в краї; показати мережу заснування осередків “Коломийського товариства Народних Спілок” на Покутті; показати внесок керівників у створення і практичну роботу осередків “Коломийського товариства Народних Спілок”; проаналізувати перешкоди влади в організації осередків товариства; простежити культурно-просвітню діяльність “Народних Спілок”.

“Народна Спілка” – це економічно-просвітне товариство, засноване українськими радикалами на Покутті на початку 1890-х рр. [101]. В культурно-просвітній роботі на території краю ця організація мала замінити діяльність осередків “Просвіти”, які на той час не мали популярності серед українських селян. Громадський діяч, один із керівників “Просвіти”, О. Колесса вбачав такі недоліки діяльності читалень “Просвіти”: по-перше, на відміну від польських національно-культурних товариств (“*Kyika rolnicze*”), українські читальні не займалися наданням соціально-економічної допомоги своїм членам, не створювали позичкові і щадничі каси, промислові і торгівельні спілки, шпихліри (зернохновища. – *А.К.*), крамниці тощо; по-друге, місцеві осередки “Просвіти” діяли відокремлено одна від одної, не мали впливу на організацію роботи філіалу товариства; по-третє, не була налагоджена справа звітності товариств [91, с. 238-239; 160]. На думку українських радикалів Коломийщини, діяльність читалень “Просвіти” і товариства ім. М. Качковського не підлягали будь-якій критиці. Їх праця підпорядковувалася партійно-політичній заангажованості керівників – народовців і русофілів. Редакція радикального часопису “Народ” стверджувала, що потрібно формувати вертикаль українських національно-культурних товариств не зверху вниз, цей процес створення осередків має йти паралельно – і в центрі, і на місцях: “[...] низ нехай устроює союзи читалень по краю, а верх [...] нехай їм віддають свої услуги [...]” [91, с. 237; 146].

Вперше виступили з ідеєю створення “Народної Спілки” лідери українського радикального руху С. Данилович і К. Трильовський напередодні її офіційного заснування на початку листопада 1890 р. на нараді селян і інтелігенції Снятинщини [90].

Центральний осередок товариства створений у м. Коломия в 1890 р. У проханні до центрального комітету Галицького Намісництва в Львові вказувалося: “Підписані задумують заложити в Коломії “Коломийське Товариство Народних Спілок” [...]”. Серед підписантів переважно були

юристи: депутат Галицького крайового сейму і австрійського парламенту Т. Окуневський, директор промислової “Гуцульської Спілки” в Коломиї І. Гарасимович, кандидат адвокатури в Коломиї С. Данилович, міський приватний юрист О. Печерський, коломийський правник Т. Печерський, кандидат адвокатури в Снятині К. Трільовський, депутат Галицького сейму К. Гаморак [1, арк. 1; 149, с. 408].

Офіційною датою заснування “Народної Спілки” вважається 12 січня 1891 р. Члени-засновники на нараді у Коломиї назвали її руським (українським) економічно-просвітнім товариством, яка у своїй практичній роботі мала замінити польські осередки товариства “Куїка rolnicze” і українські читальні “Просвіти” в краї, які не могли здійснювати корисну працю в соціально-економічній сфері [148, с. 63]. Головою організації обрано місцевого скарбника П. Корчинського, його заступником – директора промислової “Гуцульської Спілки” І. Гарасимовича. Членами головного осередку стали: адвокат С. Данилович; директор “Карпатської крамниці” у с. Яблонів Коломийського повіту К. Генік; купці П. Гладій з с. Березів і П. Ганущак з с. Корнич; коломийський міщанин М. Болахівський; селяни І. Дяків з с. Княздвір і П. Заяць з с. Раківчик. До контрольної комісії увійшли керівник “Народної торгівлі” в Коломиї Й. Тисовецький та селяни, управителі спілкової крамниці с. Іллінці Снятинського повіту О. Печерський і Ю. Лутчак [143, с. 50; 72].

Згідно першого статуту “Коломийського товариства Народних Спілок”, центральним місцем його перебування була Коломия, а практичною роботою охоплював околиці міста і покутську частину Галичину (сучасна південно-східна частина Івано-Франківської області). Мета товариства – піднесення добробуту і просвіти народу. Перед собою ставила виконання таких завдань: закладання і опіка в містах, містечках і селах “Народних Спілок”; в культурно-просвітній сфері – “поучуване народу устно і письменно”, створення читалень, бібліотек; в соціально-економічній царині – заснування ощадних і позичкових кас, зерносховищ, промислово-торгівельних спілок і склепиків, сприяння в організації збору доброго насіння, господарських машин, приладів і інших господарських потреб, упорядкування господарських і промислових виставок, закладання рільничих і промислових шкіл, взірцевих господарств і малих підприємств (“варстатів”); у практичній площині розвою праці товариства – делегування членів для влаштування відчитів і практичних демонстрацій рільничо-промислових, наукових і забавних вечорниць у містах, містечках і селах Покуття, друкування популярних часописів і книжок неполітичного змісту [1, арк. 3; 149, с. 407; 102].

Питання створення осередків товариства “Народна Спілка” розглядалася на радикальних народних вічах першої половини 1890-х рр. Серйозна організаційна робота місцевими радикалами здійснювалася напередодні проведення першого окружного селянського віча, яке відбулося 5 листопада 1891 р. в Коломиї. Скликано дві наради 8 і 29 вересня 1891 р., на яких розглядалися питання, що виносились на обговорення загальнокрайового заходу. Віче повинно було відбутися в жовтні, однак на прохання депутата Галицького крайового сейму, прихильника українського радикального руху, Теофіла Окуневського, який перебував у відрадженому, загальнокрайові збори

перенесли на початок листопада 1891 р. – громадсько-політичний діяч “хотівби почути гадку і волю народа” [99]. Серед резолюцій окружного народного віча, організованих С. Даниловичем, І. Гарасимовичем і К. Трильовським, ухвалено створювати по селах “Народні Спілки” для “підпомоги просвітним і економічним інтересам народа” [135, с. 43; 155, с. 62].

На радикальному вічі в Снятині 27 лютого 1892 р. К. Трильовський наголосив, що це товариство втілюватиме в життя економічні і просвітні цілі розвою українства краю. Закликав, щоб українські селяни Покуття закладали власні крамниці й магазини (“склепи”), їхня діяльність мала б регулюватися “Коломийським товариством Народних Спілок”. Осередок цього товариства повинен знаходитись у кожному покутському селі. Він звернувся до буковинських українців, щоб вони засновували такі товариства на зразок власних “Взаїмна поміч” [142, с. 70; 100, с. 35; 144, с. 47].

Збереглися архівні дані про реєстрацію місцевих осередків товариства протягом 1891–1908 рр. Перші чотири “Народні Спілки” засновані 1891 р. – три в Коломийському (с. Кийданч, “Народна Спілка” якої вважається першою заснованою на Покутті, Трофанівка (тепер це село знаходиться в Снятинському районі), Княздвір) [1, арк. 30–53; 151; 152; 23; 62; 97; 60] і одна (м. Заболотів, горішній кут) в Снятинському [1, арк. 20–29; 96; 24; 104] повітах. У 1892 р. клітини “Коломийського товариства Народних Спілок” створені в семи населених пунктах краю: три в Снятинському (с. Вовчківці, Олешків і Орелець) [2, арк. 9–16, 25–40; 64; 128; 67; 110], два – Товмацькому (с. Бортники і Долина) [2, арк. 1–8, 17–24; 71; 86; 95], один – Городенківському (с. Серафінці) [147; 20; 61; 140; 29; 56] повітах, а також в м. Станиславів [124; 65]. Протягом 1893 р. місцеві організації “Народної Спілки” відкриті в чотирьох селах Покуття: с. Колінки, Жуків і Хотимир (обидва села тепер у Тлумацькому районі) Городенківського повіту [3, арк. 25–40, 54–61; 25; 69; 85; 139] та с. Гостів [3, арк. 9–16; 157] Товмацького повіту [66]. У 1894 р. осередки товариства засновані в чотирьох населених пунктах краю: три в Городенківському (с. Дубка, Репуженці, Гарасимів) [3, арк. 1–8, 17–24; 39; 32; 138; 18; 116; 22] і один в Коломийському (с. П’ядики) [3, арк. 41–49; 98] повітах. Протягом 1895–1896 рр. засновано тільки по одній організації на Снятинщині – в с. Завалля [4, арк. 5–11; 68] і Карлів (тепер с. Прутівка Снятинського району; в Центральному комітеті Галицького намісництва документи зареєстровані лише в лютому 1897 р.) [4, арк. 19–27; 13, арк. 270]. У 1897 р. місцеві організації “Народної Спілки” відкриті в п’ятьох селах Покуття: три в Городенківському (с. Серафінці, Михальче, Чернятин) [4, арк. 28–41; 19; 150; 50], по одному в Коломийському (с. Кам’янка мала) [4, арк. 12–18; 40] і Снятинському (Хлібичин пільний; тепер с. Хлібичин Снятинського району) [4, арк. 42–48; 117] повітах. Як засвідчують архівні документи і матеріали тогочасної української періодики, п’ять осередків товариства в 1898 р. засновано тільки на Снятинщині (с. Іллінци, Устя [13, арк. 615, 615 зв., 616], Стецева, Трійця [13, арк. 233, 233 зв.], Будилів) [5; 14, арк. 164; 74; 36; 108; 81; 129]. Наприкінці ХІХ ст. найбільше відділень “Коломийського товариства Народних Спілок” відкрито в 1899 р. – дванадцять, з них – десять на Снятинщині [118] (с. Долішне Залуччя (тепер с. Долішне Залуччя Снятинського

району) [6, арк. 37–45; 114], Видинів [6, арк. 1–9; 103; 41], Микулинці (тепер передмістя м. Снятин) [6, арк. 64–72], Підвисоке [6, арк. 73–83; 12, арк. 44, 44 зв., 45, 45 зв.; 13, арк. 371, 371 зв.; 125; 126], Княже [6, арк. 55–63], Тулова [6, арк. 84–94; 13, арк. 617, 617 зв., 618, 618 зв.], Завалля [6, арк. 46–54; 14, арк. 162; 112], Демиче (тепер входить до смт. Заболотів Снятинського району) [6, арк. 28–36; 111; 107, с. 243], Тулуків [6, арк. 95–104; 120; 133; 35], Белелуя [6, арк. 10–18; 13, арк. 62, 62 зв, 63, 63 зв., 500, 500 зв., 501; 94; 115]), по одному на Коломийщині (с. Вербіж Нижній [6, арк. 19–28; 123]) і Городенківщині (с. Топорівці [6, арк. 107–115]). Згідно свідчень тогочасної газетної періодики, 5 лютого 1899 р. заснований осередок “Народної Спілки” в с. Іспас (долішній кут) Коломийського повіту [14, арк. 159; 30; 109; 79; 77; 48]. Однак з матеріалів реєстрації “Народних Спілок” дізнаємося, що осередок цього товариства відкрито в 1900 р. [8, арк. 1–9]. В 1900 р. з шести відкритих нових осередків товариства п’ять знаходилися в Снятинському повіті (друга в с. Вовчківці [7, арк. 1–8], Новоселиця [9, арк. 1–10; 119], Рожнів [10, арк. 1–8], Рудники [10, арк. 9–16; 105; 54; 47], Тучапи [10, арк. 17–24]), один – в Коломийському повіті (с. Іспас, горішній кут [8, арк. 1–9; 13, арк. 275 зв., 276, 276 зв., 277; 92; 93; 44; 75]).

Отже, в кінці ХІХ ст. засновано сорок дев’ять осередків “Коломийського товариства Народних Спілок”. Проте найбільше їх створено на Снятинщині. На дев’ятому з’їзді РУРП, який відбувся 17–18 грудня 1899 р. у Львові, делегат від Снятинського повіту І. Солянич доповів, що в краї діє 20 “Народних Спілок” і радикальне просвітне товариство “Наука” під керівництвом К. Трильовського. Для порівняння, на цьому ж з’їзді делегат від Городенківщини М. Малофій повідомив про існування лише п’яти “Народних Спілок” [27, с. 5; 121; 106]. Таку велику кількість осередків товариства в Снятинському повіті можна пояснити ще й тим, що тут довгий час проживав і працював К. Трильовський, котрий був ідейним натхненником створення осередків товариства в краї. Зауважимо, що станом на 1901 р. на території Покуття функціонувало 48 осередків товариства, з них більша частина – 29 – знаходилася в Снятинському повіті [8, арк. 31; 84, с. 115].

На початку ХХ ст. збільшувалася сітка новозаснованих осередків товариства. В 1901 р. “Народні Спілки” відкрито у восьми населених пунктах Покуття і Гуцульщини: три в Снятинському (друга в м. Заболотів, долішній кут [7, арк. 9–16; 80; 42], друга в с. Олешків [9, арк. 11–12; 51; 110], Русів [10, арк. 25–32; 154]), три в Коломийському (с. Ценява [10, арк. 33–40; 13, арк. 533, 533 зв., 534, 534 зв.; 159], Ліски [9, арк. 13–20], Королівка [8, арк. 18–25]) і два в Косівському (м. Кути [8, арк. 10–17; 134, с. 1], с. Микитинці [9, арк. 21–29; 73; 76]) повітах. Згідно документальних свідчень, у 1902 р. не зафіксовано відкриття жодної клітини товариства, а в 1903 р. відкрито осередок в с. Борщів Снятинського повіту [7, арк. 27–34]. Проте в 1904 р. виявлено матеріал про заснування семи осередків “Коломийського товариства Народних Спілок”: три в Коломийському (с. Підгайчики [9, арк. 39–47; 38], Княздвір [8, арк. 55–63], Семаківці [10, арк. 41–49; 136; 53]), два в Косівському (с. Жаб’є (тепер районний центр смт. Верховина) [10, арк. 35–43], Красноїлля (тепер село Верховинського району [8, арк. 38–54]), по одному в Надвірнянському

(с. Микуличин [9, арк. 30–38]) і Станиславівському (с. Пукасівці, тепер село Галицького району [9, арк. 48–56]) повітах. В 1905 р. відкрито шість осередків, частина з яких населені пункти Галицької Гуцульщини: два в Коломийському (м. Печеніжин [9, арк. 66–74], с. Кам'янка велика [8, арк. 64–72; 37]), три в Косівському (с. Бистрець, тепер село Верховинського району [7, арк. 44–52], Яблуниця, тепер село Верховинського району [10, арк. 59–67], Рожен великий [10, арк. 50–58]) і один в Надвірнянському (с. Чорні Ослави [9, арк. 57–65; 43]) повітах.

В 1906 р. відкрито тринадцять «Народних Спілок»: три в Коломийському (с. Дебеславці [7, арк. 85–93], Замулинці [7, арк. 94–102], Турка [10, арк. 91–99; 55, с. 5]), по два в Снятинському (с. Вовчківці, горішній кут [7, арк. 63–70], Кулачин, тепер передмістя м. Снятин [8, арк. 81–88]), Косівському (с. Ясенів Горішній [10, арк. 100–107], Голови [7, арк. 71–76], тепер обидва села Верховинського району) і Надвірнянському (с. Камінне [8, арк. 73–80], Саджавка [10, арк. 77–84]), по одному в Товмацькому (с. Королівка [8, арк. 89–90]), Городенківському (с. Незвисько [9, арк. 75–82]), Богородчанському (с. Глибівка [7, арк. 77–84]) і Буцацькому (с. Скоморохи [10, арк. 68–76]) повітах. В 1907 р. засновано п'ять осередків «Коломийського товариства Народних Спілок»: два в Коломийському (у присілку Кропивище с. Корнич [8, арк. 91–98; 122] і с. Дятківці, тепер передмістя м. Коломиї [7, арк. 103–108]), по одному в Товмацькому (с. Прибилів [9, арк. 83–89]), Надвірнянського (с. Красна [8, арк. 99–104]) і Косівському (с. Слобідка [10, арк. 85–90]) повітах. Наступного 1908 р. зареєстровано «Народні Спілки» в шести населених пунктах краю: два в Косівському (с. Пістинь [11, арк. 27–34] і присілку Жаб'є с. Бистрець, тепер Верховинського району [11, арк. 1–6]), по одному в Коломийському (с. Трач, тепер село Косівського району [11, арк. 35–42]), Тисменицькому (с. Кривотули Старі, тепер село Тисменицького району [11, арк. 13–20; 78]), Станиславівському (с. Майдан, тепер село Тисменицького району [11, арк. 7–12]), а також в м. Богородчани [11, арк. 21–26]. Ймовірно, в 1912 р. засновано осередок «Народної Спілки» в с. Виноград Коломийського повіту [46].

Отже, на початку ХХ ст. нами зафіксовано появу сорока семи нових осередків «Коломийського товариства Народних Спілок». Зауважимо, що багато з них засновано не тільки на Покутті, але й на Галицькій Гуцульщині, Станиславівщині, а також на Тернопільщині (с. Скоморохи Буцацького повіту).

Ідейним натхненником і організатором перших товариств був директор промислової «Гуцульської Спілки» Іларіон Гарасимович [102; 152]. Протоколи засідань про затвердження місцевих осередків товариства у 1891–1893 рр. підписували голова Центрального Відділу «Народної Спілки» Петро Корчинський і член Іларій Гарасимович. У першій половині 1894 р. ці документи укладали голова Петро Корчинський і секретар Северин Данилович, а в другій половині 1894 і 1895 рр. – голова С. Данилович і секретар (з 1895 р. заступник голови) І. Гарасимович. Протягом 1896–1899 рр. вів протоколи і заповнював анкети новозаснованих товариств Кирило Трильовський, йому допомагали заступник голови Олекса Печерський, члени Центрального Відділу Ярослав Лепкий, Дмитро Германюк (Гарматюк), Гриць Кузьмак, Іван Ткачук. В

1900–1908 рр. ведення документації з реєстрації товариств здійснювали голова Кирило Трильовський і секретар Петро Годованець, допомагали члени Центрального Виділу Іван Ткачук, Ярослав Весоловський та Іван Чупрей.

Сьомого травня 1893 р. відбулися перші збори делегатів “Народних Спілок”. На них прибули по два представники товариств з шести сіл Покуття: Балинець, Бортник, Княждвора, Киданча, Серафинець і Трофанівки. Кожен з них розповів про стан організації “Народної Спілки” в своєму селі (крім представників, с. Княждвір Коломийського повіту, оскільки “спілка дуже лихо розвивається”). У с. Бортники Товмацького повіту товариство мало читальню, позичкову касу, зерносховище і крамницю. У читальні знаходилася бібліотека, виписувалися радикальні часописи “Хлібороб” і “Народ”. Члени товариства планували впорядкувати млин. Усіх членів – 40. У с. Серафинці Городенківського повіту розвивалася лише читальня, бібліотека якої нараховувала 107 книг, виписувалися часописи: “Хлібороб”, “Народ”, “Батькфвщина”, “Читальня” і “Русское Слово”. Членів товариства – 60. Гарно розвивалася культурно-просвітня робота в “Народній Спілці” с. Киданч Коломийського повіту: бібліотека читальні нараховувала 600 книг, надходили газети “Хлібороб”, “Народ”, “Батькфвщина”, “Народна Часопись”, книги з “Просвіти”, Товариства ім. М. Качковського, “Бібліотеки для молодіжи” з Чернівців. Попри те, що членів місцевого осередку нараховувало лише 30 чоловік, однак у “Народній Спілці” знаходилися крамниця, зерносховище; його члени опікувалися місцевою школою; для культурно-просвітньої роботи юнаки планували заснувати молодіжне товариство [88]. У с. Олешків Снятинського повіту “Народна Спілка” мала читальню (у її бібліотеці знаходилося 60 книг, виписувалися газети “Хлібороб” і “Батькфвщина”) і крамницю. Членів товариства нараховувалося лише 24. У с. Трофанівка Коломийського повіту читальняна бібліотека доволі велика, яка числила 180 книг, виписувалися газети “Хлібороб”, “Русское Слово”, “Народна Часопись”, книжки з “Просвіти”. Членів товариства – 150. Усі представники місцевих “Народних Спілок” зійшлися на думці, що на заваді кращого культурно-просвітнього і соціально-економічного розвитку товариств стояла місцева влада і греко-католицькі священики, які чинили опір практичним крокам місцевих осередків [87].

Наступні загальні збори “Коломийського товариства Народних Спілок” відбулися аж через вісім років, 22 березня 1901 р. [8, арк. 26–37]. Відбулися в будинку “Народного Дому” м. Коломиї. Кожен осередок товариства мав відделегувати по двох представників. На збори з’їхалося 300 людей з Городенківського, Коломийського, Косівського, Снятинського і Товмацького повітів, серед яких було 25 керівників місцевих осередків. Після відкриття зборів головою “Коломийського товариства Народних Спілок” К. Трильовським, обрано головуючого засідання І. Сандуляка, його заступника І. Радуляка, секретарів Я. Весоловського і М. Малофія [8, арк. 31]. Розглядалися три основні питання: справа зміни статутів товариства; подальшого розвитку крамниць під орудою товариства; впорядкування пожежних варт [82]. Прийнято такі постанови: змінити окремі пункти статуту “Коломийського товариства Народних Спілок” щодо його практичної роботи, питання

заснування низки нових осередків за межами Покуття; сприяти заснуванню пожежно-гімнастичного товариства “Січ” у кожному населеному пункті краю. Зокрема, у новій редакції статуту вказувалося, що центром перебування “Коломийського товариства Народних Спілок” залишається Коломия, однак своєю практичною роботою обіймає не покутську частину краю, а «цілу Галичину». Член товариства мав належати до світського стану і платити щорічно 2 кор. організаційного внеску. Кожен місцевий осередок наприкінці року повинен був обов’язково здавати звіт про свою роботу з вказівкою про кількість членів, матеріальний фонд, важливі постанови товариства [8, арк. 28, 28 зв., 32, 32 зв., 33]. Обрано новий головний осередок товариства у складі 12 чоловік під керівництвом К. Трильовського [8, арк. 32; 17]. На завершених загальних зборах К. Трильовський закликав “огнистою промовою” до активної праці “під радикальним прапором” [83, с. 105]. Через кілька днів за його вказівкою “Коломийське товариства Народних Спілок” видало статут пожежно-гімнастичного товариства “Січ” [156].

Велика неперіодичність проведення загальних зборів “Коломийського товариства Народних Спілок” пов’язана з такими чинниками: по-перше, неорганізованістю злагодженої роботи керівного проводу товариства як в центрі, так і на місцях; по-друге, українські радикали Покуття вирішували низку партійно-політичних справ (підготовка до виборів в австрійський парламент і Галицький крайовий сейм, організація роботи політичного товариства “Народна Воля” тощо), що йшло врозріз соціально-економічним і культурно-просвітницьким питанням, вирішенням яких займалися “Народні Спілки” в краї; по-третє, з початком ХХ ст. всі погляди були звернені на організацію українського січового руху в краї.

Керівники “Коломийського товариства Народних Спілок” брали участь у відкритті низки місцевих осередків. Зокрема, С. Данилович, І. Гарасимович і К. Трильовський побували на відкритті першої “Народної Спілки” на Снятинщині в містечку Заболотів 7 листопада 1891 р. [96]. 24 квітня 1892 р. делегати Центрального Виділу “Коломийського товариства Народних Спілок” І. Гарасимович і К. Трильовський, редактор часопису “Народ” М. Павлик, селянин з с. Карлів Снятинського повіту І. Сандуляк знаходилися на відкритті першої “Народної Спілки” на Товмаччині в с. Бортники, заснованої стараннями місцевого активіста Івана Бородайкевича. Кирило Трильовський зачитав статут товариства, пояснив зміст, зокрема мету й завдання. Закликав, щоб до “Народних Спілок” вступали й жінки: “[...] нарід лиш тогди буде трівало наперед поступати, коли в роботі просвітній візьмуть участь і сільські жінки [...]”. Його в цьому підтримав І. Сандуляк [86]. У квітні 1893 р. С. Данилович, І. Гарасимович Л. Мартович, К. Трильовський та І. Сандуляк були присутніми на установчих зборах “Народної Спілки” в с. Жуків Городенківського повіту [85, с. 50].

Окремо потрібно звернути увагу на подвижницьку працю щодо організації “Народних Спілок” на Покутті Кирила Трильовського. У 1899 р. він взяв участь у заснуванні низки товариств Снятинського повіту. “Батько” січового руху повністю організував заснування осередку в с. Будилів і Підвисоке Снятинського повіту. На відкритті “Народної Спілки” с. Будилів

5 лютого 1899 р. прибули жителі з навколишніх сіл Залуччя, Русова, Карлова (тепер с. Прутівка Снятинського району), Устя, Тулови, Микулинець і м. Снятина, виступали, крім К. Трильовського, місцеві радикальні діячі М. Крикливець, І. Дутчак, І. Сандуляк, С. Зінкевич, І. Харук [118; 113]. Зауважимо, що його батько о. Йосиф Трильовський був греко-католицьким священиком церкви св. Архистратига Михаїла в с. Будилів; Кирило довгий час проживав в цьому селі [158, с. 68]. 11 червня 1899 р. К. Трильовський брав участь у роботі загальних зборів “Народної Спілки” с. Устя Снятинського повіту [108]. 2 липня 1899 р. він був на відкритті другого за рахунком осередку “Народної Спілки” на долішньому куті с. Завалля, за десять місяців до заснування першого українського пожежно-гімнастичного товариства “Січ” у цьому селі (5 травня 1900 р.). К. Трильовський високо цинив жителів с. Завалля Н. Неделька і І. Харину за організацію свята, його давні українські традиції, вказуючи, що село лежить в самім куті між Прутом і Черемошем та повстало з козацької колонії, котра з’явилась за валами Снятина [112].

На початку ХХ ст. К. Трильовський відзначався активністю і на Коломийщині. 27 січня 1901 р. взяв участь у засіданні осередку с. Вербіж Нижній, на якому засновано позичкову касу для членів “Народної Спілки” [153]. 13 лютого 1901 р. на загальних зборах “Народної Спілки” с. Іспас (долішній кут) Коломийського повіту за безпосередньої участі “батька” січового руху ухвалено два важливі рішення: заснувати крамницю і організувати пожежно-гімнастичне товариство “Січ” [89].

Напередодні виборів до Галицького крайового сейму 1895 р. К. Трильовський як кандидат у депутати від РУРП в Снятинському повіті неодноразово виступав серед членів місцевих осередків “Народної Спілки”. На загальних зборах “Народної Спілки” в с. Заваллю за участю 200 людей виголосив доповідь про життя і діяльність Михайла Драгоманова (1841–1895). Жителі села підготували листа в адрес родини Драгоманових, висловлюючи жаль щодо смерті лідера українського радикального руху [28].

Долучився до організації створення і діяльності “Коломийського товариства Народних Спілок” відомий український письменник, радикальний діяч Василь Стефаник. Зокрема, в рідному селі Русів Снятинського повіту 13 червня 1909 р. брав участь у громадських зборах у справі будівництва приміщення товариства “Народна Спілка”. Він був засмучений тим, що багато жителів села не прийшли на таке важливе зібрання. Його промова стосувалася єдності місцевої громади у будь-яких, навіть непростих починаннях: “Що кому говорити так, як головою о мур! А я вже тільки бив головою о мур мужицький впертости до просьвіти і злуки [...] і – мур стоїть, як стояв, а я ходжу з розбитою головою і закрівавленим серцем. І нам, що вас любим і для вас працюєм, лишає ся одно: або зробимо з вас мужиків народ, або упадем [...] Подумайте, яка завдача: з мужиків – народ!” [154]. На думку невідомого дописувача часопису “Громадський голос”, виступ Василя Стефаника вразив простих селян, оскільки громадськість с. Русів організувала “довірочні збори” 11 липня 1909 р., присвячені вшануванню пам’яті гетьмана І. Мазепи і 200-річчю Полтавської битви [21]. Місцева “Народна Спілка” спільно з

В. Стефаником через рік 11 липня організувала поминки в знак вшанування загибелі українського студента А. Коцка [52].

Траплялися випадки заборони місцевою владою проводити відкриття і загальні збори “Народних Спілок”. Так, з огляду на поширення холери, староство Городенківського повіту 23 жовтня 1892 р. у с. Серафинці заборонило урочисті збори з нагоди заснування товариства. Для контролю над виконанням рішення у село приїхали урядовий комісар і жандарми. Українська громадськість Покуття була вкрай обурена таким рішенням влади, оскільки на це народне зібрання могло прийти близько ста українських активістів, прихильників радикальних ідей, – стільки ж, скільки по неділях і святкових днях з’являється людей у місцевих корчмах, а проте “ніхто не боїться, щоб таким чином розрослася в Серафинцях холера” [20]. У цьому селі місцевою владою неодноразово здійснювалася перевірка роботи товариства. Так, 19 листопада 1893 р. жандарм польської національності Кобильський перевіряв законність існування товариства, жадав перегляду статуту і списку членів “Народної Волі” [58].

У с. Жукові на заваді створення “Народної Спілки” стояв місцевий греко-католицький священник Андрухович і віце-маршалок Городенківського повіту, війт села, місцевий багатій А. Теодорович. Останній пригрозив жителям села, що хто пристане до жуківської “Народної Спілки”, то не прийме до себе на роботу, не видасть виробленого лісу на дрова та заборонятиме виводити худобу на пасовища. У недільний день квітня 1893 р., коли засновувалась “Народна Спілка”, заставив місцевих селян зганяти худобу для ветеринарного огляду, влаштуваючи “худоб’яче віче”. Проте це не було перепорою для 300 жителів, які, не послуховавши війта, зібралися на установчі збори і заснували “Народну Спілку” [85, с. 49–50]. Подібна ситуація виникла на установчих зборах “Народної Спілки” у с. Репуженці Городенківського повіту 18 березня 1894 р., коли на засіданні сиділи озброєні жандарми [12, арк. 82, 82 зв.; 32]. У с. Колінки Городенківського повіту місцевий пан побив одного селянина за те, що той вступив у “Народну Спілку” [59], до того ж сільський голова перешкоджав діяльності місцевого осередку товариства [141, с. 13]. У с. Гарасимів на Городенківщині при спробі заснувати на початку 1894 р. “Народну Спілку” тутешній священник А. Хойнацький давав 10 ринських тому, хто заборонить дати статут цього товариства селянам [31, с. 23].

Перешкоди у відкритті першої “Народної Спілки” на Товмаччині у с. Бортники в квітні 1892 р. здійснювалися місцевою жандармською владою і греко-католицькими священниками, зокрема о. Левицьким [86, с. 72; 57]. Зазнавав переслідувань зі сторони місцевих властей голова “Народної Спілки” с. Гостів Товмацького повіту І. Романович, якому заборонили організувати радикальне віче у селі 3 березня 1894 р. [15, арк. 70, 70 зв., 71, 71 зв.; 33, с. 63–64; 34]. 9 травня 1894 р. у с. Долина Товмацького повіту обшукали домашнє обійстя М. Бринського, де знаходилася резиденція “Народної Спілки”, забрали скриню з книгами, статуту, гроші з каси товариства. Наступного дня в будинку громадської ради села був здійснений допит чотирьох місцевих членів “Народної Спілки”. Жандарм звинуватив жителя І. Крехівського за читання українського радикального часопису “Хлібороб”, відповів йому так: “Марш

відси, до Коломиї, до Даниловича! І най ти Данилович зробить справу! Я вас [...] усіх вистріляю, а решту потоплю в Дністрі, а того в Коломиї Павлика мушу злапати в свої руки” [45, с. 78–79]. Сорок українських селян, членів “Народної Спілки” с. Гостів було допитано в повітовому суді м. Товмач за організацію передвечерих радикальних зборів [162]. Лідера українського радикального руху на Товмаччині, голову “Народної Спілки” с. Бортники І. Бородайкевича в 1896 р. засуджено до 14 днів арешту за організацію віч і “довірочних” зборів у повіті [145, с. 121].

На Коломийщині у с. Іспас наприкінці 1890-х рр. греко-католицький священник о. В. Баницький під час церковно-релігійних проповідей критикував місцевий осередок “Народної Спілки” за впровадження радикальної ідеї серед селян, кажучи: “Що хлопіві просвіти не треба, хлоп як навчить ся а, б, с, то рве ся і до сонця (не лиш до попа), думаючи, що вже не знати який учений”; називав радикальних активістів “посланцями пекла” [13, арк. 524, 524 зв., 525, 525 зв.; 130]. До речі, питання непростих відносин між священником і радикалами виклав керівник “Народної Спілки” с. Іспас М. Лаврук на дев’ятому з’їзді РУРП, який відбувся 17–18 грудня 1899 р. у Львові [27, с. 4].

Війт с. Устя Снятинського повіту Я. Рожко не дозволяв селянам, які вписались до “Народної Спілки”, жати пшеницю і жито, сапати кукурудзу на панському полі, забороняв давати їм пшеницю і кукурудзу [132]. На перешкоді організації діяльності новозаснованого осередку с. Тулухів стояли місцеві “хруні” і євреї сусіднього м. Заболотова [12, арк. 73, 73 зв.; 133].

Місцеві осередки “Коломийського товариства Народних Спілок” організовували святкові ювілейні заходи на знак вшанування сторінок історії України та Східної Галичини. Члени “Народної Спілки” с. Іспас Коломийського повіту 3 травня 1899 р. влаштували урочисте дійство з нагоди знесення панщини в Східній Галичині і прийняття демократичної конституції Австрійської імперії 1848 р. У торжестві на “Панській горі” села взяло участь 400 людей, долучились до організації жителі сусіднього Печеніжина. Щоправда, цей захід не підтримали представники місцевої влади і члени “Просвіти” [127]. Жителі с. Тулова Снятинського повіту зусиллями місцевих осередків “Народної Спілки” і “Просвіти” організували шевченківське свято 25 серпня 1900 р. [131].

“Коломийське товариство Народних Спілок” урочисто відзначило сорокові роковини смерті Т. Шевченка 22 березня 1901 р. в будинку Народного Дому м. Коломиї. Особливо вразив своєю промовою В. Стефанік. На його думку, Т. Шевченко – “се перша така селянська сила, що набравши розуму в панськiм світі, обернула його на оборону селянського сьвіта”. Свято завершилось промовою К. Трильовського до молоді і піснями: “Ще не вмерла Україна”, “Який то вітер”, “Не пора” [83]. Товариські сходини в знак вшанування Т. Шевченка організовані членами товариства “Народна Спілка” с. Іспас Коломийського повіту 20 березня 1910 р. Відомий український радикальний діяч Микола Лаврук виголосив промову про життя і діяльність Кобзаря. Учасники заходу зібрали кошти на будівництво пам’ятника Т. Шевченку в Києві. Невідомий дописувач газети “Громадський Голос” залишився невдоволеним урочистим дійством, оскільки у ньому не брали участі

жінки: “Неприсутність жінок була доказом, що жіноцтво наше є темне” [49]. Члени товариства “Народна Спілка” м. Кути Косівського повіту 25 листопада 1906 р. організували аматорську виставу-драму “Як долі не має – той щастя минає” Г. Бораковського [137].

Члени “Народних Спілок” населених пунктів Покуття купували або будували приміщення для ведення культурно-просвітньої і соціально-економічної роботи на місцях. На добровільні грошові внески жителі с. Трофанівки Коломийського повіту після заснування товариства в 1892 р. купили будинок, у якому помістили читальню, магазин і шпихлір [63], а мешканці с. Серафінці Городенківського повіту в 1894 р. за зібрані кошти побудували хату-читальню товариства [141, с. 14; 16]. Подекуди члени товариства боролися з пияцтвом. Зокрема, в 1908 р. читальня “Народної Спілки” с. Тулуків Снятинського повіту спільно з місцевою “Просвітою” організували братство тверезості, бойкотували роботу сільської єврейської корчми [35].

У результаті проведеної роботи автор прийшов до висновків, які зводяться до таких положень:

– головною передумовою появи “Коломийського товариства “Народних Спілок” на теренах Покуття стало невдоволення українських радикалів діяльністю читалень “Просвіти” і товариства ім. М. Качковського, які знаходилися під впливом народівців і радикалів. На їх думку, ці товариства не надавали відповідної соціально-економічної допомоги українським селянам краю, не створювали позичкові і щадничі каси, промислові й торгівельні спілки, крамниці тощо;

– офіційною датою заснування “Коломийського товариства “Народних Спілок” вважається 12 січня 1891 р., хоча, як засвідчують архівні документи і тогочасна українська газетна періодика, прохання до Центрального комітету Галицького намісництва в Львові було надіслано в 1890 р. Зауважимо, що саме цього року заснована перша українська партія європейського зразка – Русько-Українська радикальна партія. Можна з впевненістю говорити, що на осередки “Коломийського товариства “Народних Спілок” ставилося завдання підтримки РУРП на території Покуття. Згідно зі статутом товариства, центральним осідком його перебування є м. Коломия, а своєю діяльністю обіймало околиці міста і покутську частину Галичину. Перед собою ставило такі головні завдання: закладати осередки товариства в краї, створювати читальні й бібліотеки, засновувати ощадні й позичкові каси, промислово-торгівельні спілки, рільничі й промислові школи, взірцеві господарства, делегувати членів для влаштування відчитів і практичних демонстрацій рільничо-промислових, наукових і забавних вечорниць у містах, містечках і селах Покуття, друкувати популярні часописи і книжки неполітичного змісту;

– архівні документи і дані української газетної періодики засвідчують появу великої кількості осередків товариства на території Покуття в 1890-х рр. Зауважимо, що їх більша частина заснована на Снятинщині. Пояснюється це тим, що в 1890-х ст. тут довгий час проживав і працював К. Трильовський, який був ідейним натхненником створення осередків товариства в краї. На початку ХХ ст. кількісно і територіально мережа товариств збільшується і

розширюється, зокрема низка товариств заснована на Галицькій Гуцульщині, Станиславівщині, Тернопільщині. Пов'язано це зі зміною положення статуту, прийнятих на загальних зборах “Коломийського товариства Народних Спілок” 22 березня 1901 р., згідно з яким практична робота радикальної організації поширювалася не тільки на покутську частину краю, а на всю територію Галичини. Однак протягом всього свого існування його керівний провід дуже рідко скликав загальні збори “Коломийського товариства Народних Спілок”, оскільки українські радикали Покуття вирішували низку партійно-політичних справ, що йшло врозріз соціально-економічним і культурно-просвітницьким питанням, вирішенням яких займалися “Народні Спілки” в краї. До того ж на початку ХХ ст. формується мережа осередків українського пожежно-гімнастичного товариства “Січ”, члени якого на початковому етапі акцентували свою увагу переважно на проведенні різноманітних культурних заходів: концертів, гімнастичних вправ, січових парадів, а з часом забезпечували пожежну охорону та розвиток фізичного здоров'я, формуючи парамілітарні організації напередодні Першої світової війни. Тому в українських галицьких газетах 1900–1914 рр. більша увага приверталася на практичній роботі “Січей” як опорних пунктів УРП на місцях, натомість менше фокусувалося на громадській праці осередків “Народних спілок”;

– провід “Коломийського товариства “Народних Спілок” брав участь у заснуванні низки осередків наприкінці ХІХ ст. Інколи ці зустрічі мали характер передвиборчих агітацій українських радикалів у ході виборів до австрійського парламенту і Галицького крайового сейму;

– місцева влада переважно негативно ставилися до організації створення “Народних Спілок”, вбачаючи в їхній діяльності поширення небезпечних радикальних ідей. Також на перешкоді відкриття осередків стояли греко-католицькі священики, які в їхній роботі бачили антиклерикальний характер;

– культурно-просвітня робота осередків товариства зводилася до відзначення ювілейних дат з історії Галичини і України. Члени “Народних Спілок” Покуття купували або будували приміщення для ведення такої роботи на місцях.

Отже, потребує ретельного вивчення діяльність “Коломийського товариства “Народних Спілок” на Покутті. Слабо дослідженими є практична робота осередків товариства, їх культурно-просвітницька і соціально-економічна праця, відносини з місцевою владою, представниками народовського і русофільського (москвофільського) таборів, а також з греко-католицьким духовенством.

Література.

1. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). – Ф. 146 Галицийское наместничество, г. Львов. – Оп. 58. – Спр. 951 Прошения основателей “Народна Спилка” об утверждении прилагаемых уставов и решения по этому вопросу. 1891 г. – 57 арк.

2. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 58. – Спр. 952 Прошения основателей общественно-просветительских обществ “Народна Спилка” об утверждении или изменении прилагаемых уставов и решения по этому вопросу. “Б – С”. 1892 г. – 64 арк.

3. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 58. – Спр. 953 Прошения основателей общественно-просветительских обществ “Народна Спилка” об утверждении или изменении прилагаемых уставов и решения по этому вопросу. “Г – Х”. 1893–1894 г. – 61 арк.
4. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 58. – Спр. 954 Прошения основателей общественно-просветительских обществ “Народна Спилка” об утверждении или изменении прилагаемых уставов и решения по этому вопросу. “Б – Х”. 1895–1897 г. – 48 арк.
5. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 58. – Спр. 955 Прошения основателей общественно-просветительских обществ “Народна Спилка” об утверждении или изменении прилагаемых уставов и решения по этому вопросу. “Б – У”. 1898 г. – 45 арк.
6. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 58. – Спр. 956 Прошения основателей общественно-просветительских обществ “Народна Спилка” об утверждении или изменении прилагаемых уставов и решения по этому вопросу. “В – Т”. 1899 г. – 115 арк.
7. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 58. – Спр. 957 Прошения основателей общества “Народна Спилка” в местностях на буквы “Б – З” об утверждении или изменении прилагаемых уставов и решения по этому вопросу. 1900–1907 гг. – 108 арк.
8. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 58. – Спр. 958 Прошения основателей общества “Народна Спилка” в местностях на буквы “И – К” об утверждении или изменении прилагаемых уставов и решения по этому вопросу. 1900–1907 гг. – 104 арк.
9. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 58. – Спр. 959 Прошения основателей общества “Народна Спилка” в местностях на буквы “Л – П” об утверждении или изменении прилагаемых уставов и решения по этому вопросу. 1900–1907 гг. – 89 арк.
10. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 58. – Спр. 960 Прошения основателей общества “Народна Спилка” в местностях на буквы “Р – Я” об утверждении или изменении прилагаемых уставов и решения по этому вопросу. 1900–1907 гг. – 107 арк.
11. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 58. – Спр. 961 Прошения основателей общества “Народна Спилка” в местностях на буквы “Б – Х” об утверждении или изменении прилагаемых уставов и решения по этому вопросу. 1908 гг. – 50 арк.
12. ЦДІАЛ України. – Ф. 663 Павлик Михайло – український письменник і громадський діяч. – Оп. 1. – Спр. 153 Рукописи передплатників газети «Громадський голос». – 203 арк.
13. ЦДІАЛ України. – Ф. 663. – Оп. 1. – Спр. 156 Архів редакції газет «Народ», «Громадський голос». Рукописи. – 723 арк.
14. ЦДІАЛ України. – Ф. 663. – Оп. 1. – Спр. 179 Протоколи засідань Української радикальної партії, списки членів, проект програми, оповістки і виклики на засідання і інші матеріали про діяльність партії. – 436 арк.
15. ЦДІАЛ України. – Ф. 663. – Оп. 1. – Спр. 208 Листи М. Павлику від кореспондентів з прізвищами на «Бл – Бу». 1887–1914 рр. – 231 арк.
16. Вѣсти зъ краю. Участники. Зъ Городеньского. (Зборы “Народной Спфлки” въ Серафинцяхъ) / Участники // Батькфвщина. – 1894. – 16(28) мая. – Ч. 9. – С. 69.
17. Виділ тов. “Народних Спілок” у Коломиї вибрано такий ... // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1901. – 28 марта. – Ч. 14. – С. 112.
18. Вісти з краю і зі світа. В Гарасимові, повіта городенського відбули ся дня 13. лютого загальні збори “Народної Спілки” // Громадський Голос. Газета для руского народу. – 1898. – 20 лютого. – Ч. 6. – С. 48.
19. Вісти з краю і зі світа. З Чернятина, городенського повіту пишуть ... // Громадський Голос. Газета для руского народу. – 1898. – 10 лютого. – Ч. 5. – С. 40.
20. Воля зборів у нас // Народ. – 1892. – 8 і 22 падолиста. – Ч. 20–21. – С. 229–230.
21. Всебор. Мазепинське съвято у формі довірочних зборів відбуло ся дня 11. липня с. р. в Русові повіту снятинського / Всебор // Громадський Голос. Радикальна політична часопись. – 1909. – 11 серпня. – Ч. 32 і 33. – С. 1.
22. Всячина. 27 Марта відбули ся загальні збори Народної Спілки в Гарасимові городенського пов. // Новий Громадський Голос. Радикальна часопись. – 1904. – 5 мая. – Ч. 6. – С. 46.

23. Всячина и новинки. Народны спфлки позавязували ся въ селах Княждворѣ и Киданчи пфдѣ Коломыєю // Батькфвщина. – 1891. – 25 жовтня (6 падолиста). – Ч. 43. – С. 259.
24. Всячина и новинки. Нова руска читальня зав'язала ся въ мѣстѣ Жидачевѣ, а въ Заболотовѣ основала ся “Народна Спфлка” // Батькфвщина. – 1891. – 15(27) падолиста. – Ч. 46. – С. 279.
25. Гість. “Народна Спфлка” в Колінках / Гість // Хлібороб. – 1893. – Жовтень. – Ч. 21, 22, 23. – С. 149–150.
26. Гуйванюк М. Січовий рух у Галичині й Буковині (1900–1914) / Микола Гуйванюк. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – 254 с.
27. Девятий зйїзд русько-укр. радикальної партії // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1900. – 1 січня. – Ч. 1. – С. 2–5.
28. Дня 23. червня відбув ся загальний збір “Народній Спфлки” в Завалю ... // Громадський Голос. Газета для руского народу. – 1895. – 20 липня. – Ч. 5. – С. 35.
29. Дописи. Виділовий. З Серафинець / Дописи // Хлібороб. – 1894. – 15 квітня і 1 мая. – Ч. 8 і 9. – С. 65–66.
30. Дописи. Відкрите “Народної спфлки” в Іспасі ... // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1899. – 15 лютого. – Ч. 4. – С. 32–33.
31. Дописи. З Гарасимова, коло Незвиск // Хлібороб. – 1894. – 1 і 15 лютого. – Ч. 3 і 4. – С. 23–24.
32. Дописи. З Городенского повіту. Нову “Народну Спфлку” в Репужинцях, городенського повіту, отворено ... // Хлібороб. – 1894. – 15 марта. – Ч. 6. – С. 40.
33. Дописи. З Гостова. (Товмацкого повіту) // Хлібороб. – 1894. – 15 квітня і 1 мая. – Ч. 8 і 9. – С. 63–65.
34. Дописи. З Гостова. (Товм. Повіту. Конець) // Хлібороб. – 1894. – 15 мая і 1 червня. – Ч. 10 і 11. – С. 76–78.
35. Дописи. З Тулукова доносять ... // Громадський Голос. Радикальна, політична часопись. – 1908. – 17 цвѣтня. – Ч. 27. – С. 2.
36. Дописи. Ілинці коло Заболотова // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1899. – 15 лютого. – Ч. 4. – С. 32.
37. Дописи. Коломия. Камінки великі // Новий Громадський Голос. Радикальна часопись. – 1905. – 13 цвѣтня. – Ч. 16. – С. 123.
38. Дописи. Коломия. Підгайчики // Новий Громадський Голос. Радикальна часопись. – 1905. – 13 цвѣтня. – Ч. 16. – С. 124.
39. Дописи. Радикал. Отворене “Народної Спфлки” в Дубках Городенского повіту / Радикал // Хлібороб. – 1894. – 15 квітня і 1 мая. – Ч. 8 і 9. – С. 62–63.
40. Дописи. Радикали. Коломия. Камінка велика / Радикали // Новий Громадський Голос. Радикальна часопись. – 1905. – 23 марта. – Ч. 13. – С. 99.
41. Дописи. Снятин. Видинів // Новий Громадський Голос. Радикальна часопись. – 1905. – 13. цвѣтня. – Ч. 16. – С. 123.
42. Дописи. Учасник. Снятин. Заболотів. Загальні збори “Народної Спфлки” відбули ся ... / Учасник // Новий Громадський Голос. Радикальна часопись. – 1905. – 9 марта. – Ч. 11. – С. 83.
43. Дописи. Читальник. Ослави Чорні. Надвірнянщина / Читальник // Новий Громадський Голос. Радикальна часопись. – 1905. – 6 липня. – Ч. 23. – С. 183.
44. Дописи. Член. Коломия. Іспас / Член // Новий Громадський Голос. Радикальна часопись. – 1905. – 23 марта. – Ч. 13. – С. 99.
45. Дописи. Як з нами обходяться // Хлібороб. – 1894. – 15 мая і 1 червня. – Ч. 10 і 11. – С. 78–80.
46. Дописі. З Коломийщини // Громадський голос. Радикальна політична часопись. – 1912. – 24 липня. – Ч. 29. – С. 3.
47. Дописі. З Рудник (пов. Снятин) // Громадський Голос. Радикальна політична часопись. – 1910. – 9 лютого. – Ч. 6. – С. 5.

48. Дописі. Л. В Іспасі відбули ся дня 6. лютого с. р. одинайцяті річні Загальні Збори товариства “Народна Спілка” дол. кут / Лаврук // Громадський Голос. Радикальна політична часопись. – 1910. – 16 лютого. – Ч. 7. – С. 6.
49. Дописі. Л. З Іспаса (пов. Коломия) / Лаврук // Громадський Голос. Радикальна політична часопись. – 1910. – 6 цвѣтня. – Ч. 14. – С. 5.
50. Дописі. Мурашка. В Чернятині, городенського повіта ... / Мурашка // Громадський Голос. Радикальна політична часопись. – 1911. – 1 марта. – Ч. 9. – С. 6.
51. Дописі. Онишків [Олешків] (пов. Снятин) // Громадський Голос. Радикальна політична часопись. – 1910. – 16 лютого. – Ч. 7. – С. 5.
52. Дописі. Свій. Русів (пов. Снятин) / Свій // Громадський Голос. Радикальна політична часопись. – 1910. – 10 серпня. – Ч. 32. – С. 4.
53. Дописі. Семаківці, (пов. Коломия) // Громадський Голос. Радикальна політична часопись. – 1911. – 29 марта. – Ч. 13. – С. 6.
54. Дописі. Ск. Пробудила ся зі сну “Народна Спілка” в Рудниках снятинського повіта / Ск. // Громадський Голос. Радикальна політична часопись. – 1910. – 2 лютого. – Ч. 5. – С. 5.
55. Дописі. Турка, п. Коломия // Громадський голос. Радикальна політична часопись. – 1912. – 3 липня. – Ч. 27. – С. 5–6.
56. Дописі. Хлоп. В Серафинцях городенського повіта відбули ся в неділю дня 5. лютого б. р. девятнайцяті загальні збори “Народної Спілки” / Хлоп // Громадський Голос. Радикальна політична часопись. – 1911. – 15 марта. – Ч. 11. – С. 6.
57. Допись з Бортник коло Товмача // Хлібороб. – 1892. – 15 мая. – Ч. 10. – С. 81–82.
58. Дрібні вісти. Из Серафинець коло Городенки, ми дістали таке письмо ... // Хлібороб. – 1893. – Жовтень. – Ч. 21, 22, 23. – С. 159.
59. Дрібні вісти. Колінківський громадянин. З Колінок, Городенського повіту пишуть ... / Колінківський громадянин // Хлібороб. – 1893. – Грудень. – Ч. 24. – С. 169.
60. Дрібні вісти. Народна спілка в Княждворі зачинає під зиму живійше жите розвивати ... // Хлібороб. – 1891. – 15 грудня. – Ч. 11 і 12. – С. 67–68.
61. Дрібні вісти. Народна Спілка в Серафинцях устроює ... // Хлібороб. – 1892. – 15 жовтня. – Ч. 20. – С. 156.
62. Дрібні вісти. “Народна Спілка” в Трофанівці вже уконституовала ся ... // Хлібороб. – 1892. – 15 лютого. – Ч. 4. – С. 32.
63. Дрібні вісти. Народна Спілка в Трофанівці купує собі дім з огородом ... // Хлібороб. – 1892. – 15 жовтня. – Ч. 20. – С. 156.
64. Дрібні вісти. Народна Спілка завязує ся у селі Волчківцях коло Заболотова // Хлібороб. – 1892. – 15 січня. – Ч. 2. – С. 15.
65. Дрібні вісти. Народні Спілки засновано послідними часами ... // Хлібороб. – 1892. – 1 квітня. – Ч. 7. – С. 56.
66. Дрібні вісти. Народні Спілки засновуються ... // Хлібороб. – 1893. – 15 серпня. – Ч. 16. – С. 112.
67. Дрібні вісти. Народні Спілки засновують ся в Серафинцях пов. Городенського і в Олешкові пов. Снятинського ... // Хлібороб. – 1892. – 1 червня. – Ч. 11. – С. 90.
68. Дрібні вісти. Народні Спілки мають отворитися не забавки в Орельци і в Завалю ... // Хлібороб. – 1895. – 15 лютого. – Ч. 1, 2, 3. – С. 4.
69. Дрібні вісти. Народну Спілку закладають в Жукові ... // Хлібороб. – 1893. – 15 лютого. – Ч. 2 і 3. – С. 15.
70. Дрібні вісти. Нова “Народна Спілка” засновує ся в Трофанівці коло Гвіздця ... // Хлібороб. – 1891. – 15 грудня. – Ч. 11 і 12. – С. 68.
71. Дрібні вісти. Отворене “Народної Спілки” в Бортниках пов. Товмацького ... // Хлібороб. – 1892. – 15 квітня. – Ч. 8. – С. 62.
72. Економічна організація руска въ Коломыйщинѣ // Дѣло. – 1891. – 9(21) сѣчня. – Ч. 7. – С. 1–2.

73. З Косівщини // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1902. – Марець. – Ч. 6. – С. 47.
74. З радикального руху. В Ілїнцях снїтинського повіту отворено уже другу “Народну Спїлку”, а то на т. зв. долїшнім (горїшнім ?) куті // Громадський Голос. Газета для руского народу. – 1898. – 10 мая. – Ч. 14. – С. 106.
75. З товариств і зборів. В Іспасї коломийського повіта відбули ся 29. марта с. р. загальні збори “Народної Спїлки”, горїшній кут // Громадський Голос. Радикальна, політична часопись. – 1908. – 17 цвїтня. – Ч. 27. – С. 3.
76. З товариств і зборів. Дня 5-го цвїтня 1908. р. відбули ся Загальні Збори “Нар. Спїлки” в Микитинцях // Громадський Голос. Радикальна, політична часопись. – 1908. – 29 мая. – Ч. 35. – С. 3.
77. З товариств і зборів. М. Л. В Іспасї в долїшнім куті відбули ся 21 лютого публичні загальні збори тов-а “Народна Спїлка” / Микола Лаврук // Громадський Голос. Радикальна, політична часопись. – 1909. – 3 марта. – Ч. 9. – С. 5.
78. З товариств і зборів. Перші загальні збори тов. “Народна Спїлка” в Кривотулах старих ... // Громадський Голос. Радикальна, політична часопись. – 1909. – 3 марта. – Ч. 9. – С. 4.
79. З товариств і зборів. Участник. Загальні збори товариства “Народна Спїлка” в Іспасї дол. кут відбули ся дня 12 с. м. ... / Участник // Громадський Голос. Радикальна, політична часопись. – 1908. – 24 цвїтня. – Ч. 28. – С. 5.
80. Заболотів, 5/2 // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1901. – 21 лютого. – Ч. 9. – С. 72.
81. Загальні збори Нар. Спїлки в Устю пов. снїтинського відбули ся 26 сїчня с. р. ... // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1902. – Лютий. – Ч. 3. – С. 23.
82. Загальні збори “Народних Спїлок” відбудуть ся в Коломиї 22 марта н. ст. в п’ятницю о 10 год. рано в сали “Народного Дому” ... // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1901. – 14 марта. – Ч. 12. – С. 95.
83. Загальні збори “Народних Спїлок” і Шевченкове сьвято в Коломиї // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1901. – 28 марта. – Ч. 14. – С. 105–106.
84. Закладайте “Народні Спїлки”! // Запорожець. Календар на переступний рік 1904. – Коломия, 1904. – С. 115–118.
85. Заложене “Народної Спїлки” в Жукові. Допись від селян Жукова // Хлібороб. – 1893. – 1 мая. – Ч. 8 і 9. – С. 49–51.
86. Засноване “Нар. Спїлки” в Бортниках // Хлібороб. – 1892. – 1 мая. – Ч. 9. – С. 72–73.
87. Збори відпоручників “Народних Спїлок” // Хлібороб. – 1893. – 15 мая. – Ч. 10. – С. 61–62.
88. Збори “Народної Спїлки” в Киданчи // Хлібороб. – 1893. – 19 червня. – Ч. 11 і 12. – С. 73–74.
89. Іспас, 13/2. Д. 10/2 відбули ся загальні збори “Нар. Спїлки” в Іспасї // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1901. – 21 лютого. – Ч. 9. – С. 72.
90. Клим Обух [Трильовський К.]. Нарада в справах економічних в Снїтинї / Кирило Трильовський // Народ. – 1890. – 15 грудня. – Ч. 24. – С. 378–380.
91. Колесса О. Перестрій руских читалень на підставі зміни статута тов. “Просвіти” / Олександр Колесса // Народ. – 1890. – 15 серпня. – Ч. 16. – С. 237–239.
92. М.[ихайло] Л.[аврук] Другу “Народну Спїлку” в Іспасї п. Коломийського, в горїшнім куті відкрито 9/22 1900 року / Михайло Лаврук // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1901. – 14 лютого. – Ч. 8. – С. 64.
93. М.[ихайло] Л.[аврук] З Коломийщини. Дня 26. сїчня відбули ся загальні збори тов. “Народна Спїлка” в Іспасї ... / Михайло Лаврук // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1902. – Лютий. – Ч. 4. – С. 294.

94. Народна спілка в Белелуї, снятинського повіту і о. Іван Сінгалевич // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1899. – 15 цвітня. – Ч. 8. – С. 66.
95. Народна Спілка в Долині // Хлібороб. – 1892. – 1 вересня. – Ч. 17. – С. 127–128.
96. Народна Спілка в Заболотові // Хлібороб. – 1891. – 1 грудня. – Ч. 8, 9, 10. – С. 53.
97. “Народна Спілка” в Княждворі // Хлібороб. – 1891. – 1 жовтня. – Ч. 6 і 7. – С. 36–37.
98. Народна Спілка в Пядиках // Хлібороб. – 1894. – 1 жовтня. – Ч. 14, 15, 16. – С. 97–98.
99. Народне віче в Коломиї // Хлібороб. – 1891. – 1 жовтня. – Ч. 6 і 7. – С. 38.
100. Народне віче в Снятині // Хлібороб. – 1892. – 1 марта. – Ч. 5. – С. 33–35.
101. Народні Спілки // Отаман. Календар для народа на рік звичайний 1905. – Коломия, 1904. – С. 196–200.
102. “Народні Спілки” // Хлібороб. – 1891. – 15 травня. – Ч. 2. – С. 12.
103. Новинки. В Видинові снят. пов. відбуло ся дня 26. марта с. р. відкрите Народної Спілки // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1899. – 15 цвітня. – Ч. 8. – С. 66.
104. Новинки. Въ Заболотовѣ основала ся «Народна Спфлка» ... // Дѣло. – 1891. – 9(21) листопада. – Ч. 253. – С. 3.
105. Новинки. В Рудниках снятинського повіту ... // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1900. – 15 і 22 листопада. – Ч. 27 і 28. – С. 231.
106. Новинки. Від повітового просвітного товариства “Наука” в Снятині // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1900. – 1 і 15 лютого. – Ч. 3 і 4. – С. 30.
107. Новинки. Демидче снятинського повіту ... // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1900. – 29 листопада і 6 грудня. – Ч. 29 і 30. – С. 243–244.
108. Новинки. З Устя, снятинського повіту. 11-го червня відбули ся у нас загальні збори “Народної Спілки” ... // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1899. – 1 липня. – Ч. 13. – С. 114.
109. Новинки. Загальні збори членів “Нар. Спілки” в Іспасі пов. Коломийського // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1900. – 1 марта. – Ч. 5. – С. 37–38.
110. Новинки. Збори “Народної Спілки” // Громадський Голос. Радикальна, політична часопись. – 1907. – 5 цвітня. – Ч. 25–26. – С. 5.
111. Новинки. Зі Снятинщини пишуть нам ... // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1900. – 1 марта. – Ч. 5. – С. 41.
112. Новинки. Кл. Обух [Трильовський К.]. В Завалю, снятинського повіту повторено дня 2. липня с. р. уже другу Н. Спілку а то на “долішнім куті” / Кирило Трильовський // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1899. – 15 липня і 1 серпня. – Ч. 14 і 15. – С. 125–126.
113. Новинки. М. М. Підвисока, снятинського повіту / М. М. // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1900. – 1 цвітня. – Ч. 7. – С. 58.
114. Новинки. Нагорняк М. В Залучу снятинського повіту дуже добре розвиває ся “Народна Спілка” ... / Михайло Нагорняк // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1900. – 6 вересня. – Ч. 17. – С. 148.
115. Новинки. Народна Спілка в Белелую // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1899. – 15 вересня. – Ч. 18. – С. 152.
116. Новинки. Народна спілка в Гарасимові Городенського повіту ... // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1899. – 15 марта. – Ч. 6. – С. 48–49.
117. Новинки. “Народні Спілки” відкрито в Снятинськiм повіті у Хлібичині пільнім ... // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1899. – 15 січня. – Ч. 2. – С. 16.

118. Новинки. “Народні Спілки” отворено в отсих селах Снятинського повіту ... // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1899. – 15 марта. – Ч. 6. – С. 49.
119. Новинки. Народну спілку в Новоселици снятинського повіта відкривають тамошні радикали дня 3. червня н. ст. с. р. // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1900. – 15 мая. – Ч. 10. – С. 91.
120. Новинки. “Народну Спілку” отворено дня 14 січня в селі Туглукові снятинського повіту ... // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1900. – 1 і 15 лютого. – Ч. 3 і 4. – С. 32.
121. Новинки. “Наука”, радикальне просвітне товариство для снятинського повіту скликано на 7. новембля загальні збори до Карлова // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1899. – 1 грудня. – Ч. 23. – С. 196.
122. Новинки. “Нова Народна Спілка” // Громадський Голос. Радикальна, політична часопись. – 1907. – 5 падолиста. – Ч. 82. – С. 4.
123. Новинки. Очевидець. Вербіж нижний коло Коломиі. 1. липня с. р. відбули ся тут другі з ряду загальні збори читальні “Народної Спілки” / Очевидець // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1900. – 20 вересня. – Ч. 19. – С. 162–163.
124. Новинки. Перші збори товариства “Народна спілка” відбули ся 3-го с. м. в Станіславові, заложеного заходом радикалів // Громадський Голос. Газета для руського народу. – 1895. – 20 червня. – Ч. 4. – С. 30.
125. Новинки. Підвисока, снятинського повіту // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1899. – 15 мая. – Ч. 10. – С. 81.
126. Новинки. Підвисока, Снятинського повіту. Загальні збори “Народної Спілки” відбули ся 10-го червня с. р. ... // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1900. – 1 липня. – Ч. 13. – С. 115.
127. Новинки. Празник на “Горі Панській” в Іспасі, коломийського повіту // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1899. – 1 червня. – Ч. 11. – С. 89–90.
128. Новинки. Радикал. Розумне село а злий поступ / Радикал // Громадський Голос. Радикальна, політична часопись. – 1907. – 15 падолиста. – Ч. 84. – С. 4.
129. Новинки. Січовик. З просвітної організації селян. Дня 15. лютого с. р. відбули ся загальні збори “Народної Спілки” в Стецеві, снятинського повіта ... / Січовик // Громадський Голос. Радикальна, політична часопись. – 1907. – 19 лютого. – Ч. 13. – С. 5.
130. Новинки. Тактика попа В. Баницкого проти радикалів // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1899. – 15 липня і 1 серпня. – Ч. 14 і 15. – С. 129.
131. Новинки. Тулова, пов. снятинський. 25. серпня устроїли обі читальні Спілки і Просвіти вечерок на честь безсмертного Тараса ... // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1900. – 4 жовтня. – Ч. 21. – С. 184.
132. Новинки. Усте над Прутом коло Снятина // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1899. – 15 вересня. – Ч. 18. – С. 152.
133. Новинки. Хлоп. З Туглукова, снятинський повіт / Хлоп // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1900. – 20 вересня. – Ч. 19. – С. 163.
134. О. С. Думки на часі. (З Кутів.) / О. С. // Громадський Голос. Радикальна, політична часопись. – 1907. – 26 липня. – Ч. 55. – С. 1–2.
135. Окружне народне Віче в Коломиі // Хлібороб. – 1891. – 1 грудня. – Ч. 8, 9, 10. – С. 41–43.
136. Оповістки. Загальні збори “Народної Спілки” в Семаківцях, пов. Коломия ... // Громадський Голос. Радикальна політична часопись. – 1910. – 20 липня. – Ч. 29. – С. 6.
137. Оповістки. Товариство “Народна Спілка” в Кутах устроює в неділю 25. падолиста ... аматорське представлене ... // Громадський Голос. Радикально-політична часопись. – 1906. – 23 падолиста. – Ч. 81. – С. 4.

138. Отворене “Народної Спілки” в Гарасимові // Хлібороб. – 1894. – 15 мая і 1 червня. – Ч. 10 і 11. – С. 75.
139. Отворене народної Спілки в Хоцемири [городенківського повіту] // Хлібороб. – 1894. – 1 жовтня. – Ч. 14, 15, 16. – С. 97.
140. Письма зь Городенщини. Член і брат. П. (Село Серафинцѣ. Рада громадска. Народна Спфлка) / Член і брат // Батькѣвщина. – 1893. – 1(13) сѣчня. – Ч. 1. – С. 4.
141. Письмо зь Городенщини. Подорожний. (Стягане податкѣвѣ. Лихы вѣйты. Нарфдъ рухае ся. Рускій языкъ вѣ громадскѣмъ урядованю. Нерозумный звичай. Школы) / Подорожний // Батькѣвщина. – 1894. – 16(28) сѣчня. – Ч. 2. – С. 13–14.
142. Політика краєва і загранична. Віче народне в Снятині // Народ. – 1892. – 6 марта. – Ч. 5–6. – С. 65–72.
143. Почин до економічної організації нашого краю // Народ. – 1891. – 1 лютого. – Ч. 3. – С. 50–51.
144. Про віче в Снятині // Батьківщина. – 1892. – 28 лютого (11 марта). – Ч. 9. – С. 46–47.
145. Пятый зйїзд русько-української радикальної партії // Громадський Голос. Газета для руского народу. – 1896. – 1 жовтня. – Ч. 18. – С. 119–123.
146. Р. Я. Селяне на зборах “Просвіти” й “Общества Качковского” / Р. Я. // Народ. – 1890. – 1 жовтня. – Ч. 19. – С. 285–286.
147. Ратуй боже від приятелів!... // Народ. – 1892. – 8 і 22 падолиста. – Ч. 20–21. – С. 229.
148. Редакція. Інтереси священства та організація читалень // Народ. – 1891. – 15 лютого. – Ч. 4. – С. 62–63.
149. Руске економічно-просвітне товариство // Народ. – 1890. – 15 грудня. – Ч. 24. – С. 407–408.
150. Рухъ політичний, просвѣтний и економічний руского народу. Вѣ Городенецкѣмъ повѣтѣ. Вѣ Чернятинѣ завязала ся “Народна Спфлка” вѣ роцѣ 1897 ... // Свобода. Письмо політичне, просвѣтне и господарске для народу. – 1898. – 5(17) лютого. – Ч. 6. – С. 46.
151. Село Киданче і Загальні збори першої “Народної Спілки” // Хлібороб. – 1891. – 25 липня. – Ч. 4 і 5. – С. 27.
152. Село Киданче і Загальні збори першої “Народної Спілки”. (Конець) // Хлібороб. – 1891. – 1 жовтня. – Ч. 6 і 7. – С. 39–40.
153. Семенів О. Із Вербіжа нижного п. Коломия 27. січня с. р. відбули ся у нас загальні збори “Народної Спілки” / Олекса Семенів // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1901. – 28 лютого. – Ч. 10. – С. 79.
154. VII. Загальні Збори “Народної Спілки” в Русові, снятинського повіту // Громадський Голос. Радикальна політична часопись. – 1909. – 23 червня. – Ч. 25. – С. 3.
155. Трильовскій К. Про народне віче в Коломії / Кирило Трильовскій // Хлібороб. – 1891. – 15 грудня. – Ч. 11 і 12. – С. 58–62.
156. Трильовскій К. Засновуйте Січі! / Кирило Трильовскій // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1901. – 2 мая. – Ч. 19. – С. 150.
157. Участник. Засноване “Народної Спілки” в Гостові / Участник // Хлібороб. – 1893. – Жовтень. – Ч. 21, 22, 23. – С. 152.
158. Харитон В. Будилів / Василь Харитон // Харитон В. Населені пункти Снятинщини: Історичне минуле, культурні традиції, персоналії. – Снятин : Прут Принт, 2010. – С. 67–72.
159. Ценява Колом. пов. // Громадський Голос. Орган русько-української радикальної партії. – 1901. – 14 марта. – Ч. 12. – С. 104.
160. Чого хотять такъ зв. радикалы? // Дѣло. – 1891. – 17(29) червня. – Ч. 135. – С. 1–2.
161. Шкраб’юк П. Ми, українські радикали... (Михайло Павлик і Радикальна партія) / Петро Шкраб’юк // Національна академія наук, Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича. – Львів, 2012. – 192 с.

162. Як з нами поступають. (Із товмацького повіту) // Хлібороб. – 1894. – 15 червня і 1 липня. – Ч. 12 і 13. – С. 87–88.

The activity of “Kolomyia society of people’s unions” and its branches in Pokuttia during late XIXth – early XXth centuries is highlighted in the article. Attention is paid to the preconditions of “People’s Unions” creation in the region, network of “Kolomyia society of People’s Unions” branches in Pokuttia is shown. It is observed the contribution of leaders in creating and practical work of “Kolomyia society of people’s unions” branches, analyzed the obstacles of authority in society, cultural and educational activities of “People’s Unions” are depicted.

Key words: “People’s Unions”, “Kolomyia society of People’s Unions”, Pokuttia, radicals, society registration, meetings of delegates, cultural and educational work.

ОРГАНІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ ТОВАРИСТВОМ «ПРОСВІТА» В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ ст. В ОЦІНЦІ ЗЕНОНА КУЗЕЛІ

У статті проаналізовано міркування Зенона Кузелі (1882–1952) щодо організації бібліотечної справи товариством «Просвіта» в Східній Галичині на початку ХХ ст. Звернено увагу на діяльність читалень у справі заснування бібліотек, вибір приміщення, типологію літератури і каталогів, що повинні знаходитися в книгозбірнях. Показано функції бібліотекаря щодо правильної організації роботи бібліотечної установи.

Ключові слова: бібліотека, «Просвіта», бібліотекар, каталог, бібліотечний фонд, література, читач.

Зенон Кузеля (1882-1952) – багатогранна особистість, етнограф, фольклорист, мовознавець, лексикограф, редактор, бібліограф, видавець, викладач Чернівецького університету, професор Українського Вільного Університету в Празі та Українського Наукового Інституту в Берліні, дійсний член Наукового товариства імені Шевченка у Львові, дійсний член «Історико-філологічного Товариства в Празі», голова Європейського осередку Наукового товариства імені Шевченка.

Однією з ділянок досліджень вченого також була бібліотечна справа. Праць, присвячених цій сфері наукового доробку З. Кузелі, небагато. Представники радянської історіографії, із зрозумілих причин, оминали увагою його громадсько-культурну діяльність. Критика «українського буржуазного націоналізму», здебільшого, не залишала місця для неупереджених, об'єктивних досліджень у цей період. Більшу частину свого життя (38 років) прожив за кордоном, де і виходили основні праці З. Кузелі та праці про його науковий доробок. До 70-річчя від дня народження та 10-ї річниці смерті вченого вийшов «Збірник на пошану Зенона Кузелі» як окремий том Записок НТШ (Париж, 1962), у якому стаття В. Дорошенка про З. Кузелю як бібліографа, бібліографія його праць, укладена В. Яневим, тощо [1; 3].

Після здобуття Україною незалежності інтерес дослідників до процесів національного відродження кінця ХІХ – першої половини ХХ ст., діяльності українських національно-культурних діячів значно посилювався. Відомості про бібліотечну і бібліографічну діяльність З. Кузелі знаходимо у статтях Ольги Хміль, Уляни Скальської, Наталії Черниш та в окремих невеличких замітках [7; 8; 9]. Біографія про З. Кузелю поміщена в енциклопедичних виданнях: «Українській літературній енциклопедії», «Тернопільському енциклопедичному словнику» [2; 5].

Зенон Кузеля один із перших українських культурно-просвітницьких діячів Галичини розробив методичні рекомендації організації бібліотечної справи. Його праця «Як закладати і провадити народні бібліотеки по селах» стала своєрідним методичним посібником щодо створення бібліотечних установ українців у населених пунктах краю в австрійський час [4].

Бібліотечна справа, любов до книги постійно супроводжувала культурно-просвітнього діяча на початку ХХ ст. На його розвиток великий вплив мав о. Михайло Глібовицький, у якого була бібліотека з рідкісними книгами, якими міг користуватися гімназист-початківець. Львівська дослідниця О. Хміль висловлює припущення, що це й спонукало його пізніше стати бібліотекарем і бібліографом [8, с. 331].

Навчаючись у Бережанській гімназії, Зенон Кузеля заснував і очолив у 1898 р. таємний студентський гурток «Молода Україна». На цей час припадають початки його журналістської та етнографічної праці. Він редагує таємні учнівські журнали, дописує до газети «Діло», розпочинає збирати етнографічні матеріали. Вищу освіту здобув у Львівському (1900–1901) і Віденському (1901–1906) університетах, спеціалізувався зі слов'янської філології, мовознавства, археології, антропології. У Відні очолював студентське товариство «Січ», був редактором ювілейного студентського альманаху під однойменною назвою [6].

Закінчивши у 1906 р. Віденський університет, З. Кузеля здобув докторат зі слов'янської філології та історії, склав іспит із бібліотекознавства, почав працювати практикантом у бібліотеці Віденського університету, де мав змогу поглиблювати бібліотечні і бібліографічні знання. Починає також активно працювати в галузі бібліографії, зокрема веде відділ слов'янської бібліографії в австрійському часописі «*Zeitschrift für Österreichische Bibliographie*», публікує рецензії і бібліографічні огляди у краківському часописі «*Rocznik slawistyczny*» тощо [8, с. 332].

У 1909 р. він переїхав із Відня до Чернівців, де працював на посаді директора слов'янського відділу і завідувача читальні університетської бібліотеки та робив усе, щоб створити в університеті взірцеву бібліотеку з українознавства. З 1913 р. він викладає українську мову в цьому університеті, продовжує громадську роботу: заступник голови «Історичного Товариства», голова чернівецької філії освітнього товариства «Руська Бесіда». Займається також організацією народних бібліотек, з цією метою видає кілька теоретичних праць – «Як закладати й вести бібліотеки» (Листки з «Просвіти», Львів, 1909); «Про читальні і народні бібліотеки в Чернівецькій окрузі» (Буковина, 1910–1912) [8, с. 332].

З початком Першої світової війни у 1914 р. З. Кузелі довелося виїхати з Чернівців до Відня. Йому доручили завідувати українською частиною буковинської бібліотеки, яку йому вдалося вивезти з Чернівців. Книгозбірня була тимчасово включена до бібліотеки Інституту Східноєвропейської історії. У 1915 р. він разом із професорами Іваном Раковським, Степаном Рудницьким, Степаном Томашівським засновує інститут – «*Forschungsinstitut für Osten und Orient*», при якому організовує український відділ бібліотеки, передавши до нього понад 1000 примірників власних книг [8, с. 333].

Його розлога стаття «Як закладати і провадити народні бібліотеки по селах» була надрукована в «Ілюстрованому Календарі товариства «Просвіта» на рік звичайний 1910» і складалася з одинадцяти підрозділів: «Що то є популярна література і які можуть бути книжки?», «Ширене популярної літератури», «Читальні», «Що то є бібліотека? Її роди», «Як закладати народні

бібліотеки?», «Які книжки належить брати до бібліотек?», «Кого вибирати бібліотекарем?», «Льокал і урядженє», «Як уставляти книжки і заводити катальог (спис) книжок?», «Випозичуванє книжок?», «Урядованє бібліотекаря. Статистика» [4, с. 105].

Зенон Кузеля вважав, що головною українською національно-культурною інституцією, яка займалася розповсюдженням книг, була «Просвіта». На початку ХХ ст. її головний осередок особливо намагався популяризувати книгу в українському селі. Він відзначав, що для спонукання простих мешканців краю читати літературу діячі культурно-просвітнього товариства намагалися класифікували книги: за віковою ознакою читачів – для молоді і дорослих; за призначенням – наукові і популярні («для забави і розривки»). У свою чергу, наукові книги поділялися на історичні (подається опис минувшини країв, людей і життєписи відомих діячів), географічні і етнографічні (описуються поодинокі краї і частини світу, характеризуються звичаї і обряди окремих племен і народів), природничі (висвітлюється природа місцевості), правничі, технічні (присвячені людським винаходам і виробам), господарські, військові (обговорюються військові справи), медичні або лікарські, філософські (розглядаються погляди на Бога, світ і людей), педагогічні (присвячені вихованню молоді та організації шкільництва). Окремою групою книг виступала художня література, яку культурно-просвітній діяч називав белетристикою або красною літературою. За формою і змістом її поділяли на поезію, оповідання, драму і комедію [4, с. 105].

Теоретик бібліотечної справи стверджував, що головне призначення книг не для того, щоб їх друкували і викладали на полиці книгарень і виставок та читали тільки «пани» і школярі, а повинні розповсюджуватися поміж різні верстви суспільства, поширювати просвіту й науку. Таким чином, через читання книг населення пізнаватиме розвиток усього народу, якого називатимуть культурним. До того ж, книга для кожного без винятку мала стати добрим порадином та товаришем, і «тому не треба з нею ніколи розставати ся». Просвітянин наголошував, що не слід жителям краю зводити тільки до купівлі раз у рік якого календаря або молитовника, але щорічно відкладати невеликі кошти для закупівлі кількох книг та пильно й уважно їх читати: «Що видало ся на книжки, не пропаде ніколи марно, а вийде колись на користь» [4, с. 105–106]. Разом з тим, не кожна книжка «придаєть ся на село для початкуючих читачів і не кожда потрафить розбудити цікавість і замиленє до читаня і науки». Жителі сільської місцевості передусім мають читати популярні книги, написані доступною мовою і зрозумілим способом.

Товариство «Просвіта» розповсюджувала книги по населених пунктах Галичини. Кожен член товариства, який заплатив дві австрійські корони щорічної вкладки, гарантовано отримувал десять книг і великий календар, а коли додавав ще дві корони, то отримувал періодичний ілюстрований часопис «Письмо з Просьвіти» [4, с. 106].

Зенон Кузеля був незадоволений тим, що на сільських базарах і ярмарках купці та спекулянти розповсюджували низьковартісну літературу («всіляку дрань») – сонники, страхітливого змісту оповідання, співаники, які були шкідливими для місцевого населення. Особливо небезпечною вважалася

московільська література, яка «кормила небилицями» «про Україну без хлопа і пана», «Про село Свиновичі» тощо. Для того, щоб усунути цей «дрантивий матеріал», теоретик бібліотечної справи радив розповсюджувати високоякісну літературу культурно-просвітницького і пізнавального характеру. Цим, передусім, займався гурток «Академічної громади» у Львові, який видавав книги серії «Дешева бібліотека» за надзвичайно низькими цінами і великими тиражами [4, с. 106].

За взірць високого рівня розвитку книговидавничої і бібліотечної справи З. Кузеля брав тогочасну Німеччину. Зокрема, Товариство для ширення народної просвіти («Verein für Verbreitung von Volksbildung») протягом 1897–1904 рр. видало 336 754 книги, заснувало десятки тисяч сільських бібліотек (у 1904 р. організувало 2 884 бібліотеки, подарувало їм 82 731 томів книг; у 1907 р. 4 190 бібліотекам передало 89 620 книг) [4, с. 106].

Для розповсюдження книг серед народу важливу роль відігравали читальні товариства «Просвіта», які на початку ХХ ст. знаходилися майже в кожному населеному пункті Східної Галичини. Фонди бібліотек читальних формувалися завдяки закупівлі літератури з щорічних вкладок їх членів, що становили від 1 до 2 австрійських корон. Як правило, склад читальні складався з 50-100 членів. Організація даної культурно-просвітницької одиниці регламентувалася статутом. Члени читальні регулярно проводили сходи, «відчити», повчальні розмови, вечорниці й аматорські вистави, курси для неграмотних. З. Кузеля підкреслював, що в культурно-просвітній роботі місцева читальня і школа зобов'язані взаємодоповнювати одна одну. Бібліотечні фонди читальні не мають обмежуватися тільки часописами, а повинні зосереджувати в собі велику книгозбірню літератури. Книги потрібно давати читати додому: «... можуть ... йти з рук до рук. Від хати до хати і читають ся тому звичайно докладнійше і основнійше, бо в відповіднім місці і часі». Проте часописи повинні завжди знаходитися в бібліотеці, бо кожен читач хоче їх по черзі переглянути і немає бажання довго чекати лише через те, що хтось випозичив і не віддає [4, с. 107].

З. Кузеля розглядав бібліотеку як книгозбірню книг різножанрового змісту, а також місце, де ця література зберігалася. Він класифікував бібліотеки на центральні державні, університетські, шкільні, товариств і приватні. Як правило, вони були призначені для освічених людей, а не для простого населення. На відміну від багатьох європейських країн, у Східній Галичині низка українських культурно-просвітницьких товариств не мала окремих книгозбірень. А тому більша частина жителів краю не могла взяти літературу для читання [4, с. 107–108].

Ситуація змінилася з появою товариства «Просвіта» у 1868 р. Дозвіл на створення бібліотеки у населеному пункті краю давав головний осередок «Просвіти» у Львові, який одразу передавав у подарунок 80 і більше книг місцевій читальні. Подальше зростання фондів книгозбірні залежало від практичних дій керівного складу місцевої «Просвіти» і професійного рівня бібліотекаря. З. Кузеля стверджував, що на початку ХХ ст. рівень останніх у більшості випадків був доволі низьким. До того ж, було мало українських організацій і діячів, які могли подарувати книги до сільської бібліотеки

читальні «Просвіти». Не завжди якісною виглядала робота в цьому напрямі більших осередків – філій культурно-просвітнього товариства [4, с. 108].

Важливою була агітаційна робота стосовно збору часописів і книг для місцевої бібліотеки. Зенон Кузеля вказував, що до цієї справи мали б долучитися священик і вчитель, які, працюючи в кожному галицькому селі, могли б подарувати книги. Ще один напрям роботи – купівля книг з отриманих коштів на організацію вечорниць, аматорських вистав і «відчитів». До цієї важливої культурно-просвітньої справи зобов'язані долучитися місцевий громадський уряд та повітові й окружні органи влади [4, с. 108].

Головний осередок «Просвіти» підготував методичні поради щодо придбання книг для місцевої сільської бібліотеки. Культурно-просвітній діяч наголошував, що слід купувати популярні художні видання: «На тяжкі научні праці і часописи шкода робити видатків: для них крім місцевої інтелігенції певно не знайдуться читачі, а коли і знайдуться, то не зрозуміють їх і перестануть читати». Він підрахував, що у провідних країнах світу зі ста прочитаних книг 60–75 припадають на художню літературу. Також книгозбірні слід наповнювати історичними оповіданнями, життєписами про славетних людей, описами подорожей та книжечками про світ і людей [4, с. 109]. Книги для бібліотек слід вибирати відповідно до характеру життя і праці людей тої чи іншої місцевості. В сільськогосподарських районах будуть потрібними рільничі книги, в робітничих – промислові видання. У кожній бібліотеці повинні стояти підручники з географії, історії, невелика мапа України, правничий і лікарський порадики, календар з усіма практичними приписами [4, с. 109].

Вибір книг для бібліотеки вимагав зосередженості. Якщо книгозбірня не мала хорошого фахівця, то головний осередок читальні мав скласти список нових книг і перед замовленням їх переглянути. Добрим порадиником у цій справі виступав друкований каталог (покажчик) книг, який можна було придбати [4, с. 109].

Зенон Кузеля відзначав, що читальня має залучати до себе людей різних поглядів і переконань без партійної приналежності. Кожна читальня і бібліотека зобов'язувалася стояти осторонь від активної партійної політики, заборонялося вмішуватися в церковно-релігійні справи. Хоча в бібліотеці потрібно зберігати літературу на релігійну тематику [4, с. 109–110].

Культурно-просвітній діяч визначив ознаки професійності роботи бібліотекаря. На цю посаду потрібно брати освіченого і начитаного чоловіка: «Бібліотекар, що сам нічого не читав і нічого не потрафить поради́ти другим, зменшує вплив бібліотеки і відтягає від неї людей». Фаховий бібліотекар, навпаки, притягне до себе найбайдужіших читачів, заохотить їх до читання, покаже користь із книги, а при потребі що-небудь прочитає: «... буде обертати ся в бібліотеці як у власній хаті і знати ме, як то кажуть, усі входи і виходи». Він зобов'язаний допомагати всім без винятку читачам, розділяти увагу старшим і молодшим, багатшим і біднішим, знаним і не знаним. За рисами характеру і харизмою бібліотекар має бути чесним і поважним. На цю посаду, на думку З. Кузелі, найкраще підходять учителі або студенти, якщо їх немає, то освічені селяни. Доречним є проведення кількадечних бібліотекарських курсів у році, який мав би організувати головний осередок «Просвіти». Бібліотекар

повинен вчасно приходити на роботу, бо якщо постійно запізнюватиметься, то читачі книг «стратять охоту» навідуватися до такої книгозбірні [4, с. 110].

Зенон Кузеля підготував поради щодо місцезнаходження і облаштування бібліотечної установи. Приміщення бібліотеки повинно знаходитися в центрі села біля центральної дороги, як правило, коло школи й церкви. Книгозбірня має міститися під одним дахом з читальнею. Кімнати, в яких зберігаються книги, повинні бути освітленими і сухими, бо «в мокрій хаті книжки нищать ся скоро, цвітнуть і розходять ся». Інвентар книгозбірні має складатися з таких частин: шафа на книги або кілька полиць, довгий стіл і дві лави, один або два каламарі з чорнилом, перо і щонайменше один олівець, прив'язаний шнурком до стола. На верхній полиці шафи має стояти урядова література, на середніх – книги різноманітного змісту, на нижній – часописи. Висота полиць повинна становити 20–25 см, одну полицю слід робити висотою на 30–40 см – для великих книг і часописів [4, с. 110–111].

Культурно-просвітній діяч розробив детальні рекомендації стосовно реєстрації і зберігання книг в бібліотеці. Книги, які надходять в книгозбірню, реєструються в спеціальному списку. Кожна читальня чи бібліотека повинні мати печатку, штамп якої ставиться на зворотній сторінці заголовка книги. Назва книги описується бібліотекарем у каталог. З. Кузеля стверджував, що «навіть найбільшій бібліотека мусить мати катальог: більші бібліотеки можуть їх мати кілька і укладати всіляко для вигоди читачів» [4, с. 111].

Найпростіший спосіб записування книг у каталог – по мірі їх появи в книгозбірні. Відповідно, в такому порядку ставляться книги на полиці. На спеціальній картці каталогу детально записується заголовок (назва книги), місце, де її надруковано, рік видання, ціна, її походження (чи вона куплена, чи отримана в подарунок; скільки за неї заплачено і коли). Коли книга немає автора, вписується перше слово її заголовка. Коли ж книга має кілька томів, то кожен її том має своє порядкове число, щоб не розривати поодиноких томів одного твору і не ставити їх в різних місцях бібліотеки. Якщо ж це багатотомне видання, а всі її книги ще не надійшли до книгозбірні, то в спеціальному зошиті (каталозі) слід залишити місце для опису нових томів фундаментальної чи енциклопедичної праці. На всі книги, які надходять в бібліотеку, на ребрі наліплюються спеціальні карточки з відповідними номерами [4, с. 111–112].

Інформація про отримання книг і часописів, їх опис подається в спеціальній книзі (журналі), найкраще, якщо вона лінійована і рубрикована. Ця книга – своєрідний каталог – для перегляду подається читачеві, щоб дізнатися чи є джерело (книжка або часопис), яке шукає користувач книгозбірні. Автор відзначав, що можна укласти окремий журнал-каталог для читачів (інвентарний каталог), де додатково подається інформація про загальну кількість сторінок книги, проте не вказується її ціна. Якщо бібліотека налічує велику кількість літератури (500, 800, 1 000 і більше позицій), то для читачів готується алфавітний каталог, де книги записуються не по мірі появи їх поступлення, а по назвах авторів в алфавітному порядку. Однак, на думку теоретика бібліотечної справи, такий каталог мав одну хибу – його через кілька років слід постійно поновлювати, переробляти, бо з часом не вистачає вільного місця для вписування інформації про нові книги. Значно полегшує цю справу

оформлення т. зв. карткового каталогу: кожна книга записується на окремому невеликому цупкому аркуші (автор, назва книги, місце друку, рік і загальна кількість сторінок), який за формою нагадував тогочасну кореспонденційну картку. Ці картки зберігалися в спеціальній скриньці. Зенон Кузеля високо оцінював такий характер роботи з оформленням книг в каталог, резюмуючи: «Картковий катальог дуже вигідний до користування, бо дасть ся завсїгди удержати в добрім порядку і не потреба його переписувати». Нові картки вставлялися поміж старими в алфавітному порядку [4, с. 112–113].

Якщо читач не знав автора книги, то готувався ще один картковий каталог по рубриках і підрубриках (опис книг здійснювався теж в алфавітному порядку), т. зв. фаховий каталог: I. Красна література: 1. Поезії. 2. Оповідання. 3. Драми і комедії. 4. Образкові оповідання і книжки для дітей; II. Наукова література: 1. Історія, життєписи славетних людей. 2. Географія, описи подорожей, книжки про чужі краї і народи. 3. Правничі книги. 4. Техніка, торгівля, промисел і комунікація. 5. Господарство. 6. Природничі науки. 7. Часописи, словники, календарі і т. д. [4, с. 113].

Культурно-просвітній діяч наголошував, що бібліотекар повинен виконувати різноманітну загальну роботу: замальовувати і купувати книги, давати їх до оправи, нумерувати, вписувати в каталоги, ставити на спеціальні полиці, переглядати звістки та інформувати читачів про появу нових книг. Щомісячно він зобов'язаний подавати звіти керівним органам товариства «Просвіта», відповідаючи на такі запитання: 1) скільки читачів користувалися фондами бібліотеки, скільки ними переглянуто книг; 2) скільки відвідувачами взято і повернуто книг; 3) скільки між користувачами книгозбірні було чоловіків і жінок, школярів і дорослих; 4) які книги читали найбільше; 5) яка загальна кількість книг в бібліотеці і їх щомісячний приріст, статистичні дані про подаровані книги; 6) скільки книг подано до оправи; 7) дані про прибутки і видатки бібліотеки. Зенон Кузеля резюмував, що «лише так і в той спосіб уладжена ведена бібліотека може сповняти свою задачу і принести користь читачам» [4, с. 115-116].

Отже, Зенон Кузеля залишив слушні методичні рекомендації щодо організації бібліотечної справи товариством «Просвіта» в Східній Галичині на початку ХХ ст., які актуальні і сьогодні. Культурно-просвітній діяч особливу увагу фокусував на діяльності читалень у справі заснування бібліотек, виборі приміщення, типології літератури і каталогів, що повинні знаходитися в книгозбірнях. Звернув на характеристику функцій бібліотекаря щодо правильної організації роботи бібліотечної установи.

Література.

1. Бібліографія наукових писань Зенона Кузелі // Збірник на пошану Зенона Кузелі: Праці філологічної та історично-філософської секцій / За ред. В. Янева. – Париж; Нью-Йорк; Торонто; Сідней, 1962. – С. 104-114. – (Записки НТШ; Т. 169).

2. Волинець Н. Кузеля Зенон Францискович / Н. Волинець, Б. Мельничук, Л. Щербак // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль, 2005. – Т. 2.: К-О. – С. 264-265.
3. Дорошенко В. Проф. Д-р Зенон Кузеля як бібліограф / В. Дорошенко // Збірник на пошану Зенона Кузеля: Праці філологічної та історично-філософської секцій / За ред. В. Янева. – Париж; Нью-Йорк; Торонто; Сідней, 1962. – С. 89-93. – (Записки НТШ; Т. 169).
4. Кузеля З. Як закладати і провадити народні бібліотеки по селах / Др. Зенон Кузеля // Ілюстрований Календар товариства «Просвіта» на рік звичайний 1910. Річник ХХХІІІ. – Львів, 1910. – С. 105-116.
5. Погребенник Ф. Кузеля Зенон / Федір Погребенник // Українська літературна енциклопедія: В 5 т. – К., 1995. – Т. 3. – С. 86.
6. «Січ». Альманах в пам'ять 40-х роковин основання товариства «Січ» у Відні, 1868–1908 / Зібрали і видали З. Кузеля, Мик. Чайківський. – Львів, 1908. – 538 с.
7. Скальська У. Зенон Кузеля – бібліограф і етнограф (до 120-річчя від дня народження, 50-річчя від дня смерті) / Уляна Скальська // Українство : національно-духовні виміри: Зб. наук. пр. і матеріалів / Наукове товариство ім. Шевченка. Івано-Франківський осередок. – Івано-Франківськ, – С. 199-204. – (Праці сесій, конференцій, круглих столів НТШ; Вип. 1).
8. Хміль О. Бібліографічна спадщина Зенона Кузеля: типологічні різновиди / Ольга Хміль // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. – 2008. – № 1. – С. 330–341.
9. Черниш Н. З Україною в серці: Зенон Кузеля – бібліограф, етнограф, лексикограф / Наталія Черниш // Друкарство. – 2006. – № 1. – С. 62-66.

The article analyzes the arguments of Zenon Kuzelja (1882-1952) for the organization of library science society "Prosvita" in eastern Galicia in the early twentieth century. Attention is paid to the activity of reading rooms in the case of establishing libraries, choose the room typology literature and directories that should be in libraries. Showing librarian functions for proper organization of library facilities.

Keywords: library, "Prosvita", librarian, catalog, library fund literature, the reader.

Розділ VII.
**ІМЕННИЙ ФОНД ПРОФЕСОРА
В.Т. ПОЛЄКА
ЯК ДЖЕРЕЛО
БІБЛІОГРАФІЗНАВСТВА,
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА ТА
КРАЄЗНАВСТВА**
(до 90-річчя з дня народження В.Т. Полєка):
2 жовтня 2014 р.:
Матеріали науково-методичного семінару

АРХІВ ПРОФЕСОРА ВОЛОДИМИРА ПОЛЕКА ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Професор В.Т. Полек (1924-1999) – вчений-україніст, бібліограф, краєзнавець. Він був безперечним авторитетом у царині літератури, бібліографічної справи, прикладом скромного, працьовитого українського інтелектуала, бібліофіла, що вболівав за долю української нації.

У передмові до другого видання книги В. Полека «Майданами і вулицями Івано-Франківська» історик Іван Монолатій так охарактеризував цього сподвижника: «Кожен, хто знав і мав нагоду почути Володимира Полека (1924-1999) – Учителя з великої літери, шляхетного ерудита, правдивого українознавця – залишається задоволеним. Більше того, усі вони пізнали ясну людину, справжнього християнина, допитливого дослідника, ратая слова, для якого найголовніше було – робити добро для людей, особливо власним прикладом, своєю нелегкою щоденною працюю дослідника зацікавлювати і вчити пізнавати історію та культуру власного народу» [1, с. 4].

Усе різноманіття зацікавлень гуманітарного спектру науковця відобразилося в його іменному бібліотечному фонді.

Фонд професора В. Полека нараховує понад 10 тисяч одиниць (10257 екз.). Книги становлять 6290 примірників, з них – 1305 екземплярів художньої літератури, 6242 – наукової, 150 – навчальної та 335 – іноземної літератури.

Окремі примірники мають дарчі написи визначних письменників, друзів-науковців, колишніх студентів та ін. Усі дані про приватну книгозбірню занесено до інвентарної книги.

Домашня бібліотека вченого представлена літературою з різних галузей науки. Це – історія, історичні науки, етнографія, економіка, економічні науки, держава і право, юридичні, географічні науки, філософія, журналістика, наукознавство, туризм, педагогіка. Дещо більше знаходимо літератури з релігії, музики, театрознавства, мовознавства.

Найкраще у приватній бібліотеці професора В. Полека була укомплектована збірка праць із літературознавства, а саме: теорія літератури, історія і критика української літератури, сучасна українська література, література зарубіжних країн, російська література, українська художня література, фольклор, література іноземними мовами.

Серед книжково-бібліографічних матеріалів знаходимо автореферати дисертаційних досліджень, наукові записки, тези конференцій, бібліографічні покажчики.

Журнальний фонд книгозбірні нараховує 2222 примірники (28 назв), газет – 300 екземплярів (1 назва).

Особовий архівний фонд професора В. Полека складається з таких документів: творчі матеріали автора – статті, нариси, рецензії, листування; документи наукової діяльності – ювілейні матеріали, фотографії, плакати, програми, афіші, газетні вирізки, фоторепродукції картин та літографії, екслібриси.

Всі ці матеріали зібрано у 1048 папках, із них – 633 папки персоналій. Зміст папок досліджується й облікується. Вчений цікавився діяльністю історичних осіб, громадсько-політичних діячів, творчістю письменників, художників, акторів, співаків різних країн, тому значення та обсяг зібраної інформації надзвичайно важливі для дослідників.

Особисті архівні документи і науково-творчі рукописні матеріали фондоутворювача представлені такими темами: країнознавство (4 папки), історія України (10 папок), історія Івано-Франківщини (16 папок), історія міст і сіл Прикарпаття (16 папок), історія міста Івано-Франківська (12 папок), географія та економіка (2 папки), історія церкви (10 папок), календарі пам'ятних дат (9 папок), історія української літератури по періодах (37 папок), зарубіжна література (37 папок), українське мистецтво та народна творчість (26 папок), правознавство (2 папки), вузи Прикарпаття (3 папки), наукова робота (14 папок), публікації В. Полека у пресі (18 папок), листування з редакціями (7 папок).

У приватній книгозбірні професора зберігаються 694 листи. В основному – це листи до нього. Листування В. Полека має як приватний, так і службовий характер, переважно з провідними вченими, діячами культури, письменниками, редакціями газет і журналів. Серед кореспондентів Володимира Теодоровича – М. Бажан, О. Гончар, П. Вороньк, Ф. Погребенник, М. Івасюк, Р. Федорів, Я. Івашкевич, С. Вінценз, В. Касян, В. Качкан, О. Дучимінська та інші визначні особистості.

Архів В. Полека і зараз перебуває на службі науки. Його вивчають і ним послуговуються як науковці, видавці, так і студенти.

2002 року у видавництві «Плай» вийшов у світ збірник спогадів, статей і матеріалів, присвячений професору В. Полеку «Сівач духовності».

Серед ряду статей на пошану науковця є і праця доцента І. Козлика «Творчість Францішека Карпінського: підсумки і перспективи вивчення». Увагу до постаті польського поета, уродженця нашого краю, привернув ще Володимир Теодорович. Автор статті окреслив перспективи дослідження і вивчення творчості письменника доби Просвітництва на сучасному етапі.

У статті літературознавця Є. Барана «Листи до Володимира Полека», вміщеній у згаданому збірнику, зроблено короткий огляд листів до професора, текстуально опубліковано 25 із них.

Епістолярій архівного фонду В. Полека творчо і продуктивно використала доцент О. Цівкач у статті «Сьогодні разки намиста порадували мене...» з підзаголовком «З історії листування Володимира Полека і Ольги Дучимінської».

Іменним бібліотечним фондом скористалися вчені-історики. Серед них доцент кафедри релігієзнавства Ігор Михайлович Коваль. У процесі роботи над дисертацією «Наукова і громадська діяльність Ярослава Пастернака (1913-1969)» науковець творчо використав статті і монографії до проблеми етногенезу й етнічної історії українського народу. Під час дослідження персоналій Ігор Михайлович скористався матеріалами архіву з мистецької спадщини М. Фіголя і Р. Пащина. Статті із журналів «Народна творчість та етнографія», «Україна», «Жовтень» використано до теми «Історія народної

культури Галичини XIX-XX ст.» Археологічна література прислужилася для написання статей і виступів на конференціях.

Професор І. Миронюк використав монографії Б. Рибаківа для опрацювання пам'яток мистецтва у монографії на тему «Сучасна археологія Галича і Галицької землі».

Директор Чортківського педагогічного коледжу Р. Пахолок, опираючись на матеріали архіву, написав дисертацію «Чоловіча освіта в Галичині кінця XVIII – початку XX ст.».

Працівники музейного комплексу «Давній Галич» О. Левицька, М. Горобчак, О. Мельничук у своїй науково-дослідницькій діяльності використовували матеріалами фонду про народну архітектуру Бойківщини, Опілля, Гуцульщини, працями про археологію та етнографію.

Архів В. Полека описується і систематизується, а також популяризується на наукових і бібліотечних конференціях співробітниками наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника та директором цієї установи, доцентом М. Бігусяком:

1. Франкознавчі студії професора В. Т. Полека (2006).
2. Професор Володимир Полек – дослідник творчості Івана Вагилевича (2011).
3. Професор Володимир Полек – дослідник творчості учасників «Руської трійці» (2013).
4. До взаємовідносин бібліографів М. О. Мороза та проф. В. Т. Полека (на матеріалах листів М. О. Мороза до В. Т. Полека) (2014).

Працівники бібліотеки О. Гуцуляк та І. Арабчук підготували повну електронну версію «Біобібліографічного словника Прикарпаття», укладеного В. Полеком і колись опублікованого окремими зошитами у газеті «Новий час». Зараз книга жде спонсора на її видання.

Провідним бібліотекарем Н. Галярник, яка фактично є хранителькою цього фонду, тематично згруповано архівний матеріал і укладено такі бібліографічні покажчики:

1. Архівні матеріали професора В. Полека, присвячені творчості І. Франка (2007).
2. Творчі взаємини сім'ї Погребенників із професором В. Полеком (2010).
3. Композитор, поет і перекладач: життя та творча діяльність А. Й. Кос-Анатольського (2010).
4. Брати Лепкі – амбасадори української культури (2011).
5. Архівні матеріали професора В. Полека, присвячені творчості Лесі Українки (2012).
6. Місто, що гріє теплом рідного дому (2014).

Підготовлено ряд публікацій, дві з них представлено до друку:

2. Творча діяльність Гната Хоткевича: із архівних матеріалів іменного фонду проф. В. Полека в книгозбірні Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (опубліковано у 8 випуску збірника наукових праць Інституту біографічних досліджень 2011 року).

3. Популяризація галицьким студентством творчості Т. Шевченка як боротьба за своє національне самовираження (підготовлена до 200-річчя з дня народження Кобзаря).

За матеріалами архіву В. Полека написано статті:

1. Іменні бібліотечні фонди вищого навчального закладу (у співпраці з Ю. Піхманець).

2. Поет-дисидент Зеновій Красівський.

3. Творчі взаємини В. Стефаніка та Г. Косинки.

4. Брати Лепкі та Прикарпаття.

5. Епістолярій бібліографа Мирослава Олександровича Мороза.

Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що іменний бібліотечний фонд професора В. Полека і сьогодні перебуває у робочому стані, продовжуючи розкривати сучасним поколінням свої скарби, оскільки є ще люди, для котрих:

«Книга їм святиня і порука.

Книга – виправдання і вина.

І тяжка осмута, і принука,

І найглибша в світі глибина»

(В. Базилевський «Бібліофіли»).

Література.

1. *Полек В.* Майданами та вулицями Івано-Франківська / В. Полек. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2007. – 148 с.

ФРАНКОЗНАВЧІ СТУДІЇ ПРОФЕСОРА В.Т. ПОЛЕКА

Постать геніального українського письменника І.Я. Франка привертає до себе увагу дослідників. Свого часу досліджував творчість Каменяра і відомий вчений-україніст, бібліограф, професор Прикарпатського національного університету імені В.Стефаника Володимир Теодорович Полек (1924-1999). Його перу належать 97 статей-розвідок про Франка. Загалом спадщина вченого дуже вартісна, окремі його праці потребують доопрацювання і видання, а франкознавча тематика у його розвідках може стати темою глибших наукових студій.

Ключові слова: Іван Франко, франкознавство, Володимир Полек, бібліографія, краєзнавство, перекладацька майстерність, вшанування пам'яті.

Постать геніального українського письменника І.Я. Франка привернула до себе увагу дослідників ще на початках його творчої і громадської діяльності, бо ж, „... обдарований феноменальними розумовими здібностями і винятковим поетичним складом, І. Франко ще у гімназійні роки з великим запалом кинувся на літературне поле» [1, с.80]. Не дивно, що феномен всебічно розвиненого митця продовжував цікавити літературних дослідників, став темою наукових розвідок М.Єфремова, М.Возняка, О.Дея, П.Хропка, М.Жулинського, С.Возняка та інших.

Свого часу досліджував творчість Каменяра і відомий вчений-україніст, бібліограф, професор Прикарпатського національного університету імені В.Стефаника Володимир Теодорович Полек (1924-1999). Його перу належать 97 статей-розвідок про Франка. У бібліотеці університету зберігається окремий «Іменний Фонд професора В. Т. Полека», де налічується понад 6 тис. одиниць, окремі примірники мають дарчі написи визначних письменників, друзів-науковців, колишніх студентів та ін. Тут зберігається також листування професора (в основному – це листи до нього), рукописи наукових розвідок.

У межах франкознавчої тематики професора В.Полека можна виокремити кілька основних аспектів. Це, передусім, краєзнавчий (його представляє серія статей „Каменяр і Прикарпаття"); І.Франко у перекладах і як перекладач; бібліографія творчості І.Франка; «білі плями» франкіани; вшанування пам'яті Каменяра та про релігійний світогляд письменника.

Як відомо, І.Франко, окрім того, що залишив нам неоціненну письменницьку спадщину, свого часу зробив також вагомий внесок у дослідження історії української літератури та фольклористики. Багато науковців у подальших розвідках опиралися на його матеріали, серед них І.В.Т.Полек. Професор неодноразово робив посилання на його „Історію української літератури" (опублікована у 50-томному зібранні в томі 40) при написанні монографії з давньої української літератури. Зокрема, численні вказівки на це є у розділах про Івана Вишенського, Захарію Копистинського,

Мелетія Смотрицького [3, с.84, 88, 90]. У підручнику також наукові розвідки І.Франка цитуються як першоджерела при опрацюванні матеріалу про українське віршування [3, с.58] та генезу української літератури [3, с.71].

Вченого-краєзнавця В. Полека цікавила постать І.Франка у ракурсі його взаємозв'язків із Прикарпаттям. Як відомо, з 1962 року місто Станіслав було перейменоване на честь славетного Каменяра у Івано-Франківськ. Стосовно цієї події у пресі на той час було багато зауважень. Серед них – публікації на тему перебування письменника у нашому місті, ведення ним просвітницької роботи серед його мешканців, коло друзів та близьких людей І.Франка. Ці проблеми та інші були висвітлені Володимиром Теодоровичем Полеком на сторінках «Прикарпатської правди» у 1962 році у статті „Сторінки історії...” [4]. У ній коротенькими витягами висвітлюється культурний розвиток нашого міста, а також вказується, що першоджерела його історії збереглися у народній творчості — піснях. В.Полек згадує І.Франка як дослідника фольклору і автора поетичних рядків про Станіслав [4, с.3]. Ця стаття, можна сказати, була витоком франкознавчих студій науковця. Підсумком його знахідок на 1966 рік стала брошура „Іван Франко на Прикарпатті. Путівник” [5]. Розділи путівника описують перебування Каменяра у Станіславі, Коломиї, Нижньому Березові, Вовчківцях, Белелуї, Снятині, Косові, Довгопіллі, Головах, Криворівні, Жаб’ї, Буркуті, Микуличині, Галичі, Підгірках, Калуші, Долині, Велдіжі, Полині, Людвиківці, Болехові та Бубнищі. Завершується він висновком, що саме на Прикарпатті „... геніальний письменник відшукав чимало тем, створив дорогоцінні шедеври, що увійшли у скарбницю української класичної літератури” [5, с.64].

Згодом свій путівник В.Полек допрацьовує, відшукує нові матеріали, які суттєво збагачують окремі розділи, зокрема про Івано-Франківськ і Коломию, і окремими статтями публікує у „Прикарпатській правді” за 1986-1987 роки під назвою „Каменяр і Прикарпаття”. Рукописні матеріали цієї праці з помітками, виправленнями автора зараз зберігаються у фонді бібліотеки (папка №549). Оглянувши їх, звертаємо увагу, що до дослідження обраної теми В.Полек ставився з неабияким трепетом, скурпульозно перечитував думки інших науковців, карткував їхні статті, щоб пізніше дати точні посилання на них. У цій папці окремо зберігається також бібліографія до теми «Каменяр і Прикарпаття». У списку літератури є й перелік творів та перекладів І.Франка, автобіографічних матеріалів і літературознавчих праць, фольклорних записів і досліджень, історичних праць і листування, а також література про перебування І.Я.Франка на Прикарпатті, його творчі й особисті зв'язки — все це деталізовано у персоналіях. На картках виокремлено населені пункти (вочевидь пов'язані з іменем Каменяра), і кожна з них має посилання на пункт із бібліографічного списку. Так, В.Полек дошукувався фактографічних даних про взаємозв'язки письменника з рідним краєм, відкривав забуті сторінки історії. Складав путівники, бібліографічні покажчики, давав рецензії. В цій папці, у списку використаних праць, науковець наводить також перелік своїх статей про І.Я.Франка (11 позицій), які були опубліковані у різних періодичних виданнях протягом 1961-1984 років.

У добірці статей В. Полека «Каменяр і Прикарпаття²» є чимало цікавих довідок про історію нашого міста, відомих культурних діячів, сучасників письменника. Багатогранно висвітлюється постать І.Я.Франка як організатора культурно-просвітницького руху, зокрема й серед мешканців колишнього Станіслава. Уже вагомим є, мабуть, сам факт прочитання І.Я. Франком у Станіславі у залі «Руської бесіди» у квітні 1889 року доповіді, присвяченої творчості Т.Г. Шевченка. Саме у цій промові І.Я. Франко, як зазначив В.Т. Полек, вперше в шевченкознавстві, зробив наукову періодизацію творчості Кобзаря, яка, практично, і до сьогодні не втратила своєї наукової ваги. Важливою була і доповідь І.Я.Франка про поему «Тополя» Т.Г. Шевченка, а також авторське виконання поеми «Мойсей» у нашому місті, про що детально описує у своїх розвідках В. Полек [6, с.81-82].

Трагічні дні життя письменника пов'язані із Коломиєю. Тут він відбував ув'язнення і одночасно написав декілька знаменитих творів та записав від ув'язнених пісню „Ой зозулька прилетіла та й стала кувати“, яку пізніше використав у своїй повісті „Як Юра Шикманюк брів Черемош“, а також розповідь про „жаб'ївського губернатора“, який намовив гуцулів на самоврядування. Цю розповідь І. Франко пізніше надрукував у журналі «Вольное слово» за 1883 р.

Публікації В.Т.Полека про І.Я.Франка на краєзнавчу тематику загалом налічують 12 статей, і є цікавим науковим матеріалом, фундаментом для подальших досліджень.

Наступний аспект франкознавчих досліджень проф. В.Т.Полека — це Франко-перекладач, а також його твори у зарубіжних перекладах. Науковець висвітлив тему „Іван Франко — перекладач і дослідник творчості Йоганна-Вольфганга Гете“ у науковій праці „Сторінки українсько-німецьких історико-культурних взаємин“ [7, с.5-30]. Автор статті підкреслює, що Іван Франко блискуче знав німецьку мову, листувався нею з Ольгою Рошкевич, і навіть у цих писаннях, як зауважує В.Полек, простежується вплив творчості двох німецьких письменників, Гете і Гайне, на становлення І.Я.Франка як поета. На основі аналізу німецькомовного листування І. Франка з Ольгою Рошкевич та споминів її сестри Михайлини Рошкевич-Іванець дослідник припускає, що «Фауст» Гете відіграв певну роль в освідченні в коханні нашого поета, бо, не маючи сміливості висловити свої почуття, І.Франко використав слова Гете, додавши від себе на окремому листку у подарованому томику Фауста «признання у своїй любові» (7, с.12). Далі на основі конкретних фактів та власної ерудиції В.Полек робить висновок про таке: «... До Лолина він привіз унікальне, ... перше видання «Фауста». Яке й залишив Ользі Рошкевич...» [7, с.19]. Дослідник звертає увагу також й на те, якої важливості І. Франко надавав прочитанню «Фауста» Гете українцями, бо ж «... та маленька книжечка була також свого роду революцією, рівнобіжною, а може, й рівно глибокою — хоть не рівно голосною, — як і революція французька» [8; 174]. У цьому розділі, який називається «І. Франко – перекладач і дослідник творчості Йоганна-Вольфганга Гете» проф. В.Т.Полек також аналізує автентичність перекладу поеми Гете „Герман і Доротея“, історію її появи, зокрема, підкреслює широку обізнаність І. Франка на літературному полі: в українських митців він помітив

мотиви окремих творів Й.-В. Гете. Так, наприклад, Франкове порівняння поеми П. Куліша «Нечай» із Гетевою поемою «Фауст», «... а його боротьбу (П.Куліша. — Авт.) із Шевченківськими поняттями та образами України — з боротьбою Мефістофеля із трояндами. Абсолютно несподіване та оригінальне порівняння!» – підкреслює В. Полек [7, с.28].

Автор публікації розглядає також оригінальність та походження поеми „Лис Микита“, статтю та передмови І.Франка до творів Гете, щоб скласти для нас цілісний погляд І.Франка на життя і творчість німецького генія.

Варто відзначити, що В.Полек також володів німецькою мовою і у монографії „Українська література у зарубіжній критиці і перекладах“ [9] неодноразово посилався на німецькомовні дослідження І.Франка. В останньому розділі праці, де мова йде про творчість І. Котляревського у німецькомовній критиці [9, с.155-198], В.Т.Полек визначає вагому роль І.Франка у поширенні нашої літератури, культури серед німецької громадськості. Його німецькомовні статті, короткі характеристики та огляди літератури, як пише дослідник, це ті „золоті зерна“ [9, с.173] оцінки творчості І.Котляревського, зокрема його „Енеїди“ і „Наталки Полтавки“, які довели вагомість, значущість української мови та культури на світовій арені.

Окремою статтею вийшло дослідження В. Полека „Польські історики літератури про творчість Івана Франка“ [11], де є багато матеріалу про поширювача творів українського письменника серед російської і польської громадськості Л.Василевського. Цей поляк був особисто знайомий з Іваном Франком, захоплювався його всебічною обізнаністю і духовною близькістю до своїх знедолених земляків. Він дав свою оцінку творчості Каменяра. В.Полек відзначає сильні й слабкі сторони його критики. Також тут розглядається стаття Я.Петрушевича про І.Я.Франка, висвітлюються її основні положення, їх доцільність. Вчений робить зауваження, що „автор статті перебільшив вплив М.Драгоманова на формування Франка як письменника і громадянина“ [12, с.81]. Серед польських дослідників творчості Каменяра В.Полек відзначає також Т.Міхальського і його працю „Молода Україна. Думки і враження“ (Київ, 1909). У підсумку своєї статті В.Полек відзначає, що «... ще за життя І.Франка його ім'я користувалось увагою польських дослідників світової та української літератури і розглядалось у загальному контексті розвитку європейської літератури» [11, с.82]. Стаття ґрунтовно науково опрацьована, і свідченням цьому – список літератури на 20 позицій. Серед них бачимо і дослідження польських публіцистів в оригіналі, а також статтю І.Франка німецькою мовою. Гімназійне знання мов неодноразово ставало Володимирі Теодоровичу у нагоді при опрацюванні і висвітленні обраної теми, ним бралися до уваги погляди не тільки вітчизняних дослідників, але й зарубіжних.

Третій аспект дослідження франкознавства у В. Полека – бібліографія.

Як відомо, він починав свій шлях у науку бібліографом у бібліотеці Івано-Франківського державного педагогічного інституту ім. В. Стефаника, де пропрацював понад 20 років і організував відділ бібліографії та зробив вагомий внесок у розвиток краєзнавчої бібліографії. Його перу належать дев'ять бібліографічних покажчиків, серед них «Іван Франко і Прикарпаття: Матеріали до бібліографії». На цю працю у журналі «Жовтень» та «Літературній Україні»

з'явилися схвальні рецензії. Академік В. Качкан у своєму відгуку пише, що це «... перша у франкознавстві бібліографія красназничого характеру» [12]. В.Полеку також неодноразово доводилося бути рецензентом подібних досліджень. У статтях „Унікальна праця про Івана Франка" [13], „Горизонти франкознавства" [14] подає критичний аналіз робіт М.О.Мороза „Іван Франко. Бібліографія творів 1874-1964" та «Іван Франко: Бібліографічний покажчик 1956-1984», які містять чимало цікавої інформації про творчість, листування, діяльність Каменяра. Автор рецензій виявився вправним критиком і поціновувачем масштабних праць, зокрема й аналізованих покажчиків.

В.Полек як рецензент відзначився неабиякою обізнаністю у царині франкознавства, бо ж і сам стежив за виданнями творів Каменяра і появою різних досліджень його творчості. Дослідник-бібліограф відзначав ґрунтовність кожного видання, а особливо останнього. Саме цей покажчик відбиває найбільш інтенсивний і багатий, за визначеннями В. Полека, період у розвитку франкознавства. «... М.О. Мороз, — зауважує далі рецензент, — не просто подав найцінніші матеріали у хронологічному порядку, а розробив детальну тематичну рубрикацію, в якій подав усі проблеми франкознавства вказаного періоду, визначив і напрямки подальших досліджень» [14, с.126]. Зробивши такі узагальнення про рецензовану працю, В. Полек вказує й на певну плутанину в розділі «Місця І. Франка в УРСР».

Серед рецензованих проф. Полеком праць варто також згадати і про статтю „Нові факти" [15, с.162-164] — критичний аналіз монографії Ф.Погребенника „Іван Франко в українсько-російських літературних взаєминах". Науковець підсумовує уже зроблені дослідження, цитує деякі матеріали із монографії (більш стислий виклад цієї рецензії було опубліковано пізніше під назвою «Франко про Пушкіна» [16]). У статті розглядається матеріал про переклади творів славетного російського письменника у виконанні І.Я.Франка і акцентується увага на тому, що свою перекладацьку діяльність І.Франко розпочав і закінчив перекладами творів О.Пушкіна [15, с.163]. Далі у статті франкознавець наводить цікаву історію авторства статті „Олександр Сергійович Пушкін", що була передмовою до перекладені Каменярем „Драматичних творів" [15, с.163], доповнює новими фактам теми «І. Франко і М. Горький» та «Творчість І. Франка в українсько-російських взаєминах кінця ХІХ – початку ХХ століття».

Коротко зупинимось на останніх, виділених нами франкознавчих аспектах статей В.Полека. Дослідженню релігійного світогляду письменника було присвячено статтю „Вірш Івана Франка "Хрест" [17]. Як відомо, у повоєнні роки тему вірувань письменників намагалися обходити стороною, було простіше та ідеологічно вигідніше начепити на людину ярлик „атеїст". Однак у період духовного відродження нації, а зокрема її літератури, назріла нагальна потреба показати погляди письменника такими, якими вони були насправді. Отож, аналізуючи поезії Франка (маються на увазі ті, що були вилучені цензурою) науковець вказує на те, що письменник розумів значення християнства для свого народу і мав неабияку пошану до церковнослужителів та священний реліквій [див.: 17].

Заслужують на увагу також статті про традиції вшанування пам'яті Каменяра, а це і ювілейні концерти, і наукові конференції (замітки про них В.Т.Полек неодноразово робив для журналу „Радянське літературознавство“), а також відкриття меморіальних дощок і спорудження пам'ятників на його честь. Таку однієї з них під назвою „Руками народу“ [18] маємо розвідку краєзнавця про історію гранітної дошки „Честь Іванові Франкові – Гуцульщина 1916-1926“, встановленої у с.Криворівня на 10-ті роковини від дня смерті І. Франка. У статті є також оповідь про польського письменника С.Вінченца, який на власні кошти спорудив обеліск пошани Каменяреві у саду своєї вілли у селі Слобода Рунгурська Коломийського р-ну, де викарбувано такі слова «На пам'ять Іванові Франку – синові цієї землі, присвячує доктор Станіслав Вінценз». Далі у статті В. Полек називає ще багато пам'ятних місць на Прикарпатті, де потрібно встановити пам'ятні дошки або пам'ятники Каменяреві.

Зі статті Х.Сорохтей „Кімната імені Франка“ [18] дізнаємося, що В.Полек є не тільки глибоким дослідником-франкознавцем, а й одним із ініціаторів та організаторів створення кімнати-музею письменника в колишньому Івано-Франківському педінституті, де було розміщено багато цікавих і цінних експонатів, зокрема з його власної колекції.

Підсумовуючи сказане, варто підкреслити міцний науковий ґрунт франкознавчих студій професора Володимира Теодоровича Полека. Окрім численних папок із вирізками статей про І.Я.Франка, десятків критичних праць і творів письменника, у фонді професора зберігається листування з онукою Каменяра З.Т.Франко, із працівниками Наукової бібліотеки Львівського університету імені Івана Франка (письменник був її постійним читачем, прижиттєво зробив помітки на часописах і публікаціях зі своїми матеріалами, які зберігаються там), а також працівниками музею Івана Франка у Львові. Загалом спадщина В. Полека дуже вартісна, окремі його праці потребують доопрацювання і видання, а франкознавча тематика у його розвідках може стати темою глибших наукових студій.

Література.

1. *Полек В.Т.* Польські історики літератури про творчість Івана Франка / В.Т. Полек // Українське літературознавство : респ. міжвід. наук. зб. – К., 1983. – Вип. 40. – С.78-83.
2. Володимир Теодорович Полек : бібліографічний покажчик / Укл. Б. Гаврилів ; 2-е вид., доп. і перероб. – Івано-Франківськ, 1999. – 85с.
3. *Полек В.Т.* Історія української літератури Х-ХІІ століть : навч. посіб. – К. : Вища шк., 1994. – 144 с.
4. *Полек В.* Сторінки історії : Іван Франко у Станіславі / В.Т. Полек // Прикарпатська правда. – 1962. – 11 листопада.
5. *Полек В.* Іван Франко на Прикарпатті : Путівник / В.Т. Полек. – Ужгород : Карпати, 1966. – 64 с.

6. *Полек В.Т.* Івано-Франківськ у житті і творчості Івана Франка // Тези обласної науково-практичної конференції, присвяченої 325-річчю заснування міста Івано-Франківська. – Івано-Франківськ, 1987. – С.81-82.

7. *Полек В.* Сторінки українсько-німецьких історико-культурних взаємин / В.Полек, Б. Ступарик. – Івано-Франківськ, 1999. – 135 с.

8. *Франко І.* Зібрання творів: у 50-ти тт. – К.: Наук, думка, 1976-1986. – Т. 13. – С.174.

9. *Полек В.* Українська література у зарубіжній критиці і перекладах. Перша частина / В. Полек. – Івано-Франківськ : Нова зоря, 1998. – 199 с.

10. *Полек В.* «Вічний революціонер» мовами народів світу / В. Полек // Прикарпатська правда. – 1977. – 4 лютого.

11. *Качкан В.* Цінна праця // Рад. Гуцульщина. – 1966. – 6 листопада. – С.49.

12. *Полек В.* Унікальна праця про Івана Франка / В. Полек // Прикарпатська правда. – 1966. – 16 листопада.

13. *Полек В.* Горизонти франкознавства / В. Полек // Жовтень. – 1989. – №5. – С.125-128.

14. *Полек В.* Нові факти / В. Полек // Вітчизна. – 1987. – №4. – С.162-164.

15. *Полек В.* Франко про Пушкіна / В. Полек // Новий час. – 1995. – 24 серпня.

16. *Полек В.* Вірш Івана Франка «Хрест» / В. Полек // Новий час. – 1995. – 24 серпня.

17. *Полек В.* Руками народу / В. Полек // Ленінська молодь. – 1966. – 13 травня.

18. *Сорохтей Х.* Кімната імені Франка / В. Полек // Прикарпатська правда. – 1966. – 6 вересня.

Вперше опубліковано в журн. «Перевал» (2006, №2-3, с.145-150)

The figure of genius Ukrainian writer Ivan Franko draws the attention of researchers. At the time, studied art and Masson known scholar of Ukrainian, bibliographer, Professor PreCarpathian National University Volodymyr Teodorovych Polyek (1924-1999). His pen are 97 articles on Ivan Franko-intelligence. Overall scientific heritage is very expensive, some of his work need revision and publication, and Ivan Franko themes in its exploration may become a theme of deeper scientific studies.

Keywords: Ivan Franko, Volodymyr Polyek, bibliography, reference, translation skills, memory.

УДК 821.161.2:011/016
ББК 83.3(4Укр)

Н.Р. Галярник

**ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ГНАТА ХОТКЕВИЧА
(з архівних матеріалів Іменного Фонду професора В.Т.Полека в
книгозбірні Наукової бібліотеки
Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника)**

Об'єктом дослідження стала творча діяльність Гната Хоткевича, інформація про яку зібрана у фонді професора В.Т.Полека Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Ключові слова: архівний фонд, документальний фонд, нотні видання, театрознавство, Гнат Хоткевич, Гуцульський театр, бандура, Сидір Людкевич.

У наш час «інформація», «наукова інформація» цілком природно поєднані з життям суспільства. Розвиток науки, культури, техніки, економіки і політики, інших галузей громадського життя не може розвиватися без інформації в тій або іншій формі.

Визначну роль у формуванні інформаційного ринку сучасності, реалізації накопичення та обміну інформацій мають архіви та бібліотеки, різні за типом, своїм призначенням, умовами створення і функціонування інформаційні центри.

Архіви виникли як установи або структурні частини установ, які здійснювали приймання, зберігання та використання документів насамперед як об'єктів історичної інформації. Архів був і залишається зібранням комплексів документів, що історично склалися, і тим самим відображає історію установ та осіб, які діяли у певні часи на певній території [2; 214].

Бібліотекознавство визначає поняття «бібліотека» як інформаційний, культурний, загальноосвітній заклад, що має організований фонд тиражованих документів і надає їх у тимчасове користування фізичним та юридичним особам [2; 215].

Спорідненість архівів та бібліотек полягає в тому, що вони є інформаційними центрами, зберігають об'єкти інформації й надають для використання ці об'єкти з різною соціальною метою. Отже, і архіви, і бібліотеки є соціальними інститутами.

Для архівів характерне те, що в них зберігаються головним чином оригінальні, автентичні документи, котрі відображають справжнє авторство певної особи чи установи. Основним об'єктом праці бібліотекарів і об'єктом зберігання є все ж таки книги. «...Книги – це опублікований документ у формі видання або шляхом депонування, призначений для використання через книжкову торгівлю або через бібліотеку, фонотеку, відеотеку тощо» [3; 20]. Книга – оригінальний документ у порівнянні, скажімо, з рукописом. Це

тиражований документ, і навіть рідкісні видання – менш унікальні, ніж авторський рукопис самого твору, опублікованого у вигляді книги [3; 20].

Суттєву відмінність між архівом і бібліотекою як установами вбачаємо у питаннях організацій документів, що в них зберігаються, хоча і перші, і другі мають пофондову організацію зберігання документів. Архівісти розрізняють два поняття: документальний фонд і архівний фонд. **Документальний фонд** – весь комплекс документів, утворений завдяки діяльності установи або окремої особи, сім'ї, роду. Частина документального фонду, що має історичне значення і передана на зберігання до архівної установи, вважається архівним фондом [4; 34]. Саме поняття «фонд» в архівознавстві має історичну природу, і документи, що там зберігаються, мають чітко відображати історію діяльності, структуру установи–фондоутворювача або біографію і життєву діяльність особи–фондоутворювача.

Об'єктом роботи стала **творча діяльність Гната Хоткевича, інформація про яку зібрана у фонді професора В.Т.Полека**. Матеріали цієї тематики охоплюють три папки (№563, 564, 565) особистого архіву вченого та публікації самого фондоутворювача у місцевих газетах.

Перша папка (№563) містить листи Хоткевич Платониди Володимирівни до В.Т.Полека, рукописи письменника та спогади його учнів. У цій папці знаходяться й листи кореспондентів Платониди Хоткевич. Серед них – Платон Воронька. У своєму листі він висловлює радість із приводу призначення пані Хоткевич директором музею в с.Криворівні.

Спогади Іларія Карбулицького, колишнього редактора «Каменярів», знайомлять нас із Хоткевичем-бандуристом: «Публіка була дуже одушевлена і безчисленним «бісам» «майже всіх програмованих пісень не було кінця...» [п.563, 16].

Серед рукописних матеріалів знаходимо **нотний запис та перелік невідомих у літературі пісень**, записаних у харківський період творчості письменника [п.563; 8-12].

Дуже цінною для дослідників творчості письменника є довідка, видана Спілкою радянських письменників України, Харківським обласним правлінням про те, що Г.Хоткевич розпочав літературну працю 1897 року, а 1 листопада 1937 року минув його сорокалітній стаж. Довідка підписана Ю.Смоличем і Байдебурою, датована 17 лютого 1938 р. [563; 13].

Значну цінність становлять і **спогади Надії Віталіївни Суровцової**, котра довгий час листувалася з дружиною письменника (у папці зберігаються її листи). Це листування приватного характеру. «...Для людей мого покоління, – згадує Надія Віталіївна, – Хоткевич був романтичним символом українського руху, любові до Батьківщини, її минулого, сучасного та майбутнього, і його многогранний талант відтворився не тільки в літературній та художній діяльності...» [563; 33].

Н.В. Суровцова тричі зустрічалася з великим письменником: 1910 р. в Умані, де Гнат Мартинович дав концерти гри на бандурі; у Петербурзі, де письменник виступав із лекцією на тему: «Боротьба українців Австро-Угорщини за свій університет у Львові»; у столиці України м.Харкові під час

обговорення книги Г.Хоткевича «Богдан Хмельницький». Він запам'ятовувався як талановитий бандурист і співак, оригінальний лектор і самобутній письменник.

У папці містяться **спогади Володимира Мартинюка** про вчителя і наставника, з котрим він познайомився під час навчання на робітфаці при муздрамінституті (навчаючись грі на бандурі). «Лекції по бандурі були надзвичайно цікаві тому, що кожний прийом показував Гнат Мартинович так майстерно, що кожний урок був для нас своєрідним концертом слухання різних творів на бандурі. В такого педагога була настільки невичерпна фантазія, що на такому примітивному інструменті він міг грати твори Моцарта, Гайдна, Чайковського, Римського-Корсакова, а не теми народних пісень, то не можна переслухати... Грав і співав Гнат Мартинович багато. Голос звучав свіжо, дуже приємного бархатного тембру...», – писав кореспондент [563; 53].

Спогади І.Ф. Шульженка розповідають про викладацьку діяльність Г. Хоткевича в Харківському зоотехнічному інституті: «Гнат Мартинович Хоткевич постає в моїй пам'яті як блискучий викладач української літератури, котрий привернув увагу своїх слухачів до творів Т.Шевченка, І.Франка та інших письменників» [563; 72].

Гнат Мартинович відомий і як письменник, музикант, композитор, організатор і керівник оркестру й хору студентів. Усі свята і вечори в інституті проходили під його керівництвом. Опубліковані в цей період його твори зразу ж починали ходити по руках студентів («Гірські акварелі», «Камінна душа» та інші) [563; 73].

Листи Платониди Володимирівни до Володимира Теодоровича засвідчують теплі дружні відносини. У них йдеться про літературні справи, а також про клопотання пані Хоткевич щодо літературної спадщини Гната Мартиновича, про працю на посаді директора музею ім. І.Франка у Криворівні.

Папка №564 містить матеріали автобіографічного характеру. Це світлина 1906 р., на якій зображені **учасники свята в Коломії з участю бандуриста Гната Хоткевича**. Фотознімки, датовані 27 грудня 1967 р., зроблені в день 90-річчя письменника. На них відтворено виступи Платониди Володимирівни та інших учасників святкування [564; 5-9]. У папці знаходимо світлини з вистави «Камінна душа», постановки Івано-Франківського обласного музично-драматичного театру ім. І. Франка, за участю акторів Ю.Шиманського, І.Остаповича, Т.Перети, М.Гуріна, Х.Фіцалович та ін. [564; 10-21].

Папка №564 включає **бібліографічний список творів Г.Хоткевича**, зроблений Книжковою палатою УРСР м.Харкова 1958 р. [564; 22-32].

Автобіографія Гната Хоткевича, написана жартівливим тоном, жвавою народною мовою, становить чималу цінність для вивчення життєвого і творчого шляху письменника, його літературних та естетичних уподобань. Подекуди вона нагадує гуморески Остапа Вишні, з яким підтримував творчі та дружні стосунки Гнат Мартинович, а саме: «... Батько мій був граф, потомок великих і славних гетьманів Хоткевичів. Правда, він служив поваром, але то внаслідок родинних інтриг (вони ж усе інтригують, оті вельможні пани). Мати моя теж була графиня Сумського в'їзду Харківської губернії. Між іншим – зазнала ще кріпацтва й добре його пам'ятає» [564; 34].

Батькам у Харкові було матеріально важко прожити, тому вони часто вирушали до села: «... вражіння з міста уступалися на другий план перед вражіннями села такими яскравими, ядерними...» [564; 35]. Свої творчі спроби майбутній письменник розпочав у 6-7 років; писав «драму» з розбійничого життя. А в 11-12 років «... читав Гоголя, і мені здалося, що він неправильно пише. Давай я його поправляти, а коротше сказати – перекладати на українську мову... Я перекладав того Гоголя, що писав по-українському російськими словами...», – згадує Г.Хоткевич [564; 35-36].

«...Факт перекладання Гоголя на українську мову свідчить, що у 80-х роках наші села, навіть такі, як Деркачі, в 13-ти верстах від Харкова, не втратили української стихії, коли от вона могла відбитися в свідомості малого хлопця, який зроду не бачив української книжки й не знав нічого про якусь там ріжницю мов», - читаємо в автобіографії [564; 36].

Закінчивши школу, майбутній письменник «...чомусь дістав замилювання до історії і мріяв про історично-філологічний факультет. Але свідомо не пішов до нього... Пішов до технологічного інституту, а воно, як виявилось потім: жени природу в двері, а вона влетить в вікно, – і я працював усе життя в галузі історії. І – цікава річ! Історією я цікавився довго і серйозно, і будучи дорослим – усе ж уважаюся дилетантом, а інженерну науку проходив хлопцем – і все ж я й досі «спец»...», – писав Г.Хоткевич [564; 38].

«... З днів технологічного життя цікаво відмітити от що. Року 1895 в с.Деркачах я влаштував вистави для селян в спеціально побудованому будинкові. У купця Михайлова випросив коня й об'їхав усіх довколишніх поміщиків; хто дощок дав, хто гвіздків, хто десятку, – і з того всього стала сцена в садку одного дядька... ставили ми «Назара Стодолю», «Як ковбаса та чарка», «97», «Яблуневий полон»... [564; 40].

1897 року вийшов друком нарис «Грузинка», вміщений у галицькій «Зорі». Так, офіційно розпочався творчий шлях цього самобутнього письменника.

1895 року в особі Гната Хоткевича народився неперевершений бандурист, виконавець та композитор. «95-го року справив я собі бандуру й почав грати, а мабуть, уже в слідуючому, 96-му, виступав з великим успіхом у Полтаві..., а 97-го... розпочалася й моя видавнича робота» [564; 41]. Серед письменників старшого покоління Гнат Мартинович виділяв Олександра Катренка: «... тип старих мирних українців, що любили органічною любов'ю свій край і свій нарід; мов огник, десь глибоко в душах держали свою святиню – українську ідею і йшли з нею, як з демонстрацією, через базари життя. Ніяких надій, ніяких перспектив, горизонтів, і вже – аж ніякісінької політики. Та й в голову вона не приходила, бо їм велено було одно: не вгасить. І вони не гасили. Ледве блимало світличко, ледве жевріло, а таки тліло. Згодом прийдуть ті, що роздмухають» [564; 43].

1899 року Гнат Хоткевич працював машиністом, мав закінчити навчання в інституті, але через участь у студентських заворушеннях був висланий із Харкова.

Згодом доля зводить майбутнього письменника з композиторами Лисенком та Стеценком.

Потім було закінчення інституту, робота на Катерининській залізниці, громадській книгозбірні «Общество грамотности», незліченні виступи з бандурою, організація оркестру бандур, лір та троїстих музик. Гнату Мартиновичу вісім разів відмовляли в дозволі організувати концерти у Харкові.

«А то от іще цікава штука – перший робітничий театр на Україні. Це я заснував аматорське товариство з самих робітників паровозного заводу, – згадував Гнат Хоткевич. – Півтораєста душ самих робітників, бо єдиний «тілігент» серед них був я. Років два грали ми в Народньому домі, – і то був гарний час... А дати в ті часи 150 свідомих українців у робітничу масу – я вважаю серйозною своєю заслугою» [564; 49-50].

У проміжку 1900-1905 рр. побачила світ книга «Поезія в прозі» Гната Мартиновича, за яку С.Єфремов посвятив автора «у лицарі символізму» [564; 50].

Свою письменницьку діяльність Гнат Хоткевич характеризує так: «...Талант у мене невеличкий, але все ж більший, ніж я міг виявити. Я чув, що міг би дати щось серйозніше, сильніше, ніж зумів, але самотність, брак, повний брак зовнішнього стимулу до писання, неможливість і невміння друкувати свої твори – все те фатально відбилося на моїй літературній фізіономії; і то остільки фатально, що от я навіть утратив жартливий тон, що був його взяв спочатку... Служіння літературі видавалося мені найвищим заняттям, і я влив туди всю свою молоду енергію... Я не знав тоді, що окрім сякої-такої талановитости треба мати ще дещо. Для одних оцим дещо є опертя на якусь організацію чи партію, для других – індивідуальне вміння, для третіх – ще що-небудь, а в мене нічого з того не було» [564; 51-52].

Події 1905 року привели Гната Мартиновича в еміграцію, в Галичину. Це був надзвичайно продуктивний період творчої біографії письменника. «Написав я в Галичині багато, але багато з того й пропало. От були в мене «Опришки», ціла низка легенд про опришків, оброблених літературно... Із значних річей я написав у Галичині повість «Авірон», «О полку Ігоревім», «Рогнідь». «Море», «На залізниці», тетралогія «Богдан Хмельницький» (у первісній редакції), «Камінна душа», гуцульських п'єс аж п'ять, і найбільша робота – історичний роман «Берестечко». Для нього я самі матеріали збирав два роки. Скільки то списано паперу, то ви й не уявляєте собі, читачу! Але подужати цеї речі так я й не подужав», - читаємо в автобіографії Хоткевича [564; 53].

«Надзвичайно красне, надзвичайно звучне й оригінальне гуцульське наріччя» захопило автора, і він став його прекрасним знавцем.

За порадою В. Гнатюка **літо 1906 року Гнат Хоткевич провів у Карпатах**. «Як роззявив я рота від здивування, прибувши на Гуцульщину, то так із роззявленим ротом і ходив шість літ», – згадував письменник [565; 107].

Гуцульський театр, організований Гнатом Мартиновичем, став унікальним явищем в історії української культури: «...перша трупа проїхалася по Галичині з таким тріумфом, що мені вже менше труда було на друге літо збирати товариство чоловік до 60. Написав я для них п'єси «гуцульсков бесідов» [564; 53].

У своїй автобіографії Гнат Хоткевич писав: «... Про Галичину й галичан zostалися в мене найкращі спомини, я полюбив і цей край, і тих людей. От я був там чужа людина, до певної міри – в чужому краї; жилося мені неважно, а під кінець то й зовсім погано; але от zostалися світлі вражіння й гарні спомини. Багато з наших материкових українців не люблять галичан. А я їх бачив зблизька – і зрозумів їх, полюбив...» [564; 54]. «...Коли росіяни руйнували Галичину, я дуже близько приймав те до серця, - а чим допомогти? Я написав велику книжку про Галичину на російській мові, але вона видалася видавцям московським «слишком революционной» (одна восьма частина тої книжки вийшла потім у виданню «Союза» під заголовком «Кооперація в Галичине»). А потім надумав поїхати з лекцією про Галичину, аби знайомити суспільність з тим краєм і творити опінію. Був, між іншим, і в Петербурзі. Там лекцію влаштували кадети. Народу було багато, слухали уважно. Після були дебати...» [564; 57-58].

Гнат Мартинович згадував: «робив усі можливі заходи, щоб перевезти на Україну й показати свій гуцульський театр. Їздив туди-сюди – шукав грошей... і тільки одна єдина Марія Костянтинівна Заньковецька відгукнулася з усією щирістю своєю – більше ніхто... але зібрати стільки грошей, щоб перевезти театр я все ж не зміг. Перевіз сюди тільки кілька душ майстрів-кустарів (гуцули – надзвичайні художники в роботах по дереву, шкірі, металу), бо хотів показати гуцульську вмілість. Окрім того, замість трупи злагодив 10 душ гуцулів, що мали поїхати з концертом етнографічним і заробити грошей на перевіз усього театру» [564; 56-57].

Однак усьому перешкодила війна. Пізніше революція 1917 року затягла у вир подій, хоч письменник і давав собі слово не брати участі ні в якій громадській роботі.

Закінчується автобіографія Гната Мартиновича філософським роздумом: «.. Лінія людського життя й людської діяльності мусить іти так, що кульмінаційною точкою має падати бистро і чим більший кут дає, тим краще: природа розчищає місце для нової творчості. А отакі видання це все одно, що штучне дихання, кисень, камфора... А може, ж моя лінія ще йде вверх? А може ж я ще не дійшов «до точки»? А може ж я ще «подаю надежды и оные питаю»? кажуть же, що буває «вторая молодость». А якщо буває вторая, то чому ж не быть третій, четвертій і т.д.? А коли так – живем, значить! Дайош!» [564; 61].

У папці №564 розміщені архівні матеріали Гната Хоткевича, а саме: неповний перелік друкованих праць письменника, матеріали про його творчу діяльність: виписки з газет та документів, зроблені професором В.Полеком та П.В.Хоткевич.

Стаття Гната Мартиновича «Під розвагу», опублікована у газеті «Діло» 17 грудня 1910 р., актуальна і сьогодні. Розпочинається вона так: «Наша Гуцульщина все видавалася мені закопаним скарбом, о котрім ніхто не знає, красовицею, котра буде жінкою королевича, але поки що ходить у подертій суконці» [564; 81].

Зачарований красою Гуцулії, самобутністю й обдарованістю її корінного населення, письменник став великим пропагандистом, популяризатором усього гуцульського. Про це свідчить ряд книг, статей, написаних автором і

розміщених в українських та російських часописах. У статті «Під розвагу» Гнат Хоткевич висловив занепокоєння: «Чи варто тую красовицю виводити у світ?» Чи не зашкодить цивілізація, розвиток туризму первісній красі краю та життю самих гуцулів? І відповідає, що необхідно «приваблювати капітал і талант для того, щоб Гуцульщина зосталася нашою, українською, і від цього мали вигоду самі гуцули.

Цінним матеріалом для нас є **спогади дружини письменника**. У них розкривається багатогранна діяльність Гната Мартиновича, зокрема як перекладача. Адже восени 1921 р. письменник переклав драму Калідаси «Шакунталя» українською мовою. «Ця прекрасна річ просилася на екран, він пише сценарій. До останнього дня життя у нього була думка написати оперу. Музичні ілюстрації до цього перекладу, побудовані на древні індуських гамах, виконувалися членами товариства «Митуса», яке організував тоді Хоткевич...», – читаємо у спогадах [564; 175].

Одночасно Гнат Мартинович писав «Історію Галицького театру». З цієї роботи було надруковано «Театр народний і середньовічний», монографію «1864-й рік в історії Галицького театру».

Платонида Володимирівна згадувала: «У своїй книзі «Музичні інструменти українського народу» Хоткевич відводив належне місце дослідженню гуцульських народних інструментів. У 1934 р. у брошурі для виставки народних інструментів Всесоюзного Дому Народної Творчості у Москві ім. Крупської, яку Хоткевич писав на замовлення, він присвятив цілий розділ опису гуцульських народних інструментів.

Часто згадував Хоткевич про своїх улюблених гуцулів! Свою безмежну любов до них проніс через все своє життя і зумів її передати іншим: «... Коли під час тяжкої хвороби приходили думки про смерть – я вживала цілющих ліків – спогадів про Гуцульщину. Варт було щось запитати, пригадати, як відразу, перейняте сумом лице, мінилося, все відходило пріч і лилися спогади про Криворівню, Голови, Красноїлля, про Потяків. Якиб'юка, Харуків, Шекерика, Гулейчука... Від перших днів знайомства з Хоткевичем і я перебувала під вражінням тих оповідань, поезії і краси Гуцульщини, і зі мною все жила думка про те, щоб побувати у цьому закутку землі української, і тепер я радію, що ця мрія стала дійсністю!..» [564; 175-176].

Дружина письменника зазначала: «... Організацію «Гуцульського театру» в театральній діяльності Хоткевича треба вважати кардинальною. Перебування гуцульського ансамблю в Харкові (1912-1914 рр.) ... сприяло широкій популяризації гуцулів. Виступ у Москві, Одесі, Херсоні, Миколаєві, Києві, Харкові на ті часи було явищем незвичайним. В архіві Хоткевича є програми лекцій, концертів, відгуків преси, яка відзначала заслугу Хоткевича у популяризації гуцулів і гуцульського мистецтва [564; 176].

«Слухаючи їх, – пише про гуцулів харківський професор М.Ф.Сумцов, – мимоволі думаєте, – ось де таємне зерно народного духу, підмога для перенесення вікових страждань, запорака нових, невідомих культурних можливостей і нових духовних сил... Разом з тим, дивлячись на цих простих селян, мимоволі думаєте, – який на протязі віків ви бережете дорогоцінний, виховний засіб, ви – бідні люди плуга, жертва всіляких апетитів, ви що

зберегли в глуші своїх гір ті мелодії, якими будуть жити і тішитись майбутні покоління в кращих життєвих умовах» [564; 176].

Х.Д.Алчевська надзвичайно тепло згадує про концерт гуцулів – «братів по національності й по мові, які живуть у Карпатських горах» [564; 177].

За словами Платониди Володимирівни: «В літературній спадщині Гната Хоткевича значне місце займає гуцульська тематика. Для гуцульського театру були написані п'єси з гуцульського життя, які відображали їх історію, побут і звичаї. П'єса «Довбуш» має 7 варіантів! До циклу гуцульських оповідань треба віднести ще повісті «Опришки», «Поніпалек і Туманюк», «Довбуш»... [564; 180].

Хоткевич зібрав велику збірку етнографічних матеріалів, частина з них перекладена російською мовою. Значна кількість розгубилася у вирі війни.

Особливий інтерес викликає збірка легенд про Довбуша. Хоткевич вважався дуже сумлінним дослідником.

1922 року у Харкові було відзначено громадським комітетом 25-літній ювілей літературно-наукової діяльності Хоткевича. Тоді ювілейним виданням вийшла «Камінна душа» [564; 180].

До шевченківської тематики письменник ішов усе своє життя. У статті «Його горіння» Платонида Хоткевич писала: «Я б сказала, що Гнат Мартинович перше, ніж взятися за цю роботу, готував себе до неї з якоюсь побожністю, з якимось особливим почуттям обов'язку. Від того часу, як він приступив до роботи над романом, у домі все було насичене ім'ям Шевченка. Перед нами поставав образ Кобзаря з моменту його появи на світ і до його останніх днів.

Якось, не домовляючись, всі навколо створювали сприятливу для творчості обстановку, у нас у всіх було почуття, що відбувається щось надзвичайне...

Він використовував усі джерела, які тільки можна було роздобути для детально вивчення доби.

Роман був задуманий в чотирьох частинах на 200 друкованих аркушів. Це мала бути епопея. І була його лебединою піснею... Письменник не скінчив задуманого роману» [565; 89].

Одна з найцінніших особливостей твору Хоткевича –напрочуд майстерне поєднання високої художності й дослідницької вдумливості. Досить сказати, що Гнат Мартинович написав близько 30 розвідок про Шевченка.

Член-кореспондент Академії Наук УРСР Євген Степанович Шабліовський писав: «... Мені відомі праці Г.М.Хоткевича – про Енгельгардтів, про дитячі роки Шевченка, розвідка Г.Хоткевича на теми: «Чи був Шевченко у Варшаві?», «Рустем чи Лампі?», «Фантастичні дати», розвідка про Кирилівку, а також фрагменти фундаментальної праці Г.Хоткевича белестричного характеру – з циклу «З сім'ї геніїв» [564; 185].

Варто відзначити, що науково-дослідні праці Г.Хоткевича відрізняються високим науковим рівнем, оригінальною і свіжою постановкою проблем, солідною аргументацією на основі першоджерел архівних та мемуарних. Щодо белетристичних творів Г.Хоткевича, то створені вони з великою художньою майстерністю і представляють собою кращі зразки в цьому жанрі.

Науково-творча діяльність Г.Хоткевича в галузі шевченкознавства настільки різнобарвна і талановита, що, безперечно, увійде в золотий фонд високих досліджень про великого нашого поета» [564; 185].

Папка №565 охоплює матеріали з 1945 до 90-х рр. Газетні статті розкривають багатогранну культурно-громадську діяльність Г.Хоткевича, котра «продовжила традиції творчого універсалізму. Властивого українській інтелігенції, представники якої – Ф.Прокопович, Г.Сковорода, Т.Шевченко, І.Франко, Б.Грінченко досягли значних результатів у різних сферах культури» [565; 1].

Ряд статей знайомить нас із формуванням Хоткевича-бандуриста, дослідника, конструктора інструментів, педагога, композитора, аранжувальника, який став фундатором професійного кобзарства, теоретиком і практиком бандурного мистецтва. У статті «Вічножива струна» мистецтвознавець Віолета Дутчак простежує розвиток музичного таланту Гната Мартиновича. Дописувач розповідає про співпрацю М.Лисенка та Г.Хоткевича, його участь у підготовці 12-го археологічного з'їзду, пропаганду кобзарського мистецтва.

Преса Галичини й Буковини, за свідченням В.Дутчак, назвала Гната Мартиновича «відомим, славетним, видатним, відзначаючи віртуозність виконання, тонкий художній смак, артистизм і музичність» [565; 2].

Видатний композитор С. Людкевич 1906 р. писав: «Хоткевич підніс гри на бандурі до своєрідного артистизму, зробив спосібною до більшого числа модуляції та добув з неї чимало зовсім нових, незвісних ефектів і нюансів, про які ніхто би й не думав...» [565; 2].

Перу Гната Мартиновича належить «**Підручник гри на бандурі**» – перший в історії кобзарства. Під час другого концертного турне Галичиною Гнат Хоткевич виступав у ролі скрипаля у складі струнного тріо. Період 20-30-х рр. ХХ ст. засвідчує розквіт таланту художника і митця.

Цикл статей Галини Хоткевичівни «Взяв би я бандуру, або етнографія за Хоткевичем» – це спогади доньки славетного митця, написані у далекому Греноблі. Ось що розповідається в них про творчу спадщину композитора: «Всіх його творів нараховується біля 182, з них 68 – для бандури. Друковані вони не були, а виконувалися головним чином батьковими учнями, що переписували їх, часто на клаптиках паперу. А доля тих учнів склалася нелегко. Деякі загинули, деякі попали аж до німецьких таборів, пережили жахливі часи, але трималися разом, «міцно оберігали бандуру», і вона зберегла їх! Це ж вони, опинившись після війни в США, своєю самовідданою, невпинною творчою працею зуміли показати, що «Працює капела над збереженням творчих надбань минувшини, надаючи особливого значення спадщині Г.Хоткевича, щоб твори його та призабута техніка харківського способу гри на бандурі повернулася із забуття» [565; 3].

«І ось у 1991 році славна заокеанська капела під гаслом «Ми знов з тобою, Україно!» прибула на Батьківщину! З нею звуками творів своїх повернувся й Гнат Мартинович. Майже кожна третя точка програми концерту була твором Хоткевича. Концертували у 13 містах України» [565; 3].

У мемуарах доньки композитора знаходимо ще й такі цікаві факти: «В 1936-му Одеська кіностудія запросила Хоткевича грати роль сліпого бандуриста на весіллі (у фільмі «Назар Стодоля»). Дорогоцінні кадри! Там після чарки та приказочки грає Хоткевич сумної, а потім веселої. Це ж його голос, його гра, на отій маленькій улюбленій бандурі, це його присутність!» [565; 4].

Галина Гнатівна згадує: «а ще малював Хоткевич, скриньку з фарбами носив з собою. Змалював Гердліччин будинок і Юріштанів «осєдок», церквицю в Криворівні, плебанію, де жила попада Маруся. Є і Піп-Іван, і Говерла, «Писаний камінь» та «Стежка до церковці від дороги». Триста малюнків було в батьковій дерев'яній скринці...

Коли хто має перше, чернівецьке, видання «Кам'яної душі» 1911 р., подивіться на сторінку 71. Там на заставці якраз один із тих малюнків – завиток дороги і місточок зліва. То **дорога з Криворівні на Яворів**. Ще в тій книжці понад 70 малюнків – то все батькова праця...» [565; 8].

Тему кобзарства продовжує **стаття П.Арсенича «Гнат Хоткевич – кобзарем»**. У ній дописувач наводить уривок із неопублікованих спогадів літературознавця Ростислава Заклинського про виступ кобзаря у Станіславі: «Концерт Хоткевича в супроводі бандури відбувся у великій залі міського театру. Приміщення було переповнене слухачами. Присутні з ентузіазмом вітали Хоткевича. Особливо вбилася в пам'ять народна українська пісня про Солоху. Гнат Хоткевич майстерно підкреслював гумористичний бік пісні мімікою обличчя та легкими рухами тіла. Зала гриміла оплесками і викликала на сцену письменника-артиста» [565; 11].

Перу Петра Арсенича належить цілий цикл статей на тему «Гуцульський театр та його виконавці». У цих матеріалах йдеться і про розвиток славнозвісного театру, і про долю його учасників. Згадувану тему розробляли й інші дописувачі: В.Стеф'юк, М.Прохорець, Б.Прут, В.Передрук, М.Прохорець. Із своєрідністю творчого обдарування Г.Хоткевича нас знайомлять П.Арсенич, О.Міньківський, Н.Годієнко-Андріанова, О.Герасименко, А.Мельничук, Є.Волиняк, В.Півторадні.

У статтях, представлених у папці, йдеться про публікації творів Г.Хоткевича, обговорення їх у пресі. Це матеріали І.Пелипейка, Б.Володарчука, А.Погрібного, В.Глинчака, В.Стеф'юка. Серед них стаття професора В.Полека про двотомне видання письменника з аналізом другого тому, де зібрано твори гуцульської тематики.

У своїй статті «Незакінчений роман» Г.Хоткевич знайомить нас з умовами написання роману «З сім'ї геніїв». Інші статті дружини письменника розповідають про творчу діяльність Гната Мартиновича, зокрема в Галичині, про яку він писав у спогадах: «Гуцульщино! Найкращий закуток землі української! Хто бачив гори, жив у гуцульському селі, відчув їх велич і красу, чув тужливу трембіту, чув шум Черемоша і потоків, що несуть свої води до нього, той тебе не забуде» [565; 125].

Стаття В.Полека «Верховинці» Й.Коженювського – інформація про польського письменника та історію написання драми «Верховинці». Відомо, що ця п'єса послужила основою для драми «Антон Ревізорчук», котру з великим

успіхом поставив Г.Хоткевич з акторами «Гуцульського театру». Краківська преса писала: «Не припускав, мабуть, Коженьовський, пишучи свій твір, щоби у тих самих гуцулів, серед яких він черпав своє натхнення, знайшлися такі неперевершені виконавці ролей його п'єси» [565; 156].

В окремій папці (№217) знаходимо спогади Ростислава Заклинського, надіслані на прохання Платонида Володимирівни. Ці мемуари мають назву «**Всеукраїнський письменник і громадський діяч (Спогади про Гната Хоткевича)**». У них читаємо: «Ніхто, думаю, не зробив більше для зближення обидвох частин України, розділених айстро-російським кордоном, а пізніше радянсько-польською границею, – як Гнат Хоткевич... Він же поширював знайомство з фольклором Західної України серед українського суспільства усієї України; і навпаки, переносив народну творчість Східної України на західні українські землі. Він же розкрив перед читачами революційне геройське життя Карпатської України; і тим самим показував, що на заході України збереглися не тільки елементи передхристиянських вірувань, але й живі спомини про її революційне минуле.

Таким чином, Гнат Хоткевич зробив більше, ніж хто-небудь інший, для взаємного наближення розірваних окупантами частин України і для її єднання...» [217; 22-23].

Отже, архівні матеріали, зібрані професором В.Т.Полюком, вказують на те, що природа щедро обдарувала Гната Хоткевича. Власною невсипущою працею досяг він вершин культури, хоч його життя було сповнене горя й поневірянь.

«... Працювати за чотирьох душ..., щоб скрізь було повно Хоткевича, – такий девіз поставив собі письменник, і лишався вірним йому до кінця свого життя. Творча іскра не жевріла, а яскраво палала в його серці впродовж усього його нелегкого життєвого шляху. Так, він не тлів, а горів, як і личить справжній Людині, вірному синові свого народу, якому він віддав увесь свій хист і снагу – до останнього подиху... Недарма академік О.Білецький ще 1937 р. назвав Гната Мартиновича одним із найзначніших явищ в українській літературі ХІХ-ХХ ст., розміри й вага якого будуть оцінені по-справжньому не так швидко...» [565; 56].

«Те, що встиг створити за своє життя Г.Хоткевич, розкриває перед нами у всій красі його різнобічний талант, його надзвичайно тонку мистецьку душу, все багатство якої він віддав служінню рідному народові», – згадувала Платонида Володимирівна [565; 89].

Численні спогади сучасників, учнів, дружини, доньки письменника, власна його автобіографія, листи, статті, твори тільки підтверджують висловлені думки.

Література.

1. Архівні матеріали з фонду професора В.Т.Полюка: папка № 217 (Заклинська О., Заклинський Б., Заклинський Р.); папка № 563 (Хоткевич П.В., рукописи Г.М.Хоткевича, спогади про нього учнів); папка № 564

(Г.М.Хоткевич (до 1944 р.); Автобіографія; фото); папка № 565 (Г.М.Хоткевич (матеріали з 1945 р.)

2. Колобов О. Архів та бібліотека у першому наближенні: до питання про їхні завдання, об'єкти зберігання, організацію / О. Колобов // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського / редкол. : О.С.Онищенко та ін. – К. : НБУВ, 2001. – Вип. 7. – С. 214-222.

3. Короткий термінологічний словник із бібліографознавства та соціальної інформатики. – К. : Книжкова палата України, 1998. – С. 20.

4. Роль библиотек в развитии общества : тезисы докладов и сообщений. – К., 1989. – Вып. 2 – С. 34.

The research object was the Gnat Hotkevych creative activity, of which collected in the fund Professor V.T. Polyk of Scientific Library of PreCarpathian National University.

Keywords: archives, documentary fund, sheet music, theater studies, Gnat Hotkevych, Gutsul's Theatre, bandura, Sydir Ljudkevych.

ПОЕТ-ДИСИДЕНТ ЗЕНОВІЙ КРАСІВСЬКИЙ
(за матеріалами Іменного Фонду професора В.Т. Полека в книгозбірні
Наукової бібліотеки
Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника)

В статті проаналізовано архівну колекцію матеріалів професора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, краєзнавця та бібліографа Володимира Теодоровича Полека про поета-дисидента Зеновія Красівського.

Ключові слова: спогади, шістдесятництво, дисидентський рух, Зеновій Красівський, ОУН, репресії, поезія.

Професор В.Т. Полек, як справжній патріот, виявляв інтерес до видатних людей України, борців за її незалежність. Професор зібрав чимало матеріалу й опублікував ряд статей згаданої тематики. Серед них – розповіді про **долю родини Крушельницьких** («Злочин, якого не знає людство»), про поета-пісняра Р.Купчинського («1 листопада – День не святий, а трисвятий») та інші. В архівній колекції Володимира Теодоровича знаходяться матеріали про **поета-дисидента Зеновія Красівського**.

«...Історія України – це не тільки історія самого народу, але й боротьби за здійснення найвищих політичних прагнень, втілених у власній державі», – писав історик Я.Дашкевич [1; 4]. Таким борцем за незалежну Україну був наш земляк Зеновій Красівський. На його долю випав складний історичний період. Він народився у рік створення ОУН, і усе життя його було пов'язане з історією і діяльністю ОУН за визволення України й утворення Самостійної Соборної Української Держави.

«Плакав нас біль по втраті України,
кормив нас гнет і гнів на ворогів», – писав поет.

Зеновій Красівський з'явився на світ 13 листопада 1929 року у селі Витвиці Долинського району. Ще підлітком разом із братами ходив він таємними стежками від села до села, від кичери до кичери. Тоді йому було п'ятнадцять, а в сімнадцять Зеновія вивозять разом із батьками. Він викидається з «товарняка» – і знову боротьба, облави, поранення.

У відомому листі до дружини Олени Зеновій писав: «...У грудні 1945 року батько з мамою зняли зі стіни образ і поблагословили нас, чотирьох братів, своїх синів, на священну боротьбу за волю України, так до сьогоднішнього дня я не ступав кроку вбік...» [2; 18].

Основні етапи біографії поета такі: у 1946 році Зеновій Красівський закінчує десятирічку. У 1949 р. він був арештований і засуджений на п'ять років ув'язнення й пожиттєве заслання. У 1953 році вдруге арештований і засланий на важкі роботи у вугільних шахтах Караганди. У 1957 році повертається інвалідом II групи. З 1957 до 1962 року з великими труднощами студіює філософію у Львівському університеті. У 1964 році стає активним

членом підпільного Українського Національного Фронту. У 1967 році знову арештований. Його засуджують на 17 років табірної ув'язнення та заслання. До 1985 року перебуває у психлікарні. 1991 р. Красівський спочив у Моршині [3; 1].

У своїй праці «Літературне дисиденство» поет-дисидент Михайло Осадчий так писав про побратима: «Зеновій Красівський був вродженим політичним діячем, політичним в'язнем, невидимим поетом... Як і ледь не кожний поет-дисидент, Зіновій Красівський теж міг би слідом за Шевченком повторити, що його життя є частиною історії рідного народу. Він запізнав і люті сталінські переслідування, і всі форми і види брежнєвських катівень – тюрми, табори, етапи, заслання, психушки. І пройшов усі кола пекла розвинутого соціалізму не з мовчазним спротивом і не з героїчною саморекламою, а з природними тихими і спокійними словами... і в цьому полягав його святий обов'язок перед Україною» [85; 33].

Через все своє життя і творчість (збірки «Невольницькі плачі», «Тріумф Сатани», публіцистичні твори) він проніс ідеали гуманізму, патріотизму, демократії, зберіг вірність цим ідеалам до кінця. Бо «хто видержить до кінця, – сказав Христос, – той спасеться».

«Так, я зазнав багато втрат. Але що це все значить проти того диявольського почуття людської гордості, яке я маю від пережитого.

Я плакав хіба в «Невольницьких плачах»!

Я бовся хіба що розминутися з честю!

Я ніколи нікому не свідчив!

Я за всі терміни не написав своїм катам ні однієї заяви! Я був завжди й понині гордий з того, що я український націоналіст», - ці карбовані болем рядки – найвищий злет і вияв самопожертви в ім'я великої ідеї в образі Самостійної Соборної Української держави

Поезія З.Красівського наскрізь патріотична. Доля України та рідного народу найбільше тривожить митця:

Вітчизна на хресті! Замучена! Розп'ята...!

Гинемо! Гинем! Гинем!

Найтрагічнішим для поета-патріота було те, що народ, «спустошений і нищий», змирився зі своїм рабством. З. Красівський із ропацем звертається:

О земле моя, зашкарубла від крові!

Коли залопотяться у тобі терпіння?!

Коли твої рани, як рани Христові,

За кровоточать в народі сумлінням?!

Колись волелюбний і мужній народ України перетворився на бездушний камінь, на раба, тому поет прагне розтривожити його своїм полум'яним словом:

Прикро. Байдужість нам душі роз'їла.

Ледачіють діти в нікчемних батьків.

Серця за правду не вирве із тіла той, що душею з

дитинства зітлів.

Друже, сучаснику! Стань на коліна на тім перелозі,
під тим хрестом:

кров і кістки – це твоя батьківщина.

Впадь перед муками тими пластом!
Серцем торкнися недолі вітчизни,
хай дума, як рана, тебе заболить.
Зібгалась сьогодні епоха залізна
в купу розстріляну мить [7; 5].

Тема рабства українців на власній землі звучить у Красівського як вічна тема. У листі до дружини, датованому 16 грудня 1969 року, Зеновій пише: «впасти легко, а ось лізти ціле життя на колінах Людині не під силу. Мабуть, з усіх вартостей, вироблених людством, найдорожчою є честь. Недаром і приказка каже, що хто втратив честь, той втратив все» [5; 3]. В одному з віршів поет промовляє:

Трудно відсидіти рік у тюрмі,
Трудно на нарах тюремних умерти,
Та сто раз страшніше – гібіти в ярмі,
Рабом на колінах діждатися смерті [7; 5].

Ганебну традицію рабства можна подолати тільки шляхом збройної боротьби:

Хай знову бризне кров!
Хай в серці захлинесь обломок сталі!
Впаде на сонну пам'ять хоругов,
Обльована і втоптана в болото!
Хай блисне!

Прогуркоче грім!
В грудях моїх гуде Твоя скорбота,
В грудях моїх гуде розбитий грім
(Молитва) [6; 6].

Невимовним болем сповнені рядки З.Красівського:

О чом ти, людино, не дикий хижак,
Що радше загине голодною смертю,
Ніж прийме в неволі від ката маслак?..
Хіба осягнеш нині ситим шлунком
Де воля, правда, істина, любов? [3; 2].

Поет вірив у сенс боротьби, тому й «перину проміняв на піт, на кров, на хліб пісний та воду». Він знав, що цій боротьбі необхідно віддати всього себе, тоді прийдуть нові герої:

Стреміти до скону! Згоріти до тла!
Й віродитись у кожній дитині.
Летіти кличем від села до села
Нескореним духом по всій Україні.
Гриміти в литаври:
– За мною!
На бій!
Я дух невмирущий народу!... [3; 2].

Проблема гідного життя і гідної смерті – ці ідеї проходять через усю творчість поета. Для нього смерть – тільки випробування, ще один доказ любові до Вкраїни, служіння високій ідеї:

Затямте!

Ідея живе лиш тоді,
Як прагне людина за неї померти!
Коли її кров'ю освятять!
Ідіть!

Я вам відчиняю ворота в безсмертя!!!

(«Месія») [3; 2].

З.Красівський вірив, що всі жертви недаремні, що «герої і месники будуть рости з пролітої нашої крові». Підтвердження цього – подвиги національних героїв:

На високій галицькій фортечній стіні
Серце Байди на гаку залізнім
Перелилося краплями крові в пісні,
В честь і гордість, і славу Вітчизни
(«Байда») [3; 2].

Северин Наливайко перед смертю шкодує лиш про те, що не встиг вибороти Вітчизні свободу:

Прощай, мій народе!
Прости, що не зміг..!
Не зумів! Що упав..! [3; 2].

Поет до самої смерті не зменшував оберти сподвижницької боротьби за звільнення України від більшовицького ярма:

Прощайте! Йду!
Я хмари не закрів...
І борозну проклав я неглибоку...
Журба моя...
Мені забракло слів...
А ворон підкрадається до ока
(«Сковорода») [3; 2].

Тема зради – домінуюча у творчості З.Красівського. Це основна перешкода на шляху до волі:

Братове!
Провали!
Арешти кругом!
Між нами гадюкою повзає зрада!
Ростуть яничари.
Паношиться зрада.
І ходить в пошані, у листі лавровім.
(«Месія») [3; 2].

Найганебнішою зрадою для поета є кровна зрада українського народу – коли українці змішуються з чужими народами, переривають свою гілку українського народу. Про це поезія «Блудний син» та поема «Маруся Богуславка».

Одним із найсильніших творів З.Красівського є вірш «Борзописцям», присвячений українській інтелігенції, яка зі страху за своє життя пішла на

службу до ворога і, перекручуючи історію, виправдовувала зраду і ганьбила українських патріотів:

О, дипломовані раби!
Чого вас мати, борзописці,
Не задушила у колисці?!
Не знав би наш народ ганьби [3; 2].

За два тижні до смерті в останньому інтерв'ю 4 вересня 1991 р. З. Красівський зауважив: «Всі наші проблеми ми переважно вирішуємо суб'єктивно. Акт про незалежність України виглядає дуже вербальним, мені він нагадує заяву задля заяви. Стосовно виборів Президента, то лише заднім числом ми побачимо, що й тут нас провели, що й тут нас обдурили...»

Ми маємо на сьогоднішній день багато політиків, які не подають жодної перспективи в політиці. Маємо багато партій і організацій, які не мають ніяких політичних концепцій. Ми тепер міняємо орієнтацію з націоналістичної на угодовську. Це нам честі не робить...» [4; 32].

Ці думки актуальні і сьогодні.

Матеріали про З.Красівського взято з газет «Шлях Перемоги», «Галичина», «Високий замок», «За вільну Україну», «Ратуша», охоплюють листи поета до синів і дружини, його поезії, спогади сучасників, огляд збірки «Невольницькі плачі».

Хтось з великих сказав, що нація живе доти, доки народжує героїв; нація вмирає тоді, коли за неї нікому вмерти. Зеновій Красівський був одним із таких героїв:

Прощай, мій народе!..
Прости, що не зміг!..
Не зумів! Що упав!..
Віднині і довіку слава тим,
Хто сам себе в двобою переміг
І замість під периною лягти,
На полі бою за свободу ліг [8; 33].

Література.

1. *Грабовецький В.* Видатний історик України / В. Грабовецький // Західний кур'єр. – 1991. – 23 травня. – С. 4-5.
2. *Інспекційна поїздка керівництва КУН на Тернопільщину та Івано-Франківщину // Шлях перемоги.* – 1995. – 25 листопада. – С. 18.
3. *Коваль Р.* Він вірив у сенс боротьби : Поетична спадщина / Р. Коваль // Джерело. – 1995. – 9 листопада. – С. 2.
4. *Коваль Р.* Навпомацки у сутінках : Останнє інтерв'ю Зеновія Красівського / Р. Коваль // За вільну Україну. – 1992. – 19 вересня.
5. *Красівський З.* З любов'ю і тугою до найрідніших: листи з неволі додому / З. Красівський // Джерело. – 1995. – 9 листопада. – С. 3.

6. *Красівський З.* Невольницькі плачі: Вірші / З. Красівський // Галичина. – 1995. – 18 листопада. – С. 6.
7. *Сеник І.* Хай світиться в оці сльоза / І. Сеник // Соборність. – 1991. – № 13. – С. 5.
8. *Якібчук М.* «Народе мій, прийми мої плачі...» / М. Якібчук // Галичина. – 1992. – 19 вересня.

The article analyzed the archival collection of materials of Professor PreCarpathian National University Volodymyr Teodorovich Polyeka of poet-dissident Zenoviy Krasivsky.

Keywords: memories, Sixties-movement, dissident movement, Zenoviy Krasivsky, OUN, oppression, poetry.

Розділ VIII.
**КРАЄЗНАВСТВО.
УКРАЇНОЗНАВСТВО**

Енциклопедія Українознавства Володимира Кубійовича

Стаття висвітлює період створення енциклопедичних видань у діаспорі. Подано аналіз енциклопедичних видань під керівництвом В. Кубійовича. Охарактеризовано основні етапи роботи над енциклопедією українознавства. Подано короткий опис розділів видання та авторського колективу, а також короткий опис основних методологічних принципів написання видання.

Ключові слова: енциклопедія, видання, діаспора, українознавство, еміграція, дослідження.

Відразу після закінчення війни, українські вчені, більшість з яких змогли залишити Україну і не потрапити до рук радянських каральних органів, продовжили свою наукову роботу у еміграції. При цьому до галицьких вчених приєдналась також група українців із Наддніпрянщини, що певний час працювали під німцями і залишили Україну з ними разом. Однак перші роки за кордоном були дуже складними – весь науковий потенціал української діаспори становив близько 200 чоловік, повністю відсутні були українські бібліотеки, а німецькі містили дуже мало інформації з україністики. Однак був і один позитивний момент – більшість українських науковців були зосереджені в одному регіоні – Баварії, і це давало певні перспективи для подальшої спільної роботи [6]. Центром української еміграції у Німеччині досить швидко став Мюнхен, де утворилися українські наукові та освітні осередки, зокрема Український Вільний Університет.

На 1946 р. в Мюнхені вже діяло шість українських науково-освітніх осередків, і актуальним було питання їх подальшого об'єднання в одну структуру з метою координації роботи і проведення більш масштабних науково-дослідницьких проектів. Отже відновлення НТШ як найпершої української Академії наук неодноразово піднімалося різними вченими. Проте реальна робота в цьому напрямку розпочалась лише з приїздом до Мюнхена В. Кубійовича, чий авторитет як вченого й організатора був беззаперечним. Однак і йому знадобився певний час на консультації з іншими науковцями, і головне – на пошук необхідної підтримки, в тому числі і від українських урядів в екзилі.

30 березня 1947 р. відбулося перше засідання відновленого Наукового Товариства імені Шевченка, на якому головував найстарший за віком (поряд із І. Раковським) професор З. Кузеля, котрий у подальшому стане одним з головних редакторів Енциклопедії Українознавства. На ньому було прийнято рішення не вважати ліквідацію НТШ в 1940 р. легітимною, і відновити його, поповнивши з часом новими членами. Структурні питання нового НТШ та основні напрямки його діяльності було визначено на наступних загальних засіданнях (червень 1947 р.) та з'їздах у Міттенвальді та Бертесгадрені. З-поміж інших рішень, прийнятих на вищезгаданих засіданнях було вирішено змінити певні напрямки наукової роботи – від суто наукових досліджень рекомендувалося перейти до тих напрямків, котрі потрібні нації. Це був

відкритий заклик до переорієнтації на українознавчу тематику, адже лише вона на той час надавала діаспорі можливостей зберегти свою самоідентифікацію і забезпечити власну інтелектуальну перевагу перед радянськими українцями, обмеженими в національному питанні рамками тоталітарного режиму.

Особливо важливим для відновлення роботи над Енциклопедією Українознавства став з'їзд у Берхтесгардені, що відбувався з 3 по 7 березня 1948 р., на якому були присутні близько 60 членів НТШ, а разом із відвідувачами – близько 300 чоловік. Окрім титульної тематики – вшанування Т. Шевченка, на з'їзді було сформовано внутрішню структуру Товариства, передусім затверджено комітети й інститути. На з'їзді також було виголошено реферат В. Кубійовича про необхідність відновлення роботи над Енциклопедією Українознавства, котрий викликав інтерес та жваві дискусії серед учасників. Цій тематиці було присвячено також низку конференцій у фахових групах, де розглядалася не лише сама можливість відновлення роботи (її ніхто не заперечував), а й заходи щодо її практичного втілення. Сам В. Кубійович вважав Берхтесгарденський з'їзд початком практичної роботи над енциклопедією [6].

В якості практичного кроку до створення Енциклопедії Українознавства у вересні 1947 р. було засновано окремих структурний підрозділ НТШ – Інститут Енциклопедії, який очолив З. Кузеля, одночасно призначений і головним редактором проекту. Завдяки відсутності необхідності узгодження цього акту у державних бюрократичних інституціях, він виявився більш дієвим, аніж спроба створення аналогічного інституту в системі Української Академії наук у 1946 р. [1, арк. 55]. Проте саме по собі створення інституту було лише початком, адже на той момент не було вироблено ні основних засад подальшої роботи, ні навіть принципів, на яких мала будуватися наступна діяльність. Більш того, враховуючи досить літній вік Голови Інституту З. Кузелі, що не володів притаманним І. Раковському ентузіазмом, конкретна робота практично завмерла на місці. Необхідні були зміни передусім в організаційній частині, і прихід до праці більш молодого та дієвого людини. Тому до енциклопедичного проекту більш активно залучався тогочасний Генеральний секретар НТШ В. Кубійович, який одночасно став другим Головним Редактором, перебравши на себе більшість організаторських функцій. Як зазначає сам В. Кубійович, до цієї роботи він взявся дуже неохоче, адже вона відволікала його від інших справ, передусім власної наукової діяльності та роботи в Інституті національних дослідів [6]. Саме в цей час ним було підготовлено реферат, зачитаний на Берхтесгарденському з'їзді, котрий після довгих дискусій визначив напрямки роботи над Енциклопедією Українознавства.

Так, за рішенням з'їзду було вирішено видавати проект за таким планом:

1. Загальна частина Енциклопедії Українознавства, що мала містити виключно українознавчі матеріали (т. з. ЕУ-1). Було заплановано зробити її тритомним виданням, фактично продовжуючи справу, розпочату І. Раковським у Кракові в 1941 р. Ця частина, що мала вийти ще в Німеччині, повинна була стати своєрідним підручником з українознавства, більш розширеним і змістовним, аніж всі попередні проекти: «Украинский народ в его прошлом и настоящем» М. Грушевського 1914-1916 рр.; розділ «Україна» у третьому томі

Української Загальної Енциклопедіїта «Handbuch der Ukraine» І. Мірчука. В ньому мали бути відображені всі сторони життя українців, із відповідною пропорційністю матеріалу за рівнем її важливості.

2. Спеціальна, гаслова частина (ЕУ-2), в якій буде відображена інформація про всі сторони життя людства. Саме ця частина, на справді і була суто енциклопедією, проте в умовах визнання пріоритетності української тематики вона віддалялася у другу чергу. Не останньою причиною цього була складність роботи над таким великим проектом, що мав становити близько 10 томів: організаційна та фінансова. Ці питання були досить актуальними на той час, адже в західнонімецьких окупаційних зонах, доскладу яких входила і Баварія, розпочались процеси державного будівництва та фінансова реформа, котра болісно вдарила по емігрантських організаціях.

3. В далеких планах організаторів проекту було написання також третьої частини (ЕУ-3) – енциклопедію Української Діаспори. Однак цей проект, на відміну від двох попередніх, так і не був виконаним, і до нього навіть не поверталися [6].

Окрім структури майбутньої енциклопедії, зумовленої потребами часу та тогочасними можливостями НТШ, було обговорено та затверджено й основні принципи роботи над нею, визначено основні завдання:

1) бути основним універсальним науковим довідником з українознавства для двомільйонної маси українців і осіб українського походження, які живуть поза межами СРСР та його країн-сателітів;

2) бути джерелом знань про Україну, її народ, територію, історію, культуру, господарство і спосіб життя для інших народів, – цю роль мали виконати іншомовні видання «Енциклопедії українознавства», передусім англomовна енциклопедія українознавства;

3) бути джерелом правдивої інформації про минуле й сучасне України для українців на рідних землях. Це третє завдання було найважливішим, бо в Україні за радянських часів істотно фальшувалися історичні факти, сучасна дійсність та діяльність наукових, культурних і політичних діячів, які становлять суть українства [3. с.246].

Виходячи з цих завдань, оприлюднених В. Кубійовичем, ми бачимо, що упорядники енциклопедії не обмежували своє коло читачів лише представниками діаспори. Їх завданням було ознайомлення з об'єктивною (з їх позиції) інформацією якнайширшого загалу, передусім представників інших народів. Така зацікавленість, що вилилась у виданні англomовного варіанту Енциклопедії Українознавства була цілком обґрунтованою на той час: по перше – збільшити можливу підтримку своєї діяльності з боку іноземних організацій, а по-друге – не дати владі Радянського Союзу остаточно знівелювати українське питання. Близькі до цього завдання оприлюднені у третьому пункті. Прагнення ознайомити радянських українців з їх історією та культурою мало двояке значення: по-перше дійсно забезпечити їх науковою інформацією (а в кваліфікації спеціалістів із НТШ сумніватися не доводиться); по друге – не допустити укралення в їх свідомості радянської моделі бачення України і її населення, з подальшими ідеями перетворення всіх народів СРСР у єдину нову націю – Радянський народ. На жаль, плани авторів УЕ-1 були досить далекими

від реалізації за усіма пунктами передусім через політичні особливості тогочасного світу. Початок Холодної війни у 1946 р. не лише заклав можливість вільного обміну інформацією між СРСР та західними країнами, а й перетворив діаспору на природнього ворога, чия «наукова діяльність» є нічим іншим, як ворожою пропагандою [7].

Головна редакція Енциклопедії українознавства досить чітко визначила і своє творче кредо. Воно полягало у пріоритетності принципів об'єктивності та науковості в трактуванні будь-яких проблем, пов'язаних з україністикою. Проте одночасно редакція наголошувала на важливості висвітлення саме українського погляду на ті чи інші аспекти власного минулого, культури, суспільних відносин. Це має відрізняти її від трактувань іноземних, часто вороже налаштованих щодо України вчених. Щодо ідейного спрямування Енциклопедії українознавства, то воно базується на вічних ідеалах, які лягли в основу українського світогляду і культури, підхід їх базується на ідеалістично-християнських засадах і державницьких традиціях, і тому має саме науковий, об'єктивно ціннісний характер, подаючи найважливіші відомості з українознавства [4, с.5].

Таке озвучення принципів і методології побудови цього енциклопедичного проекту якнайкраще, на нашу думку, демонструє політичну свідомість тогочасної діаспорної інтелігенції. Упорядники фактично продовжили ту тенденцію, яку було закладено в Українській Загальній Енциклопедії з її відкиданням будь-якої класової чи станової приналежності (як протиположна УРЕ). Проте одночасно було здійснено протиставлення не лише радянській доктрині, а й історіографічним та науковим школам інших країн, які висвітлювали Україну відповідно до власних потреб, і отже, на думку упорядників, вороже. Пріоритетність принципу об'єктивності, задекларований творцями проекту насправді став ледь не єдиною їх перевагою перед іншими аналогічними виданнями, адже редакторський колектив скрупульозно його дотримувалася, часто навіть на шкоду загальному перебігу робіт. Науковці часто наражались на критику з боку тих, хто, замість правдивої інформації і даних, ідеалізували в патріотичному сенсі українську дійсність, проте енциклопедисти на такі концесії не йшли, бо це, на їх думку, знижувало б науково-об'єктивний рівень книги знань про Україну та її народ.

Варто зазначити, що на відміну від своїх радянських колег, котрі роки проводили у вирішенні організаційних питань, діячі НТШ взяли за практичну роботу відразу, розпочавши її вже навесні 1948 р. Працю над ЕУ-1 очолювали: як Головні редактори проф. В. Кубійович і проф. З. Кузеля. Саме на В. Кубійовича покладалося основне організаційне навантаження: він був укладачем програм, організатором редакційної колегії, бюро, колективу авторів. Саме на нього покладалася первинна обробка матеріалу, що надсилалася авторами, і саме він часто ставав головним захисником принципу об'єктивності, завертаючи занадто політизовані статті.

До складу редакційної колегії входили: проф. М. Глобенко, проф. Р. Димінський, проф. Н. Полонська-Василенко, проф. Ю. Шерех (Шевельов); її секретарем була С. Янів; карти і діаграми – роботи М. Кулицького. Як редактори відділів чи підвідділів працював 21 вчений (М. Васильов,

І. Витанович, В. Гаєвський, О. Горбач, Б. Крупницький, В. Кубійович, З. Кузеля, О. Кульчицький, З. Лесько, О. Оглоблин, Л. Окіншевич, Я. Пастернак, В. Петров, В. Плющ, Я. Рудницький, В. Січинський, М. Терлецький, М. Чубатий, П. Шандрук, Ю. Шерех, В. Янів), як автори статей — 120 науковців і фахівців; після написання тексту 48 осіб співпрацювало з видавництвом як рецензенти [6].

Робота над першою частиною проекту ЕУ-1 тривала до 1952 р. і завершилась виходом у світ трьохтомного українознавчого видання. Така швидкість, яку можна співставити тільки з оперативністю авторів УЗЕ пояснюється рядом причин. Так першочерговою причиною називають концентрацію більшості тогочасних діаспорних вчених у Мюнхені, і серед них були спеціалісти з усіх галузей українознавства. Це дозволяло досить оперативно вирішувати більшість питань, не розриваючись між містами, як це доводилось робити І. Раковському чи М. Скрипнику. Будучи висококваліфікованими спеціалістами зі своєї галузі, автори статей могли досить швидко сформулювати потрібний матеріал навіть при незначних бібліотечних фондах. Таким чином вирішувалась одна з найбільших проблем, що ставала перед творцями Енциклопедії Українознавства – брак необхідних довідників, документів; відсутність доступу до потрібних архівних джерел, до користування спеціалізованими бібліотеками [2, с.16].

Як зазначає сам В. Кубійович, досить важливим чинником, що дозволив оперативно працювати, були сприятливі фінансові умови. Наявність грошей дозволяла забезпечувати достойною оплатою за роботу в редакційному бюро шістьох чоловік (для порівняння, під час підготовки до видання УРЕ в 1944-47 рр. на постійній роботі в редакції було лише двоє – вчений секретар та його помічник). Редакційна колегія мала також можливість залучення додаткових редакторів, із числа спеціалістів, яким на уточнення направлявся результат вже після його вичитки у відділах. Це в свою чергу дозволяло не лише перевірити достовірність, а й забезпечити більшу його точність із меншою кількістю помилок. Не менш важливим чинником була і можливість своєчасно сплачувати гонорари авторам статей, що значною мірою підвищувало їх зацікавленість у своїй роботі та пришвидшувало її. Адже на той час матеріальні статки більшості вчених були взагалі мінімальні, роботи по профілю практично неможливо було знайти. Через це вчені, що мали достатньо вільного часу, усіляко трималися за співпрацю з Інститутом енциклопедії, що давало їм можливість краще жити [6].

Так, вирішенню фінансових питань, важливих для будь-якої роботи, допомогла політика НТШ, здійснювана ним з самого початку відновлення. Для наповнення бюджету не відкидали жодного джерела. Значну суму – 14 310 рейхсмарок (РМ) вдалося зібрати за зірковими листами. Допомогу новоствореному товариству, значна частина з якої пішла саме на Енциклопедію, надали ліквідатори українського видавництва Краків-Львів, Апостольська візитатура у Мюнхені (1000 РМ), група українських купців та промисловців, очолена Я. Пастушенком (36 тис. РМ), представники української кооперації, в тому числі патронат українських кооперативів «Унія» Мюнхен (29.800 РМ), управи таборів (10 тис РМ). До проведення фінансової реформи

щомісячну субвенцію НТШ надавало Центральне Представництво Української Еміграції в Німеччині [6]. Така фінансова політика мала одну суттєву перевагу – на відміну від АН УРСР, котре було державним підрозділом і фінансувалося з бюджету, часто навіть із Союзного, НТШ могло вільно розпоряджатися своїми коштами, не погоджуючи кошторис у всіх можливих інстанціях. І навіть після реформи, коли прибутки Товариства різко скоротилися, йому вдалося не лише втриматися, а й зберегти достатнє фінансування для продовження роботи Редакції ЕУ-1. Це сталося, в першу чергу завдяки допомозі Ватикану, і особисто папського візитатора для українців у Західній Європі єпископа Івана Бучка, котрий виклопотав для НТШ велику одноразову допомогу від Секретаря Конгрегації для Східної церкви кардинала Євгена Тіссерана. В подальшому Іван Бучка і сам неодноразово здійснював пожертви на користь НТШ, за що в 1949 р. його було обрано почесним членом Наукового Товариства імені Шевченка.

З покращенням економічної ситуації після реформи зросли пожертвування і від української громадськості Німеччини, передусім від кооператорів та управ таборів, хоча вони так і не вийшли на попередній рівень. Натомість з'явилося нове джерело фінансування проекту – Американський відділ НТШ, завдяки фондаціям якого вдалося видати перші зошити ЕУ-1. Окремі стипендії працівникам редакції Енциклопедії Українознавства надавала також управа КОДУС, яку очолював один з головних редакторів З. Кузеля, хоча після смерті останнього ця допомога припинилася [6].

Завдяки такій стабільній фінансовій базі вдалося на певний час локалізувати проблеми, пов'язані з роботою над першими томами Енциклопедії українознавства. Однак і вона не могла вирішити всіх проблем, що з часом лише посилювалися. Так, старі матеріали, привезені з собою вченими не відповідали вже всім вимогам часу. Більш яскраво відчувався брак чіткої статистичної інформації з УРСР про кількість і соціальний стан населення, про особливості народного господарства, культуру. Через це відомості, внесені до ЕУ-1 з самого початку були застарілими, і досить часто потребували корегування [2, с.16].

Однак значно більшою проблемою виявилась проблема подальшої еміграції вчених. З кожним роком збільшувалась кількість вчених, що переїжджали до більш благополучних країн, передусім США. Це ускладнювало контакти редакції з авторами, пересилка матеріалів потребувала додаткового часу, якого було дуже обмаль. При цьому вчені відривалися навіть від тих бідних джерел, які були в наявності НТШ у Мюнхені, і цим ще більше уповільнювали свою роботу, робили її менш якісною, хоч і отримували при цьому доступ до багатих американських бібліотек. Постійне розширення проблематики викликало потребу у нових спеціалістах, яких часто просто не було, або вони перебували далеко. То якщо на початку роботи кадрова проблема перед творцями ЕУ-1 не стояла, то з кожним роком вона лише посилювалась.

Не можна уникнути також проблеми, тісно пов'язаної з кадрами, а саме смерті провідних науковців. Більшість із колишніх працівників НТШ, що розпочинали свою кар'єру в Україні були досить літнього віку, і важко

переносили такі суттєві зміни у своєму житті, як еміграцію, перебування в таборах для переміщених осіб, фактичне безробіття, хвороби викликані іншим кліматом. За час роботи над ЕУ-1 померли: член редакційної колегії проф. інж. Р. Димінський, редактори відділів професор Віктор Петров, генерал Всеволод Петров, відомі автори проф. Д. Дорошенко, проф. Ю. Павликовський, проф. д-р. Є. Храпливий [6], замінити яких у такий короткий час було дуже проблематично, часто навіть неможливо. Всього за час роботи над Енциклопедією українознавства зі 120 авторів померло 34.

Робота над таким масштабним і складним проектом, як створення енциклопедії, не могло не переживати і організаційних труднощів. У свій час із цією проблемою зіткнувся редакторський колектив УРЕ М. Скрипника, зіткнувся з нею і В. Кубійович. Кількість матеріалу, що постійно збільшувалась, відкриваючи нові перспективи досить швидко перебільшила заплановані 800 сторінок одного тому, змусивши упорядників перетворити ЕУ-1 на трьохтомне видання, зі значно більшим об'ємом в 1230 с. Це не лише збільшило час роботи над проектом, а й перевищило витрати на роботу над ним. Головною жертвою таких змін став також загальний покажчик, а деякі розділи взагалі довелося перенести до ЕУ-2.

Однак, незважаючи на всі перепони і негаразди, робота над енциклопедією тривала. До неї залучалися нові фахівці. На 1952 рік видання першої, загальної частини було завершено. В цілому ЕУ-1 складає три томи з загальною кількістю сторінок 1230, з яких 1197 займає текст, а інші – карти, малюнки, репродукції та інші додатки. Весь матеріал, вміщений у цьому довіднику поділено на 20 розділів: 1. Загальна частина – 23 с., 2. – Фізична географія – 94 с., 3. – Людність – 59 с., 4. – Етнографія – 136 с., 5. – Мова – 47 с., 6. – Археографія, історія – 221 с., 7. – Церква – 30 с., 8. – Право – 67 с., 9. – Культура – 23 с., 10. – Література – 63 с., 11. – Просторове мистецтво – 40 с., 12. – Театр, музика, танок – 46 с., 13. – кіно, фото, радіо – 10 с., 14. – Наука, освіта, виховання – 67 с., 15. – Видавництво, преса – 38 с., 16. – Бібліотеки, архіви, музеї – 21 с., 17. – Народне господарство – 103 с., 18. – Суспільство – 23 с., 19. – Народне здоров'я, фізична культура – 20 с., 20. – Військо – 30 с.

Такий список розділів, на думку авторів, якнайкраще мав відобразити всі особливості історії, культури, господарства та суспільного і духовного життя українців. До ЕУ-2 було перенесено розділи Техніка, Геральдика, Еміграційне життя, Нумізматики, Філателія, Місцеве життя. Вищеназвані розділи, хоч і є невід'ємною частиною українознавства, проте за рядом причин (і передусім через брак площ та достовірної статистичної інформації з УРСР) було вирішено відкласти до кращих часів, адже ЕУ-2 планувалась значно масштабнішою, і відповідно могла включити в себе їх [2, с.16].

Видавничу справу відредагованого на червень 1952 р. взяло на себе пластове видавництво «Нове життя», очолюване д-ром. А. Фіолем. Друкувалася ж Енциклопедія в Нюрнберзі, у друкарні Себальдуса. Це склало додаткові труднощі, адже вона перебувала далеко від редакції, що встигла разом з осередком НТШ переїхати до Франції, у м. Сарсель. В таких умовах здійснювати контроль над випуском зошитів, роботою працівників друкарні, для яких українська мова була зовсім незрозумілою було проблематично, і це

зумовило наявність у тексті ряду технічних помилок. Значну допомогу у технічному оформленні перших томів ЕУ-1, зокрема в кліше та малюнках, надав В. Черхавський [6]. Однак окрім технічних перепон під час друку виникли й інші. Зменшення фінансування, а також витрати НТШ спричинені переїздом до Франції зменшили фінансування проекту, який вже дійшов до фінальної стадії, і мав здійснюватися передусім на кошти передплатників. Однак ці кошти надходили не в повній мірі не регулярно, що зумовило перебої з видавництвом 2 та 3 томів. Останнє призвело до того, що наклад першого тому виявився більшим за наступні (друкувати їх не було підстави через відмову замовників), а сам термін реалізації, і відповідно розрахунку з друкарнею міг затягнутися надовго. Завершити друк вдалося лише завдяки допомозі громадськості: вихід зошитів фондували українські кооперативи; значні кошти виділяли окремі особи, фактично купуючи примірники для іноземних бібліотек; значну допомогу у фінансуванні видавництва надав Едмонтонський єпископ Ніль Саварин та духовенство його єпархії [6].

Проте, незважаючи на всі вищенаведені труднощі і неприємності, ЕУ-1 в 1952 р. все-таки побачила світ у повному обсязі, ставши таким чином другою українською енциклопедією модерної доби. Видаючи в рік по 5 зошитів, упорядники змогли досягнути поставленого ще в 1947 результату – в короткий час забезпечити українську діаспору справжнім підручником, який у повній мірі мав дати відповідь: хто ми і звідки. Але навіть вийшовши на його завершальну фазу, працівники редакції не припинили своєї активності, фактично відразу взявшись за виконання наступних завдань: створення повноцінної, загальної енциклопедії та англomовного видання українознавчого розділу. Останнє завдання набувало актуальності з кожним днем, бо мало під собою реальне підґрунтя – зміни в середовищі української діаспори, передусім у США та Канаді.

Причинами таких змін стали зміни покоління та мовна політика обох заокеанських держав. У той час як більшість американської діаспори належали до так званої Першої хвилі еміграції (кін. XIX -поч. XX ст.), і вільно володіли українською мовою, то їх діти, котрі вийшли на провідне місце в 40-50-х роках XX ст., а тим більше їх онуки, що саме проходили етап становлення, вже не настільки вільно володіли нею [5, с.680]. Більш зручною для них ставала англійська, отже щоб повністю не втратити наступні покоління потрібно було піти на певні поступки. Окрім того українська тематика викликала інтерес і в представників інших народів, як Америки, так і Європи, отже була реальна потреба донесення її у зручній для читача формі.

З метою організації і фінансування видання В. Кубійович розпочав листування з представником найвпливовішої діаспорної організації в США (на цю країну передусім і розраховувався англomовний варіант енциклопедії) Українського Народного Союзу доктором Лукою Мишугою, котрий одночасно виконував обов'язки редактора щоденника «Свобода». Головному редактору ЕУ вдалося переконати свого американського колегу, а також тогочасного голову УНС Д. Галичина у важливості виходу англomовної Енциклопедії Українознавства (АЕУ). Останні в свою чергу переконали правління Союзу у необхідності видання АЕУ як своєї власності під знаком НТШ [6].

Тож робота над англомовним варіантом розпочалась практично відразу після завершення видання ЕУ-1, в 1952 р., на думку упорядників, вона полягала у якісному перекладі Енциклопедії Українознавства на англійську мову з внесеннями до неї певних уточнень. Однак із самого початку роботи стало зрозуміло, що так просто виправити неточності і доповнити нове видання більш сучасною інформацією практично неможливо. Давалися взнаки ті проблеми, що були і в ЕУ-16 – нестача достовірної інформації про події і явища в УРСР, а також нестача кваліфікованих кадрів, що вільно володіли двома мовами, будучи при цьому висококваліфікованими спеціалістами зі своєї галузі українознавства. Тож, незважаючи на те, що роботи над АЕУ розпочалися відразу після переїзду НТШ до Сарселя в 1952 р., проте затягнулися вони зі значними перервами більше ніж на 10 років.

Лише в 1963 р. вийшов у світ перший том АЕУ, а в 1970 – другий. Проте час, витрачений на підготовку цього проекту не був даремний. АЕУ стало не просто перекладом вже існуючої ЕУ-1, а її повноцінним другим виданням, доведеним до найближчих часів і збагаченим новою інформацією. Окрім того, що це видання було більш змістовним і краще відповідало часу, воно було набагато краще оформлене, що на той час, і особливо в умовах США було не менш важливим. АЕУ складалося з 2579 с. (тільки більшого шрифту, аніж ЕУ-1), в тому числі 219 сторінок індексу, якого в україномовному варіанті взагалі не було. Значно більшим стало також число карт та ілюстрацій. Таким чином, цілком можливим, на нашу думку, вважати видання АЕУ не просто другим виданням Енциклопедії Українознавства, а повноцінним науковим проектом, котрий забезпечив можливість англомовному населенню ознайомитися з особливостями української культури, історії, етнографії. І що не менш важливе – дозволив зберегти і передавати ці знання молодшим поколінням української діаспори, які значною мірою втратили батьківську мову.

Проте не лише робота над англомовною версією Енциклопедії Українознавства була завданням Інституту енциклопедії НТШ на початку 50-х років ХХ ст. Головною і пріоритетною залишалася підготовка другої частини ЕУ-2, котра мала містити інформацію стосовно загальних напрямків знань, не прив'язаних суто до України та Україністики. Ця друга частина мала доповнювати і поглиблювати першу, перетворюючи її з підручника з українознавства в повноцінну енциклопедію. До неї мали увійти численні замітки, статті та гасла, присвячені окремим діячам з історії України, містам, конкретним історичним подіям, культурним та науково-освітнім закладам. До уваги також бралися події з всесвітньої історії, що мали вплив на Україну, а також біографії культурницьких, політичних та громадських діячів, чия діяльність була пов'язана з Україною чи впливала на розвиток подій в Україні. Також більше уваги приділялося тим процесам та заходам, характерним для українського життя, про які в ЕУ-1 згадувалося лише поверхнево. Окремими складовими другої частини мали стати статті, що через різні обставини не увійшли до ЕУ-1.

Робота над ЕУ-2, як засвідчує її Головний редактор В. Кубійович розпочалась ще в 1950 р., однак через напруженість у роботі над ЕУ-1 вона мала суто номінальний, підготовчий характер [6]. Справжня ж робота

розпочалась відразу після завершення попереднього проекту, у 1952 р. Важливою обставиною, котра сприяла швидкому початку роботи була наявність вже сформованого редакційного колективу, котрий просто переключився на іншу сферу. Проте великою втратою для редакційної колегії стала смерть у травні 1952 р. одного з Головних редакторів, З. Кузеля, внаслідок чого вся керівна, організаторська та редакційна робота зосередилась у руках В. Кубійовича, що значною мірою пригальмувало процес. Він також був редактором всієї словникової частини всього проекту. Відбулися певні зміни у складі редакторського колективу, і протягом всього періоду роботи над ЕУ-2 зміни тривали. Так, в різні часи в редакції працювали М. Глобенко-Оглоблин, В. Голубничий, Є. Головінський, А. Жуковський, І. Кошелівець, Б. Кравців, В. Маркус, О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко, М. Стахів, А. Фіголь, М. Чубатий, Ю. Шевельов, С. Янів та ін. [2, с.16]. Наявність таких змін відіграло подвійну роль – з одного боку це забезпечувало постійне залучення до Редакційної колегії молодих спеціалістів із різних галузей, однак з іншого створювало певну невизначеність, котра відбивалася на темпах роботи.

Таким чином, незважаючи на усілякі перепони, розпорошеність українських вчених у еміграції, і навіть смерть організатора та Головного редактора В. Кубійовича не завадили колективу НТШ завершити видання повноцінної українознавчої енциклопедії, котра і до сьогодні лишається однією з найважливіших пам'яток української науки та одним із небагатьох завершених українських енциклопедичних проектів.

Література.

1. ЦДАВО України, - Ф. 2. – Оп. 7. – Спр. 3959. – Арк. 55.
2. Жуковський А. Енциклопедія Українознавства / А. Жуковський // Енциклопедичний вісник України. – 2009. – № 1. – С. 16.
3. Кубійович В. Мені 85 / В. Кубійович. – Париж-Мюнхен, 1985. – 370 с.
4. Попереднє слово / Енциклопедія Українознавства. – Мюнхен-Нью-Йорк, 1949. – С.5.
5. Субтельний О. Україна. Історія / О. Субтельний. – К., 1993. – С.680.
6. Кубійович В. Наукове Товариство ім. Шевченка в 1939-1952 рр. / В. Кубійович [електронний ресурс] // http://shron.chtyvo.org.ua/Kubiovych/Naukove_Tovarystvo_im_Shevchenka_u_1939_1952_pp.pdf
7. Трембіцький А. Енциклопедична діяльність Володимира Січинського / А. Трембіцький [електронний ресурс] // <http://www.info-library.com.ua/books-text-11087.html>

The article highlights during the creation of encyclopedias in the diaspora. The analysis encyclopedias under the guidance in Kubiiovych. The main stages of work on the Encyclopedia of Ukraine. A brief description of the chapters and authors of publications, and a brief description of the main methodological principles of writing publications.

Keywords: Encyclopedia, publishing, Diaspora, Ukrainian emigration research.

ЕТНОГРАФІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Запропонована увазі читачів стаття з архіву відомого дослідника-краєзнавця М.І. Паньківа присвячена питанню визначення меж між етнографічними групами українців Івано-Франківської області та продемонстровано динаміку їх зміни в різні історичні епохи (від середини ХІХ ст. до початку ХХІ ст.). Література та посилання в статті збережені у відповідності з рукописом.

Ключові слова: етнографія, районування, етнографічні групи, гуцули, бойки, Покуття, Опілля

На території Івано-Франківської області знаходяться історико - етнографічні регіони Покуття і Опілля, гірські етнографічні групи населення бойків і гуцулів та переселенців 1945-1946 роках – лемків, що проживають в п'яти селах області компактно та в ряді міст і сіл дисперсно. В останній час проходять досить активно нівеляційні процеси в сторону загальноукраїнської культури та світової глобалізації, проте культурно-побутові особливості в області ще збереглися.

Що таке етнографічна група? Це територіальна частина етносу, яка відрізняється особливостями традиційної матеріальної і духовної культури побуту, діалектом. Такими групами є гуцули, бойки, лемки, поліщуки.

Історико-етнографічний регіон – це територія, що вирізняється комплексом етнокультурних прикмет (народною архітектурою, одягом, їжею, господарськими заняттями та діалектом), які сформувалися внаслідок ландшафтно-кліматичних, історичних особливостей [1, с. 600-601] та фольклором, зовнішнім культурним впливом інших етносів.

Між етнографічними групами, історико-етнографічними регіонами є зони із перехідними особливостями сусідніх регіонів. Величина такої території залежить від активності контактів мешканців цих регіонів і взаємовпливів їхніх культур. Там, де економічні, природні чи історичні умови сприяли активним контактам населення сусідніх регіонів, перехідні зони за їхній рахунок розширюються, розмиваючи етнографічні особливості обох регіонів (наприклад, Покуття і Гуцульщина, Опілля й Бойківщина, Опілля й Покуття). А там, де такі контакти послаблені через природні чи політичні причини, кількість населених пунктів перехідної зони менша (наприклад, гірська частина сіл між Гуцульщиною і Бойківщиною). Інколи такі перехідні зони займають досить велику територію зі значною кількістю населених пунктів, зумовлюючи наявність культурно-побутових особливостей.

В нашій області на території таких перехідних зон проживає 3300 кв. м із населенням 330,3 тис. осіб [32, с. 11]. Територія області становить 13,9 тис. кв. км [33, с. 5], де проживає 1 млн. 409,8 осіб, згідно перепису населення 2001 року [34, с. 6].

Чи є перспектива повного знищення етнографічних груп та історико-етнографічних регіонів – покаже віддалене майбутнє. В європейських країнах вони ще існують, хоча в останні десятиліття точиться досить багато дискусій

про перспективи існування таких регіональних поділів внаслідок нівеляційних процесів у сучасному світі.

Бойківщина.

Першу згадку про бойків і спроби їх етнографічної характеристики знаходимо у публікаціях на поч. XIX ст. Найвизначнішою з них була монографія польського публіциста і етнографа Ігнатія Любич-Червінського, «Задністрянська околиця між стрієм і Лімницею» написана на основі авторських спостережень в селі Довпотів на Калушині, яке було його власністю протягом 1788-1806 років [5]. Наступними були монографії Л. Голебйовського [6], анонімного автора «Бойки» [7, с. 409-410], В. Поля [8], А. Белявського [9, с. 663-572], які були написані під впливом монографії І. Червінського із невеликими авторськими доповненнями. Праці українських дослідників І. Вагилевича [10, с. 117-130], Я. Головацького [11, с. 49-59] відрізнялися повною самостійністю етнографічних матеріалів, висновків щодо походження бойків, визначення назви «бойко» та доведення, що культура бойків є складовою частиною української культури мови, історичних особливостей як галицької, так і закарпатської їхніх частин. Польські автори, дещо зневажливо відносились до бойківського населення, трактували, що назва «бойко» походить від польського «бояк», тобто віл, який є лінивий і неповоротний. Пізніше про бойків писали Т. Жулинський [12, с. 108- 112], В. Плщанський [13, с. 31-88], І. Коперницький [14, с. 1-54; 15, с. 1-34; 16, с. 146-151], Ф. Ржегорж [17], І. Франко [18; 19; 20, с. 217-230], В. Гнатюк [21;22, с. 1-29], В. Охримович [23; 24], М. Зубрицький [25, 1-40; 26, с. 1-22; 27, с. 69-104; 28, с. 119-124; 29, с. 211 - 226; 30, с. 33-60] та інші. Найбільш повним виданням стала монографія «Бойківщина» [31], підготовлена Львівським відділенням ІМФЕ Академії Наук УРСР у 1983 р.

Перечислені автори визначали різну територію Бойківщини. Остаточна територія визначена у монографії «Бойківщина», яка становить: на сході ріка Лімниця, на півночі передгір'я Карпат по лінії населених пунктів: Небилів, Лецівка, Погорілиць, Лоп'янка, Мала Тур'я, Княжолука, Болехів, Розгірче, Стинави, Огрів, Тустановичі, Опан Опака, Недільниця, Сумиця, Стара Сіль, Лопушня, на заході Полонинський хребет між верхівями Ужу і Тересви. За сучасним адміністративно-територіальним поділом до Бойківщини належить північно-західна частина Рожнятівського більшість сіл Долинського районів Івано-Франківської області, на Львівщині – Сокальський, Турківський, південна смуга Стрийського, Дрогобицького, Самбірського і більшість сіл Старосамбірського районів, північна частина входить у Закарпатську область – це північна частина Міжгірського і Великоберезнянського та весь Воловецький райони.

Таким чином, територія Бойківщини займала близько 8 тис. кв. м. на якій проживає біля 400 тис. осіб [35, с. 29].

В Івано-Франківській області за нашими підрахунками сучасна територія Бойківщини (за Ю. Гошком) становить 2851 кв.км. Тут проживає 166 тис. осіб, в тому числі міських мешканців – 35 тис. , сільських – 131 тис. Міст – 2, селищ 4, сіл – 98. Щільність дорівнює 58,3 особи на один кв. км. Середня кількість мешканців в одному селі становить 1284 особи [36, с. 11]

За переписом 1857 р., тут проживало 170-175 тис. осіб. Зокрема, в Галицькій частині – 110-118 тис. осіб, в Закарпатській – 52-57 тис. осіб. На один кв. км в Підгірській смузі Бойківщини щільність дорівнювала 99-75 осіб, в центральній і західній – 54-42 особи і в східній, в тому числі на території Івано-Франківської області, – 30-23 особи [37, с. 4].

Гуцульщина.

Перші згадки про гуцулів містяться в публікаціях Б. Гаке (професора Львівського університету [38] та польських істориків К. Мілавського [39, с. 187-193], Л. Голобийовського [40], інших дослідників і письменників: К. Вуйціцького [41, с. 119-163], Ю. Коженювського [42], В. Поля [43], А. Бельовського [44, с. 653-734]. Започаткували наукове вивчення гуцулів словацький вчений П. Шафарик [45, с. 6-8], члени «Руської Трійці»: українські вчені І. Вагилевич [46, с. 475-498 ; 46, с. 45-68; 47, с. 3-31; 48, с. 17-56], Я. Головацький [49, с. 213-232; кн.2, с. 457-467], а також: С. Витвицький [50; 51], І. Коперницький, професор Варшавського університету [52, с. 1-34], видатний польський етнолог О. Кольберг [53], чеський вчений Ф. Ржегорж [54], українські етнографи В. Гнатюк [55], В. Шухевич [56], А. Онищук [57, с. 1-61; 90-158; 159-201] та багато інших. Треба виділити монографію про культуру, побут, територію, діалект, фольклор гуцулів «Гуцульщина» [58].

Гуцули заселяють обидва боки Карпат долини рік і потоків верхньої течії Бистриці Солотвинської (села Гута, Пороги, Яблунька), Бистриці Надвірнянської (село Пасічна), Пруту (села Делятин, Заріччя), Пистиньки (село Пистинь), Рибниці (місто Косів), Черемошу (містечка Кути і Вижниця), Серету (місто Берегомет), Путилівки, Сучави (територія Румунії). Відповідно дотеперішнього територіально-адміністративного поділу Гуцульщині належать гірська частина Коломийського і Косівського районів, більшість Надвірнянського і Верховинського районів Івано-Франківської області. В Чернівецькій області – південна частина Вижницького і Путилівського районів, на Закарпатті – Рахівський район, а в Румунії – північно-західна частина Марамурешського повіту. Територія Гуцульщини займає біля 6500 кв. км, в тому числі на Івано-Франківщині – 2900 кв. км.

За підрахунками В. Фриза і П. Сіреджука динаміка росту за сучасним територіально – адміністративним поділом Івано-Франківської області становила: у 1857 році – 115-120 тис. осіб, у 1921 році – 145-150 тис. осіб, а все населення Гуцульщини, за даними перепису 15 січня 1979 року, становило 190-200 тис. осіб [59]

В 2000 році ми перелічили населення і сіл, що розміщені на території Івано-Франківської Гуцульщини і отримали наступні результати – 161,6 тис. осіб, в тому числі міського населення – 23,1 тис., сільського – 138, 5 тис. осіб [60].

Покуття.

Покутяни – мешканці низинних районів Прикарпаття. Назва Покуття зустрічається ще в письмових пам'ятках XIV ст. [67; 61, с. 102]. Покуття позначена на карті Г. Боплана, де він вніс 465 населених пунктів Покуття і Гуцульщини. Після Г. Боплана межі Покуття спробував внести Ульріх фон

Вердум. Про Покуття писали в «Старожитностях польських», дослідники Август Бельовський, В. Поль, Л. Татомир, А. Кіркор, О. Кольберг та інші польські автори. З українських дослідників – І.Вагилевич, Б. Кобилянський, І. Могитич, Р. Кирчів, М. Паньків та інші [62, с. 102]. Кожний з них визначав його межі по своєму і неординарно. В 2014 р. сформована польова експедиція науковців Інституту народознавства НАН України, яка взяла собі мету точно визначити межі регіону Покуття. З цією метою була організована науково-польова експедиція у Тлумацький і Коломийський райони Івано-Франківщини.

Отже, Покуття знаходиться в межиріччі Дністра і Пруту, а на Снятинщині – Пруту і Черемошу. На сході воно входить у Буковину (Заставницький і Кіцманівський райони Чернівецької області). На заході обмежена Станіславською низовиною. За сучасним територіально-адміністративним поділом до нього належать території Снятинського, Городенківського, Тлумацького, північна частина Тисменицького, більшість Коломийського (без південної її частини) районів Івано-Франківщини [63, с. 102]. За нашими підрахунками, площа Покуття в межах Івано-Франківської області становить 3042 кв. км., населення – 292,2 тис. осіб, в тому числі міського – 38,3 тис. осіб, сільського – 253,3 тис. осіб. Щільність на Покутті дорівнює 116,5 осіб на один кв. км [64, с. 206]. За даними перепису 1857 року на Покутті раніше проживало 234,495 осіб, в тому числі сільськонаселення – 196,138 осіб (83,4%) [65].

Опілля.

Слово «опілля» означає безлісну місцевість. В середині XIX ст. ця назва почала вживатись у краєзнавчій, етнографічній та довідково-енциклопедичній літературі для означення частини Галичини між Поділлям та карпатським Підгір'ям і згодом утверджується як назва одного із історико-етнографічних і фольклорних регіонів. Цей регіон співвідноситься з територією центральної Львівщини по Дністер на півдні, Жовківським східною частиною Яворівського та Городецького районів на заході, на півночі його межа сягає Брідщини, на сході заходить на Тернопільську область, до ріки Серет, а далі на південь обіймає Івано-Франківську область у поріччях Гнила Липа і Свірж з містами Бурштин та Рогатин [66, с. 407].

Вивченням опіллянського історико-етнографічного регіону займались Я. Головацький [67; 68], Р. Кирчів [69], П. Грищенко [70], З. Бичко [71].

В Івано-Франківській області територія Опілля становить 1256 кв. км. Населення, за нашими підрахунками, становить 96,4 тис. осіб, в тому числі міського – 10 тис. осіб, сільського 86,4 тис. осіб [72, с. 26].

Література.

1. Українське народознавство / Під редакцією С. Павлюка, Р. Кирчівка, Г. Горинь. – Львів, 1994.
2. Етнос. Соціум. Культура : регіональний аспект. – Київ – Івано-Франківськ, 2006.
3. Івано-Франківська область. Адміністративно-територіальний поділ. – Івано-Франківськ, 1997.

4. Підсумки Всеукраїнського перепису населення 2001 року // Західний кур'єр. – 2003. – 6 лют.
5. Czerwieski I. Okolica zadniestranska między Styjami Jomnica. Czyli opis ziemi, dawnych kłesk lub odmian tej okolicy. – Lwyw, 1811.
6. Golebiowki J. Lud polski, jego zwyczaje, zabolony. – Warszawa, 1830.
7. Wojki // Przyjacil Ludu (Lesno). – 1837. – № 52.
8. Pol W. Listy z podrozy naukowych pokraju z roku 1840 // Dzieła wszystkie Winceto Pola. – Lwyw, 1878 – T.10; Pol W. Rzut oka napylnocze stoki Karpat – Krakyw, 1851. – Cz.1.
9. Bielowski A. Pouce // Czas. Dodatek Miesięczny (Krakow). – 1857-1857. – T.6. (Huculu a bojki).
10. Бойки – народ руськослов'янський в Галичині // Жовтень. – 1978. – №2.
11. Головацький Я. Мандрівка на Галицькій та Угорській Русі // Жовтень. – 1976. – № 6.
12. Dulicki T. Kilka slow do etnografii tucholcyw i mieszkaccyw wsi woloskich w ziemi sanockiej na podgyrzu Karpackm // Zbior wiadomosci do antropologii krajowej. – Krakow, 1877 – T.1.
13. Площанський В. Некоторые села Галицкой Руси // Литературный сборник Галицко-Русской матицы. – Львов, 1870.
14. Kopernicki I. Charakterystyka fizyczna gyrali ruskich. // Zbior wiadomosci do antropologii krajowej. – 1889 – T.13, cz 2.
15. O goralach ruskich w Galicyi. Zarys etnograficzny wedlug spostrezecw podryzy odbytej w roku 1888 // Zbior wiadomosci do antropologii krajowej. – 1889. – T. 13, cz.2.
16. Odrizwia ozdobne w chatach gyrali ruskich (Warszawa). – 1890. – №4.
17. Rehòr Fr. Kolendarik z narodniho zivota Wojkov – Zlata Praha, 1895. – № 44. – S. 50.
18. Франко І. Огляд праць на етнографію Галичини в ХІХ // Возняк М. З життя і творчості Івана Франка. – Київ, 1955;
19. І. Франко Карпато-руське письменство // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – 1900. – Т. 37.
20. Франко І. Карпатські бойки і їх родинне життя // Перший вінок. Жіночий альманах. – Львів, 1887.
21. Гнатюк В. Народна пожива на Бойківщині. – Львів, 1906.
22. Гнатюк В. Бойківське весілля у Мшанці (Старосамбірського повіту) // Матеріали до українсько-руської етнології. – 1908. – Т. 10.
23. Охримович В. Про родову спільність у Скільських горах // Народ (Львів), 1890. – № 7.
24. Охримович В. Жіноча доля в Скільських горах // Народ, 1890. – № 18.
25. Зубрицький М. Годівля, купля і продаж овець у Мешанці Старосамбірського повіту // Матеріали до українсько-руської етнології. – 1905. – Т. 6.
26. Зубрицький М. Селянські будинки в Мшанці Старосамбірського повіту // Матеріали до українсько-руської етнології. – 1909. – Т.11.

27. Зубрицький В. Верхня вовняна ноша українсько-руського народу в Галичині // Матеріали до українсько-руської етнології. – 1908. – Т. 10.
28. Зубрицький В. Велика родина в Мшанці Старосамбірського повіту // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – 1906. – Т. 73.
29. Зубрицький В. Похоронні звичаї й обряди в Мшанці і сусідніх селах Старосамбірського і Турківського повітів // Етнографічний збірник. – 1912. – Т.31-32.
30. Зубрицький В. Народний календар. Народні звичаї і повірки, прив'язані до днів у тижні і до рокових свят // Матеріали до українсько-руської етнології. – 1900. – Т.3.
31. Бойківщина : історико-етнографічне дослідження – Київ : Наукова думка, 1983.
32. Етнос. Соціум. Культура : регіональний аспект. – Київ ; Івано-Франківськ, 2006.
33. Івано-Франківська область. Адміністративно-територіальний поділ. – Івано-Франківськ, 1997.
34. Підсумки Всеукраїнського перепису населення 2001 року // Західний кур'єр. – 2003. – 6 лют.
35. Бойківщина: історико-етнографічне дослідження. – Київ : Наукова думка, 1983.
36. Етнос. Соціум. Культура: регіональний аспект. – Київ ; Івано-Франківськ, 2006.
37. Rocznik statystyki Galicyi. – Lwyw, 1891. – Т. 3.
38. Hacquet B. Neueste physikalisch-politische Reien in den Jahren 1791-1792, und 1793 durch die Dacichen und Sarmatischen ober Nordlichen Karpaten. – Nürnberg, 1794. – Th. III.
39. Milewski K. O huculach // Biblioteka Polska. – 1821. – Т.1.
40. Gołębiowski L. Lud polski. Jego zwyczaje, zabobony. – Warszawa, 1830.
41. Wyjicki K. Huculy. Stare gawędy i obrazy. – Warszawa, 1940. – Т. 2.
42. Korzeniowski J. Karpaccy gyrale. – Warszawa, 1843.
43. Pol W. Rzut oka na plynocne stoki Karpat I przyległe m krainy. – Krakow, 1851.
44. Bilowski A. Pokuce // Czas. Dodatek miesięczny. – Krakow, 1857. – Т.6.
45. Safarik J. P. Huculowe, horaci tatranssti // Svetozor. – 1834. – №1. – S. 6-8.
46. Vahylevicz I. Huculowy, obyvatele vychodniho pohoshi Karpatskeho // Czasopis Czeskego Museum. – Praha, 1838. – № 4; 1839. – № 1.
47. Вагилевич И. Гуцулы, карпатские горцы // Сын отечества. – 1842. – Кн. 3.
48. Вагилевич И. Гуцулы, обыватели восточной отрасли Карпатских гор // Пантеон. – Спб, 1855. – Т.2.
49. Головацкий Я. Великая Хорватия или Галицко-Карпатская Русь // Москвитин, 1841. – 46, кн. 2; кн.12.
50. Витвицкий С. Статестически-историческое обозрение гуцулов в Коломийской окрузи со характеристикой их // Зоря Галицкая. – Львов, 1852. – № 54-55.

51. Witwicki S. Rys historyczny o huculach. – Lwow, 1863.
52. Kopernicki I. O gyalach ruskich w Galicji // Zbiyr wiadomosci do antropologii krajowej. – Krakow, 1889. – Т.13. – Cz. 2.
53. Kolberg O. Rus Karpacka. – Wroclaw – Poznan, 1962-1963. – Cz. 1, 2.
54. Шешош F. Huculove // Svetozor. – 1882. – № 39-42.
55. Гнатюк В. Гуцули // Підкарпатська Русь. – Ужгород, 1923. – № 1; 1924. – № 2-3.
56. Шухевич. Гуцульщина. – Т. 1-5.
57. Онищук А. З народного життя гуцулів. Останки первісної культури у гуцулів // Матеріали до української етнології. – Львів, 1912. – Т. 15.
58. Гуцульщина : історико-етнографічне дослідження. – Київ : Наукова думка, 1987.
59. Етнос. Соціум. Культура : регіональний аспект. – Київ ; Івано-Франківськ, 2006.
60. Етнос. Соціум. Культура : регіональний аспект. – Київ ; Івано-Франківськ, 2006.
61. Паньків М. Покуття //Жовтень. – 1987. – № 2.
62. Паньків М. Покуття //Жовтень. – 1987. – № 2.
63. Паньків М. Покуття //Жовтень. – 1987. – № 2.
64. Етнос. Соціум. Культура : регіональний аспект.– Київ ; Івано-Франківськ, с. 206.
65. Skorowidz wszystkichmiescowosci polohonych w Krolewstwe Galicyi i Lodomeryi wraz Wielzm Ksiestwem Krakowskie. – Lwow, 1868.
66. Кирчів Р. Опілля // Мала енциклопедія українського народознавства / За редакцією С. Павлюка. – Львів, 2007.
67. Головацький Я. Объяснение этнографической карты Галичины, северо-восточной Угрии и Буковины // Народные песни Галицкой Угорской Руси : в 2-х ч. – Москва, 1878. – Ч. 1.
68. Головацкий Я. О костюмах или народном убранстве русинов или русских в Галичине и Северной Венгрии. – Петроград, 1868.
69. Кирчів Р. Опілля як етнографічно-фольклорний регіон України // Народознавчі зошити. – 2005. – № 1-2.
70. Грищенко П. Надністрянський говір // Українська мова : енциклопедія. – Київ, 2000.
71. Бичко З. Надністрянський (опільський) діалект і його відношення до інших говорів південно – західного наріччя української мови. – Львів, 1992.
72. Етнос. Соціум. Культура : регіональний аспект. – Київ ; Івано-Франківськ, 2006.

Offered readers an article from the archives of the famous explorer, ethnographer M.I. Pankiv devoted to the issue of defining the boundaries between ethnographic groups of Ukrainian Ivano-Frankivsk region demonstrated the dynamics of change in different historical periods (from the middle of the XIX century to the beginning of XXI century). References and links to articles stored in accordance with the manuscript.

Keywords: ethnography, zoning, ethnic groups, hutsuls, bojks, Pokuttya, Opillya

ЄПИСКОПИ ГРИГОРІЙ ХОМИШИН І МИКОЛАЙ ЧАРНЕЦЬКИЙ: проблема взаємовпливу

У науковій статті автор розкриває співпрацю між двома відомими священнослужителями – єпископами Григорієм Хомишином і Миколаєм Чарнецьким. Обидва ієрархи мали тісне відношення до Станіславівської єпархії. Г.Хомишин – понад 40 років був єпископом-ординарієм єпархії, а М.Чарнецький–народився на Коломийщині.

Ключові слова: греко-католицька церква, єпископ, Галичина, Україна, Станіславів.

Нині, в умовах виражених десакралізаційних ознак, постає нагальна необхідність вивчення творчої спадщини не лише визначних громадсько-політичних чи просвітницьких діячів, а й релігійно-церковних. Вивчення історичного досвіду їхньої діяльності сприятиме плеканню історичної пам'яті, запозиченню характерних рис повсякденного життя предків. Особливого акценту вимагає дослідження життєдіяльності і повсякденної практики ієрархів Української греко-католицької церкви, адже науково доведена роль релігійних діячів цієї конфесії в громадсько-політичному і культурно-просвітницькому житті України упродовж ХІХ – ХХ століття. У цьому контексті пізнавальними, на наш погляд, видаватимуться історичні екскурси у вивчення діяльності владик Станіславівської єпархії– наших краян, які своїм подвижницьким життям сприяли розвитку духовності. Особливо варто виокремити єпископів Григорія Хомишина і Миколая Чарнецького. Перший упродовж сорока років був єпископом-ординарієм Станіславівської єпархії, лишив по собі десятки творів (пастирських послань та листів до духовенства і вірних, публіцистичних напрацювань), другий, будучи унікальним духівником, жертвенним монахом, допоміг (і допомагає!) значній кількості вірян.

Постановка нашої проблеми зумовлена фактом, що долі обидвох ієрархів тісно перепліталися. Висока посада єпископа-ординарія передбачає написання теоретичних праць, звернень до духовенства вірян (Варто згадати, наприклад, праці та пастирські листи владика Г.Хомишина: «Українська проблема», «Національна чи об'явлена віра?», «Про грозячі небезпеки», «Про політичне положення українського народу у польській державі», «О сліпоті душевній», «Про грозу духової руїни» [8]. та ін.). Разом з тим, так би мовити, «теоретизування» Григорія Хомишина його організаційний хист аж ніяк не означають факту, що владика був слабким духівником чи сповідником. З іншого боку, монаші обіти Миколая Чарнецького, його дар духівника абсолютно не заперечують і применшують факту слабких теоретичних навичок ієрарха (владика отримав високий ступінь доктора богослов'я).

У пропонованій статті прагнутимемо реалізувати наступні завдання. По-перше, розкрити співпрацю двох священнослужителів у громадській і релігійно-церковній площині; по-друге, визначити вклад обох ієрархів у поширення духовності краю; по-третє, використовуючи методи історичної екстраполяції, провести паралелі між епохами, «узяти на озброєння» окремі

важливі сакральні риси як вказаних ієрархів, так і людей, що представляють визначену історичну епоху.

Прикметно, що біографії обох ієрархів у чомусь подібні. Обидва народилися в бідних селянських родинах – Григорій Хомишин 1867 р. в селі Гадинківці Гусятинського повіту, що на Тернопільщині, а Миколай Чарнецький 1884 р. в с. Семаківці нині Коломийського району Івано-Франківської області. Батьки М.Чарнецького жили і працювали при парафії о. Каратницького, котрий опікувався їхньою багатодітною родиною. Початкову освіту Миколай здобув у м. Тлумачі, а згодом завдяки сприянню священника Каратницького вступив до гімназії св. Миколая у Станиславові (нині – Івано-Франківськ). Саме у Станиславові і відбулося знайомство між двома священнослужителями.

Між тим, Григорій Хомишин прибув до міста на початку 90-хрр. ХІХ ст. після отримання освіти в Тернопільській гімназії і Львові (навчався на богословському факультеті Львівського університету). Саме у Станиславові у 1893 р. Г.Хомишина було рукоположено на священника, після чого він стає кафедральним сотрудником. Невдовзі на шість років (з 1893 по 1899 р.) отця Григорія за сприяння тогочасного єпископа-ординарія Ю. Сас-Куїловського було направлено на навчання до Риму, на богословські студії «Августінеум» поглиблювати свої знання з теології. І тільки у березні 1899 року тридцятидвохлітній доктор теології Григорій Хомишин повертається до Станиславова.

Водночас, покликання М. Чарнецького до духовного стану визрівало вже в юнацькому віці. За спогадами гімназійного товариша о. Атанасія Тимківа у гімназії Миколай відзначався великою пильністю і побожністю. Ось як згадують про нього його гімназійні товариші: «У виконанні своїх обов'язків, точний і покірний, правдомовний, нікому не завидував. У його присутності не можна було зле говорити про других, навіть жартома, або прозивати, бо він все ставав в їх обороні. Мав бистрий ум і сильну пам'ять. Скромне носив убрання і був задоволений тим що має»! [2, с. 1].

Після закінчення Станиславівської гімназії М. Чарнецький виявив бажання вступити до духовної семінарії. Оскільки в Станиславові на той час (йшов 1904 р.) духовного навчального закладу ще не було, новообраний станиславівський владика Г.Хомишин (його висвячено на єпископа митрополитом А.Шептицьким, єпископами Й.Більчевським і Й. Теодоровичем у червні 1904 р.) вирішив направити М.Чарнецького до Риму на філософсько-богословські студії [1, с. 1]. Навчання тривало шість років: два роки філософії й чотири – теології. Протягом цього часу Миколай вивчав іноземні мови, пізнавав давню та сучасну римську і християнську культури, познайомився з відомими релігійно-церковними діячами, зокрема товаришував з Леонідом Федоровим, майбутнім екзархом Греко-католицької Церкви в Росії.

Варто також зазначити, що до свого єпископського призначення Григорій Хомишин пропрацював два з половиною роки другим кафедральним сотрудником у Станиславові, майже один рік парохом м. Коломиї і практично два роки ректором львівської духовної семінарії.

Саме єпископ Григорій Хомишин у 1909 р. рукоположив двадцятип'ятилітнього М.Чарнецького на священника. Після свого

рукоположення М.Чарнецький їде до Риму, аби продовжити навчання, а закінчивши свої студії у Римі, 1910 р., здобуває ступінь доктора богослов'я і повертається до Станиславова [2, с. 1]. Саме єпископ Г.Хомишин запропонував М.Чарнецькому посаду професора філософії і фундаментальної догматики нещодавно створеної станиславівської духовної семінарії (урочисто відкрито 1907 р.) Крім того, М.Чарнецький упродовж багатьох років виконував обов'язки духівника семінарії.

Зазначимо, що у семінарії отець-доктор був взірцем покорности та аскези, а також великої жертвовної любові для семінаристів і викладачів. Дух молитви та аскези о. Миколая створював у семінарії атмосферу надприродного життя. Ось як про нього писав один із відвідувачів семінарії, відомий релігійний і громадський діяч о. Йосафат Жан ЧСВВ: «Я змінив мій латинський обряд на візантійський у 1911 році. Після своєї першої Святої Літургії у візантійському обряді я поїхав у Станіславів. Там я привітав ректора семінарії з гарним заведеним порядком у семінарії та із надзвичайно високою духовністю поміж семінаристів. Ректор відповів, що мені слід привітати з цим отця-духівника семінарії, преп. Миколая Чарнецького. І він додав: «Це справжній і чудовий аскет». Я пішов до кімнати преподобного о. Чарнецького і запитав його, якими засобами йому вдалося запровадити своїх семінаристів на такий чудовий шлях? – «Набожністю до Найсвятішого Серця. Наш Господь обіцяв благословити всі починання Його відданих слуг» [2, с. 2].

Втім, Перша світова війна, що розпочалася влітку 1914 року спричинила закриття Станиславівської духовної семінарії. В ході російської окупації багатьох греко-католицьких священників було заарештовано й вивезено. Складна військово-політична ситуація зумовила річну еміграцію єпископа Г.Хомишина до Відня. Разом з тим, отець М.Чарнецький вирішив залишитися на батьківщині, нерідко пішки відвідував сусідні села і відправляв там Богослужіння. Він жадав бесіди з Богом на самоті, молитви у тиші до самозабуття. Власне, бажання самозреченого служіння Господові й спонукало отця Чарнецького вступити до монастиря Отців Редемптористів. Отець Миколай вибрав для себе цей чин– чин Найсвятішого Ізбавителя і вступив у жовтні 1919 року до новіціату Отців Редемптористів. Облечення в чернечу рясу отця Чарнецького відбулося в монастирській каплиці у Львові. Вже через рік, 16 жовтня 1920 року, М. Чарнецький склав свої перші монаші обіти. Владика Хомишин з важким серцем відпустив о. Миколая, кажучи: «Отак, найліпші мене покидають!» [2, с. 2].

У міжвоєнні роки українці, як відомо, опинилися між чотирма державами – Радянським союзом, Польщею, Чехословаччиною і Румунією. Польські правлячі кола, зокрема, ігноруючи міжнародні домовленості, відмовляли українському населенню в праві на вільний національний розвиток і проголошували необхідність утворення однонаціональної польської держави шляхом примусового ополячення поневоленого народу. У зв'язку з цим окупаційний режим спрямував свої зусилля на знищення українського національно-визвольного руху і перетворення захоплених земель в інтегральну частину польської держави. У березні 1920 р. було заборонено вживати назви «Галичина», «Україна», «українець». Замість них запроваджувалися назви

«Малопольська Виходня», «русін», «русінські». Українська мова усувалася з урядових установ, діяльність українських політичних партій припинялася, газети закривалися [5, С. 155].

Греко-католицька церква в особі митрополита Андрея Шептицького намагалася убезпечити вірян від загроз колонізації. Митрополит, зокрема намагався зарадити ревіндикації (акції примусового навернення православних Польщі у католицизм, здійсненої упродовж 1937-1938 рр. силами польського Корпусу Охорони Прикордоння). Єпископ Григорій Хомишин видав низку пастирських послань та листів до духовенства і вірних («Про політичне положення українського народу в польській державі», 1931 р.; «Українська проблема», 1932 р., «Про большевицьке переслідування релігії», 1930 р.; «Про грозячі небезпеки», 1925 р. та ін.) в яких висунув власне бачення нормалізації українсько-польських взаємовідносин. Станиславівський єпископ у міжвоєнний період ініціював низку культурно-просвітницьких та громадських організацій, які за задумом ієрарха мусили оптимізувати складну релігійну ситуацію в Галичині, додати людям практикуючої християнської віри. Було створено, зокрема, просвітницьке товариство «Скала» (1934 р.), Українську Християнську організацію (1925 р.), Українську католицьку народну партію (1932 р.), католицьке товариство для молоді «Єдність», 1928 р. та ін. Єпископ Григорій Хомишин своєю громадською діяльністю у міжвоєнний період здобув репутацію незламного борця за католицьку віру [3].

Разом з тим, у другій половині 1920-х років у отців-редемптористів, зокрема М. Чарнецького, з'являється нове поле для місійної праці – Волинь, де необхідно було об'єднувати Церкву. Колись на Волині успішно розвивалася Католицька Церква східного обряду, тут проживали мільйони українських греко-католиків. Але після трьох поділів Польщі (відповідно 1772, 1792, 1795 рр.) ця територія відійшла Росії, а отже відбувалося насильне насадження російського православ'я спочатку імператрицею Катериною II, а далі імператором Олександром II. Розпочавши свою місійну справу, отці редемптористи потрапили між двох вогнів: російською православною церквою і польською римо-католицькою. Отці розгорнули чималу апостольську працю, душею якої був отець М. Чарнецький [1, с. 1, 2].

Прагнучи працювати задля з'єдинення християн і навернення духовно опущених людей, у 1926 р. отці-редемптористи Львівської провінції Згромадження редемптористів відкривають у місті Ковелі на Волині свій місійний осередок. Як ревного місіонера, туди було направлено і о. М. Чарнецького. Невдовзі він здобув велику пошану серед місцевих людей, навіть серед православного духовенства. Своєю ерудованістю, а поряд з цим, простотою, духом східних отців, вабив до себе людей, а через себе – до Христа та Вселенської Церкви. Відкривши монастир і церкву в Ковелі, о. Миколай докладає всіх зусиль, щоб дотримуватися чистоти східного обряду в Літургії. Апостольська праця, душею якої був о. Миколай, приносить плоди (загалом у 1927 р. до з'єднання зголосилося 5 тис. осіб).

Однак нагальною за тих суспільно-політичних і релігійно-церковних обставин видавалася потреба іменування єпископа східного обряду з повною юрисдикцією на волинських землях. Врешті Папа Пій XI у 1931р. іменував о. М.

Чарнецького титулярним єпископом Лебедським і призначив його Апостольським Візитатором для католиків східного обряду Волині, Підляшшя та Полісся. Додамо, що висвячення на єпископа відбулося 8 лютого 1931 року в церкві Отців Редемптористів у Римі, перед Чудотворною іконою Матері Божої Неустанної Помочі. Головним святителем був якраз Преосвященний Владика Григорій Хомишин. Додамо, що о. М. Чарнецький обіймав цю високу посаду майже 14 років як місіонер та єпископ! [2, с. 2; 6].

Між тим, 1 вересня 1939 р. нападом гітлерівської Німеччини на Польщу розпочалася Друга світова війна. Територія Західної України невдовзі була анексована Радянським Союзом, що спричинило нову політико-ідеологічну ситуацію в регіоні. Припинили свою діяльність українські політичні партії і громадські організації, що легально функціонували в добу Другої Речі Посполитої. З осені 1939 р. до осені 1940 р. у Західній Україні було репресовано за політичними ознаками, депортовано до Сибіру без суду і слідства близько 10% населення [4, с. 312]. Відповідно до чинного радянського законодавства відокремлено Церкву від держави, в школах припинено викладання релігії, націоналізовано церковні і монастирські землі. Крім того, закрито навчальні заклади Греко-католицької церкви: богословську Академію, духовні семінарії, наукові установи [7, с. 108].

У листопаді 1943 р. появилось спільне Пастирське послання ієрархів Греко-католицької церкви до українців «Про моральне спустошення народу». У посланні говорилося: «У важкому лихолітті, коли приходиться всім нам переносити непосильні терпіння, складати Господеві болючі жертви, коли над усім народом зависли чорні хмари воєнної бурі і в очі кожного заглядає смерть ... відзиваємося до Вас, Дорогі Браття і Сестри, оцим спільним Пастирським посланням» [3, с. 133].

І дійсно, в умовах воєнних лихоліть частішали випадки наруги над священнослужителями. Дискримінацій зазнав, зокрема, і єпископ Миколай Чарнецький. Так, у 1939 році, під час першої радянської окупації, редемптористів вигнали з Волині, тож священнослужитель був змушений оселитися у Львові, в монастирі на нинішній вулиці Івана Франка. Після відновлення діяльності Львівської Богословської Академії, 1941 р., владика Миколай став одним з її професорів, – він викладав деякі філософські дисципліни, психологію та моральне богослов'я. Завдяки внутрішньому спокоєві, опертому на міцній та непохитній вірі у Боже Провидіння, глибокій покорі та молитовному духові, студенти вважали владика за святого. Як вони самі стверджували, Кир Чарнецький був для них найкращим взірцем монаха й людини. Єпископ Чарнецький виховував молодих студентів у дусі дитинного довір'я до Божого Провидіння та опіки. Своім власним життям, своєю надією на Божу силу та допомогу владика подавав їм живе свідчення істинного християнського життя. Отець Степан Вівчарук, що на той час був студентом владика Миколая, згадував: «Це було під час бомбардування Львова. Ми були в класі, і раптом сирена повідомила про нанесення повітряного удару на місто. Але Кир Миколай спокійно продовжував свою лекцію. Коли місто вже почали бомбардувати, деякі семінаристи налякались. Зауваживши це, Преосвященний впевненим тоном звернувся до них:

«Можливо, ви хочете сховатися до підземелля? Ви можете йти. Але не бійтеся, ми є в Божих руках» [2, м. 3].

Коли радянські війська вдруге зайняли Галичину, в 1944 р., розпочалася довга і важка Хресна Дорога як Преосвященних владик Г.Хомишина і М.Чарнецького, такі Греко-католицької Церкви назагал. Так, у ніч на 12 квітня 1945 р. було заарештовано нового митрополита Йосипа Сліпого та єпископів М.Будку, Г.Хомишина, М.Чарнецького, І.Лятишевського, велику кількість священників [9, с.21].

10 травня 1945 р. після допитів станиславівському єпископові було висунуто обвинувачення, які зводилися до 4-ох пунктів: проводив антирадянську діяльність у період Другої Речі Посполитої; у міжвоєнний період активно допомагав пропольським організаціям і установам; в умовах Другої світової війни був колабораціоністом; був прихильником створення української держави 30 червня 1941 р. Владика Г.Хомишин, якщо вірити матеріалам архіву, ознайомився із обвинуваченням 12 травня 1945 р. А 28 грудня того ж року владика помирає у лікарні Лук'янівської в'язниці в Києві. У спеціальному акті лікар Фридберг зазначив, що це трапилось «при явищах наростаючої серцевої слабкості, від старечої дряхлості і елементарної дистрофії» [3, с.137].

Владика М.Чарнецький упродовж 1945 – 1946 рр. перебував у в'язницях Львова і Києва, де над священнослужителем жорстоко знущалися: будили серед ночі, допитували, били. У 1946 р. врешті оголосили вирок: як «агентів Ватикану» – 10 років у зоні посиленого режиму. На перших порах владика М.Чарнецького разом з митрополитом Й.Сліпим відіслали до сибірського містечка Маріїнська Кемеровської області. Згідно з достовірними джерелами, за час свого ув'язнення (від арешту у Львові в квітні 1945 року до свого звільнення в 1956 році) єпископ М. Чарнецький відбув 600 годин допитів і катувань, побував у 30-ти різних в'язницях і таборах примусової праці [2, с. 4].

Останні роки свого ув'язнення Кир Миколай провів у тюремному шпиталі в Мордовії. У 1956 р. стан здоров'я владика настільки погіршився, що лікарі навіть не давали надії на життя. Табірне керівництво вважало його за безнадійно хворого, а тому вирішило відіслати владика до Львова. Сестри Милосердя св. Вінкентія с. Онисима Римик та с. Миколая Пандрак, що були свідками його повернення, згадують: «Наші священники привели його з вокзалу до нас на вул. Огієнка – там мешкало біля двадцяти сестер. Як увійшов, запала хвиля мовчання. Страшно було дивитися: худесенький, шкіра і кості. Коли сестри побачили Владика такого виснаженого, дуже худого, з палицею, вони розплакалися. Владика тричі хворів на гепатит (жовтяницю), мав багато інших недуг, а тому відразу мусив лягти до лікарні» [2, с. 4].

Через деякий час владичі полегшало, що здавалося чудом. Опісля він замешкав з братом Климентієм, ЧНІ на вулиці Вечірній, 7, у м.Львові, де за владикою Чарнецьким дбайливо доглядали співбрати та сестри Милосердя. Тут Кир Миколай продовжував свій апостолят молитви та терпіння. Після повернення єпископ висвятив понад 10 священників. І все ж чудесне покращення стану здоров'я владика не було тривалим. 2 квітня 1959 року, Преосвященний відійшов у Вічність. Його останніми словами було тепле звернення до Матері

Божої Неустанної Помочі, до якої завжди мав велике синівське довір'я. Похорон владики Чарнецького відбувся 4 квітня 1959 року. Опис похорону, що зберігся в архіві Йорктонської провінції Згромадження редемптористів, закінчується такими словами: «Ми думаємо, що прийде день, коли він буде канонізований, бо він був справді святим єпископом» [2, с. 5].

Зважаючи на свідоцтво праведного життя блаженних пам'яті єпископів Григорія Хомишина і Миколая Чарнецького, зокрема, їхній витривалості, мужності та вірності Христовій Церкві, виявлені в часи переслідувань, розпочато беатифікаційний процес. У березні 2001 року цей процес завершився на єпархіяльному рівні і справу передано до Апостольської Столиці. У квітні 2001 року Святійший Отець Іван Павло II підписав декрет про беатифікацію єпископів Миколая Чарнецького та Григорія Хомишина як блаженних мучеників за Христову Віру. Під час Святої Архієрейської Літургії 27 червня 2001 року Божого у Львові Святійший Отець Іван Павло II проголосив обох савященнослужелів блаженними.

На наш погляд, складно серед біографій єпископів Греко-католицької Церкви ХХ ст. знайти аналогії такого подвижницького і мученицького життя, яке провели ієрархи Григорій Хомишин і Миколай Чарнецький. Головний приклад владик – жива практикуюча віра – «практикуюче християнство», якого так бракує нинішньому поколінню християн.

Література.

1. Балущка Л. Блаженний Миколай Чарнецький. Чудо-зцілення / Л. Балущка // Дзвін з Фатіми. – 2007 р. – № 4 (33). – Липень-Серпень – http://www.saintjosaphat.org/dzvin_z_fatimy/2007/33/article/blazhennyu-mykolay-charnetskyu.
2. Блаженний Священномученик Миколай Чарнецький // <http://www.cssr.lviv.ua/saints/mykolay-charnetskyu>. – 6 с.
3. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча / О. Єгрешій. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 137 с.
4. Історія України / [під ред. В.Смоля]. – К.: Альтернативи, 1997. – 422 с.
5. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії : нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.) / М. Кугутяк.. – Івано-Франківськ : Галичина, 1993. – 203 с.
6. Лабінська К. Український чудотворець Миколай Чарнецький / К. Лабінська // http://risu.org.ua/ua/index/exclusive/events_people/36456/
7. Марчук В. Українська Греко-Католицька Церква : історичний нарис. / В. Марчук – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 164 с.
8. Пастирський лист Григорія Хомишина єпископа Станіславівського до духовенства і вірних станіславівської єпархії про грозу духової руїни.–Львів : Бібліотека Української Католицької Організації, 1933. – 40 с.
9. Сергійчук В. Нескорена Церква : подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу / В. Сергійчук. – К.:Дніпро, 2001. –492 с.

In the scientific article an author exposes a collaboration between two known clergy en-bishops by Hryhori Chomyschyn and Nikolay Charneckyj. Both hierarchies had close attitude toward Stanyslavivska of diocese. Hryhorij Chomyschyn – 40 over was to the bishops-ordinarium diocese, and Nikolay Charneckyj – was born on Kolomyja diocese.

Keywords: Grec-Catholic, bishop, Galicia, Ukraine, Stanislawow.

ГРОМАДЯНСЬКИЙ АСПЕКТ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

У статті висвітлено громадянський аспект педагогічних поглядів Тараса Григоровича Шевченка, який ґрунтується на ідеалах добра, краси, правди, волі і справедливості, єдності національних та загальнолюдських цінностей.

Ключові слова: громадянськість, громадянська культура, національні та загальнолюдські цінності, виховання.

З кінця ХІХ – початку ХХ ст. Україна знаходиться у трансформаційному процесі переходу від однієї системи ціннісних орієнтацій до іншої: порушуються проблеми економічної та політичної незалежності держави; формується новий науковий підхід до трактування національних питань і міжнародних взаємин; починається національно-культурне відродження країни, що характеризується зростанням інтересу до минувшини, побуту, звичаїв українського народу тощо.

Саме в цей час актуалізувалася потреба у вихованні людини, готової до здобуття та утвердження незалежності Української держави. Формування й розвиток національної школи розглядалися як запорука виховання гідного громадянина держави, її національного відродження та формування громадянського суспільства.

В основу освітньої концепції лягли переосмислена історична, наукова та культурна спадщина, традиції українського народу, вивчення праць педагогів, поетів та письменників, яскравою постаттю серед яких був Тарас Григорович Шевченко, який у своїх творах прагнув виховати національні, патріотичні та громадянські цінності українців.

Національно-патріотична діяльність Великого Кобзаря, його творчість, ідеї та переконання справили особливий вплив на формування педагогічної та суспільної думки Галичини ХІХ ст. Проблеми художнього психологічного аналізу, шевченкознавчі студії різних часів, поетику Шевченка, а також проблему співвідношення добра і зла в Шевченківській концепції світу досліджено в працях О. Білецького, Ф. Ващука, Н. Грицюти, В. Лесика, Б. Навроцького, О. Потебні, І. Семенчука, М. Шагінян, Т. Комаринець та ін.; становленню національної свідомості та національної ідеї, державності гуманізму та патріотизму присвячено дослідження М. Кудрявцева, В. Соколова, Г. Ключек та ін.

Отож зрозумілим є особливе зацікавлення постаттю Тараса Григоровича Шевченка, життя та творчість якого послужили утвердженню загальнолюдських та національних цінностей у педагогічній думці Галичини, створили основу для формування громадянськості особистості та громадянської культури в цілому. В О. Барвінського читаємо: “У своїх творах витичив Шевченко ідеал виховання народу і людства, вказав єство і мету виховання, як він його розуміє і сими творами витиснув таке пятно на нашій народній розвитку, що ми, почавши з його появою на ниві письменства, сей розвиток нашого народного життя не можемо інакше назвати, як Шевченківською добою” [1, с. 23]. О. Кониський

іменував Шевченка дійсним родоначальником нашої літератури, як сили національно-культурної; “обновителем нашого слова й покажчиком поступового шляху в сфері національних та гуманно-демократичних ідей, в творах якого опріч ґрунту народно-національного є ґрунт загальнолюдський” [2, с. 97].

Т. Шевченко бачив, що тогочасна освітня система, навчальна література, практика добору й підготовки вчителів за своїм духом та змістом були спрямовані проти народу, його інтересів. Натомість хороші школа й педагог – це найважливіші знаряддя боротьби за національне, народне благо. Тому у своїх творах Т. Шевченко славив сяйво знань, схилився перед людською вихованістю, чемністю, чеснотами та інтелектом. Він писав, що як просвіта, так і наука не повинні стати “привилеєм одної верстви суспільности”, вона має бути доступною для всіх, всебічно розвивати, давати міцні, глибокі знання, задовольняти потреби свого народу і діяти на засадах народності [3, с. 70].

Тому велика увага приділялася особі вчителя – просвітителю народу, який мав би “бути чоловік умний перенятий любовію ближнього”, доброю, високоморальною людиною, носієм духовності свого народу та моральних чеснот [3, с. 69]. Свою роботу вчитель повинен розглядати як мистецтво, а серце наповнювати натхненням і усвідомлювати своє “висше призначення”, входити в “глибину дитячого духа, двигнути дитячий ум і справити дитячу волю на правий шлях”, вказував О. Барвінський [1, с. 70]. Отже кожному вихователю мають бути властиві пошук правди, прагнення до свободи та життя в любові.

Зокрема, однією з передумов поліпшення життя людей і розвитку людства, а отже, й необхідним знаряддям всебічного виховання особистості Шевченко вважав успіхи науки, як і саму науку, а також просвіту народу, яка повинна ґрунтуватися на реальних знаннях. Тоді навчання зможе збудити інтерес, прагнення до пізнання, а пізнання, в свою чергу, дасть насолоду, радість життя, підніме людей до активної діяльності на благо України й цілого людства. У творах Шевченка знаходимо поради щодо підтримання зв'язку між наукою та мистецтвом, навчанням, етичним і естетичним вихованням людини, як невід'ємної частини вдосконалення розуму.

Продовжуючи цю думку, невідомий автор статті “Розум” у часописі “Учитель” наголошував: “Розум єсть то жерело трьохъ духовыхъ идей: красы, добра и правды”, які об'єднують усе людство [4, с. 171]. Це були основні життєві ідеали також і Т. Шевченка, які він хотів донести до свого народу, які мали формувати справжнього громадянина, стати підґрунтям національного виховання, єдності із загальнолюдським. Найяскравіше ці ідеали поет змалював у повісті “Близнецы” в особі Савватія – людини широкої ерудиції, високоосвіченої, духовно розвиненої, національно свідомої, працьовитої, гармонійної – гідного громадянина своєї батьківщини, який є носієм справжньої народної моральності. Він глибоко усвідомлює, поважає та відчуває євангельські істини, зберігає народно-національні риси, шанує батьків та наслідує сімейні традиції, не забуває рідної мови, є поборником святої правди й справедливості. Він вихований на засадах любові, краси, правди, добра, “братолюбія та єдинодумія”.

Шевченко вважав, що важливо також вчасно при звичаїти дитину до певного порядку, особистої гігієни, до книжок, до відпочинку, вчити соромливості, стриманості, що має сприяти виробленню твердого характеру, моральності. Далі дитину слід вчити послуху. Продовжуючи думку Шевченка, в “Учителі” наголошувалося, що вправління у послуху, порядку, утриманні “прямує дорогу до чесноти, и управляє характеръ” [5, с. 190]. Очевидно, що на досліджуваному етапі питання ролі та місця особистості у суспільстві було не менш актуальним ніж сьогодні.

У праці “Идея добра” у часописі “Учитель” акцентована необхідність своєчасного виявлення та виховання в серцях вихованців милосердя й любові до ближнього, викорінення користоловства і самолюбства. Автор радить вчити дітей змалку говорити правду, бо “правда есть сущность, есть суте, есть дійстность”; плекати любов до ближнього, благородні почуття [5, с. 190].

Отже, якщо правильно виховувати ці чесноти через позитивні приклади, розумні наукові розмови, поезію, усвідомлення моральної та естетичної краси, то добре вихована дитина “познасть, що тота идея (добра) есть такъ висока понадь всі добра сего світа, що чоловікъ, проникнений нею глубоко, не вагає ся за ню бороти ся ... Вонъ познасть теперъ, що то есть любовь ближнього, а що самолюбє. Вонъ глубоко почитати буде всіхъ тыхъ, що подчиняють своє добро, свои користи, свою славу идеи добра людскости...”[5, с. 192].

Велика увага у вихованні громадянських якостей людини приділялась і вивченню рідної мови. Кожна нація повинна мати свою національну мову, свої національні звичаї і традиції, бо “нація без своєї власної, лише їй приналежної, характеризуючої риси схожа просто на кисіль, і найнесмачніший кисіль” [6, с. 297]. І всі свої національні цінності народ мусить захищати, бути їм вірним, у чому, на думку Шевченка, полягає гідність людини, її громадянськість.

Досліджуючи поезію Кобзаря, переконаємося у незаперечній цінності народної поезії, пісні, живопису, для виховання у молоді патріотизму, який не повинен бути сліпою відданістю рідному краю і народу. Люди, що стоять за правду, за Батьківщину, повинні бути перейняті великою любов’ю до людства: через любов до вітчизни і до своїх співгромадян вони досягнуть любов до інших народів, до цілого світу. Ці люди позбавлені егоїзму, неприязні до людей, можуть «жити мирно зі всіми людьми та в згоді працювати, трудитись над осущенням ідеалу братнього життя, братних відносин між усіма людьми» [7, с. 68]

З любов’ю до батьківщини Шевченко поєднував любов до живої правди та до Бога. “...Коли б тільки всі зрозуміли і придержували ся духа християнської любови, правди і братерства”, то це змогло б вирішити всі проблеми, а в Євангелії “могли би знайти рішення всіх своїх питань так політика як і економія, що то так сильно безпокоять цілу суспільність а особливо нашу” [7, 68].

Отже, автор звертав увагу на спорідненість трьох найвищих ідей – ідеї краси, добра і правди, які він вважав провідними у вихованні дітей, формуванні громадянськості, громадянського суспільства та запорукою існування всього світу.

Тарас Григорович наголошував, що кожна людина має любити дітей

народу, до якого належить, і пам'ятати, що всі русини є родиною, в якій повинна панувати любов, сестринська згода і взаємне пошанування. Думки, які він виражав у своїх творах, підтверджують, що його душа і муза не обмежувалися лише любов'ю до України; Тарас “обняв ними всю людськість” [7, с. 71].

Життя і творчість Шевченка, його боротьба за ідеали добра, краси, правди, волі і справедливості, за ті “етичні сили, що дають нам досягнути найвищий щабель досконалости й культури, що принесуть мир і радість людям на землі”, ґрунтуються на християнській етиці та людському правосудді [8, с. 54]. Ці ідеали закладені в основу його педагогічних поглядів і спрямовані на виховання гідного громадянина України та світу, на формування і нині важливого виховного процесу, який об'єднує загальнолюдські й національні цінності для утворення громадянського суспільства.

Література.

1. Барвінський О. Тарас Шевченко – апостол правди і науки, учитель людства. Спроба педагогічно-наукової розвідки / О. Барвінський. – Івано-Франківськ : Плай, 2001. – 80 с.
2. Кониський О. Тарас Шевченко-Грушівський, хроніка його життя / О. Кониський– Львів, 1898, 1901. – С. 97.
3. Бучинський Д. Християнсько-філософська думка Т.Г. Шевченка / Д. Бучинський – Лондон – Мадрид, 1962. – 256 с.
4. Розумь // Учитель. – Львів, 1890. – Ч.11. – С. 171-174.
5. Идея добра // Учитель. – Львів, 1890. – Ч.12. – С. 187-192.
6. Шевченко Т. Твори у п'яти томах. / Т. Шевченко. – К. : Дніпро, 1970. – Т.І. – 406 с.
7. Вступна річ виголошена в ХХХІІІ роковини смерти Т. Шевченка проф. Михайлом Пачовським // Учитель. – Львів, 1895. – Ч.5. – С.65-71.
8. Смаль-Смоцький С. Т.Шевченко – інтерпретації / С. Смаль-Смоцький. – Варшава : Український науковий інститут, 1934. – С. 54.

The article deals with the civil aspect of educational views of Taras Shevchenko, based on the ideals of goodness, beauty, truth, freedom and justice, unity of national and universal values.

Keywords: citizenship, civic culture, national and universal values, education.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Агєєва Зоряна Михайлівна – бібліотекар бібліотеки Івано-Франківського національного медичного університету

Арабчук Інна Михайлівна – завідувач науково-методичним відділом Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

Бабій Людмила Василівна – директор Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка, заслужений працівник культури України

Баран Євген Михайлович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, голова Івано-Франківської обласної організації Національної спілки письменників України

Бігусяк Михайло Васильович – директор Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, кандидат філологічних наук, доцент

Блинчук Микола Васильович – завідувач сектору інформаційного та бібліотечно-бібліографічного навчання користувачів інформаційно-бібліографічного відділу Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

Борчук Степан Миколайович – доцент кафедри історії України Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, кандидат історичних наук

Бурдуланюк Василь Миколайович – доцент кафедри історії України Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, кандидат історичних наук

Галярник Надія Романівна – головний бібліотекар Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

Гнатюк Михайло Васильович – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри мистецьких дисциплін Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

Голуб Юлія Олексіївна – завідувач сектору інформаційно-бібліографічного обслуговування інформаційно-бібліографічного відділу Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника

Горбань Галина Василівна – заступник директора з наукової роботи Івано-Франківської обласної наукової бібліотеки ім. І.Франка

Гуцуляк Олег Борисович – заступник директора з наукової роботи Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника, кандидат філософських наук

Дрогомирецький Петро Петрович – доцент кафедри загального та порівняльного мовознавства Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника, кандидат філологічних наук

Єзрешій Олег Ігорович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені В.Стефаника

Жирик Людмила Іванівна – заступник директора Івано-Франківської обласної універсальної бібліотеки ім. І. Франка, керівник проектів «Вікно в Америку» та «Заочний Абонемент Україна»

Ісаєнко Олександр Олександрович – кандидат історичних наук, головний бібліограф відділу історичного краєзнавства Національної історичної бібліотеки України

Кафарська Ольга Богданівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Прикарпатського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»

Кметь Василь Федорович – кандидат історичних наук, директор Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. І. Франка

Коваль Іван Васильович – кандидат політичних наук, доцент кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Прикарпатського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»

Королько Андрій Зіновійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника; e-mail: korolko_andr@ukr.net

Королько Оксана Юріївна – завідувач сектором Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника

Корчменко Роман Валерійович – провідний системний адміністратор відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника

Красуляк Оксана Василівна – бібліотекар II категорії Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника

Макаровський Іван Петрович – доцент кафедри політології Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, редактор серії видань «Українська національна ідея в особах»

Мазур Наталія Григорівна – завідувач сектору наукової літератури науково-методичного відділу Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника

Мах Уляна Іванівна – завідувач сектору читального залу фізико-математичних та економічних наук Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника

Мацей Оксана Олександрівна – завідувач науково-методичного відділу Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету

Нагорна О.К. – головний бібліотекар, Івано-Франківська обласна науково-медична бібліотека

Олейник Світлана Валеріївна – заступник директора Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника

Павлюк Ірина Михайлівна – завідувач відділу обслуговування Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника

Паньків Михайло Ілліч – кандидат історичних наук, доцент кафедри археології та етнології Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника

Пелишишак Іван Васильович – завідувач сектору періодичних видань відділу комплектування та наукової обробки документів Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника

Пікуляк Микола Васильович – аспірант кафедри інформаційних технологій факультету математики та інформатики Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника

Піхманець Юлія Євгенівна – бібліотекар I категорії Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника

Пристаї Галина Іванівна – завідувач відділу літератури з мистецтва Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І.Франка

Ражик Євдокія Федорівна – завідувач інформаційно-бібліографічного відділу Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника.

Романишин Юрій Олександрович – кандидат історичних наук, завідувач наукового відділу періодичних видань імені Мар'яна та Іванни Коців Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В.Стефаника

Романська Світлана Йосипівна – завідувач відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення Наукової бібліотеки Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника.

Сухорукова Інесса Миколаївна – провідний бібліотекар відділу обслуговування Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника

Федорів Роман Ярославович – бібліограф II категорії відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника

Юречко Іван Васильович – редактор II категорії відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника

Наукове видання

Карпатські бібліотечно-краєзнавчі студії : збірник праць / МОН України, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника ; відп. ред. М.В. Бігусяк, наук. ред. О.Б. Гуцуляк. – Івано-Франківськ : НБ ПНУС, 2015. – Вип. 1. – 320 с.

Відповідальний за випуск

Михайло Бігусяк

Літературні редактори

Руслана Ріжко

Інна Арабчук

Інна Кріцак

Сайт
Наукової бібліотеки
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
<http://lib.pu.if.ua>

